

კულტურათაშორისი კომუნიკაციები
INTERCULTURAL COMMUNICATIONS
МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ

INTERCULTURAL RELATIONS SOCIETY

ISSN 1512-4363

საერთაშორისო სამეცნიერო-პერიოდული გამოცემა
International scientific periodical edition
Международное научно-периодическое издание

კულტურათაშორისი კომუნიკაციები

INTERCULTURAL COMMUNICATIONS

МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ

№16

თბილისი – Tbilisi – Тбилиси
2011

UDC (უკ) 008 (100)

კ-897

მთავარი რედაქტორი
Editor-in-chief
Главный редактор

ინდირა ძაგანია
Indira Dzagania
Индира Дзагания

რედაქტორები
ლირა გაბუნია
ოლღა პეტრიაშვილი
მარინე ტურავა
ირინე ჯობავა

Editors
Lira Gabunia
Olga Petriashvili
Marina Turava
Irina Jobava

Редакторы
Ли́ра Габу́ния
Ольга Пётриа́швили
Ма́рина Тура́ва
Ири́на Джоба́ва

**კომპიუტერული
რედაქტირება**
რობერტ მესხი

**Computer
Editing**
Robert Meskhi

**Компьютерное
Редактирование**
Роберт Месхи

**პასუხისმგებელი
მდივანი**
ლიანა გვასალია

**Executive
Secretary**
Liana Gvasalia

**Ответственный
секретарь**
Лиана Гвасалия

სარედაქციო საბჭო

ჯონი აფაქიძე (საქართველო), დელვინ ჰარნიშჩი (აშშ), ბილალ დინდარი (თურქეთი), ქემალ აბდულა (აზერბაიჯანი), ენდრიუ ჰარისი (დიდი ბრიტანეთი), მარია კორნელია ბარლიბა (რუმინეთი), დორის ფოგელი (ავსტრია), სვეტლანა ტერ-მინასოვა (რუსეთი), პეტრე კონონენკო (უკრაინა), გიორგი პოპა (მოლდავეთი), ილონა მანელიდუ (საბერძნეთი), ილიას უსთუნერი (თურქეთი), ანა აგრანატი (ისრაელი), ლალა ანმელოვა (აზერბაიჯანი), აიტენ მუსტაფაევა (აზერბაიჯანი), დავით გოცირიძე (საქართველო), ლეონიდე ჯახაია (საქართველო), მიხეილ ბოგუცკი (პოლონეთი), ვილემ ჰენდრიკ დე ბოფორტი (ნიდერლანდების სამეფო), ვენტა კოცერე (ლატვია), ჟანა ტოლისბაევა (ყაზახეთი), არტო მუსტაიოკი (ფინეთი), მერი მადარშახი (საფრანგეთი), რობერტო რიჩი (იტალია), სტეფანო გრანდი (იტალია), იორდან ლუცკანოვი (ბულგარეთი), ქემალ მაკილი-ალიევი (აზერბაიჯანი), ირინა ანდრიუშენკო (უკრაინა), მარია დიმასი (საბერძნეთი), რიტსუკო ინოუე (იაპონია), ალა საინენკო (მოლდავეთი), მანუელ ფილიპე დე კოსტა (პორტუგალია).

Editorial Board

Joni Apakidze (Georgia), Delwyn Harnisch (USA), Billal Dindar (Turkey), Kamal Abdulla (Azerbaijan), Andrew Harris (Great Britain), Maria Cornelia Barliba (Romania), Doris Fögel (Austria), Svetlana Ter-Minasova (Russia), Peter Kononenko (Ukraine), Gheorghe Popa (Moldova), Ilona Manelidu (Greece), Ilyas Ustunyer (Turkey), Ann Agranat (Israel), Lala Akhmedova (Azerbaijan), Ayten Mustafaeva (Azerbaijan), David Gotsiridze (Georgia), Leonid Jakhiaia (Georgia), Mikhael Bogutski (Poland), Willem Hendrik de Beaufort (the Netherlands), Venta Kotsere (Latvia), Jhana Tolisbaeva (Kazakhstan), Arto Mustaioki (Finland), Mehri Madarshahi (France), Roberto Righi (Italy), Stefano Grandi (Italy), Yordan Lyutskanov (Bulgarian), Kamal Makili-Aliyev (Azerbaijan), Irina Andriushenko (Ukraine), Maria Dimasi (Greece), Ritsuko Inoue (Japan), Ala Sainenco (Moldova), Manuel Filipe da Costa (Portugal).

Редакционный совет

Джони Апакидзе (Грузия), Делвин Гарнишч (США), Билял Диндар (Турция), Кямал Абдулла (Азербайджан), Эндриу Харрис (Великобритания), Мария Корнелия Барлиба (Румыния), Дорис Фегель (Австрия), Светлана Тер-Минасова (Россия), Петр Кононенко (Украина), Георгий Попа (Молдова), Илона Манелиду (Греция), Ильяс Устуньер (Турция), Анна Агранат (Израиль), Лала Ахмедова (Азербайджан), Айтен Мустафаева (Азербайджан), Давид Гоциридзе (Грузия), Леонид Джахия (Грузия), Михаил Богущкий (Польша), Виллем Хендрик де Бофорт (Нидерланды), Вента Коцере (Латвия), Жанна Толысбаева (Казахстан), Арто Мустайоки (Финляндия), Мери Мадаршахи (Франция), Роберто Ричи (Италия), Стефано Гранди (Италия), Йордан Люцканов (Болгария), Кямал Макили-Алиев (Азербайджан), Ирина Андриущенко (Украина), Мария Димаси (Греция), Ритсуко Иноуэ (Япония), Алла Сайненко (Молдова), Мануэль Филипе де Коста (Португалия).

EAN 9771512 43 6007

ელენე ჯაგელიძე
(საქართველო)

**შეზღვევის ნაწილის უსთავიანო ნაწილის-თავის
იპოვება მხატვრულ აზროვნებაში**

თურქული მწერლობის ისტორიაში იაჰია ქემალი (1884-1958) სრულიად გამორჩეული ფიგურაა. მისი ღვაწლი ახალი თურქული ლიტერატურის ფორმირების პროცესში მრავალჯერ არის აღნიშნული. პოეტის შემოქმედების უპირველესი შემფასებლები, მისი თანამედროვე ლიტერატორები, იაჰია ქემალს, არც მეტი, არც ნაკლები, „ღმერთ პოეტად“ თვლიდნენ (Tunc, 1998:126); ამტკიცებდნენ, რომ „თურქულ მწერლობაში მას ბადალი არ ჰყავს“ (Oksal, 1998:482). ის არის „პოეტი, რომელსაც თურქული მწერლობა ერთი საუკუნე ელოდა“ (Tanpınar, 1969:547).

იაჰია ქემალის შემოქმედების შესწავლისას მეცნიერთა შორის ერთგვარი შეჯიბრებაც კი გაიმართა, ვინ უფრო აღმატებულ ხარისხში წარმოაჩენდა პოეტის ნაღვაწს; თავს იწონებდნენ იმით, რომ ჩასწვდნენ იაჰია ქემალის ნაზრევს, ცდილობდნენ, წარმოედგინათ პოეტის, როგორც თურქული მწერლობის განმავითარებელის, როლი. იაჰია ქემალის გარდაცვალების შემდეგ კი, თითქოს, მისი მაგიური ქარიზმა სადღაც გაქრაო, აღფრთოვანებული დითირამების ადგილი გაურკვეველმა ბუტბუტმა შეცვალა. ნურულაჰ ათაჩი, რომელსაც იაჰია ქემალი „თურქი ერის ყველაზე დიდ პოეტად“ მიაჩნდა და ცამდე აჰყავდა, მოგვიანებით: კატეგორიული აღმატებული შეფასებებისგან თავს შევიკავებ, „მესირცხვილებაო“, – აცხადებდა (Kabaklı, 1994:752).

საერთოდ, აჰმედ ჰაშიმისა და იაჰია ქემალის, ამ ორი უდიდესი პოეტის, გარშემო ლიტერატორთა წრეში დიდი ხნის განმავლობაში კამათი არ წყდებოდა. მეცნიერები ხან ერთი, ხან მეორე პოეტის ღირსებებს გაცხარებით იცავდნენ, რა თქმა უნდა, უაპელაციო განცხადებებს აკეთებდნენ: „ჩვენი უბრწყინვალესი პოეტი“ ან „მისი პოეზიის დარი არ არსებობს“ და სხვა (Yücel, 1998:104). აჰმედ ჰაშიმისა და იაჰია ქემალის ღვაწლი დღევანდელ თურქულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ჯეროვნად არის შეფასებული. დაპირისპირებულ მხარეთა პოზიციები ისტორიული რეალიების კონტექსტში განიხილება. ახალი თაობის მეცნიერები აჰმედ ჰაშიმისა და იაჰია ქემალის ღირიკას უკვე როგორც დიაქრონულ ჭრილში, ასევე, სინქრონულ სიბრტყეზე იკვლევენ.

იაჰია ქემალმა ცხრა წელი გაატარა პარიზში, გაეცნო ფრანგულ მწერლობას, შეისწავლა რომანტიკოსები, შემდეგ – პარნასელები და, ბოლოს, სიმბოლიზმს ჩაუღრმავდა. ევროპიდან დაბრუნებულმა პოეტმა ლიტერატურულ წრეებში უდიდესი ავტორიტეტი მოიპოვა. ამ თვალსაზრისით, მას მაღარმესაც ადარებდნენ, ოღონდ, ერთი განსხვავებით: მაღარმეს ქუნა და სახლი ზეპირად იცოდა ყველა სიმბოლისტმა და ისიც იცოდნენ, რომ მასთან შეხვედრა მხოლოდ განსაზღვრულ დროს იყო შესაძლებელი (სამშაბათობით), ხოლო, რაც შეეხება იაჰია ქემალს, მას „მოსიარულე პოეტი“ უწოდეს, რადგან ამ მენესტრელს ნებისმიერ საათზე, ნებისმიერ ყავახანაში, რესტორანსა ან კლუბში შეიძლებოდა შეხვედროდა ადამიანი: „ყოველ წამს შეიძლება სადმე შეეფეთო დღისით და ღამით, ის ჩვენი „მომთაბარე მაღარ-

მეა“, – აღნიშნავს პოეტისადმი კრიტიკულად განწყობილი მეცნიერი (Yücel, 1998:104).

იაჰია ქემალი განმარტავდა: „ლექსის მუსიკალური ჟღერადობა მუსიკისგან განსხვავებულია“, მასში „ჩვენი შინაგანი ჰარმონია“ განცხადებული. ლექსის ყოველ პწკარში განხორციელებულ შემოქმედებით პრინციპს იგი „შინაგანი კეთილხმოვანებისა და ჰარმონიის“ შექმნის მცდელობას ეძახდა, ამგვარი ფორმით შექმნილ ლექსს კი „წმინდა პოეზიას“ უწოდებდა (Kemal, 1984:9-21), ანუ იაჰია ქემალი სიტყვების გამოყენებისას საკუთრივ პოეტურ – ონომატოპოეტურ პრიორიტეტებს არ ანიჭებს დიდ მნიშვნელობას; მისი ხედვით, პოეტმა უნდა იპოვოს რაღაც უფრო მნიშვნელოვანი მუსიკის ჯადოსნურ ძალაში, ვიდრე ეს არის ასონანსები და ალიტერაცია. მას ესმის, რომ მუსიკალურობის საიდუმლო არის არა ბგერებში, არამედ – ინსტრუმენტალიზაციაში.

თურქი მეცნიერი ვეჰბი ერალფი გვიმტკიცებს, რომ აბატ ბრემონამდე „წმინდა პოეზიის“ ცნება იაჰია ქემალს ჰქონდა გამოთქმული. მას მნიშვნელოვნად მიაჩნია ის ფაქტი, რომ ქემალიცა და ბრემონიც თავიანთ კონცეპციას ერთგვარ ტერმინებსა და გამოთქმებში გამოხატავენ, მაგრამ პოეზიისა და მუსიკის დაახლოების კონცეფცია, ლექსის, როგორც სპეციფიკური მუსიკალური ნაწარმოების, პრინციპები ჯერ კიდევ სიმბოლიზმის ავანგარდულმა ფრთამ ბოდლერის, ვერლენის, მაღარმეს სახით ნათლად გამოხატა. ლექსის შინაგანი ჟღერადობის, ჰარმონიის პრინციპები სწორედ მათი ჩამოყალიბებულია. ეს შეხედულებები არც თურქული სიმბოლიზმისთვის არის უცხო (Haşim, 1999:69-77).

„პრინციპში, XIX საუკუნის ბოლოდან „წმინდა პოეზიის“ კონცეფცია გავრცელებული იყო, – აღიარებს ვეჰბი ერალფი, – ბრემონმა და იაჰია ქემალმა ერთმანეთის შესახებ არაფერი იცოდნენ, მაგრამ ისინი ერთგვარმა ხედვამ შეიპყრო (...) იაჰია ქემალს ხელთ ესთეტიკოსთა მიერ გამოთქმული ოქროს კვეთის საზომი აქვს. ერთი მხრივ, ის თავის ლექსს ამ საზომით ქმნის, მეორე მხრივ, ჩვენი პოეზია ამ საზომის სასწორზე იზომება“ (Eralp, 1960:34).

მართალია, თურქი მეცნიერი მზად არის იაჰია ქემალს მიაწეროს „წმინდა პოეზიის“ ცნების შემქმნელის პრივილეგია (იაჰია ქემალმა ეს ტერმინი 1913 წელს გამოიყენა, ხოლო ბრემონმა კი – მხოლოდ 1925 წელს), მაგრამ სხვა რა გზა გვაქვს, კიდევ ერთხელ უნდა განვმარტოთ, რომ „წმინდა პოეზია“, როგორც ტერმინი, აბატი ბრემონის განმარტებით, პირველად პოლ ვალერიმ გამოიყენა, რასაც პოლ ვალერის პროტესტი მოჰყვა, რადგან ამ ტერმინს ვალერისათვის მხოლოდ კონკრეტულ კონტექსტში ჰქონდა მნიშვნელობა (Balakian, 1962:165).

საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ იაჰია ქემალი ნათლად განმარტავდა, რომ „სიმბოლისტებმა წმინდა პოეზია თავიანთი თეორიის „პრინციპად“ აღიარეს და ის ამ მიმდინარეობის შემადგენელ ნაწილად ითვლება“ (Kemal, 1984: 163). როგორც ჩანს, ვეჰბი ერალფისთვის ცნობილი არ იყო იაჰია ქემალის ეს განმარტება, ანდა, იაჰია ქემალის განდიდების სურვილმა მას თავგზა აუბნია.

საბაჰათინ ეიუბოღლუსთვის იაჰია ქემალი არის „კრიტერიუმი, რომლითაც თურქულმა კრიტიკამ უნდა იხელმძღვანელოს“. მეცნიერის აზრით, „ფრანგების მიერ ჩამოყალიბებული წმინდა პოეზიის (poésie pure) იაჰია ქემალისეული გააზრება ფრანგულზე უფრო მართებულია, რადგან მისი კვინტესენცია ახალ ფრანგულ პოეზიაზე მეტად ძველ თურქულ პოეზიაშია გამოვლენილი. პოლ ვალერი რომ ეძებდა და აბატმა ბრემონმა რომ აღწერა წმინდა პოეზია, ჩვენ საუკუნეების განმავლობაში ძვალსა და რბილში გვაქვს გამჯდარიო“, – გვიმტკიცებს მკვლევარი (Eyüboğlu, 1998:86).

როგორც საბაჰათინ ეუბოღლუს მსჯელობიდან ჩანს, იგი ლიტერატურულ პროცესებს თვალს ადევნებს, მაგრამ მისი შეხედულებები ვეჭბი ვრალფის ფანტაზიების ინვექტივად არ უნდა გავიგოთ. ისიც დარწმუნებულია, რომ იაჰია ქემალის „წმინდა პოეზიის“ გააზრება ფრანგების გაგებაზე „უფრო სწორია“. გამოვნიშნავ: იაჰია ქემალი ფრანგებისგან სწავლობს „პოეზიის ხელოვნებას“, მაგრამ მისი ხედვა „უფრო სწორია“.

ცნობილია, რომ მალარმემ თავის დროზე „იდეებით შეპყრობილ“ დეგას განუცხადა: „ლექსი იდეებით არ იწერება, ის სიტყვებით იქმნებაო“ (Balakian, 1964: 76). იაჰია ქემალსაც ანალოგიური ხედვა ჰქონდა. ადილე აიდასთან საუბრისას მან განაცხადა: ლექსის ნამდვილი სუბსტანცია აზრი არ არის, სიტყვაა, პოეზიაში უმთავრესი სიტყვაა. ლექსი სიტყვების განსაკუთრებულ რიტმული ნიშან-თვისებებით შექმნილი ხელოვნებაა. ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ელემენტი პწკარში ტალღოვანების, მოდულაციის შექმნაა. ჭეშმარიტი ლექსის სხვადასხვა ნაწილი ერთმანეთს ავსებს და ერთიან მთლიანობას ქმნის. მისი აზრით, „ძველები“ ამას მეტ-ნაკლები წარმატებით აღწევდნენ, შეუგნებლად ისე, რომ არც კი ჰქონდათ ეს გაცნობიერებული (Kabaklı, 1994:454). ოღონდ, უნდა აღვნიშნოთ, რომ იაჰია ქემალმა ძველი ლექსიკის ახალ ენასთან შერწყმა ნამდვილად შეძლო (Akyüz, 1958:604).

მოგეხსენებათ, ვერლენმა თავის წიგნში „დაწყვეტილი პოეტები“ შეიტანა ნარკვევები მალარმეზე, რემბოსა და თავის თავზე, „საბრალო ლელიანზე“ და ამით დაუპირისპირდა, პირველ რიგში, მაქს ნორდაუს, რომელიც ვერლენს „ინბეცილისა და დეგენერატის“ ეპიტეტებით ამკობდა. არსებობდა, აგრეთვე, პრუდომისა და ბონომეს შედარებით „ლმობიერი“ კრიტიკაც. მოკლედ, ვერლენი ამ ტიტულით უპირისპირდებოდა „მაწყევრებს“ და ღრმა პატივისცემას გამოხატავდა თავისი კოლეგების მიმართ. რა თქმა უნდა, დროთა განმავლობაში წყველ-კრულვის ზუზუნის აღფრთოვანების ჰიმნად გადაიქცა, მაგრამ პირველი „ბედკრული“ პოეტი, რომლის სახელთანაც უშუალოდ არის დაკავშირებული სიმბოლიზმის წარმოშობა, ჟერარ დე ნერვალაა.

აღსანიშნავია, რომ ჟან მორეასმა პირველმა შემოიტანა ტერმინი „სიმბოლიზმი“ და თავის ლიტერატურულ მანიფესტში ახალი პოეტური სკოლის პუნქტირული სქემა მოხაზა. იგი თვლიდა, რომ ამ სკოლის სულის ჩამდგმელი ბოდლერი იყო, მალარმემ მას გამოუთქმელის იდუმალება შესძინა, ხოლო ვერლენმა კი ვერსიფიკაციის მკაცრი კანონები დაანგრია და პოეზია გაათავისუფლა. მართალია, მორეასი გუთავაზობს გავიხედოთ უკან, საუკუნეების სიღრმეებში, მაგრამ ჩნდება ბუნებრივი კითხვა: რატომ არ მოხვდა ამ სიაში ჟერარ დე ნერვალა და რატომ გახდა პოპულარული მისი შემოქმედება მხოლოდ XX საუკუნეში, რატომ მოიაზრა სიურეალიზმის სათავედ ანდრე ბრეტონმა ჟერარ დე ნერვალა?!

ცნობილია, რომ შარლ ბოდლერი ჟერარ დე ნერვალს „ჩემს ძმას“, „ჩვენი დროის პითაგორას“ ეძახდა, მარსელ პრუსტისთვის ის „გენიოსი“ იყო, ოღონდ მის შემოქმედებას სიმბოლისტები პრაქტიკულად არ იცნობდნენ. ჟერარ დე ნერვალს ერთი ნაკლი ჰქონდა: იგი ხშირად სტუმრობდა ფსიქიატრიულ საავადმყოფოს, ის გიჟად იყო შერაცხული. ისიც უნდა აღვნიშნოს, რომ სწორედ ნერვალის სიგიჟემ განაპირობა მისი არაორდინალური ხილვები.

ზმანებების მისტერიალურ სამყაროში ჩაკეტილმა მწერალმა სიმბოლიზმის პრაქტიკული ესთეტიკა შექმნა, მაგრამ რა იზიდავდა ისეთ გონებადამჯდარ ინტელექტუალს, როგორიც იაჰია ქემალი იყო ჟერარ დე ნერვალის გამოვნიშნული ფანტაზიებით სავსე სამყაროში?! ფაქტია, რომ იაჰია ქემალს უსაზღვროდ ხიბლავდა ჟერარ დე ნერვალის სპირიტუალური სამყარო. შესაძლოა, იგი მასში თავის ბინა-

რულ წყვილს ხედავდა, მასთან ანდროგინულ ერთიანობას გრძნობდა, ვითარცა ინი მისწრაფვის იანთან ჰარმონიისკენ.

ბოლოს და ბოლოს, ხელოვანი გაორებული ცხოვრებით ცხოვრობს. რეალურისა და ირეალურის დუალიზმი მასში მუდამ თანაარსებობს. იგი იაზრებს თავის რეფლექსიას ანტინომიურად. პერცეპციის ფორმები აპერცეფციის ხარისხში აჰყავს და უნაწილებს მას მკითხველს. „ზღვის სიმღერაში“ იაჰია ქემალი ამბობს: „ადამიანი ამ ქვეყანაზე წარმოსახვის ჟამს ცხოვრობს“. ვალერი ბრიუსოვი აღნიშნავდა: „ის პოეტები, რომლებიც საერთოდ არ თვლიდნენ თავს სიმბოლიზმის მიმდევრებად, შეუგნებლად უახლოვდებოდნენ მას, როდესაც სურდათ ნატიფი, ძნელად აღსაქმელი განწყობილება გადმოეცათ“ (Брюсов, 1973:171).

ამას გარდა, თუ „ეკოლუციონისტებს“ არ ეწყინებათ, ერთი მარტივი კორექტივი გვინდა შემოვიტანოთ: პოეტები ერთმანეთის შემოქმედებაზე იზრდებიან, ხშირად ბაძავენ წინამორბედებსაც და თანამედროვეებსაც, „ლიტერატურის საუნჯე“ მუდამ ხელიდან ხელში გადადის, მემკვიდრეობა არ იკარგება. ოსიპ მანდელშტამი აღნიშნავდა: „თუ ლიტერატურის ისტორიკოსებს მოვუსმენთ, რომლებიც ეკოლუციონიზმს ქადაგებენ, გამოდის, რომ მწერლები მარტო იმაზე ფიქრობენ, როგორ გაუკაფონ გზა მომავალ მწერლებს და სრულიად არ ფიქრობენ საკუთარი საქმეზე, ანდა, ისინი რაღაც კონკურსში მონაწილეობენ, რომელმაც ლიტერატურის მანქანა უნდა სრულყოს, თანაც, უცნობია ჟიური სად იმალება. (...) ლიტერატურა სახეცვლილებას განიცდის, ერთი ფორმის ადგილს მეორე იკავებს, მაგრამ ყოველი სიახლით რაღაც იკარგება. არანაირი „უკეთესი“, არანაირი „პროგრესი“ არ არსებობს“ (Верлен, Рембо, Маларме, 1998:9). საინტერესო მოსაზრებაა, დამაფიქრებელი!

ჩვენც ვიზიარებთ მანდელშტამის თეზას, მაგალითად, ვერმეერის განმავითარებლად შეიძლება მოვიაზროთ ენდი უორჰოლი? ანდა მანიპულაციებში, ციტირებებსა და მისტიფიკაციებში ჩაფლული პოსტმოდერნიზმი „პროგრესულად“ უნდა მივიჩნიოთ?! ეს ხომ მოდერნიზმშიც იყო, მაგრამ არის ერთი ფუნდამენტური განსხვავება: მოდერნიზმები მხოლოდ თავის ელიტარულ მკითხველს აღიარებდნენ, ხოლო პოსტმოდერნიზმები მასაბრივ მკითხველზე არიან ორიენტირებული.

მწერლობა, რა თქმა უნდა, ერთ ადგილზე არ ჩერდება, მისი მხატვრული სტრუქტურა განუწყვეტლივ იცვლება, მაგრამ ლიტერატურა და ზოგადად ხელოვნება ეკოლუციის ვერტიკალზე კი არ ვითარდება, არამედ ჰორიზონტალური დიფუზიის ფორმით განიცდის სახეცვლილებას. სიახლე-სიძველის პარადიგმა არის ის მოცემულობა, რომელსაც ხელოვნება ეყრდნობა. მწერლობა, რა თქმა უნდა, ვითარდება, მისი სტრუქტურა გარეგან და შინაგან ცვლილებებს განიცდის, მაგრამ ამ პროცესების შეფასებისას მხოლოდ ერთ დასკვნამდე მივდივართ: არსებობენ გამორჩეული, დიდი მწერლები, მათ კი მიჰყვება ეპიგონთა გუნდი.

გვინდა აღვნიშნოთ, რომ არ არსებობს უცვლელი ესთეტიკური კატეგორიები, ნორმები და კრიტერიუმები. არც ერთ ნაწარმოებს არ შესწევს იმის ძალა, რომ „მარად გაგვაოგნოს“. ამდენად, გარკვეულმა პოეტურმა სტილმა შეიძლება დროთა განმავლობაში დაკარგოს თავისი ფუნქცია, რათა შემდგომ ისევ მოიპოვოს ის. ყველასთვის ცნობილი – „გადაღებული“, წარმოდგენელი, უცხო მხარით შეიძლება წარმოჩინდეს. ჩვენ ვუბრუნდებით ძველ, კარგად ნაცნობ ლექსებს და მოულოდნელ „აღმოჩენებს“ ვაკეთებთ, „ვწვდებით“ დაფარულ სიღრმეს. ამაშია ლიტერატურის ისტორიის გამაოგნებელი ეფექტი. ზოგიერთი მივიწყებული პოეტი ბრუნდება, კვლავ გვაოცებს, სხვებს კი „ვეჩვევით“, აღარ ვიხიბლებით.

თუ ისევ ჟერარ დე ნერვალს დავუბრუნდებით, ვნახავთ, რომ „ბოდლერი რელიგიური სიმბოლოსა და მითისგან კი არ იძენს თავის მისტიკურ მგრძნობელ-

ბას, არამედ ჟერარ დე ნერვალის საშუალებით“ (Bertocci, 1964:66). არტურ საიმონ-სიც პირდაპირ აცხადებს: „ჟერარ დე ნერვალს მივაწერ მე იმ განსაკუთრებული ლიტერატურის წარმოშობას, რომელსაც „სიმბოლიზმი“ ეწოდება (Symons, 1911:3).

ჟერარ დე ნერვალმა არა მარტო სიმბოლიზმის ესთეტიკას ჩაუყარა საფუძველი, არამედ შემოქმედებითი ინსპირაციის წყაროც აღმოაჩინა: „მე არ ვთხოვდი დემეროს, შეეცვალა გარკვეული მოვლენები, მე მსურდა, რომ მას შეეცვალა ჩემი დამოკიდებულება საგნების მიმართ ისე, რომ მე შემექმნა ჩემი საკუთარი სამყარო, რათა მემართა ჩემი სიზმრები“ (Symons, 1911:10).

არტურ რემბოსაც ჰქონდა თავისი „ნათელხილვის“ თეორია, მეთოდი, თუ როგორ შეიძლება გაარღვიოს ონტოლოგიური ყოფიერების საზღვრები ჰალუცინოგენების საშუალებით პოეტმა; როგორ კარგავს იგი თავის პიროვნულ მეობას და ხდება შუამავალი ზეციურ სამყაროსა და ადამიანებს შორის. პოეტი უკვე „ინსტრუმენტი“, რომელზეც სამყაროს ძალები უკრავენ. ის აღარ ფიქრობს, რადგან მას „ფიქრობენ“. რემბო ასე მსჯელობდა: თუ იმას, რაც პოეტს მოაქვს „იქიდან“, აქვს ფორმა, იგი მას ფორმით წარმოაჩენს. თუ უფორმოა, უფორმოდ (Pemბო, 1982: 240).

საგულისხმოა ერთი გარემოება, რომ არც პოლ დემენისა და არც იზამბარი-სადმი გაგზავნილ წერილებში, რომლებშიც რემბოს „ნათელხილვის“ თეორიაა წარმოდგენილი, იგი ჟერარ დე ნერვალს არ ახსენებს, თუმცა, ნერვალის მოთხრობის „სიზმარისა და სიცოცხლის“ გავლენა რემბოს „განთიადზე“ სრულიად თვალსაჩინოა. აქვე უნდა აღვნიშნოთ ისიც, რომ რემბოს მეთოდით კვლავ სიურეალისტები დაინტერესდნენ, ხოლო სიმბოლისტები პრაქტიკულად არ იცნობდნენ მის „ნათელხილვის“ თეორიას.

ჟერარ დე ნერვალის „ქიმერების“ სახელწოდების სონეტების წინასიტყვაობაში გამოყენებულია წერილი, რომელიც მან აღექსანდრე დიუმას მისწერა: ერთ დღეს გადავწყვიტე ჩემი ცხოვრება აღმეწერა, ყველა სიზმრის, განცდის, მღელვარების გადმოცემა დავიწყე. როგორც გერმანელები ამბობენ, ეს სონეტი სუპერნატურალური ზმანების მდგომარეობაში დავწერე. ნერვალი აღნიშნავს, რომ მისი ლექსები ზმანებისა და სიზმრის ნაყოფია. ის, რასაც ნერვალი „სუპერნატურალურს“ უწოდებდა, მას ბოდლერმა „სურნატურალური“ დაარქვა. ორივე მწერალს „ზერეალურის“ ერთგვარი გააზრება ჰქონდა, რადგან ორივე სპირიტუალური, სიზმრისეული სამყაროს წვდომისკენ იყო მიმართული.

იაჰია ქემალი სხვადასხვა წერილებსა და საუბრებში ხშირად ახსენებდა ჟერარ დე ნერვალს. მოვიყვანოთ ზოგიერთ მაგალითს: „ფრანგები პოეზიას ძალზე დიდ ღირებულებას ანიჭებენ. ჟერარ დე ნერვალს ფრანგულ პოეზიაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს. ფრანგული სიმბოლიზმის სათავედ მიჩნეულ სონეტ „ელ დესთიქადოს“ პირველ სტროფში პოეტი, რატომღაც, სამ სიტყვას, მეორე სტროფში კი ერთ სიტყვას კურსივით გამოჰყოფს. ლექსის ამგვარი გაფორმება ემყარება მხოლოდ პოეტის პირად ლოგიკას; სხვაგვარი ახსნა არ არსებობს. ერთი საუკუნეა საფრანგეთში გამოცემულ ასზე მეტ ანთოლოგიაში ეს სონეტი ხსენებული ფორმით შეაქვთ, კვლავ კურსივით წარმოადგენენ“ (Uysal, 1959:121).

აღსანიშნავია, რომ იაჰია ქემალის ლექსში „ღამის მელოდია“ ჟერარ დე ნერვალის ლექსის „ტყეში“ გავლენა იგრძნობა. ჟერარ დე ნერვალს **ჩიტი** დიდი ასოთი უწერია, იაჰია ქემალიც **დიდი** ასოთი წერს. იაჰია ქემალი ამბობს: „ის ჩიტი ყველაზე მიუვალ ბაღებში გალობს, წარმოსახვაში ცხოვრობს, წარმოსახვაში **კვდება**“. ნერვალი კი ასე ამთავრებს ლექსს: „სამწუხაროა, სულ არ არის სასიამოვნო ჩიტის სიკვდილი ტყეში“. საერთოდ, იაჰია ქემალი გულახდილად ლაპარაკობს იმ

მწერლებზე, რომლებმაც მასზე გავლენა იქონიეს, რადგან იგი მათ კოპირებას არ ეწევა. შეიძლება გამოიყენოს მეთოდი, იდეა, მაგრამ არ გადმოაქვს პწკარი. პირით, რთულიც კი არის რეალურ გავლენაზე საუბარი.

შუქრან ქურდაქული წერდა: როგორც კი იაჰია ქემალს სიკვდილის განცდა მოეძალებოდა, მაშინათვე თავის სათაყვანებელი პოეტის, ჟერარ დე ნერვალის, „ელ დესთიქადოს“ სამყაროში ჩადრმავდებოდა. განსაკუთრებით უყვარდა ამ სონეტის ერთი პწკარი: „მელანქოლიის შავი მზე“ (Kurdakul, 1986:186). სევდის აღმძვრელი ეს ხატი იმ პოეტური განცდის ამსახველი იყო, რომელიც მან „შავ მზეში“, „შავ პორიზონტში“, „ნაიარევ სიცოცხლესა და სიკვდილში“ შეიცნო:

„ფართო ფრთები, უშავეს სიცარიელეში გახსნილი,
და მის უკან მზის არდამბადებელი დიდი კარიდან
შესვლისთანავე დაიწყება დაუსრულებელი სიხუმის ღამე“.

სერმეთ სამი უისალი მოგვითხრობს: „იაჰია ქემალის ოთახის კარი რომ შევაღე, გულითადად მომიკითხა, მერე წიგნი გამომიწოდა და მითხრა, ანდრე ჟიდის ანთოლოგიაში ჟერარ დე ნერვალის ლექსებს ვკითხულობდიო. „ელ დესთიქადო“ წამიკითხა, გაელიმა და თქვა: ეს ლექსი ოცდაათი წლის წინ მაქვს წაკითხული, მაგრამ აღფრთოვანება მიათქეცდებო (Uysal, 1959:160). იაჰია ქემალი ხშირად აღნიშნავდა: „ენა ძველდება, მაგრამ პოეზია მუდამ ახალია, აქედან გამომდინარე, ჰომეროსი ახალია, ვირგილიუსი ახალია, ჟერარ დე ნერვალი ახალია“ (Uysal, 1959:96).

დროისა და სივრცის კონტინუუმის ერთი პერიოდიდან მეორეში ტრანსპოზიცია ლიტერატურაში ფართოდ არის გამოყენებული. წერის ამ სტილს იყენებდნენ ბაირონი და თომას მორი, სიმბოლისტებიც. ჟერარ დე ნერვალისთვის ეს უმთავრესი პოეტური ხერხია. მაგალითად, „ელ დესთიქადოში“ ნერვალი ხან აქვიტანიის პრინცია, ხან – ვენერას პირმშო ამური, აპოლონი, ზოგჯერ, ანრი მეოთხის ამხანაგი და დედოფალზე გამიჯნურებული ბირონი, ზოგჯერ – სიკვდილის მდინარეში შესული ორფოსია. „სიზმარსა და სიცოცხლეში“ იგი ასი წლის, ზოგჯერ – ორი ათასი წლის, ზოგჯერ მილიონობით წლის წინანდელ სამყაროში გადადის. დროისა და სივრცის ტრანსპოზიცია იაჰია ქემალთანაც გეხდება, პოეტი ხშირად მიმართავს წარსულში ექსტრაპოლაციის მეთოდს:

„მე ჩვენი გადმოსახლების დროიდან ვიცხოვრე
სტამბოლს რომ ვიღებდით იმ დღეებში“.

პოეტი, რატომღაც, არ მიჯნავს მცირე აზიაში გადმოსახლების საუკუნეებს სტამბოლის ალების პერიოდისგან, არადა, თურქული მოდემის ტომები VIII–X საუკუნიდან იწყებენ მცირე აზიაში შემოსვლას და XI საუკუნის მეორე ნახევრიდან სელჯუკები უკვე სერიოზულ პოზიციებს იკავებენ და თანდათანობით ბიზანტიას ავიწროვებენ, ხოლო XV საუკუნის მეორე ნახევრიდან ოსმალეთის იმპერიას ქმნიან. მოკლედ, პოეტი ერთნაირად აღიქვამს „ძალიან“ ძველს და „შედარებით“ ძველს.

ლექსში „დღესასწაულის დილა სულეიმანიეში“ პოეტი აწმყოლან წარსულში გადასვლას „დღესასწაულის მადლიანი დილიდან იწყებს“. ხაზს ვუსვამთ „დილიდან“, რადგან ტრეანსპოზიცია და წარსულზე მედიტაციას პოეტი ძირითადად საღამოს ან ღამე იწყებს. იაჰია ქემალი ამბობს: „ყოველ წამს გულს მინათებდა დიდებული დილა სულეიმანიეში“. შემდეგ წარსულში გადასვლის ჟამიც დგება:

„ყოველ წამს იწევა სიშორიდან დროის მტვრიანი ფარდა,
მოძრაობა! რა დალოცვილი, რა უცხო სამყაროა!
ატმოსფერო ათასობით ფანტომით სავსეა“.

ლექსი მისტიკური იდუმალებისა და სასწაულის მოლოდინის ეფექტს ქმნის. ონტოლოგიური გარემო თანდათანობით მოლოველივე, ბუნდოვანი იდუმალი ფანტო-

მებით ივსება. ამ მადლიანი გაზაფხულის დილის ცის სილაჟვარდეში პოეტი ხედავს „მთელ ერს, მთელ ქვეყანას“, მაგრამ ეს პანოპტიკუმი რვა საუკუნეს მოიცავს. აქ უკვე სუპერნატურალური ხილვების მითითებებია. „სულემანიე – დილა – დროის ფარდა“ (თანაც მტვრიანი) – ამ ხატ-სიმბოლოებით პოეტი თითქოს ექსტატიურ მდგომარეობაში შედის და ეხება სრულიად საკრალურს, ტრანცენდენტურს.

პოეტი თავისი ხალხის გამირული წარსულით ტკბება. ისტორია იაჰია ქემალისთვის ფუნდამენტურ ღირებულებას იძენს. ეს ნათლად ჩანს ამ ლექსშიც. პოეტის აზრით, ისტორიის პოეზიაში წარმოჩენა ხელოვანის ვალია: ევროპელებმა თავიანთი ისტორია პოეზიაში, ბალეტში, მუსიკასა და სახვით ხელოვნებაში გააცოცხლეს. ჩვენ, გარკვეული მიზეზების გამო, ამის საშუალება არ მოგვეცა (abakl, 1994:460). სწორედ ამ სიცარიელის შევსება სურდა იაჰია ქემალს. იგი ხშირად იმეორებდა ერთ ფრაზას: „მე მუდამ ჩვენს საჭიროებებზე ვფიქრობდი“. იაჰია ქემალის პოეზიას ორი მხარე აქვს: ერთი მთლიანად ნაციონალისტურია, მეორე კი, როგორც ჟერარ დე ნერვალის იტყოდა – „სუპერნატურალისტური“.

იაჰია ქემალის ლექსი „ის მხარე“ ჟერარ დე ნერვალის „აურელიათი“ არის ინსპირირებული. ნერვალის „სიზმარსა და სიცოცხლეში“ მიცვალებულთა სამყაროში მოგზაურობს. მან ეს მოთხრობა სიკვდილის წინ დაწერა. სიკვდილის მისტერია უკვე აღარ აშინებდა მწერალს, რადგან ის, რაც სიცოცხლის მიღმა იყო, მისთვის უკვე დიდი ხანია, აღარ წარმოადგენდა შემადრწუნებულ სიცარიელეს. ახლა ვნახოთ, როგორ აღწერს საიქიოს – „სიკვდილის მხარეს“ იაჰია ქემალი:

„ერთ ღამეს სიკვდილის მხარე ვნახე სიზმარში,
უნუმრობაში დავხეტიალობდი დამწუხრებული.
გაჩერებული საათივით უმოძრაო იყო დრო.
გაყინულ სიჩუმეში იყო მზის უნახავი სამყარო.
ბრძანებლობდა ადგილზე პორიზონტამდე საიქიოს

სიღარბაისლე;

ერთი წყარო იყო, ყოველი მხრიდან სხივი ჩაედინებოდა;
როცა ჩაუვარე სრულიად თეთრ სამ-სამ, ხუთ-ხუთ მოხეტიალე
არსებას,

გაგიგე, რომ „საიქიოდ“ წოდებულ ადგილზეა ადამიანთა
მოდგმა.

ვნახე ყოველი მათგანის სახე ნაღველით გაფითრებული,
მივხვდი, რომ უსხეულო, ფანტომური იყო მათი სხეულები.
სეირნობის შემდეგ სხვა მხარეში როს ბრუნდებოდნენ,
იმ წყაროდან თასით სხივებს აგროვებდნენ და სვამდნენ;
გვერდიგვერდ იდგნენ და ღმერთს ჰმადლობდნენ,
უნმოდ, ნელ-ნელა გზაზე იძირებოდნენ.
თითქოს, თავად გადამხდა ის, რაც მე ამ სიზმარში ვნახე.
სიზმარია ეს, თუ სიკვდილი სხვა სამყაროა?“

ლექსის პირველი პწკარებიდან ვიგებთ, რომ პოეტი „სიკვდილის მხარეს“ ესტუმრა, მაგრამ მისთვის სიკვდილის ჩაკეტილი კარის გაღება მხოლოდ სიზმარშია შესაძლებელი. იაჰია ქემალი საიქიოს ექსპოზიციას „გაყინული სიჩუმით“, „დროის საათის“ გაჩერებით იწყებს. ეს არის მზის უნახავი სამყარო.

ვნახოთ, ახლა რას ამბობს „სიზმარსა და სიცოცხლეში“, ანუ „აურელიაში“ ჟერარ დე ნერვალის: ყველამ იცის, ცხოველი სიკაშკაშეც რომც იყოს სიზმარში, მზეს ვერასოდეს დავინახავთ! რა ეფექტური, როგორი შთამბეჭდავია ეს განცხადება! განსაკუთრებით, ის, რომ „ყველამ, უკლებლივ ყველამ“ იცის, რომ მზეს სიზ-

მარში ვერ ნახავ! ვინ იცოდა ეს, ნერვალის გარდა, ჩვენთვის უცნობია, მაგრამ იაპია ქემალმა რომ ირწმუნა ნერვალის სპირიტუალური ხედვა, ეს ფაქტია.

ნერვალის წერს: როდესაც თეთრ სამოსში ჩაცმული ხალხი დავინახე, გავოგნდი, მე ვფიქრობდი, რომ ეს ოპტიკური ილუზია იყო. იაპია ქემალთანაც მიცვალებულები, „უთურესი“ არსებები, დასეირნობენ, სხივებს აგროვებენ თასში და სვამენ. „აურელიაში“ ნერვალის ამბობს: როცა უკან ბრუნდებოდა ქალი, სხივების დიდ ნაკადში მოხვდა და გაზრდა დაიწყო.

იაპია ქემალის წერს, რომ ყოველი მათგანის სახე ნაღვლიანი და ფერმკრთალი იყო. ნერვალის „აურელიაში“ მოგვითხრობს: აი, უკვე აქროლების პირას იყო ლამაზი ფორმები, რაც აფერმკრთალებდა მათ მშვენიერ სახეებს. რას ამბობს ქემალის: მიცვალებულები ცოცხალთა სიზმრებში უსხეულო, მიმქრალი არიანო. ნერვალთანაც იგივე ხატია: ფორმები ღღვება და ქრება, სახე იცრიცება. ლექსის ბოლოს იაპია ქემალის ისევ სიზმრის თემას უბრუნდება, რითიც დაიწყო, იმით ამთავრებს, სვამს კითხვას: „სიზმარია ეს, თუ სიკვდილი სხვა სამყაროა?!

აი, ის ძირითადი საკითხი, რომელზეც კონცენტრირებულია ხელოვანი. რა პუნქტამდე შეიძლება მივიდეს წარმომსახველი პოეტი და სად არის ის მიჯნა, რომლის იქითაც პიროვნული მეობა იკარგება. წარმოსახვის სიზმრისეულ ფორმებში გადასული ცნობიერება დუალიზმის ტყვეობაში ექცევა. მას შესწევს უნარი დაინახოს მეტისმეტად დიდი, შეეხოს უსაზღვრობას, მაგრამ მარადისობის შეგრძნება პრაქტიკულად ანადგურებს იმას, რასაც ინდივიდუალური „მე“ ჰქვია და მთავრდება სამყაროსთან იდენტობის განცდით. ეს ტრანსცენდენტული სამყაროს სიდიადის გრძნობითი აღქმაა.

შესაძლებელია კი, საბოლოო ჯამში, მისი გააზრება? ყოველი პოეტი ორმაგი ცხოვრებით ცხოვრობს: აქ და იქ. სიგიჟის ზღვარზე მისული ჟერარ დე ნერვალის წარმოსახვასა და რეალობას ვედარ მიჯნავდა. იაპია ქემალის კი აცნობიერებს წარმოსახვით ილუზიებს. პოეტი თავის რეფლექსიას უნაწილებს მკითხველს – წარმოსახვის მქონე ადამიანებს.

ლიტერატურა:

1. M. Şekip Tunç, Tanrı Şair, Yahya Kemal için Yazılanlar, İst. 1998.
2. Sadat Oksal, Yahya Kemal ve Şiirimiz, Yahya Kemal için Yazılanlar, İst. 1998.
3. Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat üzerinde Makaleler, İst. 1997.
4. Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı, İst. 1994.
5. Hasan Ali Yücel, Kriterium Meselesi, Yahya Kemal için Yazılanlar, İst. 1998.
6. Yahya kemal, Edebiyata Dair, İst. 1984.
7. Ahmet Haşim, Bütün Eserleri, İst. 1999.
8. Vehbi Eralp, Yahya Kemal, İst. 1960.
9. Anna Balakian, The Symbolist movement a Critical Appraisal, New York, 1962.
10. Yahya Kemal, Bir Dağdan bir Dağa, İst. 1984.
11. Sabahattin Eyüboğlu, Yeni Türk Sanatkari yahut Frenkten Türk'e Dönüş, Yahya Kemal için Yazılanlar, İst. 1998.
12. Kenan Akyüz, Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, Ank. 1970.
13. Валерий Брюсов, Избранные произведения, М. 1973.
14. Верлен, Рембо, Маларме, Стихотворения, проза, М. 1998.
15. Angelo Philip Bertocci, From Symbolism to Baudelaire, Southern Illinois Press, 1964.
16. Arthur Symons, The Symbolist Movement in Literature, London, 1911.
17. Артюр Рембо, Стихи, М. 1982.

18. Sermet Sami Uysal, Yahya Kemalle Sohbetler, 1959.

19. Şukran Kurdakul, Çağdaş Türk Edebiyatı, Meşrutiyet Dönemi, İst. 1986.

Helen Javelidze

Jerard De Nerval's Aesthetic Features in Yahya Kemal's Artistic Thinking
Summary

Yahya Kemal (1884-1958) is one of the prominent representatives of new Turkish literature. The poetry of Western literature, namely elements of poetic culture and aesthetics of Symbolism, as well as creative thinking of Jerard de Nerval's literature affected the poet's work.

Yahya Kemal spent nine years in Paris, He studied French Romanticism, Parnas literature and had close relationship with Symbolists. It was well known, that Jerard de Nerval created the architectonics of new French verse and thus created poetry later was named Symbolism. Jerard de Nerval applied the historical and mythological motives in his poetic collection. Yahya Kemal seriously studied Jerard de Nerval's literature based on the Supernaturalistic inspiration, created verses similar to Jerard de Nerval's poetry. The poet noted, that Jerard de Nerval inspired him to create his own poetry.

Yahya Kemal's poetic concerns were crystallised in Paris in the artistic society of writers, when he sketched the forms they were to take, thereafter, he spent his life refining his attitudes and his forms. Poet was largely haunted with feeling of death and its opposite counterpart - spiritual world. Theme of Infinity in Yahya Kemal poetry appears both mystical and mythological qualities. These broad thematic lines are closest he ever got to "subject matter" and his poems, long and short, reflected (proceeding from the poet's "I" to the exterior world), or projected (creating an emblematic world and characters), these intertwined preoccupation of poet.

There is no doubt that a feeling of isolation pervaded all the intellectuals at the turn of century. Yahya Kemal sought escape in artistic notions, he turned towards "higher" spheres, towards mysticism. The main aesthetic and artistic criterion of Yahya Kemal is the cognition of beauty and infinity. The intermingling of the abstract and concrete, which we have noted both in the literature of Jerard de Nerval in his Supernaturalism, undergoes a state of evolution in the poetry of Yahya Kemal. Poetics of Yahya Kemal is a particular phenomenon of Turkish literature.

Элене Джавелидзе

Некоторые особенности эстетики Жерара де Нерваля в художественном мышлении Яхьи Кемалья

Резюме

Яхья Кемаль (1884-1958) является одним из выдающихся представителей турецкой литературы. Поэзия западной литературы, в особенности элементы поэтической культуры и эстетики символизма, как и творчество Жерара де Нерваля, оказало огромное влияние на формирование художественного мышления писателя. Яхья Кемаль провел девять лет в Париже, он изучал французский Романтизм, литературу Парнаса, общался с символистами, боготворил Жерара де Нерваля, создавшего архитектуру нового французского стиха, по праву считающегося основоположником Символизма.

В целом поэзия Яхьи Кемаля воспринимается как на редкость откровенная и лирическая исповедь, раскрывающая душевный мир человека, потрясенного предельно обострившимися в его эпоху общественно-историческими событиями. Связующим началом этой поэзии, точкой притяжения различных многообразных тем служит образ самого поэта, точнее выражаясь, «лирического героя», от лица которого звучит исповедь поэта. Жерар де Нерваль использовал исторические и мифологические мотивы в своем творчестве. Углубленное изучение супернатуралистических инспирации Жерара де Нерваля дала возможность поэту использовать творческие искания Нерваля. Яхья Кемаль утверждал, что он черпал вдохновение в творениях Жерара де Нерваля.

Поэтические принципы Яхьи Кемаля были сформированы в Париже в артистическом сообществе французских писателей. Суть декадентского отношения к жизни Яхьи Кемаля в основном проявляется в признании тленности всего сущего. Мотив смерти и загробной жизни занимает центральное место в творчестве поэта. Тема бесконечности в творчестве Яхьи Кемаля имеет мистические и мифологические свойства. Поэт открыто и прямо утверждал в лирике свою литературную личность, свое «Я».

Неоспоримо, что гнетущее чувство одиночества охватило практически всех интеллектуалов конца века. Яхья Кемаль искал спасение в творческих исканиях, направляя свой интерес к «высшим» сферам, мистицизму. Основным эстетическим и художественным критерием Яхьи Кемаля является познание красоты и вечности. Связь абстрактного с конкретным, которое мы наблюдали в литературном супернатурализме Жерара де Нерваля, развивается в поэзии Яхьи Кемаля.

Влияние западной литературы на художественные особенности поэта значительно, в его лирических исканиях и приоритетах особое место занимает Жерар де Нерваль. Поэтика Яхьи Кемаля - это особый феномен новой турецкой литературы.

ირინე ბრუნჯაძე (საქართველო)

მეტყველება და ინტელექტი

ისეთი მონათესავე ცნებების ურთიერთგანპირობებულობა, როგორცაა ინტელექტი და მეტყველება და მათი ურთიერთზემოქმედება, არ არის ძალიან თვალსაჩინო. საქმე იმაშია, რომ ადამიანს ბუნებისგან ბოძებული აქვს არა ენა, არამედ მეტყველების უნარი. ამის მტკიცებულებად შეიძლება ჩაითვალოს მაგალითები პატარების ველურ მხეცებთან აღზრდის შესახებ (მაგალითად, „მაუგლი“). ეს ბავშვები მერე, ადამიანებთან დაბრუნების შემდეგ (თუ ისინი 5-6 წლის და მეტის იყვნენ) ძალიან რთულად ეუფლებოდნენ რამდენიმე აუცილებელ სიტყვას და ისიც მხოლოდ ზოგიერთ შემთხვევაში. „ადამიანი მთელი ცხოვრების განმავლობაში რჩება სოციალურად არაადაპტირებულად, კოლექტიური ცხოვრებისთვის უგარვისად“ (ველერი, 2004:224). ძირითადი, მაგრამ არა ერთადერთი მიზეზი ასეთი ადამიანების არაადაპტირებულობისა არის ის, რომ ისინი მაინც რჩებოდნენ ადამიანებად, მაგრამ არ ჰქონდათ ენის ჩვევები, რომელიც ახდენს ინტელექტუალური უნარის რეალიზაციას.

დასაწყისისთვის, აუცილებელია განვმარტოთ ინტელექტის ცნების ბუნება. ეს სიტყვა ხშირად გამოიყენება ჩვენს დროში, განსაკუთრებით „ნაცნობი და უცნობი ადამიანების გონებრივი შესაძლებლობების შეფასებისას“, ე.ი. სიტყვა „ინტელექტში“ ჩვენ ვგულისხმობთ სუბიექტის გონებრივი განვითარების დონეს (ზიმნია, 1985:23). ინტელექტის ასეთი გაგება აისახება უცხო სიტყვათა ლექსიკონში, სადაც მოცემული სიტყვა განისაზღვრება როგორც ჭკუა, გონება, ადამიანის აზროვნებითი უნარი (ლათინური სიტყვისგან „*intellectus*“).

ინტელექტი არის ცოდნის დაუფლების ანუ სწავლის უნარი: ადამიანები, რომლებსაც გარკვეულ დარგში მაღალი ინტელექტი აქვთ, უფრო ადვილად და სწრაფად ითვისებენ ახალ ინფორმაციას და სწავლობენ ახალი ამოცანების შესრულებას, ვიდრე ის ადამიანები, რომლებიც ნაკლებად ინტელექტუალურები არიან (გარდნერი, 2006).

უსიქოლოგთა დიდი ნაწილი მიიჩნევს, რომ ადამიანის ინტელექტი და მის მიერ აღრე შეძენილი ცოდნა განსხვავებული ცნებებია. თუმცა, ამავე დროს, ინტელექტუალური აზროვნება და ინტელექტუალური ქცევა დამოკიდებულია აღრე შეძენილ ცოდნაზე. აქედან გამომდინარე, ინტელექტი არ არის ურყევი და უცვლელი თვისება; მისი შეცვლა შესაძლებელია სწავლისა და გამოცდილების საშუალებით.

განსხვავებული განსაზღვრება აქვს მოცემული თავის ნაშრომში ბრილევას. ავტორის აზრით, ტერმინი „ინტელექტი“ პირველად შემოიღო ძველბერძენმა ორატორმა ციცერონმა და აღნიშნავდა „გაგების უნარს“ (ბრილევა, 2006:9). დღეისათვის ითვლება, რომ ცნება „ინტელექტი“ აერთიანებს ორ ზემოაღნიშნულ მნიშვნელობას, ე.ი. აზრობრივი ინფორმაციის ადეკვატური აღქმა და გაგება, როგორც ენობრივი სუბიექტის უნარი – ადაპტაცია მოახდინოს ბუნებრივ გარემოსთან. ძნელი არ არის აღვნიშნოთ, რომ ორივე განსაზღვრება ერთმანეთთან ახლოსაა და ავსებს ერთმანეთს. ამასთანავე, უნარი გაგებისა არის დომინირებული მნიშვნელობის, რადგანაც ინდივიდის უნარი შეეგუოს გარემო პირობებს და, უპირველეს ყოვლისა, თავისნაირებს, წარმოუდგენელია გაგების უნარის გარეშე, ე.ი. ადეკვატური აღქმის გარეშე. ინტელექტის მოცემულ კონტექსტში შეიძლება განისაზღვროს როგორც „პრაქტიკული ინტელექტი ან პრაქტიკული აზროვნება“ (ვიგოტსკის ტერმი-

ნი) და სქემატურად შეიცავს შემდეგ სტადიებს ან პროცესებს: 1) აღქმა; 2) დამახსოვრება; 3) გააზრება (ანალიზი); 4) მსჯელობა (ენობრივი რეაქცია). თითოეული დასახელებული პროცესი საჭიროების შემთხვევაში რეალიზაციას იღებს ენობრივი ნიჭის საშუალებით, ე.ი. ენობრივი აზროვნების უნარით და არა „აზროვნებით“, როგორც თელის პინკერი.

მხოლოდ მეტყველება, როგორც ენობრივი უნარის ვერბალური აქტუალიზაცია, შეიძლება გახდეს ინდივიდის აზრობრივი ნიჭის მოწმე. უდავოდ, აზრობრივი პროცესის მეტ-ნაკლებად ადეკვატური გამოხატვა პრაქტიკულად მიუღწევადია. მიუხედავად ამისა, მეტყველების, რომელიც მოცემული გვაქვს როგორც შინაგანი ნიჭი (ვიგოტსკი, 2006:445), რეალიზება ხდება მისი ორი მნიშვნელოვანი ფუნქციის მეშვეობით – ექსპრესიულით და კომუნიკაციურ-აზრობრივით. იმის მიხედვით, რამდენად ხატოვანია მეტყველება ერთი მხრივ (ექსპრესიული ფუნქცია) და რამდენად დამაჯერებელია მეორე (კომუნიკაციურ-აზრობრივი), ჩვენ შეიძლება ვიმსჯელოთ ენობრივი სუბიექტის ინტელექტუალური ნიჭის შესახებ.

როცა ჩვენ ვსაუბრობთ ინტელექტისა და მეტყველების ასეთ ურთიერთდამოკიდებულებებზე, იგულისხმება ამ უკანასკნელის გაცნობიერება. მეტყველების გაცნობიერება, თავის მხრივ გულისხმობს მასში სოციალური ფაქტორის არსებობას, რამეთუ მეტყველება არსებობს მხოლოდ სოციალურ და მის გარეშე აზრს მოკლებულია. ენის სოციალური ფაქტორი ერთდროულად მეტყველების აღმოცენების და განვითარების პირობაცაა, რომელიც ვიგოტსკიმ განსაზღვრა როგორც „ქცევის სოციალური მექანიზმი“ (ვიგოტსკი, 2006:446).

ამასთანავე, დამოკიდებულება ინტელექტთან, როგორც „აზროვნებასთან სიტყვის საკუთარ აზრში“ ხასიათდება არაერთმნიშვნელოვნებით და არათანაბარი განვითარებით. პრაქტიკულად, ეს აღნიშნავს, რომ ინტელექტის გამოვლენა (მაგ., ადამიანისმაგვარ მაიმუნებში) არანაირად არ უკავშირდება მეტყველების ფუნქციონირებას. ვიგოტსკის მოყვანილი მაგალითები ნაშრომში „აზროვნება და მეტყველება“, პირდაპირ მიუთითებს ადამიანისმსგავს მაიმუნებში პრიმიტიული ინტელექტის არსებობაზე, რაც ვლინდება „ოპტიკურ-აქტუალურ საგნობრივ სიტუაციებში“ (ვიგოტსკის ტერმინი), როცა საცდელი მაიმუნი ხიდან ნაყოფს ჩამოაგდებს ჯოხით, რომელიც მისი ოპტიკური ველის ზღვარში მდებარეობს.

ის აზრი, რომ ინტელექტის ფუნქციონირება არაა დამოკიდებული ენობრივი ნიჭზე, არგუმენტირებულია პინკერის ნაშრომში „ენა როგორც ინსტინქტი“. ავტორის აზრით, ადამიანს ტვინში აქვს გენების ერთობლიობა „გრამატიკული ალგორითმები“ (პინკერის ტერმინი), რომლებიც პასუხისმგებელია ენობრივი ნიჭის და მასთან დაკავშირებული ინტელექტის ნაწილზე. ამის მტკიცებულებად მოჰყავს მაგალითი, როცა მეტყველების უნარი ერღვევა საცდელ ობიექტს, რომელმაც დარტყმა გადაიტანა. საცდელი ობიექტი, სახელად ფორდი, ინტერვიუს აძლევს ნეიროფსიქოლოგ ჰ. გარდნერს იმის შესახებ, რაც მის წინანდელ სამუშაოს ეხება. ამ ინტერვიუს ნაწილობრივ მოვიყვანო:

“I’m a sig...no...man...uh,...well,...again”.

“Let me help you,” I interjected. “You were a signal man...”

“A sig...nal man...right,” Ford completed my phrase”.

“Were you in the Coast Guard?”

“No, er, yes, yes... ship...Massachu... chussets...Coastguard...years. He raised his hand twice, indicating the number of a nineteen” (პინკერი, 2004:37).

საცდელი პირის მეტყველება, რომელიც, როგორც ვხედავთ, სანაპირო დაცვაში მიუშაობდა, დანაწევრებული და ერთმანეთთან დაუკავშირებელია. ის ძლივს აკავშირებს სიტყვების უმარტივეს კომბინაციებს და რთულ სიტყვებს. მიუხედავად

აშკარა დარღვევებისა მეტყველებაში, ინტელექტი, უფრო სწორად, ინტელექტუალური ფუნქციები, თითქმის მთლიანად არის შენარჩუნებული. საცდელმა შეძლო საგნის დასახელება, ან მისი ამოცნობა სახელწოდების მიხედვით. ის ხვდებოდა კითხვებს, როცა მათი შინაარსი უნდა გამოეყვანა სრულმნიშვნელოვანი სიტყვებისგან, მაგ., „იძირება ქვა წყალში?“ ან „შეიძლება ჩაქუჩით რაიმე გავჭრაო?“, მაგრამ არა მაშინ, როცა სთხოვდნენ გრამატიკულ ანალიზს, მაგ., „ლომი მოკლულია ვეფხვის მიერ; რომელი მხეცი დაიღუპა?“ (პინკერი, 2004:39).

პინკერის მიერ აღწერილი ექსპერიმენტის მიხედვით შეიძლება დავასკვნათ, რომ მეტყველების უნარის დარღვევა „აფაზია“, რომელიც გამოიხატება გრამატიკაში, მხოლოდ ნაწილობრივ ახდენს გავლენას ინტელექტზე, უფრო ზუსტად, მის ვერბალურ შემადგენელ ნაწილზე. მეორე მხრივ, მეტყველების უნარი არ არის ინტელექტის მაღალი დონის შედეგი. პინკერს მოჰყავს მაგალითი, როცა გონებრივად შეზღუდული ბავშვები არიან აბსოლუტურად უსუსური ყოველდღიურ ცხოვრებაში, მაგრამ მეტყველებენ და მათი მეტყველება „თავისუფალი და გრამატიკულად გამართულია“ (პინკერი, 2004:42). ე.ი. გარეგნულად სუფთა ასეთი მეტყველება შეიძლება აღვიქვათ როგორც აბსოლუტურად ნორმალური ადამიანის მეტყველებად, საკმაოდ განვითარებული ინტელექტით. მიუხედავად ამისა, ასეთი მეტყველება ღრმა განხილვისას საკმაოდ „თავისებურია“. მენტალურად დასუსტებული სუბიექტების ექსპლიციტური თავისებურებებია, უპირველეს ყოვლისა, მისი ასიმეტრიულობა და ციკლური ხასიათი. მასში წარმოდგენილი მასალის ფორმითა და შინაარსით ეს ენობრივი ფრაგმენტები ახლოა შინაგან, ეგოცენტრულ მეტყველებასთან. ავტორის მიერ მოყვანილი მაგალითებისთვის დამახასიათებელია, ჯერ ერთი, სემანტიკური მთლიანობის, ლოგიკური ელემენტების არარსებობა, მეორეც, ერთგვაროვანი ლექსიკა, რაც გამოიხატება ლექსიკურ და სემანტიკურ განმეორებებში. შემდეგი მაგალითი, აღებული პინკერის შრომებიდან, დამაჯერებლად ამტკიცებს ზემოაღნიშნულ დებულებას. ეს არის ვინმე კრისტალის სტენოგრამის გაშიფრვა, რომელიც „დაავადებულია ვილიამსის სინდრომით – გონებრივი ჩამორჩენის იშვიათი ფორმით“:

„რა არის სპილო, ეს ასეთი ცხოველია. რას აკეთებს სპილო, ის ცხოვრობს ჯუნგლებში. მას შეუძლია აგრეთვე იცხოვროს ზოოპარკში. რა აქვს სპილოს, მას აქვს გრძელი ყურები, ყური-მარაო, რომელიც ქარში ფრიალებს. მას აქვს გრძელი ხორთუმი, რითაც გლეჯს ბალახს ან იღებს თივას... თუ ის ცუდ განწყობაზეა, საშინელებაა. თუ მას გააბრაზებ, ფეხებს დააბაკუნებს და შეიძლება გვეცეს. ხანდახან ისე იქცევიან, როგორც ხარები. მათ აქვთ გრძელი ეშვები. მათ შეიძლება დაახიანონ მანქანა. ეს შეიძლება იყოს საშიში. როცა ისინი საფრთხეს გრძნობენ, როცა ცუდ ხასიათზე არიან, ეს საშინელებაა. არავის უნდა სპილო სახლში გააჩეროს. ყველას უნდა კატა ან ჩიტი“ (პინკერი, 2004:43).

მაშ ასე, ერთი მხრივ, მეტყველება, როგორც უნარი ან ენობრივი რეალიზაცია, არსებობს ინტელექტისგან დამოუკიდებლად და თვით ინტელექტი, როგორც ეს მაგალითებიდან ჩანს, ყოველთვის არ ვლინდება სიტყვიერი ფორმით. ამ აზრის მტკიცებულებას ვპოულობთ პოტენიას შრომაში „აზრი და ენა“: „თვით აზროვნებაში (ე.ი. ინტელექტში პრაქტიკული თვალსაზრისით) შეიძლება აღვნიშნოთ ბევრი რამ, რაც ენას არ მოითხოვს. მაგ., ბავშვი არ ლაპარაკობს, მაგრამ გარკვეულწილად ფიქრობს, ე.ი. აღიქვამს გრძნობით სახეებს უფრო სრულყოფილად, ვიდრე ცხოველი, იხსენებს მათ და გარკვეულწილად ანზოგადებს. სკულპტორის, მხატვრის, მუსიკოსის შემოქმედებით აზროვნება არ გამოიხატება სიტყვით, ყრუ-მუნჯი მუდმივად აზროვნებს, და არა მარტო ხატოვნად, როგორც მხატვარი, არამედ განყენებულ ცნებებზე, ბგერითი ენის გარეშე, თუმცა, აშკარად ვერ აღწევს გონებრი-

ვი მუშაობის იმ სრულყოფას, რაც შესაძლებელია მოლაპარაკეთათვის, და ბოლოს, მათემატიკაში, რომელიც ფორმით სრულყოფილი მეცნიერებაა, ადამიანი უარს ამბობს სიტყვებზე – გვაძლევს ყველაზე რთულ გამოსახულებებს პირობითი ნიშნების საშუალებით“ (პოტებნია, 1989:51). მეორე მხრივ, გვევლინება რა „ინტელექტუალურ ფუნქციად“ (ვიგოტსკის ტერმინი), მეტყველება არ შეიძლება ასახავდეს ადამიანის გონებრივ მდგომარეობას და მის გონებრივ შესაძლებლობებს. ენის ერთ-ერთი უმთავრესი ფუნქცია არის „კომუნიკაციური“, ეს არის ფუნქცია შეეგუოს ადამიანი გარემო პირობებს და თავისნაირებს. ენობრივი უნარის არსებობა გამოხატავს ინტელექტის განვითარების განსაზღვრულ დონეს, ე.ი. ინტელექტი მოცემულ შემთხვევაში გამოვლინდება ენობრივ აქტუალიზაციაში.

განვსაზღვრავთ რა მეტყველებას, როგორც ინტელექტის ფუნქციას, უფრო სწორად ერთ-ერთ მათგანს, ჩვენ გარდაუვლად ვაძლევთ მას მეორეხარისხოვან როლს. ამასთან ერთად, უდავოა მისი როლი ინტელექტის განვითარებასა და ჩამოყალიბებაში. როცა ვსაუბრობთ მეტყველებაზე, ჩვენ ვგულისხმობთ მის როგორც აქტიურ, ასევე პასიურ მდგომარეობას. ენის აქტუალიზაცია, როგორც მეტყველების უნარის გამოვლინება, პოტებნიას აზრით, თავისთავად განვითარებადი მოვლენაა, ე.ი. აქტიური, მოქმედი საწყისი. მეტყველების ასეთი განმარტება გვაძლევს საშუალებას განვიხილოთ ის როგორც „მოსახვევი პუნქტი“ ან აზროვნების „გარდაქმნის წერტილი“ (მამარდაშვილი, 1989:75). ამ უკანასკნელის ენობრივი განვითარების ფაზაში შესვლა ხელს უწყობს აბსტრაქტული სააზროვნო პროცესების კონკრეტიზაციას, რაშიც მდგომარეობს მისი სოციალური როლი, სწორედ ის, რომელიც გვევლინება ინტელექტის დანიშნულებად. აქედან გამომდინარე, მეტყველების უნარის დონე შეიძლება აჩვენებდეს ინტელექტუალური ნიჭის დონეს, ე.ი. უნარს – აღიქვას, გაიგოს და გაანალიზოს გარედან მოსული ინფორმაცია და მოახდინოს ადაპტაცია. არანაკლებ მნიშვნელოვანია მეტყველებისა და აზროვნების ურთიერთდაძოკიდებულება სუბიექტურობის და ობიექტურობის კატეგორიების სიბრტყეში. როგორც ზემოთ მოყვანილი მაგალითებით დავრწმუნდით, მეტყველება, როგორც პიროვნების ენობრივი განსახიერება, სრულიად არაა სავალდებულო იყოს მისი აუცილებელი თვისება (ბავშვი, რომელიც მგლის ხროვაში გაიზარდა) იმ დროს, როცა ინტელექტი პირიქით, არის ენობრივი სუბიექტის განუყოფელი ნაწილი. ამგვარად, მეტყველება, და ამას ამტკიცებს მისი კომუნიკაციური სოციალური მიმართულება, არის ობიექტური, გამაერთიანებელი კატეგორია, ამასთანავე, ინტელექტი არის სუბიექტურად იზოლირებული რივის კატეგორია. ინტელექტის განვითარება უნდა იყოს განპირობებული და ინიცირებული ენის განვითარებით, როგორც მისწრაფებით – მიაღწიოს, ერთი მხრივ, საკუთარი შინაგანი „მე“-ს ადეკვატურ რეალიზაციას, რაც ნაწილობრივ წარმოადგენს ინტელექტს, ხოლო მეორე მხრივ, ხელს უწყობს მუდმივად ცვალებად გარემო პირობებთან შეგუებას.

მისწრაფება აზრის ობიექტურობისკენ, პოტებნიას აზრით, შეადგენს ჭეშმარიტების ცნების შინაარსს, აგრეთვე, არის ენის იდეალური ფუნქცია მის მეტყველებით გამოვლინებაში. მეტყველებას მოაქვს ინფორმაცია (რომელიც შეიძლება განვიხილოთ მოსაუბრის ინტელექტის ერთეულად) პასიურ კომუნიკანტამდე, აღიქვამს მიღებულ ინფორმაციას ობიექტურ დონეზე, მსმენელი, იმავდროულად, ხდის მას სუბიექტური ინტელექტუალური სივრცის ნაწილად, გამოიყენებს რა ვერბალური შეტყობინების არავერბალურად გარდაქმნის (დეკოდირების) მექანიზმებს. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში მეტყველება გვევლინება, ნაწილობრივ, სუბიექტურ კატეგორიად, იმდენად, რამდენადაც „შემეცნების ერთობლიობა მდგომარეობს ენის გარეთ: ადამიანს შეუძლია მიუახლოვდეს ამ სუფთა ობიექტურ სფეროს მხოლოდ მისთვის

დამახასიათებელი შემეცნების და შეგრძნების საშუალებებით, მაშასადამე, მხოლოდ სუბიექტური გზით“ (პოტენია, 1989:43).

ამგვარად, ენის განვითარება და მეტყველება, როგორც მისი გამოვლინება, ეს არის ინდივიდის ინტელექტის სუბიექტურობის გამოხატვა, მისი აზროვნებითი პროცესის მიმდინარეობა, ამავე დროს, ინდივიდუალური აზროვნების ობიექტივაციის რეალიზება. თვით ენა გარდაიქმნება სუბიექტურ კატეგორიად. რაც შეეხება ინტელექტის განვითარებას, შეიძლება დანამდვილებით ვთქვათ, გარემო პირობებთან ადაპტაციის მექანიზმის სრულყოფა ხდება ენობრივი უნარის განვითარებასთან ერთად. მეტყველების უნარი არის ამ განვითარების საშუალებაც და პირობაც. უწოდებდა რა ენას „ფორმას, სხეულს და გარსს“, ფ. დოსტოევსკი წერდა: „რაც უფრო მდიდრულია ის მასალა, ის ფორმები და აზრები, რომლითაც მე ვითვისებ სხვადასხვა გამოთქმას, მით უფრო ბედნიერი ვარ ცხოვრებაში, გასაგები ჩემთვის და სხვებისთვის, უფრო გამარჯვებული და მძლავრი, მით უფრო მალე უნდა ვუთხრა ჩემს თავს და სხვებს, რისი თქმაც მინდოდა, მით უფრო მტკიცე და სულით მშვიდი ვხდები და, რა თქმა უნდა, უფრო ჭკვიანიც“ (დოსტოევსკი, 2008:170).

ლიტერატურა:

1. Брилева Ю. В. Суперинтеллект. Практикум по развитию IQ. М.: ООО ТД “Издательство Мир книги”, 2006.
2. Веллер М. Всеобщая теория всего. М.: Изд-во АСТ, 2004.
3. Выготский Л. С. Психология развития человека. М.: Изд-во Смысл; Изд-во Эксмо, 2006.
4. Достоевский Ф. М. Дневник писателя. СПб.: Издательский Дом «Азбука-классика», 2008.
5. Зимняя И. А. Функциональная психологическая схема формирования и формулирования мысли посредством языка // Исследование речевого мышления в психолингвистике. М.: Высшая школа, 1985.
6. Мамардашвили М. К. Картезианские размышления. М.: Прогресс, 1981.
7. Пинкер Стивен. Язык как инстинкт. Пер. с англ. В. Д. Мазо. М.: Едиториал УРСС, 2004.
8. Потебня А. А. Слово и миф. М.: Изд-во “Правда”, 1989.
9. Словарь иностранных слов. 14-е изд., испр. М.: Рус. яз., 1987.

Irine Brunjadze *Speech and Intellect* Summary

The article analyses the nature of intellect and the specialties of interaction of it with speech as a verbal actualization of language personality. The interrelation of speech and thinking and of speech and intellect are also being studied. Theoretical principles are supported with the examples of psycholinguistic experiments.

Ирине Брунджадзе
Речь и интеллект
Резюме

В статье проанализирована природа интеллекта и особенности его взаимодействия с речью, как актуализацией языка. Описывается взаимосвязь речевой деятельности и мышления, речевой деятельности и интеллекта. Теоретические принципы обоснованы психолингвистическими экспериментами.

ირინა ყრუაშვილი
(საქართველო)

**შედარების გამომხატველი სიტყვაწარმოებითი
კონსტრუქციები გერმანულ ენაში**

შედარების გამომხატვას გერმანულ ენაში ემსახურება როგორც კომპოზიციური, ასევე დერივაციული მოდელები. აქ, უპირველეს ყოვლისა, ლაპარაკია ზედსართაულ სიტყვაწარმოებით კონსტრუქციებზე, რომლებიც გვიჩვენებენ მსგავსებას ან უშუალო შედარებას.

კომპოზიციური მოდელებიდან ყველაზე მეტად გავრცელებულია დეტერმინატიული კომპოზიტები, რომელთა პირველ უშუალო შემადგენელ კონსტიტუენტს არსებითი სახელი წარმოადგენს. სუბსტანტიური მსახლვრელი სიტყვები შეესატყვისება შედარების გამომხატველ შესიტყვებებს: *grasgrün – etwas ist grün wie Gras; butterweich – etwas ist weich wie Butter; wieselflink – jemand ist flink wie ein Wiesel; leichenbläß – jemand ist blaß wie eine Leiche*. ასეთივეა: *stahlharte Kugeln, weizenblondes Haar, eine federleichte Turnerin, ein kornblumenblauer Pullover, seidenweiches Material, papierdünne Taschentücher, ein grasgrüner Anstrich, ein messerscharfes Urteil*.

ჰ. ვაინრიხი ამ მიმართებას აღნიშნავს სიტყვებით: *wie-Vergleich* (Weinrich, 1993:1021). ნივთიერებათა და საგანთა აღნიშვნებთან ერთად, როგორცაა: *silberhell, pfenniggroß, fadendünn, handtuchschmal*, გამოიყოფა ასევე ცხოველთა და სხეულის ნაწილთა აღნიშვნები: *bienenfleißig, lammfromm, aalglatt, ameisenklein, rehscheu, schneckenlangsam, armdick, fingerlang* (Lohde, 2006:161). აბსტრაქტული სახელები იშვიათად გვხვდება, მაგალითად, „*wie Jahrtausende tief, ewigkeitstief, lag der See*“ (ი. რ. ბეხერი).

შედარების გამომხატველ კომპოზიტებს დიდი ადგილი უჭირავს ზედსართაულ თხზულ სიტყვებში. ამასთან, ბევრ მათგანში მსახლვრელი სიტყვა უკვე აღარ წარმოადგენს შედარების სიდიდეს, არამედ ძირითადი სიტყვის შინაარსის გასაძლიერებლად გამოიყენება. *mäuschenstill* ტრანსფორმირდება „*still wie ein Mäuschen*“, მაგრამ ნიშნავს „*sehr still*“. ასეთივეა: *muckmäuschenstill, kohlrabenschwarz, pechkohlrabenschwarz, pechrabenschwarz, fuchsteufelwild, mutterseelenallein*. ეს სემა ძალიან უახლოვდება გრადაციის სემას. ზოგჯერ შეუძლებელიც კია მათ შორის ზღვრის გავლება. კონსტრუქციები *eiskalt, schneeweiß, zuckersüß* შედარებასაც გამოხატავენ და გაძლიერებასაც. ასევე ძნელი გასამიჯნია შედარების გამომხატველი სიტყვაწარმოებითი კონსტრუქციები ფერთა აღნიშვნებისაგან. ამგვარ კომპოზიტებში პირველ უშუალო შემადგენელ კონსტიტუენტად ხშირია ძვირფასი ქვების, ლითონების, მინერალების, მცენარეთა და ცხოველთა აღმნიშვნელი დასახელებები: *rubinrot, goldgelb, malachitgrün, pflaumenblau, taubengrau*.

ზოგიერთი სიტყვაწარმოებითი კონსტრუქცია სემანტიკური შემჭიდროების მაღალ ხარისხს ავლენს. ამგვარი ლექსიკალიზებული კომპოზიტების ტრანსფორმირება დიდ ძალისხმევას მოითხოვს: *eine sternklare Nacht – eine Nacht, die so klar ist, dass man die Sterne sehen kann; hauchschmale Mondsichel – so schmal, dass sie wie ein Hauch kaum wahrzunehmen ist*.

მთელ რიგ ზედსართავეებში პირველი კომპოზიციური წევრის სახით, მწკრივების წარმომქმნელად გვხვდება თავისუფალი მორფემა *gleich* მნიშვნელობით „მსგავსი“, „იგივე/იმავე“: *gleichaltrig, gleichjährig, gleichphasig, gleichseitig, gleichgestaltig*,

gleichwertig, gleichnamig, gleichrangig, gleichschenkelig. ასევე მწკრივების წარმომქმნელად გამოიყენება და მსგავსებას გამოხატავენ მეორე კომპოზიციური წევრები, როგორებიცაა: „ähnlich, -artig, -gleich, -förmig: schiffstakelageähnlich, sturzflutartig, keilförmig, engelgleich, „boutiquengleich – modern, in Form, Farbe und Schnitt“ (Fleischer/Barz, 1995:234).

შედარების გამოხატავად, როგორც აღნიშნეთ, გამოიყენება დერივაციული მოდულებიც, კერძოდ კი, სუფიქსური დერივატები. გერმანული სუფიქსებიდან უნდა გამოვეყთ -haft, -ig, -isch, -lich და -mäßig (Duden, 2006:767).

-haft სუფიქსთან ბაზისური სიტყვა შეიძლება იყოს პიროვნებათა აღნიშვნა: heldenhaft-in der Art des Helden. ასეთივეა: damenhaft, schurkenhaft, beamtenhaft, schülerhaft, bauernhaft, frauenhaft, feenhaft, clownhaft. მატერის ლექსიკონში დაფიქსირებული -haft სუფიქსიანი 300 დერივატიდან მესამედს სწორედ ისეთი სიტყვაწარმოებითი კონსტრუქციები წარმოადგენს, რომელთა ბაზისური სიტყვა არის პიროვნებათა აღნიშვნა (Mater, 1970:170). ბაზისური სიტყვა შეიძლება იყოს ასევე ცხოველთა აღნიშვნა: bärenhaft, eselhaft, grillenhaft, löwenhaft, katzenhaft, sauhaft, papageienhaft, hasenhaft, schlangenhaft, ochsenhaft. მაგრამ შედარების სეგმენტი არ შემოიფარგლება დერივატებით, რომელთა ბაზისური სიტყვა პიროვნებათა და ცხოველთა აღნიშვნებია. გვაქვს სხვა ბაზისიანი სიტყვაწარმოებითი კონსტრუქციებიც: anekdotenhaft, märchenhaft, episodenhaft, abenteuerhaft, skizzenhaft, legendenhaft, frühlingshaft.

ამ მნიშვნელობით -haft სუფიქსიან დერივატებთან კონკურირებს -artig კომპონენტისანი ზედსართავეები და შედარების გამომხატველი სუბსტანტიური კომპოზიციები: ruckhafte Bewegungen ან ruckartige Bewegungen; eine meisterhafte Leistung – eine Meisterleistung; eine zwergenhafte Gestalt – eine Zwergengestalt; ein jungenhaftes Lachen – ein Jungenlachen. ასეთივეა: bruchstückhaft – bruchstückartig, panikhaft – panikartig.

შედარებას გამოხატავს -ig სუფიქსიანი დერივატების დიდი ჯგუფი. ამასთან, ბაზისი შეიძლება იყოს საგანთა ან ნივთიერებათა აღნიშვნა: ein milchiges Licht – Licht wie Milch. ასეთივეა: ein glasiger Blick, eine rauchige Stimme, ein silbriger Glanz, eine blümige Rede, ein sonniges Gemüt, ein feuriges Temperament, eine teigige Masse, kalkiges Licht, ein schwammiges Gesicht, der goldige Schimmer, der schneeige Schaum, ein seidiges Fell.

შედარების გამომხატველი სიტყვაწარმოებითი კონსტრუქციები ხშირად ფორმით მსგავსებასაც აღნიშნავენ: kugelig – in der Form von Kugel. ასეთივეა: kapselig, spiralgig, körnig, kegelig, bauchig, glockig. ამგვარი წარმონაქმნების გვერდით ხშირად გვხვდება -förmig და -artig კომპონენტებიანი კონსტრუქციები: bauchig – bauchförmig, glockig – glockenförmig, breiig – breiartig, wellig – wellenartig, wellenförmig.

-ig სუფიქსიან დერივატებში ბაზისური სიტყვა შეიძლება იყოს ცხოველთა ან პიროვნებათა აღნიშვნა: bockig – in der Art eines Bockes, wie ein Bock. ასეთივეა: affig, bullig, fischig, fuchsig, knirpsig, krüppelig, schurkig, schuftig, miesepetrig, duckmäuserig. ამ დერივატებს ძირითადად უარყოფითი (პეიორატიული) ნიუანსი აქვთ. ისინი შეიძლება შევადაროთ -haft სუფიქსიან წარმონაქმნებს: riesig – riesenhaft, flegelig – flegelhaft.

შედარების გამომხატველ -isch სუფიქსიან დერივატებში ბაზისური სიტყვა ძირითადად არის პიროვნებათა ან ცხოველთა აღნიშვნები, თუმცა, გვხვდება აბსტრაქტული სახელებიც. დერივატების უმრავლესობას უარყოფითი შეფერილობა აქვს. ეს განპირობებულია ბაზისური არსებითი სახელით, რომელიც თვითონ ნეგატიურ ცნებას აღნიშნავს: idiotisches Benehmen, höllische Ängste, teuflische Pläne, hündischer Gehorsam. ასეთივე დერივატებია: diebisch, närrisch, sklavisch, satanisch, knechtisch, schurkisch, tierisch, äffisch, säuisch, wölfisch, viehisch, schweinish, kätzisch. უარყოფითი შეფერილობა აქვს ასევე დერივატებს: herrisch, kindisch, weibisch, männisch,

launisch, bäurisch. ეს განსაკუთრებით მკაფიოდ გამოჩნდება, თუ -isch სუფიქსიან ნე-გატიურ ზედსართავეებს შევადარებთ -ig ან -lich სუფიქსიან ნეიტრალური ხასიათის დერივატებს:

ein launischer Mensch	–	ein launiger Abend
(ჭირვეული ადამიანი)		(მშვენიერი საღამო)
ein kindisches Verhalten	–	kindliche Spiele
(ბავშვური საქციელი)		(საბავშვო თამაშები)
ein weibisches Aussehen	–	weibliche Lehrlinge
(დედაკაცური გარეგნობა)		(მოსწავლე გოგონები)
ein bäurisches Benehmen	–	ein bäuerliches Anwesen
(უხეში საქციელი)		(გლეხის კარმიდამო).

ასეთივეა: herrisch – herrlich, männisch – männlich, dörfisch – dörflich.

თუ ბაზისური სიტყვა -er სუფიქსიანი დერივატი ან სუბსტანტიური კომპოზი-ტია, მაშინ არ იგრძნობა ისე მკვეთრად გამოხატული უარყოფითი შეფერილობა: eine dichterische Ader, schöpferische Kräfte, zeichnerisches Geschick, ein verräterischer Zug, spielerisches Lernen, kaufmännische Angestellte, fachmännische Reparaturen, zeitgenössische Moden. ასეთივე წარმონაქმნებია: künstlerisch, kämpferisch, gärtnerisch, erfinderisch, wählerisch. თუმცა, მათ გვერდით გვაქვს -er სუფიქსიანი ბაზისები უარყოფითი ელ-ფერით: blutsaugerisch, kriecherisch, betrügerisch, ehebrecherisch, räuberisch, verbrecherisch, frevlerisch, erpresserisch. მსგავსება-შედარების აღნიშვნები აქ მიმართებით ზედსართა-ვეებს უახლოვდება: darstellerisch – was die Darstellung betrifft.

შედარების გამოხატვაში მხოლოდ მცირე დოზით მონაწილეობს -lich სუფიქ-სი. -lich სუფიქსიანი თვისებრივი ზედსართავეები ქმნიან შედარების სეგმენტს: freundlich – in der Art eines Freundes. ამგვარ წარმონაქმნებში ვლინდება ბაზისური სიტყვისა და მიმართებითი არსებითი სახელის ერთიანობა. შესიტყვება იმავე ნიუ-ანსს იძენს, რაც ბაზისურ სიტყვაშია მოცემული: geschwisterliche Liebe, eine freundli-che Antwort, ein väterlicher Rat, eine menschliche Schwäche, geschäftliche Beziehungen, eine schriftliche Prüfung, eine feindliche Gesinnung, ein fürstliches Mahl, wissenschaftliche Mitarbeiter.

-mäßig სუფიქსი შედარებას ან მსგავსებას გამოხატავს უმეტესად პიროვნება-თა და ცხოველთა აღმნიშვნელ ბაზისებთან. „Komparativ“: schülermäßiges Benehmen – Benehmen wie ein Schüler, in der Art eines Schülers. ასეთივეა: heldenmäßig, knabenmäßig, polizeimäßig, bärenmäßig, giraffenmäßig, löwenmäßig, viehmäßig. იშვიათია -mäßig სუფიქსი საგანთა აღნიშვნებთან და აბსტრაქტულ სახელებთან: geschäftsmäßig, maschinen-mäßig, lehrbuchmäßig, discomäßig, robotermäßig. ფლაიშერ/ბარცი მიუთითებენ აღნიშნუ-ლი მნიშვნელობით -mäßig სუფიქსის სინონიმურობაზე -haft და -artig სიტყვაწარმოე-ბით ელემენტებთან: das artikelartig angehängte Pronomen – des artikelhaft gebrauchten Pronomens – der artikelmäßige Gebrauch des Pronomens (Fleischer/Barz, 1995:235).

ყურადღებას იპყრობს ი.კუნჰოლდ/ო.პუტცერ/ჰ.ველმანის შეხედულებები mäßig სუფიქსთან დაკავშირებით. ისინი თავიანთი მონუმენტური ნაშრომის – „გერმანუ-ლი სიტყვაწარმოება, ტიპები და ტენდენციები თანამედროვე ენაში“ – მესამე ნა-წილში ზედსართავ სახელს განიხილავენ. მორფემების ტაბულებში მოცემულია ყველა მორფემის მიმოხილვა და მათი გამოყენების სპეციფიკა. -mäßig სუფიქსისათ-ვის ი.კუნჰოლდ/ო.პუტცერ/ჰ.ველმანი გვთავაზობენ ექვს განსხვავებულ სიტყვაწარ-მოებით ნიმუშს, რომელთა შორის არის „შედარება“ – „Vergleichsgröße“: autobahn-mäßige Umfahrung = Umfahrung, die wie eine Autobahn ist. (Kühnhold/Putzer/Wellmann,

1978:115). აღნიშნული სემანტიკური ჯგუფი ძალიან უახლოვდება მეორე სემანტიკურ ჯგუფს, რომლის სიტყვაწარმოებითი მნიშვნელობაა „შესაბამისობა, შესატყვისობა“ – „Entsprechungsgröße“: berufsmäßige Freundlichkeit = Freundlichkeit, die dem Beruf gemäß ist. რას ვგულისხმობთ, როდესაც ვამბობთ: berufsmäßige Freundlichkeit, profimäßiges Verhalten, schülermäßiges Verhalten? ეს საკითხი განსაკუთრებით თვალსაჩინოა -haft სუფიქსიან დერივატებთან შედარებისას, რის საფუძველზეც დგინდება, რომ -mäßig სუფიქსის შეცვლა -haft სუფიქსით მხოლოდ ზოგიერთ კონტექსტში ხერხდება:

- a) Karl spielt berufsmäßig Fußball.
- b) Ich mag es nicht, so fasnachtsmäßig daherzulaufen.
- c) Vorher sahst du so mehr girliemäßig aus.
- d) Kinder Happy-Hippo-Snack: Schmeckt hippomäßig gut!
- e) Ich beweg mich nicht so ravemäßig.
- f) Dieses Verhalten ist schülermäßig.
- g) Mit dem Schreien ist das so urinstinktmäßig bei mir.
- h) Man hat labormäßig schon Flaschen mit bis zu 10 bar belastet.
- i) ... softwaremäßige Audiokomprimierung...
- j) Tanja S. war wettkampfmäßig ein halbes Jahr lang nicht mehr auf dem Eis.
- k) Wettkampfmäßig kamen wir (Olav Ludwig und XY) nie recht zusammen.
- l) Die letzten zwei Bretter sind winkelmäßig verschraubt (Bittner, 1996:13).

ბოლო ხუთ წინადადებაში -mäßig სუფიქსს შედარების მნიშვნელობა არა აქვს. მართალია, h, i, j, k, l წინადადებებში შესაძლებელია -mäßig სუფიქსის შეცვლა -haft სუფიქსით, მაგრამ ამით წინადადებების მნიშვნელობა შეიცვლება. შედარებას მხოლოდ შემდეგი კონტექსტები გამოხატავენ:

- b¹) Ich mag es nicht, so fasnachtshaft daherzulaufen.
- c¹) Vorher sahst du so mehr girliehaft aus.
- d¹) Kinder Happy-Hippo-Snack: Schmeckt hippohaft gut!
- e¹) Ich beweg mich nicht so ravehaft.
- f¹) Dieses Verhalten ist schülerhaft.
- g¹) Mit dem Schreien ist das so urinstinkthaft bei mir.

მაგალითების მიმოხილვისას თვალშისაცემია, რომ შედარება -haft სუფიქსიან დერივატებში ბევრად უფრო ძლიერად არის გამოხატული, ვიდრე -mäßig სუფიქსიან კონსტრუქციებში. შედარების საზღვასმა, თავის მხრივ, იმავდროულად „არაიდენტურობის“ მნიშვნელობის გაძლიერებას იწვევს. თუ შევადარებთ f და f¹ წინადადებებს:

- f) Dieses Verhalten ist schülermäßig.
- f¹) Dieses Verhalten ist schülerhaft.

დავინახავთ, რომ f¹-ში მოსწავლის ქცევის მსგავსი საქციელი იგულისხმება (როგორც მოსწავლე იქცევა), თუმცა, იმპლიციტურად გამოხატულია, რომ ამ საქციელს ავლენს პიროვნება, რომელიც მოსწავლე არ არის. სწორედ ეს არის შედარების პრინციპი. წინადადებას, როგორცაა, მაგალითად, Der Schüler benimmt sich schülerhaft, ყოყმანის გარეშე ჭარბად მივიხნევდით. თუ -lich სუფიქსსაც მოვიშველიებთ, მაშინ კიდევ უფრო ნათელი გახდება განსხვავებული მნიშვნელობები:

- a) Karl spielt berufsmäßig Fußball.
- a¹) Karl spielt berufshaft Fußball.
- a²) Karl spielt beruflich Fußball.

a²-ში ვგებულობთ, რომ კარლი პროფესიით ფეხბურთელია. a¹-ში მკაფიოდ ვლინდება ზედსართავის შედარებითი ხასიათი: კარლი თამაშობს, თითქოს, ეს მისი პროფესია იყოს (მაგრამ არ არის). ხოლო a-ში კარლი კიდევ უფრო მეტად დაახლოებული ჩანს პროფესიონალიზმთან, ვიდრე a¹-ში.

აღნიშნულ შემთხვევებში -mäßig სუფიქსიანი დერივატები „შედარებისა“ და „მიმართების, შესატყვისობის“ მნიშვნელობებს შორის თავსდება. ეს, ერთი მხრივ, ნიშნავს, რომ -haft სუფიქსიანი დერივატებში შედარების სეგმენტი ნამდვილი შედარების მიმართულებით განიხილება, ხოლო, მეორე მხრივ, მიმართებითი ზედსართავების პოზიცია მყარდება. მაშასადამე, -mäßig სუფიქსიანი კონსტრუქციებში შედარების სეგმენტი სუსტდება და ისინი შუალედურ მდგომარეობას იჭერენ -haft სუფიქსიანი დერივატებსა და მიმართებით ზედსართავებს შორის. ამით სიტყვის მნიშვნელობა „იდენტიფიკაციას“ უახლოვდება: ვინმე, ვინც girliemäßig გამოიყურება, არა მარტო გამოიყურება როგორც Girlie, არამედ არის კიდევ გარკვეულწილად Girlie. ამ ფაქტს ეყრდნობიან ი.კუნჰოლდ/ო.პუტცერ/ჰ.ველმანიც, რომლებიც თავიანთ პარადიგმაში „იდენტურობის“ კატეგორიას აფიქსირებენ. I წინადადების განხილვისასაც ნათლად დავინახავთ, რომ -mäßig სუფიქსი იდენტიფიკაციას გამოხატავს: Die letzten zwei Bretter sind winkelmäßig verschraubt. ფიცრები ერთმანეთთან კუთხეებივით კი არ არის ხრახნით შეერთებული, არამედ ხრახნები ქმნიან კუთხეს.

საერთოდ, უნდა ვაღიაროთ, რომ სემანტიკური ჯგუფები ერთმანეთთან ახლო ნათესაობაშია. ცალკეული მნიშვნელობის გამიჯვნა კონტექსტთან დამოკიდებულებაში და სპეციფიკური ინტერპრეტაციით უნდა მოხდეს.

აქვე უნდა შევეხოთ უცხოურ ანუ ნასესხებ სუფიქსებს, რომლებიც საკმაოდ წარმატებით გამოიყენება შედარების გამოსახატავად. მათ შორის გამოვყოფთ სუფიქსებს -al, -ar/är, -esk, -oid, -ös. უნდა აღინიშნოს, რომ უცხოურ სუფიქსიანი დერივატები გამოიყენება არა მარტო სპეციალურ საგნობრივ ლექსიკაში, არამედ ისინი მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ ყოველდღიურ სასაუბრო ენაშიც.

სუფიქსი -al: kolossal – wie ein Koloss. ასეთივეა: genial, monumental, pyramidal, normal, pastoral, kollegial, experimental, horizontal.

სუფიქსი -ar/-är: visionär – in der Art einer Vision. ასეთივეა: doktrinär, legendär, linear, lamellar.

სუფიქსი -esk: balladesk – in der Art einer Ballade; eine clowneske Demonstration, das nouvelleske Genre.

სუფიქსი -oid. იგი მომდინარეობს ბერძნულიდან და მეტად გავრცელებულია სამედიცინო ტერმინოლოგიაში. ბაზისური სიტყვა, ჩვეულებრივ, არის არსებითი სახელი: lymphoid, polypoid, lichenoid, osteoid, paranoid.

სუფიქსი -ös: skandalös, monströs, miraculös, kompendiös, mysteriös, philiströs.

შედარების გამომხატველი სიტყვაწარმოებითი კონსტრუქციები ზოგჯერ მეტად კრეატიულად გამოიყენება: ich werde immer nur fischstäbchenbraun; achillessehnen-dick; einem sirupschwarzen Flüßchen (Donalies, 2005:77). მათ ოსტატურად იყენებენ გერმანელი კლასიკოსები თავიანთ ნაწარმოებებში: sackartig weite Hosen; die schneeige Stirne (თ. მანი); frauenhaftes Lachen; ein saalähnliches Arbeitszimmer; eine ganz samtweiche Hand; mit ihrem porzellanglatten Gesicht (ბ. კელერმანი); einen geradezu königlichen Blick; die struppigen strohblonden Haare; dem weniger bibelfesten Gendarmeriewachmeister (შ. ცვაიგი) და ა.შ.

როგორც ვხედავთ, გერმანულ ენაში განსაკუთრებულ ჯგუფს ქმნიან შედარების გამომხატველი სიტყვაწარმოებითი კონსტრუქციები. მსგავსება-შედარების

სხვადასხვა ნიუანსის გადმოსაცემად გამოიყენება მეტად საინტერესო ზედსართაული სიტყვაწარმოებითი კონსტრუქციები, კერძოდ, დეტერმინატიული კომპოზიტები და სუფიქსური დერივატები. ზოგჯერ ამგვარი მოდულების გაგება სათანადო პერაფრაზირების წესების გათვალისწინებას მოითხოვს. ზოგადად კი, მკითხველის ან მსმენელის წინარეცოდნა და ზედსართაული კომპოზიტების ან დერივატების კონტექსტი გვაძლევს სემანტიკურად ეკვივალენტურ შესიტყვებად მათი სწორი ტრანსფორმაციის საშუალებას.

ლიტერატურა:

1. Weinrich, H (1993): Textgrammatik der deutschen Sprache. Leipzig. Wien. Zürich.
2. Lohde, M. (2006): Wortbildung des modernen Deutschen. Ein Lehr- und Übungsbuch. Tübingen.
3. Fleischer, W./Barz, I. (1995): Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. Unter Mitarbeit von Marianne Schröder. Tübingen.
4. Duden, (2006): Die Grammatik. Bd. 4. Mannheim. Leipzig. Wien. Zürich.
5. Mater, E. (1970): Rückläufiges Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig.
6. Kühnhold, I./Putzer, O./Wellmann, H. (1978): Deutsche Wortbildung. Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache. 3. Hauptteil. Das Adjektiv. Düsseldorf.
7. Bittner, I. (1996): Die Adjektivbildungen auf -mäßig im Gegenwartsdeutsch. Freiburg.
8. Donalies, E. (2005): Die Wortbildung des Deutschen. Ein Überblick. Tübingen.

Irina Kruashvili
Word-building constructions that express comparison
in the German language
Summary

The word-building constructions expressing comparison occupy an important place in the German language. In order to express comparison, there are used both compositional and derivative models pertaining to the sphere of adjectives.

From the compositional models the most widespread are determinative composites, the first direct constituent part of which is a noun. Substantive attributive words represent the value of comparison.

Out of the derivative models there must be set apart the suffix derivatives, which are made from both German and foreign, i.e. borrowed suffixes.

Sometimes the word-building constructions expressing comparison come too close to the formations expressing amplification and to the words denoting colours. In such cases it is almost impossible to draw a distinguishing line between them.

The word-building constructions expressing comparison are used in an utterly creative way in the contexts. They are used by the German classicists in their works with great mastership. They can be met not only in the special subject-related vocabularies, but also they play an important part in the vocabulary of everyday conversations. Exactly this reason has caused the major interest to the mentioned issue.

In the article there are discussed the specifics of the word-building constructions expressing comparison, and are analyzed the adjective composites and derivatives. The German and foreign suffixes, which produce formations expressing comparison, are characterized separately.

Ирина Круашвили
Словообразовательные конструкции, выражающие сравнение в немецком языке
Резюме

Словообразовательные конструкции, выражающие сравнение, занимают значительное место в немецком языке. Для выражения сравнения применяются как композиционные, так и деривационные модели, относящиеся к области прилагательного.

Из композиционных моделей самый распространённый тип составляют детерминативные композиты, первым непосредственно составляющим которых является имя существительное. Субстантивные определительные слова представляют величину сравнения.

Из деривационных моделей нужно отметить суффиксальные дериваты, в производстве которых участвуют как немецкие, так и заимствованные суффиксы.

Иногда словообразовательные конструкции, выражающие сравнение, сходятся с усилительными прилагательными и цветообозначениями. В подобных случаях их отграничение становится почти невозможным.

В контексте словообразовательные конструкции, выражающие сравнение, употребляются весьма креативно. Их мастерски применяют немецкие классики в своих произведениях. Они встречаются не только в специальной терминологической лексике, но и в повседневной разговорной речи. Этим и вызван столь большой интерес к данному вопросу.

В статье рассмотрена специфика словообразовательных конструкций, выражающих сравнение. В ней проанализированы адъективные композиты и дериваты, в отдельности характеризованы немецкие и заимствованные суффиксы, которые производят словообразовательные конструкции, выражающие сравнение.

თუა შავლაძე
(საქართველო)

არის თუ არა პალინდრომი გამოცანა?

სტატია ეძღვნება ლინგვისტურ სამეცნიერო ლიტერატურაში არსებულ ერთ-ერთ საპოლემიკო საკითხს – არის თუ არა პალინდრომი გამოცანა? მეცნიერთა ერთი ნაწილი (ჟ. ბრუნვანდი, გ. ჰეკიმოვიჩი, ფ. ბრენტანო) მიიჩნევს, რომ პალინდრომი გამოცანის ერთ-ერთი სახეა, სხვანი კი, ი. დიაკონიძის მსგავსად (ჩვენც ამ უკანასკნელის აზრს ვიზიარებთ), საწინააღმდეგოს ამტკიცებენ და ამოდიან გამოცანის მახასიათებელი ნიშან-თვისებებიდან, რომელთა უმეტესი ნაწილი პალინდრომს არ გააჩნია. უფრო მეტიც, ჟ. ჰ. ბრუნვანდი თვლის, რომ არა მარტო პალინდრომები, არამედ ენის გასატყეხებაცა და სხვა მნემონური საშუალებებიც გამოცანის ტიპებია. შევეცდებით წარმოვადგინოთ ჩვენეული მოსაზრება აღნიშნულ საკითხთან მიმართებაში.

გამოცანის რაობის შესახებ სხვადასხვა მოსაზრება არსებობს; ერთნი (ს. ი. ოუკეგოვი, ვ. ი. დალი, ი. მ. სოკოლოვი, ვ. ი. ჩიხეროვი და სხვანი) გამოცანას განსაზღვრავენ, როგორც გადაკრულ ნათქვამს, რომელიც გამოცნობას საჭიროებს. მეორენი (ა. კ. ოგლობლინი, ე. კიონგეს-მარანდა, უ. ჰ. იანსენი, ა. ტეილორი, გ. ლ. პერმიაკოვი, მ. ჩიქოვანი, ფ. ზანდუკელი და სხვანი) მიიჩნევენ, რომ იგი არა მარტო გადატანითი მნიშვნელობის პარემიული ფორმაა, რომელიც საჭიროებს გამოცნობას, არამედ ასევე პირობითი დიალოგია, რომელიც აუცილებლად მოიცავს ორმხრივ კომუნიკაციას, მოითხოვს დიალოგის ორ მონაწილეს: მთქმელსა და ამომცნობს და, შესაბამისად, შედგება ორი ნაწილისაგან: აღწერილობითი ნაწილისა და პასუხისაგან (1).

პალინდრომი კი ისეთი სიტყვა ან ფრაზაა, რომელიც წაღმა-უკუღმა ერთნაირად იკითხება და, ამავედროულად, აზრის მატარებელია. სიტყვა „პალინდრომი“ თავდაპირველად ბენ ჯონსონმა გამოიყენა 1600-იან წლებში და იგი წარმოადგენს ბერძნული სიტყვების: **p alin** (კვლავ) და **d romos** (მიმართულება) შენაერთს. ყველაზე გავრცელებული ვერბალური პალინდრომები ინგლისურში შემდეგია: civic, radar, level, rotator, rotar, kayak, reviver, mum, toot, sexes. არსებობს ე.წ. „ფრაზული პალინდრომებიც“, მაგალითად: “Go hang a salami I’m lasagna hog”, “Was it a rat I saw?”, “Rise to vote sir”, “Dammit, I’m mad!” (Wikipedia). ქართულში: „აი, რა მზის სიზმარია“, „აირევი ივერია“, „აი, დროშა აშორდია“ (გალაკტიონი), „აბომ არია ბაირამობა“, “ირმამ აღიდა მამრი“ და ა.შ.

თუკი დავაკვირდებით წარმოდგენილ მაგალითებს, დავინახავთ, რომ პალინდრომს არ ახასიათებს სათქმელის მეტაფორულად გამოხატვა, მის გასაგებად არც პრესუპოზიციური ცოდნა არის საჭირო, მას არც დიდაქტიურ-მორალური ფუნქცია გააჩნია და არც პირობით დიალოგს წარმოადგენს, ანუ ის ნიშან-თვისებები, რაც გამოცანას ახასიათებს, პალინდრომს არ გააჩნია.

თუმცა, არსებობს პალინდრომის სპეციალური სახე **Semordnilap** (სიტყვა ან ფრაზა, რომელიც მარჯვნიდან და მარცხნიდან წაკითხვისას განსხვავებულ სიტყვას იძლევა, მაგალითად: stressed/desserts; rewarder/redrawer; gateman/nametag; star/rats; lived/devil; live/evil; diaper/repaid; smart/trams; spit/tips; stop/pots; dog/god; doc/cod), რომელსაც გამოცანის მსგავსად ახასიათებს იდუმალება და სათქმელის დაფარვა. მასში ფარული მესიჯი მაშინ შეიძლება იქნეს ამოკითხული, თუკი იგი კონტექსტურად იქნება გამყარებული. საილუსტრაციოდ ავიღოთ ერთი ასეთი მაგალითი –

I love my dog. წარმოვიდგინოთ, რომ ადამიანს უკრძალავენ ღმერთის სიყვარულს, ასეთ შემთხვევაში მას შეუძლია თქვას: *I love my dog*, მაგრამ სიტყვაში dog იგულისხმოს God და ფარულად სწორედ ეს მესიჯი გაატაროს. ასევე მოქმედს შეუძლია კონტექსტი მთარგოს სიტყვებს live – evil და მიიღოს სრულიად განსხვავებული, აბსოლიუტურად ნეგატიური მნიშვნელობა და დაფაროს სათქმელი.

არსებობს ე.წ. „პალინდრომული გამოცანები“, მაგრამ ჩვენ მიგვაჩნია, რომ პალინდრომულ გამოცანასაც გამოცანის სახე უფრო აქვს, ვიდრე პალინდრომის. იგი ჩვეულებრივი გამოცანის მსგავსად პირობით დიალოგს წარმოადგენს და დიალოგის ორ მონაწილეს მოითხოვს, თუმცა, ასეთ შემთხვევაში გვაქვს ორი ნაწილი – პირველი ნაწილი: ტიპური გამოცანისთვის დამახასიათებელი შეკითხვა – What’s a three letter word for mother? და მისი პალინდრომული პასუხი – „mom“, ან What’s a three letter word for Today I do, Yesterday I? პასუხი „Did“. ეს მაგალითიც ტიპური გამოცანაა, მხოლოდ მისი პასუხია პალინდრომული სიტყვა. ცალკე აღებული სიტყვები „Did“ ან „mom“ გამოცანა და თავსატეხი სულაც არ არის. იგი წაღმა-უკულმა ერთი და იგივე სიტყვას იძლევა, რაც არ მოითხოვს წამკითხველისგან არც პრესუპოზიციურ ცოდნას და არც გონების დაძაბვას. ასეთი პალინდრომული სიტყვა მხოლოდ მაშინ ჩაითვლება გამოცანად, თუკი იგი გამოცანის ჩარჩოებში იქნება წარმოდგენილი და იქნება გამოცანის პასუხი.

კიდევ რამდენიმე საკითხი არსებობს, რის გამოც მეცნიერები პალინდრომს გამოცანად მიიჩნევენ. ეს არის პალინდრომების რითმულობა, რიტმულობა, ღიმის მოგვრის უნარი (ბ. გულდშტეინი). ჩვენი აზრით, ეს ეხება პალინდრომულ ლექსებს, ე.წ. მონოპალინდრომებს. სწორედ მათ ახასიათებს რითმა, რიტმი და სწორედ ისინი იწვევენ ღიმის მკითხველში. ლიტერატურული პალინდრომი (პროზაული თუ პოეტური) პირველ რიგში ხუმრობაა, ოღონდ, ჩვეულებრივი ხუმრობებისაგან იმით განსხვავდება, რომ სასწაულს ჰგავს: მრავალი სიტყვისგან შედგენილი ისეთი აზრიანი ტექსტების არსებობა, რომელიც წაღმა – უკულმა ერთნაირად წაიკითხება, ძნელი დასაჯერებელია.

Falling Snow (by unknown author)

snow falling gently
on stomping feet
cold stinging
the teasing and laughing children
sculpted beautifully – crystals from
flakes dancing gracefully
tumble and spin
spin and tumble
gracefully dancing flakes
form crystals – beautifully sculpted
children laughing and teasing the
stinging cold
feet stomping on
gently falling snow.

გამოცანის მსგავსად, პალინდრომი ადამიანში გონებამახვილობასა და დაკვირვების უნარს ზრდის, მაგრამ მისი შემეცნებითი და მხატვრულ-ესთეტიკური ფუნქცია გაცილებით უფრო მცირეა, ვიდრე გამოცანისა. ამიტომაც იმის მტკიცება, რომ პალინდრომი ტიპური გამოცანაა, არ არის სწორი.

მხოლოდ პალინდრომის ორი სახე: სემორდნილეპი და პალინდრომული გამოცანა ხასიათდება იმ მსგავსი ნიშან-თვისებებით, რომელიც ამ ორ ენობრივ ფენომენს გააჩნია. ამასთან, პალინდრომა არ არის პარემიული ფორმა, გამოცანა კი პარემიული ფორმაა.

ამრიგად, გამოცანისთვის დამახასიათებელი ნიშან-თვისებებია: ორმხრივი კომუნიკაცია, მთქმელისა და ამომცნობის არსებობა, იდუმალება, სათქმელის დაფარვა, მეტაფორული ხასიათი, პრესუპოზიციური ცოდნის აუცილებლობა, დიდაქტიკურ-მორალური ფუნქცია, რიტმის და რითმას აუცილებლობა. პალინდრომისთვის დამახასიათებელი ნიშან-თვისებებია: მცირე ფორმა, გარეგანი სიმარტივე, შინაგანი ფარულობა, სემორდნილეპის შემთხვევაში იდუმალება და სათქმელის დაფარვა, პალინდრომა – გამოცანის შემთხვევაში ორმხრივი კომუნიკაცია (მთქმელისა და ამომცნობის არსებობა), მონოპალინდრომების შემთხვევაში – რითმი, რიტმა, ღიმილის მოგერის უნარი, ხელოვნურობა და ბუნდოვანება. ის, რაც აშკარად განარჩევს პალინდრომს გამოცანისაგან არის ის, რომ მისი შემეცნებითი და მხატვრულ-ესთეტიკური ფუნქცია უფრო მცირეა, ვიდრე გამოცანისა.

ლიტერატურა:

1. ღიაკონიძე ი., პარემია და მისი ფორმები, საკანდიდატო დისერტაციის ავტორეფერატი, თბილისი, 2004.
2. Howard W. Bergerson. Palindromes and Anagrams. New York, 1973.
3. Brunvand J.H., The Study of American Folklore, New York, 1992.
4. Permiakov G.E., From Proverb to Folk-tale, Moscow, 1979.

Thea Shavladze *Are palindromes riddles?* Summary

The paper is devoted to one of the controversial topics in Linguistics - are palindromes riddles or not?

The author discusses peculiarities of both – riddles and palindromes, compares them to each other and comes to the following conclusion that palindromes are not exactly the same as riddles. Only some of palindrome types, like semordnilaps, palindrome riddles and monopalindromes have some peculiarities of riddles (in the case of semordnilaps they are: secrecy and mystery, in the case of palindrome – riddles: dialogic form and in the case of monopalindromes: rhythm, rhyme, ambiguity). The main differences between palindromes and riddles are the following: palindromes do not belong to paremic forms and their aesthetic and cognitive function is less than of riddles.

Теа Шавладзе *Являются ли палиндромы загадками?* Резюме

Данная статья посвящается одному из спорных вопросов в языкознании – являются ли палиндромы загадками?

Автор статьи анализирует особенности как палиндромов, так и загадок, сравнивает их и делает вывод, что палиндромы не являются загадками. Только некоторые типы палиндромов, такие как семорднилепы, палиндромы загадки, монопалиндромы, имеют особенности загадок. В случае семорднилепа – это секретность, таинственность. В случае палиндрома загадки – это форма диалога. В случае монопалиндрома – это ритм, рифма, двусмысленность. Основное различие между палиндромом и загадкой является то, что эстетические и познавательные функции палиндрома меньше, чем у загадки.

Лала Ахмедова
(Азербайджан)

РИТОРИКА – НАУКА И ИСКУССТВО КРАСНОРЕЧИЯ

Толковые словари определяют риторiku как науку и искусство красноречия, убеждения словом. В наши дни она расширила сферу влияния, охватив разнообразные области общения – от публичного, официального, научного и делового до бытового, обиходного, как устного, так и письменного. В XX веке в теории и практике речи усилились тенденции культуры речи, стилистическая дифференциация, требования языковой нормы, чему способствовало возникновение и интенсивное развитие новых научных направлений: теории речи, общения, массовой коммуникации, социолингвистики, функциональной стилистики, грамматики и т.д.

Слово риторика употребляется в нескольких значениях:

- 1) прикладном: а) ораторское искусство, б) развитие индивидуальных, воздействующих языковых способностей;
- 2) теоретическом: а) теория речи, описывающая процедуру создания, порождения персуазивных (воздействующих) текстов; б) инструменталий для анализа текста;
- 3) философский метод познания действительности и средство её изменения.

Необходимость владения риторикой современному вузовскому специалисту объясняется сущностью самого предмета этой науки:

1) риторика – теория и искусство речи (а большинство наших студентов не обладают именно умением, технической «выучкой», практической «ловкостью» владеть мыслями и словами в разных ситуациях общения);

2) риторика – искусство «мыслить». Обучение речи невозможно без одновременного обучения мыслить, формировать мировоззрение, передавать знания, выражать знания и мировоззрение в слове; отсюда особая серьезность риторики как науки и искусства реального мыслеречевого творчества, выражающего позицию каждого человека в жизни;

3) риторика – теория и практика совершенной речи: убедительной, украшенной, уместной, эффективной, привлекательной и т.д. Разные требования к речи человека зависят от философско-мировоззренческих взглядов создателей риторик. Поэтому ограничены определения риторики как только теории «красноречия» (к красивой речи люди относятся с недоверием), или «убеждения», или «эффективности» речи. Тем не менее, именно риторика – наука или искусство убедительной, эффективной, подлинно украшенной, уместной и целесообразной речи;

4) риторика – учение о речевом воспитании личности. Поскольку в речи выражен весь человек, риторика способствует формированию всей личности человека, прежде всего его идеологии, знаний, жизненной позиции, способности выражать и защищать свою позицию словом. Это – основа для формирования профессиональной личности и специалиста;

5) риторика – учение о правилах и нормах ведения речи в разных видах словесности. Поэтому в обучение риторики должны войти бытовая и деловая речь в устной и письменной форме, основные виды диалогов, корректные приемы ведения споров и дискуссий, ораторское красноречие, научная, философская, историческая

проза, речь массовой информации и информатика, оцененные с позиций эффективности и оптимальности в организации современной жизни общества и личности.

Важнейшими задачами риторики в вузе должны стать:

- воспитание в студентах представлений о значении языка как инструмента организации любой человеческой деятельности;
- передача знаний о практической роли языка в создании оптимальных форм общественных взаимодействий;
- формирование собственной речи студентов как средства способа выражения личности, орудия общения и обучения.

Риторика, как наука, ищет пути решения следующих проблем и задач:

- а) поиск оптимальных алгоритмов общения, взаимопонимания в условиях современного общества;
- б) исследование форм, механизмов речи: говорения, аудирования, чтения, письма, а так же различных кодовых систем в жизни людей;
- в) формирование языковой личности – контактной, обладающей не только умениями, но и потребностями общения;
- г) дальнейшее совершенствование нормативов и правил культуры речи, ее логики, организации материала, адекватного его языкового оформления;
- д) исследование феноменов интуиции, языкового чутья, механизмов импровизации, внутренней речи и мышления в речевом самовыражении;
- е) моделирование процессов речи и общения, ораторского искусства.

Особая задача – формирование п р о ф е с с и о н а л ь н о г о р и т о р а. Эти задачи должны решаться относительно каждой специальности индивидуально. На каждом факультете («Политическое» и «Административное» управление) имеется своя специфика. Опыт преподавания риторики на различных факультетах показывает, что эта задача выполнима при анализе конкретной речевой деятельности специалистов: будущих юристов, учителей, предпринимателей, философов, политологов, управленцев и др.

Риторические учения возникали в периоды расцвета цивилизаций: Египет, Индия, Китай, Древняя Греция, Рим. Но в основе всех риторических учений мы видим и философские понятия (например, понимание риторического идеала, поиск истины), и эстетические (пафос, артистизм, изобразительные средства), и филологические (мастерство языка, логика, стили, фигуры, метафора и пр.), и прагматические (образование, ораторство, деловой мир, политика).

Европейская риторическая традиция восходит к античной культуре V-I веков до нашей эры. В Древнюю Русь она пришла через Византию и нашла благодатную почву в славянском мире: расцвет красноречия наступил в XI-XIII веках. Большинство крупных политических деятелей писателей и даже полководцев Греции и Рима прошли риторические 14-летние школы. В книге «Об образовании оратора» (в русском издании-12 книг « р и т о р и ч е с к и х н а с т а в л е н и й ») М.Ф.Квинтилиана (I век н.э.) представлены и модель учащегося, и развитие его способностей, и разделы программ, и нравственные требования к носителю риторического мастерства. Престиж риторики и ее носителя-оратора- был настолько высок, что Марк Туллий Цицерон (I в. до н.э.) ставил его на второе место после полководца. Сам Цицерон был государственным деятелем- консулом и философом, и непревзойденным оратором, и автором трактатов «Об ораторе», «Оратор», «Брут». Античная риторика была неотделима от общего развития культуры, социальной жизни, теории и практики. Снобизм некоторых современных ученых ставит

под сомнение право риторики называться наукой. Но риторика имеет все признаки гуманитарной науки: ее предмет – речь, общение; классическая риторика опиралась на обобщенный опыт, современная, – кроме того, – на закономерности речевой деятельности. Риторика имеет богатейшую историю и литературу, прочные связи с философией, логикой, психологией, поэтикой, языкознанием.

В разные эпохи она была востребована обществом, что наблюдается и сегодня.

От Аристотеля вошли понятия этос (условия, на основании которых ритору дозволено действовать), пафос (замысел), логос (словесное наполнение, элокуция). Речь рассматривается как источник общественного прогресса.

При определении предмета риторики следует иметь в виду, что за 2500 лет её существования для её осмысления сформировались разные формулировки:

1. Греческая риторика: искусство убеждения.
2. Римская: искусство говорить хорошо.
3. Средневековье и эпоха Возрождения: искусство украшения речи.

Риторика – одно из важных звеньев в системе гуманитарного образования, утратившего общие принципы.

По мнению исследователей, в настоящее время существует несколько концепций риторики: 1) неориторика Брюссельской школы (Х. Перельман, Л. Одбрехт-Тытека), развивающая анализ логической аргументации в дискурсе; 2) американские исследования коммуникации как убеждения; 3) лингвистическая неориторика франко-бельгийской школы (группа «Мю»), исследующая литературность дискурса.

Неориторика (термин Х. Перельмана) создается усилиями представителей многих гуманитарных дисциплин (лингвистами, теоретиками литературы, логиками, философами).

В США популярна риторическая критика и методология, во Франции риторика существует в рамках литературной семантики и лингвистики, во франкоязычном ареале (Франция, Бельгия) разрабатывается аргументативная риторика, неориторика (текст и его интерпретация).

В развитых странах, включая Россию, формируется современная риторика-*rhétorica nova*. «Информационное общество несет новый стиль жизни и требует новой риторики». Она должна быть в высшей степени оперативной, обеспечивать умение ориентироваться в потоке жизни и в лабиринтах текстов, информации, уметь тонко понимать возможные смыслы высказываний, моментально реагировать. Если старая риторика определяла позицию автора и лишь учитывала личность слушающего (адресата), то современная риторика биполярна, диалогична, ситуативна, больше обращена к импровизации на основе максимальной готовности, моментальной ориентировки. Это требует огромного объема знаний, гибкого интеллекта, высочайшей языковой готовности.

Поэтому риторика опирается на высокий уровень владения языком (и языками) и культурой речи в широком понимании этого термина. Языковая культура, обогащенная риторическим опытом, современными теориями паралингвистики, дискурса, семиотики, прагматики языка, психологии речи, логики, подкрепленная артистизмом, призвана обеспечить формирование интеллектуально и нравственно совершенной личности.

Неумолимая история поставила современные поколения перед фактом: почти полтора столетия риторика была исключена из круга культурных ценностей, формирующую языковую личность. В какой-то мере эту научную дисциплину подменяли, с одной стороны, поэтика, стилистические упражнения, с другой стороны,

риторика была низведена до уровня брошюр «В помощь агитатору и пропагандисту» (20-70-е годы XX века).

Центры по изучению риторики работают в России – МГУ, МПГУ, МПУ, в Перми, Екатеринбурге, Саратове, Волгограде, Красноярске. В январе 1997 года в Москве была проведена Первая Московская Всероссийская конференция по риторике. Создана Российская ассоциация исследователей, преподавателей и учителей риторики.

В новейшее время риторика постепенно оставляет проблематику устной речи и «развивает те элементы своей доктрины, которые уже в наше время позволили Ролану Барту назвать ее грамматикой литературного выражения».

Красноречие понимают неоднозначно: это и дар слова – речи актуальной, эмоциональной, логичной, ясной, доходчивой, свободно льющейся, безусловно правильной, в которой используются все богатства и тонкости языка и опыт, накопленный веками в поэтике, стилистике, ораторстве, и «языковой вкус эпохи».

Любое высказывание определяется ситуацией, потребностями жизни; они порождают мотивы и цели; затем говорящий формирует содержание речи, выбирает форму: монолог или диалог, грамматическую структуру, лексику, интонации, прогнозирует понимание слушателем и его реакцию.

Выбор средств определяет пространство культуры речи на всех этапах внутренней, мысленной подготовки: мотивации, структурирования содержания, выбора слов и их последовательности, грамматического маркирования, кодового перехода на акустическую, звучащую речь. Культура речевого общения содержит и этический компонент.

Риторика – дисциплина древняя и надолго забытая, в настоящее время переживает ренессанс, и это явление – интернациональное. Из риторики некогда вышли стилистика, теория текста, поэтика.

В нашей школе на протяжении длительного времени знание языка подменялось знанием о языке. Язык не осваивался в его отношении к реальной действительности. Одна из тем современной риторики – отношение речи к мысли; центральная ее категория – говорящий и воспринимающий: это высказывание, когда слушающий принимает определенные решения. В процессе исторического развития сложились известные словесные формы выражения и аргументации. Современная риторика обогащает этот опыт словесного творчества и воздействия.

В 1964 году на 1-ой Конференции ЮНЕСКО по социальным и гуманитарным наукам К. Леви-Строс отметил, что такие традиционные отрасли классического гуманизма, как риторика, стилистика и поэтика создали модели, приближающиеся по своему статусу к моделям точных наук.

Мы стремились связать курс риторики и с традиционными науками – логикой, поэтикой, литературоведением, и с новыми – культурологией, психологией и др.

История риторики есть история стилей жизни. Информационное общество несет новый стиль жизни и требует новой риторики. Стилевая задача новой риторики состоит в понимании и пользовании всеми видами слова, а не только публичной устной речью.

Обилие текстов в информационном обществе выдвигает первую задачу риторики. Первая задача риторики состоит в умении быстро воспринимать речь во всех видах слова и извлекать нужные смыслы для принятия оперативных решений, не давая себя увлечь, сбить на деятельность, невыгодную себе и обществу. Вторая задача риторики есть умение изобретать мысли и действия и облекать их в такую речевую форму, которая отвечает обстоятельствам. Это значит уметь создавать монолог, вести

диалог и управлять им, управлять системой речевых коммуникаций в пределах своей компетенции. Обе задачи должны опираться на культуру речи данного общества.

В политике широко используются средства массовой информации – массмедиа, радио, телепередачи, но в моменты обострения политической борьбы возрастает роль живого слова, импровизации – это выступления на митингах, демонстрациях, наконец, в революционных актах.

Риторика, которая была наукой наук в античности и в последующее время, влила весь арсенал средств выражения в тот круг наук, который очерчивало в XX столетие гуманитарное знание. Герменевтика – наука о толковании (первоначально только богословских текстов) становится ведущей познавательной системой.

Академическое красноречие – одно из древнейших полей языкового поиска: Сократ, Платон, Аристотель, а в России XIX-XX веков – С.Соловьев, Ключевский, Бердяев, Тимирязев и др. Как педагоги эти признанные мыслители и ученые формировали и оттачивали мастерство учебных диалогов, дискуссий, эвристических бесед на лекциях в университетах, на публичных выступлениях. Основными принципами, которыми они руководствовались: научная глубина излагаемого материала, точность, логика (обоснованность, доказательность, поиск истины), знание и учет адресата, умение устанавливать контакт с аудиторией, находить уровень доступности, интереса, мотивации, достигать ответного развивающего эффекта. Университетский профессор дает образцы культуры мышления, он ведет за собой студентов. Суть академического образования не только в новизне излагаемого, но и в реализации методов исследования. Профессор, лектор будит мысль студентов, стимулирует их способности и одаренность, зажигает стремления.

Политическое красноречие определяется как текст, задача которого состоит в том, чтобы в один приём соединить реальность фактов с идеальностью целей. Вот почему власть, или хотя бы видимость власти, всегда вызывает аксиологическое письмо, где дистанция, обычно отделяющая факт от его значимости-ценности, уничтожается в пределах самого слова.

Политика (от греческого слова «управлять государством») – весьма широкое понятие, но если говорить о политических речах, то они бывают информационные, осведомительные (пропаганда, политпросвещение, наука), убеждающие и призывные, побуждающие к действию (агитация, например предвыборная), дискуссионные, полемические, даже разоблачительные (обсуждения спорных вопросов, споры внутри и межпартийные).

Принято считать, что политические речи – орудие демократии; речи Демосфена, Лисия, Перикла были невозможны без демократии древнегреческих полисов.

В политическом красноречии обычно отмечается соблюдение языковой нормы, а нередко – и использование средств образительности, афоризмов. Факты нарушения культуры речи подвергаются осмеянию, критике. Используются также средства «наглядной агитации», лозунги, плакаты, транспаранты, портреты, различная символика, а также музыка, кинофильмы. Речи политических ораторов нередко издаются в виде брошюр, книг и сохраняются для потомков.

Кому нужна риторика сегодня? Всем – без исключения. В начале 1990-х годов в «известиях» была напечатана статья «Почему Клинтон говорит так складно?» Но ведь бывшего президента США учили! В США мастерство публичной речи, полемики, умение свободно и доброжелательно общаться ценится очень высоко. Да и в России меткое слово всегда вызывало уважение и даже зависть... Словом можно убить- и

оживить, ранить и излечить, посеять смятение и безнадежность – и одухотворить», – писал В.А. Сухомлинский.

Риторика в одно и то же время и учебный предмет, и профессиональный. Человек должен знать не только структуру своего языка, но и механизмы говорения и аудирования. Физическая культура справедливо признается важнейшим предметом в школе и в вузе, на нее тратятся миллиарды, а культура речи считается второстепенным довеском к необъятному курсу грамматики. Как профессиональный предмет риторика необходима во всех социальных сферах: государственным служащим, политикам, педагогам, юристам, журналистам, актерам, писателям, проповедникам... Коммерсант должен быть мастером делового общения; офицер-находить взаимопонимание с подчиненными; профессор университета- доносить сложнейшие научные истины до понимания не искусственных в науке студентов.

По речи, по ее культуре судят о человеке. «Заговори, чтобы я тебя увидел,- сказал Сократ своему новому ученику... Если субъект сформировал в себе такие личностные качества, как активность, коммуникабельность, умение не теряться в сложных ситуациях обращения, да ещё обнаруживает отличное владение языковыми средствами,- он достигает успеха, уважения, а возможно- и известности.

«История риторики есть история стилей жизни и требует новой риторики. Стилевая задача новой риторики состоит в понимании и пользовании всеми видами слова, а не только публичной устной речью».

В Евангелии от Иоанна сказано: «В начале было Слово, и Слово было у Бога, и Слово было Бог. Оно было в начале у Бога. Все через него начало быть... В нем была жизнь, и жизнь была свет человеков. И свет во тьме светит, и тьма не объяла его» (Гл.1:1-5). Слово дар, врученный только человеку. Номо sapiens- человек разумный. Номо cloquens – человек говорящий. Софист Горгий говорил: «Слово есть величайший властелин, который, обладая весьма малым и совершенно незаметным телом, совершает чудеснейшие дела».

«Слово есть чудный дар Божий. Оно живописует, воспевает, считает, измеряет, построит все видимые и невидимые предметы, освещает, воспламеняет, потемняет, леденит, умиляет, печалит, веселит, волнует, расширяет, возвышает душу. Счастливы те люди, которые от Бога получили этот дар в избытке, и взгревают его размышлением, чтением, наблюдением и обращением с подобными им существами, умными и добродетельными. В обществе они то же, что самосветящее солнце на небе. Около них вращаются все прочие спутники и планеты». П. Успенский писал, что красноречие « может быть чаруемо, увлекаемо, спасаемо не искусственными хриями и силлогизмами, а словом естественным, живым, пламенным, как огонь, шумным, как дубрава, благоухающим, как цветник, словом разумным, сердечным, таким, в котором слышится глубокое знание человеческого сердца и духовных потребностей общества».

Литература:

1. Львов М.Р. Риторика. Культура речи. М., «Академия»,2003.
2. Грановская Л.М. Риторика. Баку, «Мутарджим»,2000.
3. Клюев Е.В. Риторика. М., «Издательство ПРИОР»,1999.
4. Корнилова Е.Н. Риторика-искусство убеждать. Издат-во «УРАО»,1998.
5. Марченко О.И. Риторика как норма гуманитарной культуры. М., 1995.
6. Михальская А.К. Основы риторики: Мысль и слово. М., 1996.
7. Мурашов А.А. Основы педагогической риторики. М., 1996.

ლალა ახმედოვა
რიტორიკა – მეტყველების მეცნიერება და ხელოვნება
რეზიუმე

ლექსიკონები რიტორიკას განსაზღვრავენ როგორც მეტყველების მეცნიერებასა და ხელოვნებას. თანამედროვე ეპოქაში მან გააფართოვა გავლენის სფერო, იმდენად, რადენადაც მოიცვა ურთიერთობის სხვადასხვა მხარე – დაწყებული საჯარო, ოფიციალური, სამეცნიერო და საქმიანი ურთიერთობებიდან, დამთავრებული ყოფითი, ყოველდღიური ურთიერთობებით (როგორც ზეპირი, ასევე წერიტი). XX საუკუნეში მეტყველების თეორიასა და პრაქტიკაში გაძლიერდა მეტყველების კულტურის ტენდენციები, სტილისტური დიფერენციაცია, ენობრივი ნორმების მოთხოვნები, რასაც ხელი შეუწყო ისეთი ახალი მეცნიერული მიმართულებების აღმოცენებამ და ინტენსიურმა განვითარებამ, როგორებიცაა: მეტყველების თეორია, მასობრივი კომუნიკაცია, სოციოლინგვისტიკა, ფუნქციური სტილისტიკა და ა.შ.

Lala Akhmedova
Rhetoric – science and oratorical skill
Summary

In the modern world with its mighty means of information the role of oral speech in public is rather considerable.

The changes occurring in our life, have introduced certain changes in sphere of spoken dialogue. At present, nobody can call in question of importance and necessity of oratorical skills. Multi-party system formation in Azerbaijan, building of originally democratic society provides professional mastering of oratorical skills.

Ali Asker, Nino Chalaganidze
(Turkey) (Georgia)

**LANGUAGE FACTOR IN THE CONSOLIDATION OF NATIONAL
IDENTITY IN GEORGIA
(POLITICAL AND SOCIAL PERSPECTIVE)**

Introduction

The social values' being reected and the formation of the new ones have great importance to research in conversion process in Georgia. Because, in the process of the transformation of political regimes, to review The values such as society, people, nation, language, religion, tradition etc. with new perspective is inevitable. National identity which contains ethnic, cultural and citizen elements has a multi-layer system.

National identity, a product of the conflict between the nation and nation state, is a recognition, difference and belonging ground which is on the basis of language and culture more. In this sense, the language phenomenon is one of the most crucial elements of Georgian national identity (1). Georgian language has a rolling development path after the invasion of the region by Russia. Language policies that had been implemented during the period of Tsarist Russia and later, that of Soviet Union, had a significant influence on Georgian Language. However, when compared to the other identities that live under the Russian Hegemony, Georgian Language can be included to guard its own national identity more. After the collapse of Soviet union, in the process of forming a national identity, the language phenomenon and also language issue has become very sensitive that should be focused on. Not only The status of national and official language but also the process of globalization had determinant effect on the state's language policy. Today, language policy is important because, while the use of Russian is narrowed, English is not fully understood and also nation's ethnic structure, financial and legal problems in teaching Georgian language to ethnic and national minority.

Soviet period: Conservation Instinct

In 1918, after the Georgia gained its independence Georgian language has been given the government language status (2). After they became a part of Soviet Union the conservation instinct for Georgian language has increased. In 1921, after the invasion of Georgia by Russia the juridical status of the Georgian language could not be determined anywhere. Furthermore the attempt to increase the importance of Russian language had failed due to the resistance of Georgian communists and intellectuals; the first secretary of the Georgian Communist Party Mr. Sergo Ordjonikidze said "the Russian language is not a 'repression language' it is a language of 'October revolution' and supported the Georgian resistance (3). In the 156-158 articles of Georgian Soviet Socialist Republic's constitution of 1937 the institutional status of the Georgian language is determined. According to the institution the official language of Georgia is Georgian language (article 156). It is free to improve their mother language for the minorities who live in Georgia and also they can use their mother language in the cultural and official places. The Georgian Supreme Soviet (Parliamentary) decisions will be published in Georgian language. Self governed republic and self governed province (Abkhazia and Ossetia) will also be published in the local language (article 157). The managing bodies of Abkhazia

and Ossetia (The Board of Ministers of Abkhazia Supreme Soviet and Soviet Ossetia Public Representatives, Executive Committee) will publish the legal regulations in their local language and in Georgian language (4).

In 1970s at the every place of Soviet Union the Russianization policies had begun a new phase. Moscow government desired the Russian language to be the only language within the boundaries of Russia. In that period most of the member republics in the Soviet Union supported that policy. Only Georgia, Armenia and three Baltic Republic objected to this policy. The Georgian Supreme Soviet was obliged to implement the claim of Moscow and took a decision in order to discharge the status of the Georgian language. On 14th April 1978 the Georgian students protested that decision. This protest is the first and only protest which ended bloodlessly. The Georgian government had to pull back. As a result the Georgian language kept its status (5). This is an unusual event in the Soviet Russia and naturally that situation disturbed the Moscow (6).

Post-Soviet Approach: The Influence area of the Russian language is narrowing

After the separation of Soviet Union the pressure policies of the Moscow inherently ended. However the learning and using Russian language is a structural case that continued from the past. Nevertheless the Russian language keeps its strength within the former Soviet area in both ways. Due to the ethnic, demographic and historical reasons it is felt in different levels in different countries.

The demographical changes that emerged after the separation of the Soviet Union have come into life rapidly and intensively. The Russian population with a considerable amount moved to Russia from the former Soviet republics. Due to the both social and economical difficulties; political and martial disturbances the young and middle aged Russian population left those countries. The structural problems of the Russian population emerged more considerably after the separation of the Soviet Union. The new emerged independent countries generally had old population so there was a serious population decrease due to natural mortality.

In first years after the separation of Soviet Union the domination effort of Moscow on new emerged republics got backlash and caused to raise of the anti-Moscow and anti-Russia expressions. And also this situation had negative psychological results on the Russian minorities who live in the aforesaid countries.

Some countries of Commonwealth of Independent Countries (BDT) especially in the Baltic republics the government policies that were applied to decrease the effect of Russian language narrowed the actual usage area of the Russian language considerably.

Decreasing the Russian language course hours in the curriculum, stating it as elective lesson and even discharging from the whole curriculum; have affected the functionality of the Russian language. Decreasing the hours of Russian programs on radio and television, mandatory dubbing applications for the movies, closing down the Russian publishing newspapers and magazines due to both economical difficulties and lack of funds and also closing down as a result of the government policies caused to lower the effectiveness of Russian language. Decreasing the effectiveness of the Russian language directly caused a decrease in Russian speaking population in the world. That decrease caused many problems for the population who 'consume' Russian language for their needs. The decrease in the Russian speaking population and narrowing the Russian speaking area are the two negative factors that interacting between each other. In this situation we may consider the narrowing of the Russian usage in that geographical area as natural period.

The status of the Russian language is determined in different ways at former Soviet republics. Only in the Belarus the Russian language has an official government language status. While it is an official language in Kazakhstan and Kyrgyzstan (7); in Moldavia and Turkmenistan it is an international communication language and in Azerbaijan and Baltic republics it has a foreign language status (8). In Belarus (%77), Ukraine (%65) and Kazakhstan (%65) the two third of the population use the Russian language freely. Beside the domination of local language in Kyrgyzstan and Latvia, most of the population knows Russian language. In Armenia, Azerbaijan, Georgia, Tajikistan and Lithuania (in that country only one fifth of the population) only less than one third of the population knows Russian language freely (9). Belarus and Kazakhstan are the only countries where the President of the Republic can make his parliamentary speech in Russian language. Kazakhstanis consider the Russian language as a factor that gives to Kazakh nation a competition skill in the former Soviet territories and especially in the middle Asia. In the countries where the labor force has a great importance such as Tajikistan, Kyrgyzstan and Moldavia; the half of the young generation (secondary school students) will not know the Russian language when they grow up. In the Armenia which calls itself as a mono ethnic country and that has 30.000 (%1) Russian population; the Russian speaking population is decreasing. The 90% of the young population in the Georgia and Azerbaijan will not know Russian language when they grow up (10).

Today the usage area of Russian language is narrowed and its portion in the curriculum is minimized. The policy of decreasing the number of Russian medium school has been held since for a long time. Between 1997 and 2005 the number of Russian medium schools have decreased from 86 to 59. And also the number Georgian language and Russian language medium mixed schools decreased from 128 to 112. It was possible to take courses in Russian language in 60 different branches (11). According to the educational revaluation which has been initiated at the end of 2004 it was decided that the core curriculum will be lectured in Georgian language in the government schools. The 95% of the teachers who lectures on the minority languages lost their jobs because the government didn't allocate enough sources to train the teacher who will lecture those lessons in Georgian language. In 2007 Georgian language proficiency tests were applied to school managers within the obligation of Georgian knowledge for school managers and so a few of those manager passed exams (12). After the "rose revolution" the Russian medium education has begun to be considered mostly as a political case. Today the Saakashvili Government has some radical solution for the "Russian Problem". As from 1st September 2011 the number of Tbilisi Russian schools will decrease significantly. As per the decision of Ministry of Education and Science, the 20 of the 40 Russian medium schools will be closed down. Ministry Dimitri Shashkin says that the transfer of those young people who study in those schools to the Georgian studying departments, will adopt them to society with an educational integration. Due to having a few students in those groups they were merged with the same departments of other schools (13). On the other side due to having the entrance exams in Georgian language for the higher education institutions the Russian studying students have less chance to pass the university entrance exams (14). As from the 2011-12 academic years the English language will be lectured as a compulsory foreign language lesson beginning from the 1st grade. Another foreign language can be lectured only after the 7th year of education. At that grade a student may elect Russian, Chinese, French etc. languages (15).

Revenge of the "English Language"

While the usage area of the Russian language is being narrowed in Georgia the English language getting more places in society day by day. The Saakashvili Government is applying

English learning policies incomparably with other post-Soviet countries. The aim of the Government is to make the English as the second most spoken language after the Georgian language in the country. And after English the Chinese, Arabic, Turkish and Russian languages will follow. The main objective of the English language education policy of the government is to enable the people within the 5-16 age groups to speak English in four years. In order to perform these program ten thousand English teachers will be invited to the Georgia. Within the scope of the campaign “Learn and teach with the Georgia” initiated by the Ministry of Education 500 Georgian citizen will get education in USA with the quota of Presidency of the Republic. The invited ten thousand teachers will be allocated to the different regions (16). Most of the invited teachers are from USA, Canada, New Zealand, Poland etc. Saakashvili characterized this program as a as a “enlightenment revolution” in the Georgia. According to him the teachers will be propagators in favor of the Georgia after they go back to their own countries. The invited teachers will live with the families where they live in the area of duty. Voluntary teachers will be paid 272 \$ allowance for each month (17). Naturally it is impossible to say that this project will succeed in the near future. Especially the social infrastructure of the country is not suitable for this purpose. And the financial burden of implementing this policy in a short period will be heavy enough to consider carefully. On the other side some organizational problems and debates, and also some impediments to communicate are considered as potential important impediments to implement the program. The first voluntary teacher is charged in rural areas far from the capital. In that region the hard social and living conditions are some of the reasons that affect the implementation of the program negatively (18).

The Importance of the Media and Public Perception about Dynamism of the Language

Mass communication instruments have great importance both in relation to conserving the national identity of the language and enhancing the national identity conscience. Mass communication instruments have a role that reminds the national identity to the society. According to the Michael Billing; routine practices, ideological habits, beliefs and standings that we do not pay attention; reproduces the nationalism and ensure it to survive. In the same manner some symbols, thoughts and reactions are reutilized and interiorized. Those unobtrusive daily practices are described as “banal nationalism”. Media has a great importance in maintaining and involuntarily reproducing of nationalism and media takes the lead in “banal nationalism” (19). However media does not conduct that role with conscience and properly. Therefore media is the most “suitable” field for deterioration of the language which is considered as the most important fact of national identity. Thus media members and politicians use foreign words and terms –even if it is not necessary – on the mass communication instruments, written and visual media. Furthermore this kind of speaking pattern causes the people to sense it as a sign of a knowledge and skill criteria. So it becomes very hard to understand the journalist for the ordinary audience. In the last years the government has taken many measures in order to protect the Georgian language from those kinds of negative issues. The Government Language Board carries on adopting researches of the foreign words and terms into Georgian language since 1998. However due to the unknown reasons and without giving any explanation this institution closed down in 2004. A monitoring activity has performed about the emergence of literature norms of the board and the protection of the institutional status of the government language (20). What ever its name is, today we really need this kind of institution. This institution is not obliged to monitor only the mass

communication instruments and also it must be obliged to examine the linguistic trends in the country. Especially if we take into account the domination of the language empires, in a period when foreign language education is extending rapidly it is very important to examine this kind of trends (21). It is required to emphasize Georgian society has different perspectives. Some of them emphasize that there is a big danger in the cultural fundamentalism (22). A. Bakradze remarks the threatening sides of culture and language factors. According to Bakradze even if the Georgian society won its freedom against Russian colonialism it hasn't won its moral freedom yet. In addition to the moral slavery the Anglo-mania is also added to the Georgian culture: "We are so wannabe society towards USA that's why we lost our thinking ability. The government must form a program and prepare it. In other way press, radio and TV, books, schools, higher education institutions will pump the society with foreign-mania culture and it will be harder to conserve our language against those cultural attacks. Maybe they do not attack by guns and bombs but culture, language and book are the most dangerous weapons" (23).

During the colonial period under the domination of Russia, all of the Soviet Union countries faced with "bilingualism" that caused "a bilingual disaster" that may almost result in tri-linguist. The daily language mostly polluted by "barbarism". It is hard to say that the intelligentsia – teachers, physicians, artists, engineer's etc. occupational groups - will use the Georgian language purely refined from Russian "barbarism" language. Even if there are many words with same meanings and descriptions in Georgian language; preferring the Russian words and definitions is a common situation. Generally those words and expressions are easy daily words.

While we are complaining from harmful results of Russianizing on the other side the increasing negative effect of the English language is considered. The negative effect of English language - more precisely American English – is felt more day by day. Georgian language is under the influence of widespread foreign language education, the western-oriented policies of the government and the globalization fact. The problems that the linguists mentioned as threats are considered in the manner of "purism" (24) by the ordinary people. May the influences on the Georgian language and the currently applied language policies cause "bilingualism" in the genetic structure of the Georgian language? How can we describe the perspective of the society about this case? K. Sadgobelashvili, a journalist and media critic examined these cases in a study that he concluded. There are two different perspectives in the society about the interaction of the Georgian language with other foreign languages. One party thinks that it is normal to have foreign words in their mother language and the other party considers that situation as a dangerous period. Thus the effects of the foreign language influence not only the linguistic field and also it influences national culture completely (25). Expanding the globalization, improvements in the science and technology, widening the operational field of the mass communication instruments undoubtedly influence the national language. In every situation the "expansionist countries" will try to make their own language more dominated and effective. According to this situation the instruments and policies that appropriately restrain and balance the aforesaid "expansionist" period have a crucial importance. It is very harmful to "clean" the language by throwing out the deep-rooted words as much as enriching the language by taking words from other languages without lexicalizing. We must consider the language as a dynamic fact that develops with its nature. For that reason it must be protected from external pressures and coincidental effects, "it must not be polluted with foreign and unnecessary mixtures".

Conclusion

It is one of the most important facts for the enhancement of national identity structuring. However language is not only a social case, also it is an instrument that is used in the political fields. The political line that Georgia has adopted itself influences the governments' point of view to the language through the disagreements of Russia and Georgia and the availability of the disagreements in the middle term. Beside these the objective effects of the globalization, the integration policy of Georgia with western countries, political attitudes towards improving the relation with USA caused to embodied this point of view more and more. The usage area of the Russian language getting narrower. While the number of Russian language lessons decreases it is impossible to watch Russian shows on media, TV and radio. The government's approach towards the language case does not only includes limitation of the Russian language it also includes extending the English language. The Mayor of the Tbilisi G. Ugulava opened free English courses in the different regions of the capital. English is not necessary only for the education it is also a "must" for salespersons, waitresses etc. in the service sectors.

It is required to emphasize that the cultural and linguistic effect of a society on the other society's culture may happen in many ways. The most negative factor of this effect is the penetration in the structural perspective and emergence of the stereotyped expressions and terms. On the other side foreign origin words and terms that are being used; may not be completely adopted semantically, morphologically and syntactically. This linguistic situation can be perceived differently by the social environment. Some people believe that if the English language is used commonly in the country the Georgian society will integrate with the outer world easily. Some people mention the harmful effects on the language and so the indirect harmful effects on the national identity.

Undoubtedly it is not an acceptable situation to have a dominated language by another language no ways. Also the highest level of integration with the outer world cannot justify this situation. The fact which is important here is to balance the interests of the partner countries towards Georgia by considering the national interests. This is a hard criteria but it is a must to consider that fact. Today the "foreign language expansionism" can be considered as a threat for the national identity of the Georgia in the context of either integration with western countries and globalization. However it is unrealistic to think it has a power to destroy whole the national identity. It shows the sensibility of the Georgian society for conserving their cultural traditions, to discuss the national identity. This kind of sensibility is the most powerful security for conserving the national identity.

Literature:

1. Ufuk Şimşek, Selçuk Ilgaz. Küreselleşme ve Ulusal Kimlik. <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/SBED/article/viewFile/401/394>
2. Georgian Language had lost its state language status after the merger of Georgia with Russia. Until 60s of 19th century, education was in Russian in education institutions and in religious schools in Georgia.
3. Graham Smith, Vivien Law, Andrew Wilson, Annette Bohr, Edward Allworth.. Nation Building in the Post-Soviet Borderlands - the Politics of National Identities. Cambridge: Cambridge University Press. 1998, s. 171.
4. Georgian SSR Constitution February 13, 1937 Tbilisi.1937.
5. April 14 is celebrated as Mother Tongue in Georgia every year. В Грузии – День родного языка, <http://sakartvelo.ru/news/v-gruzii-den-rodno-go-yazyka>, Мзия Паресишвили, Нино

- Тархнишвили, В Грузии отметили День родного языка,
<http://www.ekhokavkaza.org/content/article/2012526.html>
6. E. Sevardnadze mentioned that after collapse of the Soviet Union, this incident arouse negative repercussions in his statement. Communist party secretary in charge of ideological issues told that he had called Sevardnadze and prepared a 3 papered report about Georgian Nationalism, chauvinism and Georgian management not obeying Soviet Union's decisions and would revive this subject in Politburo. But, Brejnev did not allow to discuss the subject in Politburo and specified that it was enough that deficiencies should be transmitted to Sevardnadze personally and Sevardnadze would take in to account these deficiencies in later activities. Эдуард Шеварднадзе: Ельцин предложил мне разделить Грузию на две части, 22 декабря 2008 <http://news.mail.ru/politics/2260717/>
7. President R. Otunbaeva made a statement that in near future, Kyrgyz Language should be used and all the primary schools should give education in Kyrgyz Language. Киргизия: обучение на русском языке может прекратиться,
http://www.bbc.co.uk/russian/rolling_news/2011/06/110618_rn_kyrgyz_languages.shtml, 18.07.2011.
8. Лобанова Л.А., Могилева И.Б, Статус русского языка на постсоветском пространстве, http://www.vestnik.mgimo.ru/fileserver/03/vestnik_03-08.pdf
9. Елена Яценко, Нужен ли русский язык в СНГ?,
<http://www.rian.ru/analytics/20080304/100581741.html>, 2008.
10. Нелли Есипова, Сергей Николаевич Градиловский. Русский язык на постсоветском пространстве Экономические интересы, суверенитет и сохранившиеся связи 2008-10-28. World Poll Gallup, 2007, http://www.ng.ru/scenario/2008-10-28/14_russlang.html
11. Информация из справочного издания МИД России «В помощь российскому соотечественнику за рубежом», Институт диаспоры и интеграции (Институт стран СНГ), S. 185-186.
12. See also: Энвер Тварадзе. Русский язык в Грузии, Стратегия России. Издание Фонда "Единство во имя России", №3, Март 2010, с. 40-46.
13. There are currently two schools numbered 207 and 98, offering education in Russian in Tbilisi.
14. Георгий Двали. В Грузии все меньше востребован русский язык,
<http://dixi.kz/2011/07/07/v-gruzii-vse-menshe-vostrebovan-russkij-yazyk/>
15. В Грузии русский язык изымают из школьной программы младшеклассников,
<http://www.baltinfo.ru/2011/02/04/V-Gruzii-russkii-yazyk-izymayut-iz-shkolnoi-programmy-mladsheklassnikov-186489>
16. М. Саакашвили: Программа «Учи и учись вместе с Грузией» продолжится,
<http://www.apsny.ge/2011/pol/1300479162.php>, 18.03.2011.
17. М. Саакашвили сделает английский вторым языком в Грузии,
<http://ru.tsn.ua/svit/saakashvili-sdelaet-angliyskiy-vtorym-yazykom-v-gruzii.html>
18. Interview.
19. See also: Michael Billig, Banal Nationalism. London: Sage Publications. 1995.
20. a similar institution was in Georgia in 1921.the name of it was the scientific council on the preparation terminology. In next year the council of determination literary norms (from 1934), the council of determination of norms (from 1946, with the presidency of S. Janashia later that of A. Shanidze), permanent commission for determinant of literary norms (from 1953) were in activity.

21. სალომე ლილუაშვილი. ქართული ენა და თანამედროვე მედია, <http://www.ambioni.ge/qartuli-ena-da-tanamedrove-media/>
22. ნონა კუპრეიშვილი, ენობრივი ორიენტაციიდან კულტურის ორიენტაციამდე. ka.wordpress.com/tag/semiotika-da-sxva
23. ა. ბაქრაძე, მშობელი დედა, რომელსაც დედინაცვალი გვირჩევნია, <http://www.psnews.info/php/newsPrint.php?lang=geo&t=&uid=1614>
24. Lat: Purus, clean, pure. The fussiness about the omitting the foreign words in a language. Пуризм. Литературная энциклопедия. В 11 т.; М.: издательство Коммунистической академии, Советская энциклопедия, Художественная литература. Под редакцией В. М. Фриче, А. В. Луначарского. 1929-1939.
25. [http://www.shokoladi.ge/content/ena-da-leksika.1.02.2007.](http://www.shokoladi.ge/content/ena-da-leksika.1.02.2007)

ალი ასკერი, ნინო ჩალაგანიძე
ქართული ენის მნიშვნელობა
ეროვნული თვითმყოფადობის კონსოლიდაციის პროცესში
(პოლიტიკური და სოციალური პერსპექტივები)
რეზიუმე

კვლევის აქტუალობა განპირობებულია ჩვენს ქვეყანაში მიმდინარე სოციალურ-პოლიტიკური გარდატეხის რთული პერიოდით, რომლის ბუნებრივ გაგრძელებას არსებული ღირებულებების გადახედვა და ახალი ფასეულობების ფორმირება წარმოადგენს. ასეთ მომენტებში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს საზოგადოების, ერის წიაღში არსებულ ღირებულებათა და, ზოგადად, კულტურის მდგომარეობის შესწავლა.

საქართველოში მიმდინარე სოციალურ-პოლიტიკური რესტრუქტურისაცია, სხვა გლობალურ ფაქტორებთან ერთად, უცილობლად აისახება ენობრივ გარემოზე და ცვლილებებსაც იწვევს. ტექნიკური ცივილიზაციის სწრაფი განვითარება, ინტენსიური გარე ურთიერთობები და მოზღვავებული საინფორმაციო ნაკადი ენის ფორმირებაზე მნიშვნელოვნად ზემოქმედებს.

როგორც სიმბოლოთა ყველაზე სრულყოფილი და გაგრძელებული სისტემა, ენა, რომელიც, ამავდროულად, ღირებულებათა სისტემაცაა, ინფორმაციის დიდ მარაგს ინახავს და ინდივიდუალური და ეროვნული მენტალიტეტის ინტენციების ამსახველია. ენობრივი სისტემა მუდმივ ქმედებაშია, ხშირად იცვლება. ენის სტრუქტურისათვის დამახასიათებელი ღიაობა გვაძლევს საშუალებას, შევისწავლოთ ჩვენი ისტორიისა და მენტალობის ეს უნიკალური აღმნუსხველი და სტილისტური ინსტრუმენტების გამოყენებით კულტურული თვითმყოფადობის ინტერპრეტირება მოვახდინოთ.

წარმოდგენილ ნაშრომში ასახულია ის ისტორიული წინაპირობები, რომლებიც საქართველოში ენობრივი პოლიტიკის განვითარებაზე ზემოქმედებდა. შესწავლილია ენობრივი გარემოს თანამედროვე მდგომარეობა – ცვლილებათა გამომწვევი ფაქტორები, არსებული რისკები და შედეგები.

Али Аскер, Нино Чалаганидзе
Языковой фактор в консолидации национальной идентичности в Грузии
(Политические и социальные перспективы)

Резюме

Актуальность исследования обусловлена происходящим в нашей стране сложным периодом преобразований, влечущим за собой переосмысление ценностей и формирование новых. В такие моменты особое значение приобретают ценности общества, народа.

Социально-политическая перестройка страны, наряду с другими глобальными процессами, неизменно влечёт за собой изменение языковой среды. Быстро развивающаяся техническая цивилизация, открытое пространство и обширный информационный поток оказывают серьёзное влияние на формирование языка.

Язык, как наиболее полноценная и широко распространённая система символов, одновременно представляющая собой и ценностную систему, хранит в себе обширнейшую информацию и отображает интенсии индивидуального и национального менталитета. Языковая система находится в постоянном движении, часто меняется. Такая открытость языковой структуры и позволяет нам изучить этот носитель информации и использовать выразительные языковые стилистические инструменты для интерпретации проблем культурной идентичности.

В данном труде представлены те исторические предпосылки, которые повлияли на развитие языковой политики Грузии. Изучено и нынешнее положение языковой среды – вызывающие факторы и существующие последствия.

ნანა მაზმიშვილი
(საქართველო)

ფონემა (ბრაჟემა)/მორფემა-აღვიწყობის ტარგმანის წინაპირობები

ფონემა (რომელსაც წერილობით მეტყველებაში შეესაბამება გრაფემა ან ასოთა სიმბოლო), როგორც ცნობილია, არ წარმოადგენს დამოუკიდებელი მნიშვნელობის მქონე ერთეულს. ენაში ფონემა ასრულებს მნიშვნელობის მატარებელ როლს, თუმცა, თარგმანმცოდნეობაში ფონემა გვევლინება სწორი თარგმანის შესრულების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან საფუძვლად. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, თარგმანის პრაქტიკაში მრავლადაა შემთხვევები, როდესაც თარგმანის ერთეულად ფონემა (გრაფემა) გვევლინება. განსაკუთრებულად დიდ როლს პრაქტიკული თარგმანის შესრულების პროცესში ასრულებენ ფონემები საკუთარი სახელების თარგმანისას. ს. ბარხუდაროვის აზრით, წყარო ენის ფონემები იცვლება სამიზნე ენის ფონემებით, რომლებიც შედარებით ახლოსაა წყარო ენის ფონემებთან არტიკულაციითა და აკუსტიკური თვისებებით (ანუ წყარო ენაში არსებული გრაფემები იცვლება სამიზნე ენის გრაფემებით, რომლებიც გამოცემენ მსგავს ქლერადობას) (1, 176).

იმისათვის, რომ რუსულ ენაზე გადმოვცეთ ინგლისური გვარი *Heath*, საჭიროა ინგლისური ენის შემადგენლობაში შემავალი ყოველი ფონემისთვის მოძებნოს ის რუსული ფონემა, რომელიც თავისი არტიკულაციითა და ქლერადობით შედარებით ახლოსაა ინგლისურ ფონემასთან. ინგლისური *[h]* ჩვეულებრივ შეიცვლება რუსული ფონემით *[x]*, *[h]*-რუსული ხმოვნით *[u]*, ხოლო ინგლისური ასოთშეთანხმება *[th]* შეიცვლება რუსული თანხმოვნით *[m]*. ამგვარად, ინგლისური გვარი *Heath* რუსულ ენაზე თარგმანისას გადმოვა როგორც *Xum*. ესე იგი, ამ მაგალითიდან გამომდინარე, ამ შემთხვევაში ამოსავალი სიტყვის ყოველი ფონემისთვის მოძებნილ იქნა შესატყვისი ფონემა რუსულ ენაზე, ანუ რუსული სიტყვის ფონურ შემადგენლობაში; სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, აქ თარგმანის ერთეულად გვევლინება ფონემა. თარგმანის ისეთ სახეს, რომლის დროსაც შესაბამისობა ამოსავალი ტექსტისა და სამიზნე ტექსტის ერთეულებს შორის ფონემის დონეზე წყდება, ეწოდება თარგმნითი (ან პრაქტიკული) ტრანსკრიფცია.

იმ შემთხვევაში, თუ შესაბამისობა წყდება გრაფემის დონეზე, ანუ ხდება არა ქლერადობის გადმოცემა, არამედ დაწერილობა (გრაფიკული ფორმა), საქმე გვაქვს მთარგმნელობით ტრანსლიტერაციასთან. ასე რომ, ინგლისური გვარის *Lincoln* რუსულად *Линкольн*-ის სახით გადმოცემით, ჩვენ ინგლისურ გრაფემებს ვცვლით რუსული გრაფემებით, რასაც გადმოაქვს სიტყვის იგივე გრაფიკული გამოსახულება, ანუ ვახდენთ მის ტრანსლიტერაციას. მთარგმნელობითი ტრანსკრიფციის გამოყენების შემთხვევაში ეს სახელი უნდა გადმოსულიყო როგორც *Линкен*. აქვე საჭიროა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ ტრანსლიტერაციასა და ტრანსკრიფციას შორის მკვეთრი საზღვარი გასმა და მათი ერთმანეთისგან გამოყოფა პრაქტიკაში იშვიათად ხორციელდება.

თარგმანი ფონემის (გრაფემის) დონეზე პრინციპულად განსხვავდება დანარჩენი სხვა სახის თარგმანებისგან. მისი ასეთი გამოყოფა სხვა დანარჩენი სახის თარგმანებისგან აიხსნება იმით, რომ როგორც მითითებული იყო, ფონემები (ასევე გრაფემები) თვითონ არ წარმოადგენენ რაიმე მნიშვნელობის მატარებელ დონეს. ამიტომაც ბუნებრივია ის, რომ ამ სახის თარგმანის გამოყენება შესაძლებელია მხოლოდ და მხოლოდ შეზღუდული მასშტაბებით. უმეტესად, ფონემის დონეზე თარგმანის შესრულებას ვხვდებით, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საკუთარი და გეოგ-

რაფიული სახელების თარგმნისას. მაგალითად: *Churchill*-რუსულ ენაზე გადმოვა როგორც *Черчилль* ან კიდევ *Liverpool*-რუსულ ენაზე თარგმნისას *Ливерпуль* და ასე შემდეგ.

თუმცა, აქაც აქვს ადგილი გამონაკლის შემთხვევებს. ინგლისურ სახელებს, როგორებიცაა: *George, Charles, William, James*, ჩვეულებრივ, შეესაბამება რუსული ტრანსკრიბციები: *Джорж, Чарльз, Вильям, Джеймс* – გარდა იმ გამონაკლისი შემთხვევებისა, როცა ეს სახელები აღნიშნავენ ინგლისელი (ან სხვა) მეფეების სახელებს და როცა მათი გადმოცემა რუსულ ენაში ხდება შემდეგნაირად: *Георг, Карл, Вильгельм, Яков (George VI - Георг VI, Charles VI - Карл, William the conqueror - Вильгельм Завоеватель, James Stuart - Яков Стюарт)* და სხვა.

მსგავსი სახის თარგმანის შესრულება ხშირია სხვადასხვა სახის პოლიტიკური და საყოფაცხოვრებო რეალიის თარგმნისას. მაგალითებისთვის გავაკეთოთ ინგლისური რეალიების ქართულ ენაზე თარგმანი: *office*-ოფისი, *Speaker*-სპიკერი და სხვა.

რაც შეეხება სიტყვების – *speaker* და *lady* – თარგმანს, ჩნდება ეჭვი იმის თაობაზე, თუ რამდენად სწორია, როცა ასეთ შემთხვევაში ვსაუბრობთ თარგმანზე ფონემის დონეზე. სინამდვილეში, იმდენად, რამდენადაც ისეთი სიტყვები, როგორიცაა *speaker* და *lady* შევიდნენ უკვე რუსული ენის ლექსიკონში (ანუ სხვანაირად, ეს სიტყვები წარმოადგენენ შესატყვისი ინგლისური სიტყვების უზუალურ ეკვივალენტებს), მთარგმნელის შეხედულებით, ამ შემთხვევაში შესატყვისობის არჩევა ხდება არა ფონემის, არამედ სიტყვის დონეზე. პროცესი ასეთნაირია: მთარგმნელი ინგლისური ენის ერთეულებისთვის არჩევს ლექსიკონურ ეკვივალენტებს, იმისდა დამოუკიდებლად, გადმოსცემენ თუ არა ეს შესატყვისები ინგლისურ ტექსტში მოცემული სიტყვების ქლერადობას.

იმ შემთხვევაში, როდესაც უკვე არ არსებობს მზა შესატყვისი ამოსავალი ტექსტის სიტყვისთვის, მთარგმნელი საშველად მიმართავს ტრანსკრიბციას, ეძებს რა რუსულ ან ქართულ შესატყვისებს ამოსავალი ტექსტის ყოველი ფონემისთვის. ასეთ შემთხვევაში მთარგმნელისთვის თარგმნის ერთეულს წარმოადგენს ფონემა.

რა თქმა უნდა მთარგმნელისთვის სულერთი არ არის თუ როგორ გადათარგმნის იგი ამოსავალი ტექსტის ამა თუ იმ ერთეულს – მის განკარგულებაში არსებული მზამზარეული ენობრივი ერთეულების გამოყენებით თუ მათი ხელახლა შექმნით მოცემული კონკრეტული შემთხვევისთვის. თუმცა, მთარგმნელობითი ეკვივალენტობის ხასიათის შეფასებისთვის ეს არ ასრულებს არსებით როლს.

ზოგიერთ შემთხვევაში თარგმნის ერთეულს წარმოადგენს მორფემა, ანუ წყარო სიტყვის თითოეულ მორფემას შეესატყვისება განსაზღვრული მორფემა სამიზნე ენის სიტყვაში. ასეთი მორფემების შესატყვისობის დადგენა შეიძლება ინგლისური სიტყვის-*Tables* და რუსული სიტყვის *столы*-წყვილებისთვის. ამ შემთხვევაში ინგლისური სიტყვის ფუძეს-*table*-შესატყვისება რუსული *стол*-ის ფუძე, ხოლო მრავლობითი რიცხვის მორფემას -s შესატყვისება რუსული მორფემა *ы* (თუმცა, რუსული დაბოლოება *ы*, ინგლისური *s* დაბოლოებისგან განსხვავებით, გამოხატავს არა მარტო რიცხვის მნიშვნელობას, არამედ ასევე ბრუნვას, მაგრამ ეს ხელს არ უშლის და არ არღვევს მორფემის დონეზე შესატყვისობის პრინციპს).

მორფემათა მსგავსი შესატყვისობა გვხვდება ინგლისური სიტყვის-*back*-*bench*-*er*

<i>back</i>	<i>bench</i>	<i>er</i>
/	/	/
<i>задне</i>	<i>скамееч</i>	<i>ник</i>

ამ შემთხვევებში შეგვიძლია ვისაუბროთ თარგმანზე მორფემათა დონეზე. ასეთი თარგმანი – ფონემათა ან გრაფემათა დონეზე თარგმანთან შედარებით უფრო იშვიათი მოვლენაა. სემანტიკურად ეკვივალენტური სიტყვების მორფოლოგიური სტრუქტურა სხვადასხვა ენაში, ჩვეულებრივ, არ ემთხვევა ხოლმე, განსაკუთრებით კი გრამატიკული მორფემების ნაწილებში, რომელთა ნაკრებიც განსხვავებულია სხვადასხვა ენაში.

ლიტერატურა:

1. ბარხუდაროვი ლ., ენა და თარგმანი, მოსკოვი, 1975.
2. ვინოგრადოვი ვ., პოეტიკა და რიტორიკა, მოსკოვი, 1980.

Nana Mazmishvili
Phoneme (grapheme)/morpheme-Prerequisites of Adequate Translation
Summary

Phoneme is a unit that has independent meaning in a language. But from the point of view of translation theory it is one of the important units that tend to be the basis for the adequate translation. In other words there are numerous cases in practice of translation when a phoneme plays the role of the translation unit based on what the correct transfer of the original text into the target one is insured. This is particularly true in the process of translation of proper names. While translating the phonemes of the source texts they are replaced by phonemes of the target text that mainly have the same articulation and sounding. In other words graphemes existing in the source text have to be changed into the graphemes of the target text.

ნანა მაზმიშვილი
Фонема (графема) морфема – предпосылки адекватного перевода
Резюме

Фонема представляет независимую единицу языка. Хотя с точки зрения переводоведения, фонема является одной из важнейших единиц, на основе которой происходит адекватный перевод. Другими словами, в переводческой практике часто бывают случаи, когда выбор фонемы в тексте перевода в качестве переводческой единицы обуславливает выполнение соответствующего перевода. В процессе перевода выбор фонемы переводческой единицей происходит при переводе имен собственных. В процессе перевода фонемы текста оригинала заменяются фонемами языка перевода, близкими по артикуляции и акустическим свойствам.

LEVEL-BASED CONSTRAINTS OF THE TRANSLATION PROCESS

The importance of translation nowadays and its role in development of the international relations as well as its contribution to the cooperation among numerous nations on different levels resulted the necessity of investigation of this activity from the scientific aspect and introduction of the theory of translation.

A great deal of literature has been written about the translation process in the last 30 years or so, but little attention has been given to the mechanisms and constraints that control the right approach of the translator to the translation process or in other words to the translation system that actually enables the translation process to take place.

Translation is a complex process that is accompanied by many constraints at different levels and various stages. These constraints affect the perceived and desired quality of translation and serve as a fundament for translators to choose and make relevant decisions. The main goal of any act of translation is to keep the adequacy of content and style of the source text in the target one. Therefore is must be clear how above mentioned constraints can manipulate the process of translation. In other words the translator aims at managing and removing all these constraints so that to make his or her performance easier and smoother and at the same time to maintain the value of the source text. Understanding how these constraints work in the framework of the translation system and how they could be managed benefits both the translator and the translation tool or method.

As we already mentioned a great deal of literature has been written about the process of translation and its stages. As stated by Toury the process of translation consists of three main layers:

Translation-stage 1
Decision making-stage 2
Communication-stage 3

There is now a general agreement among translator researchers, educators and practitioners that among all those three stages decision making stage plays an important role and part in both the translator's performance and the quality of translation product. At this stage translator has to make the right decision on the approach and the tool of the translation. It restricts the choices available to the translator and sets the direction and standard of the translation product. This particular stage supports the translator in emphasizing certain aspects and properties that are deemed more important than other aspects and properties considered less important for the reproduction of the source concept.

The above stated reveals that the act of translation tends to be a multi-dimensional and multi-layered process involving in one consensual domain translation, communication and decision making. These layers impose their own constraints on one another interchangeable and interactively and define the direction and production of translation. Translation in turn imposes its own constraints on communication and decision making. Decision making imposes constraints on both communication and translation. Such complexity is constantly undermining the realization of an optimal and acceptable approximation between the source and the target languages.

As stated by Kaufman translation does not happen in a vacuum. It takes place in a very large context. The relationship among the translation process to the translator and to society can be understood in terms of the following model (2, 30);

Mega-Society/the world.
Macro-Organization/Institution.
Meso-Editor/groups/teams/departments.
Micro-Translator.

As one can see the constraints that appear on the mega level mainly take roots from the standards applied by the society or the world. Constraints on the macro level comply with the organizational or institutional area. Constraints on the meso level should be coped in relation with the editors, some groups, teams or departments. And finally the constraints on the micro level should be managed by the translator himself or herself.

The translator's decisions are mainly guided or dictated by the relationship between these units that form the translation event and the system of translation. Each unit within the hierarchy imposes its own constraints on the translation process. We would like to start the investigation of the micro level first as the most specific level imposing the particular constraint on the process of translation. On this level the translator has to deal with constraints imposed among other things by the texts. The translator has to identify the possibilities of matching two distinct linguistic units. On the meso level the translator has to deal with the some external group standards, norms and values. On the macro level the translator has to cope with constraints imposed by organizational or institutional values and the systems. On the mega level the translator has to deal with the constraints imposed by the society at large. All these levels impose constraints on the translation process.

It is wise to note that not all concepts given in the source text can impose constraints on every level of the translation process. Some concepts might impose constraints on all or some levels of the process of translation. The less is the number of the levels the constraints are imposed on the less effort should be put by the translator to reach the acceptable or relevant transformation of the source text into the target one.

Let us illustrate it by one concrete example and see how one concept can impose constraints on all levels for the implementation of the relevant process of translation.

For example a concept "single parent" can impose package of constraints on every levels of the translation process. As a rule for the optimized performance the translator goes through all levels of the translation. On the micro level he or she has to find an equivalent to the term in Georgian language. As it turns out this concept does not have the absolute equivalent in Georgian reality. Consequently the translator starts identifying equivalents for each part of the given concept in Georgian language. The word single has the following meanings in Georgian: martoxela, dauqorwinebeli. Given meanings could be considered to be the equivalents for the English word –single. However in the given context they do not approximate very well. The word parent imposes constraints on two levels: traditionally in Georgian language it is juxtaposed with deda (mother) and mama (father). The Combination of two words like single and parent imposes constraints that can only be broken by appealing a translation norm. Such a norm might be found at the meso, macro or mega level. The constraint in this case is the following: parent in English is gender-neutral while in Georgian reality it requires the specification of the gender. The linguistic norm and Georgian reality requires the usage of famine gender form except the contexts where specific reference to the masculine gender is required. Therefore the concept single parent is major cases could be translated as martoxela deda or martoxela mama instead of martoxela mSobeli.

The community norm, which informs all levels, is that the concept single parent is absolutely unknown to the culture of the target text and the system of world perception. The constraint is that the concept is in a text being translated. In other words the translation should apply to the given context based on the idea of the context he or she has to choose the correct alternative from the existing alternatives in the target language reality.

Let us analyze another example:

He used to go out with her when he lived in the town of...

The phrasal word to go out can impose the constraint on the micro level at first. It means that the translator must choose again the right equivalent in Georgian language. As it turns out the phrasal word: to go out has the following meanings in Georgian: *gareT gasvla*, *paemanze siaruli*. In the given context of the source language this meaning does not approximate like it was in the previous case. But differently from the previous example the translator does not have to deal with the constraints on other levels rather than the mentioned one. For the optimized translation he or she has to know all possible equivalents for the concept existing in Georgian language. For this reason he or she shall apply to the relevant informational sources and observe all possible variations to choose the best one. After the realization of the first layer of the translation process the translator goes through the decision making process that means that he or she will decide which alternative to choose for the exact and accurate transformation of the meaning given in the source context.

In the end of our research we would like to underline the importance of correct realization all possible constraints imposed on all levels like mega, macro, meso, micro of the translation process by the translator. Managing these constraints is the main bases for the implementation of the acceptable translation of a high quality.

Literature:

1. Darwish, A. The Translation process. Internet publication: <http://www.surf.net.au/writescope/translation>;
2. Kaufman, R. Strategic planning: An organization guide. 1991. Sage Publications;
3. Toury, G. Descriptive Translation Studies and beyond. 1995. Amsterdam/Philadelphia.

ნანა მაზმიშვილი, ლილია აგაჯანოვა
სირთულეები თარგმნის პროცესში
რეზიუმე

თარგმნა წარმოადგენს მეტად რთულ პროცესს. მას თან ახლავს უამრავი სირთულე, რაც წარმოიშობა თარგმნის პროცესის სხვადასხვა დონეზე. ეს სირთულეები, თავის მხრივ, ხელს უშლის სასურველი ხარისხის თარგმანის განხორციელებას, თუმცა, ამავე დროს, წარმოადგენს მთარგმნელის მიერ თარგმნის პროცესში სწორი გადაწყვეტილების მიღების ძირითად საფუძველს. აქედან გამომდინარე, მთარგმნელისთვის მეტად მნიშვნელოვანია თარგმანის სხვადასხვა დონეზე სირთულეების წარმოშობის და მათი დაძლევის გზების ცოდნა, რაც უზრუნველყოფს მაღალი ხარისხის თარგმანის შესრულებას.

Нана Мазмишвили, Лилия Агаджанова
Сложности перевода
Резюме

Перевод представляет собой очень трудный процесс, сопровождающийся множественными трудностями, которые появляются на разных этапах и уровнях процесса. Со своей стороны эти трудности препятствуют выполнению качественного перевода. Но, с другой стороны, они являются единственным основанием для правильного решения, принятого переводчиком в процессе перевода. Следуя из вышесказанного, для переводчика очень важно знать методы для того, чтобы распознать и справиться с трудностями перевода на разных этапах, что обуславливает выполнение качественного перевода.

Шаргия Гасанова
(Азербайджан)

ЛЕКСИКА, ОБОЗНАЧАЮЩАЯ ОБЩИЕ ЧЕРТЫ ХАРАКТЕРА ЧЕЛОВЕКА
(Обзор существующих подходов в изучении данной группы
лексем и анализ лексических средств со значением
характеристики человека в обоих языках)

Проблемам изучения лексической семантики как одной из наиболее перспективных направлений общей лингвистики уделялось незаслуженно мало внимания. И это при том непреложном факте, что некоторые смежные проблемы на других языковых уровнях – фонологическом, морфологическом, собственно словообразовательном, лексикографическом и синтаксическом – гораздо глубже изучались как современными языковедами, так и учёными прошлых лет.

Описание лексико-семантических явлений может быть адекватным только в том случае, если оно осуществляется с учётом важнейших особенностей лексической системы в целом. Как известно, лексический и или лексико-семантический уровни являются самым периферийными, наиболее внешними из всех уровней языка.

Действительно, в лексике отражается всё многообразие предметов, явлений, признаков, существующих в окружающей действительности. Причем, обозначая различные классы предметов и явлений, слова группируются в языке на основе объективных связей и отношений, существующих между реалиями и понятиями. Поэтому вполне целесообразно выделение группы слов, объединённых как сферой своего употребления, так и областью применения.

Слова, объединённые сферой употребления, собственно говоря, и образуют определённые лексико-семантические группы. Среди них по основному тематическому признаку могут быть выделены самые разнообразные лексико-семантические парадигмы: это слова, называющие разные события, реалии общественно-политической жизни, экономические, идеологические понятия, всевозможные явления культурно-исторической жизни, бытовые наименования. Но лишь для наглядности мы приводим отдельные лексемы.

В современном русском и азербайджанском языках имеется определённая группа слов, которые не только называют явления и события действительности, но и выражают субъективную эмоциональную оценку обозначаемого, данного от имени определённого лица. Это нейтральная или (чаще всего) эмоционально-окрашенная лексика, обозначающая отдельные специфические черты характера человека, его манеры и привычки, самокритичное, негативное или, напротив, положительное, если можно так сказать, умиротворённо-благодушное отношение к самому себе.

Нас интересуют непосредственно такие лексико-семантические группы, которые определяют наиболее общие черты характера человека с положительной или отрицательной стороны в русском и азербайджанском языках. Примечательно, что такая лексика обнаруживается во многих частях речи, но, насколько нам удалось выяснить, наиболее многочисленна она среди имён прилагательных и существительных. К примеру, по подсчётам одного из современных учёных-лингвистов Эви Штейнфельдт, только с одним корнем «добр» имён прилагательных (общеоценочных или частнооценочных) насчитывается не менее четырнадцать.

Лексические единицы, обозначающие характер человека (однозначные слова или отдельные значения многозначных слов), обладают способностью производить особое стилистическое впечатление. Эта особенность характерологических слов, как отмечает современный лексиколог Е.Ф.Петрищева, «обусловлена тем, что они заключают в себе не только предметно-логические сведения об обозначаемом предмете..., но и какую-нибудь важную дополнительную непредметную информацию» (92, 34).

Итак, прежде всего напрашивается вопрос: чем же характеризуются указанные лексико-семантические группы? Семантическое наполнение и словообразовательная структура имён прилагательных и существительных, которые, в частности обозначают общие черты человека в русском и азербайджанском языках, представляются сложными и разнообразными в своих оттеночных значениях. Только у имён прилагательных главное характерологическое свойство выступает на первый план как обозначение самого признака, а у существительных как обозначение лица, то есть носителя данного признака. Разграничение по данным функциональным признакам в то же самое время позволяет нам объединить указанные части речи в единую тематическую группу, которую можно условно озаглавить следующим образом: «характеристика психических свойств человека, описываемых с точки зрения их положительной или отрицательной оценки». А такое описание предполагает выяснение того, на основе каких существенных различий происходит деление категориальных сем (или лексем) прилагательных и существительных, характеризующих общие черты человека. В ходе такого лингвистического анализа могут быть выделены соответствующие лексико-семантические группы (ЛСГ).

Вопрос этот в современной филологической науке не является новым. В своё время были изданы работы таких известных лингвистов, как О.С. Ахманова, А.М. Кузнецов, Э.В. Кузнецова, О. Н. Селиверстова, В. Г. Гак, Л.М. Васильев и некоторых других. Они включали указанную характеристику в подраздел «Человек как живое существо» единого семантического микрополя «Человек» и рассматривали физические и психические свойства как постоянные признаки личности. Мы продолжим исследования этих учёных, установив соответственно две большие группы: слова, обозначающие наиболее общие положительно-оценочные черты характера, а, образно выражаясь, на противоположном полюсе – отрицательно-оценочные. Однако, согласуясь с положениями упомянутых выше учёных, в первую очередь зададимся вопросом: что же, по их представлениям, входит в понятие характерологических признаков человека? Это общие признаки человека, которые могут быть отражены как именами прилагательными, так и существительными.

Так, по данным словаря Эви Штейнфельдт, «прилагательные относятся к одной из наиболее существенных значимых частей речи. Их доля в словаре составляет 15,48% (для сравнения: существительные – 37,46%, глаголы – 24,74%, наречия – 6,88%, причастия – 8,36%, доля других частей речи [местоимений, предлогов, числительных] не превышает 0,33%)» (127, 57).

С этой точки зрения одна из моделей интересующего нас микрополя по линии отражения наиболее общих черт характера человека привлекает сегодня особое внимание учёных своей продуктивностью. Она охватывает лексемы нескольких языков, а именно выражают оценку умственных способностей и широту познаний человека. Главной характерологической особенностью становится следующая формула: «наименование источника разносторонних знаний + атрибут с семантическим показателем одушевленности». Эта общая черта человека с оттенком положительной

оценочности, точнее сказать, это «человек, обладающий богатыми и разносторонними знаниями». Типичные лексемы здесь такие: ходячая энциклопедия, ходячий университет.

Однако в более упрощённом варианте перед нами, скорее всего, *оценка* именами прилагательными умственных способностей человека и её противопоставление отсталости в развитии. Причём, такая оценка может быть представлена не в прямом своём значении, а посредством особой метафоризации.

В этом отношении наше внимание привлекла содержательная статья Г.В. Леонтьевой «Интеллект человека в зеркале «растительных» метафор». В ней представлен один из срезов лексико-семантического поля «Интеллект человека», в котором характер реализуется через так называемые «растительные» метафоры, иными словами, мотивированы названиями всевозможных видов растений. Статья объёмная (более подходящая по обилию информативного материала и архитектонике к монографическому разделу), включает в себя шестнадцать «растительных» метафор, каждая из которых раскрывается Леонтьевой в мотивационном аспекте.

Нас в этой статье, в частности заинтересовал один из наиболее общих элементов предметно-тематического кода, который присутствует в сознании человека и проецируется на представления носителей языка о данном объекте. В качестве такого номинируемого объекта в одном из частных соматических компонентов так называемого «растительного кода» выступают антонимические лексемы *глупый* и *умный*. Другими словами, именно через «растительную» метафору характер человека можно наглядно представить в иносказательном противопоставлении умственной неполноценности (несостоятельности) и, напротив, высоких интеллектуальных способностей человека.

Необходимо подчеркнуть, что в азербайджанском языке нельзя непосредственным образом выразить *глупость* человека через так называемые растительные метафоры. Иными словами, нет возможности идентифицировать растения, типа *дуб* или *баобаб* с их смысловыми азербайджанскими вариантами (балгабаг) – туп, как тыква). Однако мы имеем возможность вывести параллели за пределы данной статьи и выразить смысловой центр лексем опосредованным образом. В таком случае в азербайджанском языке значение антонимической пары *глупый* – *умный* проявляется, на наш взгляд, нестандартным образом. А именно: в некоторых толковых или фразеологических словарях (под редакциями С.И. Ожегова (116), Д.Н. Ушакова (115), А.И. Молоткова (87) и некоторых других) происходит явная путаница.

Так, в одном из последних выпусков «Большого словаря русского жаргона» глупый, наивный человек уподобляется укропу и находит своё соответствующее языковое оформление в данной «растительной» метафоре (25, 611). Основная мотивация значения здесь следующая: глупый (или недалёкий) человек в указанном случае непосредственно проецируется на метафорический образ растительной реалии «человек – укроп». В азербайджанском языке не существует аналогичного сопоставления. Приведём основания подобной мотивации. Из объяснений учёного следует, что элемент кода связан с зелёным цветом растения, что, по вполне понятному признаку, означает «незрелый плод», а, следовательно, семантически близок к отражению неопытности, временного и, как правило, свойственного периоду юности умственного несовершенства. Кстати сказать, в русском диалекте присутствует метафорическое выражение «как мухомором объелся», что применимо к человеку, потерявшему рассудок и, как видим, имеющее тесную лексическую связь с растительным миром. По аналогии с укропом можно, между прочим, вывести и такую формулу: *глупый человек – отравившийся мухомором*.

При всём отмеченном, несомненно, на наш взгляд, одно: динамичный аспект лексико-семантического поля «Интеллект человека», который в двух языках, как нетрудно было убедиться, может выражаться средствами тематического «растительного» кода (в русском более разнообразными лексемами) подлежит более сложному и многоступенчатому объяснению, чем статичные характеристики человека. И это явление вполне объяснимо. В нашем случае антонимы *глупый* – *умный* следует подвести под формулу общих черт человека; соответственно они входят в один из тематических аспектов настоящей главы диссертационного исследования. Причём, прилагательные-эпитеты *глупый* – *умный* можно отнести как раз к разряду статичных метафор, и «преимущество» всегда будет на их стороне по сравнению с иноказательными образами флоры на земле, потому что в последнем случае эти лексемы необходимо реконструировать через соответствующие мотивационные доминанты, а в первом этого процесса вообще нет. При указании на общие черты характера человека как статичные характеристики не существует отсылки к каким-либо «типичным качествам» того или иного объекта (будь то растительный мир, животный и т.п.).

В то же время ценность второго подхода нередко обнаруживается в том, что сопоставляемые объекты оцениваются с точки зрения пригодности или непригодности использования. А это, естественно, проецируется на такие качества характера человека, как прозорливость, дальновидность. Например, использование в контексте метафоры блуждания в лесной глуши «подгоняется» к интеллекту.

Например: А.К. Бирих, В.М. Мокиенко и Л. Степанова в «Словаре русской фразеологии. Историко-этимологический справочник» указывают на частое применение этой метафоры в иркутских говорах, а также на существование выражения «Наговорить семь вёрст до небес и всё лесом = наговорить глупостей, нелепостей» (21, 336).

Далее, необходимо заметить, что лексико-семантическое макрополе «Человек» включает в себя как внешние, так и внутренние признаки. Однако, по нашему убеждению, ряд специфических особенностей личности, характеризующий параметрами внешних качеств, принципиально отличен от избранной нами проблемы.

В качестве иллюстративного примера укажем, что диссертация М. Ержанова посвящена лексическим единицам, описывающим внешность человека. Автореферат как материал локального изложения исследования не предоставляет возможности судить о чётких расхождениях целевой установки и главного содержания. Однако в тексте самой диссертации к характеру человека приписываются такие лексемы, как симпатичный, красивый, уродливый, противный и т.п. В действительности, они не имеют прямого и непосредственного отношения к характеру, хотя и, повторим, включены в глобальное семантическое поле «Человек». На наш взгляд, такие сопоставления недопустимы, и в настоящей диссертации чётко разграничиваются лексемы, описывающие внешность человека и его внутренние качества; даже если речь идёт о наиболее общих чертах характера человека.

Так, известные российские языковеды Е.А. Земская, О.Б. Сиротина и некоторые другие (правда, применительно к лексике современного русского языка) считают, что разговорную речь следует рассматривать как разновидность литературного языка. Более того, соответствующие искомым параметрам просторечные образования также можно включать в лексико-семантические группы слов, характеризующие человека с положительной либо отрицательной стороны. Основания этому, бесспорно, есть, потому что грани разговорной и просторечной (бытовой) лексики расплывчаты, неустойчивы. Подробнее об этом можно прочесть в некоторых работах Л.И.

Баранниковой, но стилевые особенности данных лексико-семантических групп слов, выражающих характер человека, уже несколько отдаляют нас от темы диссертации. Точно так же и в азербайджанском языке разговорную речь можно считать одной из разновидностей литературного языка.

Особый разговор должен идти в направлении того, что правомерность включения данных слов анализируемых нами частей речи характеризуются маркированностью (или отмеченностью) одного и того же слова (не столь важно для нас – в разговорном или просторечном стиле); в различных толковых словарях русского и азербайджанского языков они не всегда совпадают.

Принципиально важно также отметить, что специфика слов двух частей речи (имеются в виду имена прилагательные и существительные) заключается в их тесной связи с эмоциональной оценочностью. Что это означает? Оценочность, по нашему убеждению, тот самый фактор, который обоюдно присутствует в целом ряде лексико-семантических групп слов, характеризующих человека с положительной и с отрицательной стороны. И этот фактор, между прочим, сегодня оказывается весьма актуальным в современной лингвистике текста, так как является цементирующим при выяснении степени взаимодействия внутренних элементов в предложении, в том числе и в составе сложного синтаксического целого.

Одной строкой заметим, что в последнее время исследователей все чаще начала волновать проблема лингвистики текста. «Текст, как нам представляется, пишет К.М. Абдуллаев, – не следует отождествлять с каким-либо законченным произведением; в таком случае он автоматически становится непосредственным объектом литературоведения. Определение текста как соединение двух и больше ССЦ (сложного синтаксического целого – примечание наше) составляет возможность его изучения также в семантико-синтаксическом плане. Но, в основном, текст все же является объектом стилистического анализа. Выход за границы текста (два и больше текста) характеризуется одновременно выходом из стилистики в широкую филологию (в частности, литературоведения); определяется тип произведения (роман, новелла, рассказ, стихотворение, поэма)» (1, 96).

В связи со сказанным очевидно, что корректное определение системы исходных положений в лингвистике текста имеет немаловажное значение, а в нашем случае – тем более.

Попытаемся разобраться в этом вопросе глубже. Так, называя отдельные признаки, характеризующие человека, говорящий при этом как бы автоматически дополнительно их и оценивает. Тем самым происходит, на наш взгляд, как бы своеобразная стыковка лексических пластов с сугубо грамматическими, конкретнее, с модальностью, с выражением говорящим своего субъективного отношения к предмету высказывания.

В работах некоторых ученых-лингвистов порою проходила мысль, что на основании учета многочисленных данных психологии и языкознания оказывается возможным выделение нескольких более частных лексико-семантических групп по их стержневым характерологическим особенностям. Некоторые лингвисты полагают, что большую группу, характеризующую человека, можно подразделить на более мелкие, частные. К примеру, это могут быть наименования индивидуальных (природных), индивидуально-личностных, или индивидуально-личностных (природно-приобретенных) или собственно личностных свойств и т.д.

Считаем, что в данном случае необходим небольшой комментарий, объясняющий терминологические свойства характера. Индивидуальные черты представляют человека именно как *индивидуальность*, то есть как личность, раскрывающуюся во всем своем разнообразии, с неповторимыми чертами. Психологи или, точнее, психолингвисты включают в эту частную подгруппу конституционные и так называемые нейродинамические свойства личности. Собственно-личностные – это такие социально значимые черты, которые выражают отношение человека к тем или иным предметам или событиям.

К примеру, М. Ержанов в автореферате кандидатской диссертации пишет: «Лексические единицы, описывающие внешность человека, шире узко тематического объединения и правомерно структурируются в лексико-семантическую группу, хотя в отличие от ЛСГ вообще, в составе данной группы можно выделить относительно самостоятельные и независимые ЛСГ – подгруппы и подсистемы» (54, 8).

В принципе нам удалось установить, что М. Ержанов следует за утверждениями таких видных русских лингвистов, как Д.Н. Шмелёва и А.А. Уфимцевой. Первый, к примеру, многоступенчатые и широкорядные структуры квалифицировал как лексико-семантические парадигмы, а Уфимцева как лексические парадигмы. Мы в свою очередь согласны с мнением М. Ержанова и обобщениями Д.Н. Шмелёва и А.А. Уфимцевой, полагая, что разумное дробление отдельных лексем на более мелкие подгруппы (подклассы) выглядит целесообразным и обоснованным явлением с научной точки зрения. Например, по предположению названных лингвистов, ЛСГ слов, описывающих исключительно внешность человека, в ряде случаев можно представить как частное, то есть более локальное объединение основных характеристик человека вообще. Так, это может быть параллель между чисто внешними признаками и внутренним миром, интеллектуальными способностями человека и т.д.

Следовательно, можно продолжить мысль русских учёных в данном направлении: если такой процесс возможен для ЛСГ слов, включающих в орбиту своего анализа внешность человека, то неправомерно оказывать в аналогичной классификационной структуре для категории слов, составляющих основу избранной темы. Уточним: нас более интересуют не внешние параметры, но внутренние качества характера человека. Причём, целесообразность аналогичного дальнейшего членения состоит, на наш взгляд, не только в активном поиске указанных параллелей или языковых стыковок в разносистемных языках. В наши дни проблема классификации и систематизации отдельных компонентов лексической семантики является перспективным направлением в лингвистике. В современном языкознании минимальные единицы плана содержания как специфические элементы внутренних пластов до сих пор трактуются по-разному. Одни учёные выделяют их в виде семантических множителей или семантических дифференцированных признаков, другие – как лексико-семантические варианты или семантические дифференцированные элементы, третьи пользуются терминологией, объединённой понятиями категории или субкатегории. А С.М. Толстая, к примеру, в монографии «Русский язык в научном освещении» для соматического компонента предлагает такой достаточно редко употребляемый термин, как «культурный код» (117, 124).

Сущность разночтений в приведённых трактовках не входит в задачу настоящего исследования. Важно указать, что в любом случае перед нами частные семы, описывающие характер человека. От научной дискуссии нам также не уйти. Выразим свое собственное мнение по указанному вопросу, тем более что в современной

лингвистической науке есть и противники дробления лексико-семантических групп или всевозможных больших классов в грамматике на более мелкие, т.е. на подгруппы или подклассы. Существо проблемы заключается не в описании научных параметров области структурного языкознания. Здесь дело, пожалуй, в следующем: в какой степени можно считать вполне оправданной дифференциацию, если специфические черты и свойства, составляющие эти подгруппы или подклассы, замкнуты в подвижных границах. Они вообще представляются нам весьма «сомнительными». Выше уже говорилось о том, что вектор нашего поиска лежит в определении функции и системы как важных составляющих концептуального аппарата и в уточнении параметров лексико-семантических групп.

Из вышесказанного можно сделать вывод о том, что когда одно понятие в языкознании жесткими правилами не нормировано и с набором не вполне колоритных характерологических признаков легко может переходить в другое, некорректно и говорить о более глубоком его дроблении.

Между тем мы убеждены, что именно лексико-семантическая системная организация характерна для всех пластов словарного состава языка, разумеется, не исключая и языки славянской и тюркской групп. Причём, те или иные искомые понятия в лексической сфере могут рассматриваться как изолированно, так и с большим успехом в контексте разносистемных языков, что и наблюдается в нашем случае при сравнительно-сопоставительном характера человека в русском и азербайджанском языках.

Литература:

1. Петрищева Е.Ф. Стилистически окрашенная лексика русского языка. М., Наука, 1984.
2. Леонтьева Г.В. Интеллект человека в зеркале «растительных» метафор // Вопросы языкознания, 2006, №5.
3. Толковый словарь русского языка / Под ред. С.И. Ожегова. М., Русский язык, 1986.
4. Молотков А.И. Фразеологический словарь русского языка. М., Советская энциклопедия, 1968.
5. Толковый словарь русского языка / Под ред. Д.Н. Ушакова. В 3-х томах. М., Вече; Мир книги, 2001.
6. Большой словарь русского жаргона. СПб., 2000.
7. Бирих А.К., Мокиенко В.М., Степанова Л. И. Словарь русской фразеологии. Историко-этимологический справочник. СПб., 1999.
8. Абдуллаев К.М. Сложное синтаксическое целое как объект научного исследования в современной лингвистической науке. Дис. ... д-ра филол. наук. Баку, 1991.
9. Ержанов М. Лексико-семантическая группа слов, описывающих внешность человека в казахском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Алма-Ата, 1988.
10. Толстая С.М. Мотивационные семантические модели и картины мира // Русский язык в научном освещении. М., Прогресс, 2002.

შარგია ჰასანოვა
ადამიანის ხასიათის ზოგადი ნიშნების აღმნიშვნელი ლექსიკა
რეზიუმე

ლექსიკური სემანტიკის, როგორც ზოგადი ენათმეცნიერების ერთ-ერთი ყველაზე პერსპექტიული მიმართულების, პრობლემების შესწავლას ნაკლები ყურადღება ეთმობა. და ეს მაშინ, როცა ანალოგიური პრობლემები სხვა ენობრივ (ფონოლოგიურ, მორფოლოგიურ, სიტყვაწარმოებით, ლექსიკოგრაფიულ და სინტაქსურ) დონეებზე ღრმად იქნა შესწავლილი როგორც თანამედროვე, ასევე გასული წლების მეცნიერების მიერ.

Shargia Gasanova
Vocabulary expressing general human features
Summary

The problems of studying lexical semantics as one of the most perspective directions of the general linguistics is not given enough attention. And due to this unbiased fact some adjacent problems at other language levels – phonologic, morphological, actually word-building, lexicographic and syntactic – were much more deeply studied recently both by modern linguists and scientists.

იგორ კეკელია, დავით ოდიშარია
(საქართველო)

პიუბანი სენაკის რაიონის ოიპონიმიკას

ახალსოფელი – სოფელი და თემის ცენტრი ოდიშ-გურიის დაბლობზე, ტყე-ხურისა და რიონის მარჯვენა მხარეს. სენაკს დაშორებულია 3 კმ-ით და ზ.დ. 20 მ-ზე მდებარეობს. აერთიანებს ორ სოფელს – ახალსოფელსა და ისულას (ქსე). 1930 წლის ადმ.-ტერიტ. დაყოფის ცნობარში ახალსოფელი არ ჩანს, მაგრამ თეკლათის სასოფლო საბჭოში შემავალ სოფლებს შორის დასახელებულია სოფ. ძონძირი 237 კომლით (1091 სული), რაც ახალსოფლის უწინდელი სახელწოდება იყო.

2002 წლის საყოველთაო ეროვნული აღწერის მასალების მიხედვით, ახალსოფელში მუდმივი მოსახლეობის რაოდენობაა 1125 სული, მათ შორის 547 კაცია, 578 – ქალი.

რუსეთის ცარიზმის, მოგვიანებით, საბჭოთა ხელისუფლების პერიოდში განხორციელებული ტოპონიმთა მასობრივი ცვლა ითვალისწინებდა კონკრეტული მიზნების, კერძოდ, იმპერიული პოლიტიკის განხორციელებას. სენაკის რაიონის სოფ. ახალსოფლის სახელწოდებაც კომუნისტური იდეოლოგიის ამსახველია. ტოპონიმთა ცვლით „ხელისუფლება ცდილობდა მოსახლეობისათვის ჩაენერგა ის აზრი, რომ სოციალისტური წყობა განახლების, სინათლის, სიკეთის მომტანია ყველასათვის. ამ ტიპის სახელებია: ახალსოფელი, ახალშენი, განახლება, მზისა, „შუქურა“ (პაპავა, ქ. ო. IV, 2010:196).

ახალსოფელი დაერქვა ორ ათეულზე მეტ სოფელს საქართველოში. კერძოდ, ამბროლაურის, გარდაბნის, გუდაუთის, ზნაურის, ზუგდიდის, თეთრი წყაროს, თიანეთის, კასპის, ღანჩხუთის, ღვინგორის (ახალგორის), მახარადის (ოზურგეთის), მცხეთის, ორჯონიკიძის (ხარაგაულის), სამტრედიის, სოხუმის, ქარელის, ყვარლის, ცხაკაიას (სენაკის), ხაშურის, ხელვაჩაურისა და ხობის რაიონებში, ტყიბულის საქალაქო საბჭოს ტერიტორიაზე (ორთოვრ. ლექსიკონი, 1987:20).

ბათარია – სოფელი ციის მარჯვენა ნაპირას, სენაკი-სოხუმის გზატკეცილზე, ზ.დ. 22 მ. სენაკს 4 კმ-ითაა დაშორებული და წარმოადგენს მენჯის თემის ცენტრს.

1930 წელს გამოცემული ადმ.-ტერიტ. დაყოფის ცნობარის თანახმად, თეკლათის სასოფლო საბჭოს სოფელ ბათარიაში 76 კომლი (359 სული) ცხოვრობს. 1949 წლის ცნობარის მიხედვით, ბათარია უკვე მენჯის სასოფლო საბჭოს შემადგენლობაშია. 1989 წლის მონაცემებით, სოფელში 651 სული ცხოვრობს, 2002 წლის მონაცემებით – 721 სული (მათ შორის, 329 კაცი, 392 ქალი).

მხარეთმცოდნე გ. ელიავა „თეკლათის სასოფლო საბჭოს“ ტოპონიმთა ნუსხაში დიდი ველის სახელწოდებად ასახელებს ტოპონიმ „ბათარიას“, რასაც ახლავს ხალხური ეტიმოლოგია: აქ მდგარა რუსეთის ჯარის ბატალიონი და აქედან თურქებისთვის ქვემეხებით ცეცხლი გაუხსნია. ამიტომ ეწოდა ბათარია (ელიავა, 1989:26). ასეთივე განმარტებაა მოცემული „მენჯის სასოფლო საბჭოს“ ტოპონიმთა ნუსხაში: ბათარია დარქმევია ადგილს, სადაც უწინ რუსების „ბატარეია“ მდგარა (იქვე:38). სინამდვილეში, ბათარიას სამეგრელოში ეძახიან პატარა თევზსაჭერ მოწყობილობას – ერთგვარ ქუფებს, რაც დიდი გოდრის მსგავსადაა მოწნული. ბათარია ქვებით ივსება და მდინარეში მოსახერხებელ ადგილას უნდა ჩაიდგას, რათა თევ-

ზმა დაიბუღოს. შდრ. ბათარიაშ ტომბა-მორევი მდ. ჯუმზე, სოფ. ახალსოფელში (ცხადია, I, 1999:19).

გახომელა ტეხურის მარჯვენა შენაკადის – გახომელაშლევს ნაპირებზე, ოდიშის დაბლობზე, ზ.დ. 80-ზე მდებარეობს და ნაქალაქევის თემში ერთიანდება. სენაკს 14 კმ-ითაა დაშორებული, თემის ცენტრს – 3 კმ-ით.

1930 წლის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფის ცნობარში ნოქალაქევის სასოფლო საბჭოს სოფლებს შორის გახომელა დასახელებული არ არის. 1949 წლის მონაცემებით, გახომელა ნაქალაქევის სასოფლო საბჭოს შემადგენლობაშია. 2002 წლის აღწერის მასალების ჩვენებით, გახომელა 707-სულიანი (მათ შორის, 330 კაცი, 377 ქალი) სოფელია ნოქალაქევის თემის საკრებულოში (საყოველთაო აღწერა, 2003:171).

სოფლის სახელწოდების ადგილობრივი, არაოფიციალური ვარიანტია **გახომი(ლ)ა**. გ. ელიავას თქმით, დღეე გახომელა ჩამოედინება უწყლო და მშრალი სერიდან და გვაღვიანობის დროს თითქმის დამშრალია. თვით სერის სახელწოდებას – გახომელა//ხომია გა, განმარტავს როგორც „გამხმარ სერს“, ე. ი. უწყლოს, მშრალს (ელიავა, 1989:108).

გა მეგრულ ენაში აღნიშნავს სერს, ქელს, თხემს; **ხომლა**, **ხუმლა** იგივეა, რაც ხმელი, გამხმარი; მაგრამ ხუმლადალი „მშრალი დღეა“. **გახომელა**, **გახომ(ი)ლა**, **გახომი(ლ)ა** უნდა გავიაზროთ როგორც „მშრალი სერი“, ან „გამხმარ-ტყეიანი ქელი“.

ზანა – ტერიტორიული ორგანო ხუთ სოფელს – საკუთრივ ზანას, ეწერს, საესებუოს, სატყეებუჩავოს და საშურდაიოს აერთიანებს. ზანა მდებარეობს სენაკი-ჩხოროწყუს საავტომობილო გზაზე, ზ. დ. 160 მ. სენაკს 20 კმ-ითაა დაშორებული. ჩრდილოეთით და დასავლეთით ჩხოროწყუს რაიონს ესაზღვრება, აღმოსავლეთით და სამხრეთით – უშაფათისა და ხორშის ტერიტორიულ ორგანოებს. დასავლეთით ჩამოუდის ხობისწყლის მარცხენა შენაკადი ზანა. ადგილობრივი მცხოვრებნი აკონკრეტებენ: დიდი ზანა და პატარა ზანა.

XVIII. იტალიელი მისიონერი არქანჯელო ლამბერტი თავის რუკაზე ოჩხომურსა და ხობისწყალს შორის მიუთითებს სოფ. ზენათს (ძენატი), რაც დამახინჯებული ფორმაა სოფ. ზანას სახელწოდებისა. ეს ეკლესია მდგარა დიდი ზანის ცენტრის აღმოსავლეთით, ბორცვზე.

ოდიშ-ლენხუშის დავით დადიანისეული ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფის თანახმად, ზანა ზუბის მაზრაში შემავალი სოფელი იყო (მეუნარგია, 1939:112).

სამეგრელოს ეპარქიის 1838 წლის აღწერის მასალებში მითითებულია ზანის მაცხოვრის ეკლესია. 1855 წლის საარქივო მონაცემების თანახმად, პატარა ზანა ზუბის მაზრაში შემავალი სოფელია, სადაც მდგარა წმ. გიორგის ეკლესია. 1864 წლის საარქივო დოკუმენტების მიხედვით, ეს ეკლესია მიქაელ გუასალიევის (გვასალია) საბლადონინოში ერთიანდებოდა, სადაც მღვდელთმსახურად გამწესებული იყო მარკოზ არჩაია, ხოლო „პრინციკად“ – გიორგი ჭითანავა. იმავე დოკუმენტიდან ირკვევა, რომ ზანის იოანე ნათლისმცემლის ეკლესიის მღვდლები ყოფილან ანტონ სასანია და იოვანე შულაია, ხოლო პრინციკები – ზაქარია გობეჩია და გიორგი ცისკაძე. ირკვევა ზანის მაცხოვრის ეკლესიის მღვდლების ვინაობაც. ესენი ყოფილან გიორგი იოანეს ძე გვაძაბია და იოანე ცაავა. ამავე ეკლესიის პრინციკებად დასახელებული არიან მიხა გიორგის ძე გვაძაბია და გიორგი ესებუა. 1870

წლით თარიღდება ს.ც.ს.ა.-ში დაცული დოკუმენტი (ფ. 489, აღწ. 6, საქმე №21-72), სადაც დასახელებულია ზანის მაცხოვრის ეკლესიის მოძღვარი გიორგი შურღია.

1873 წლის სტატისტიკური აღწერილობის მასალებში მდ. ხობის გასწვრივ მდებარე სოფლების ჩამონათვალში მითითებულია ზანა დიდი – ეკლესიითა და სკოლით (ცხადია, 2005:25; მისივე, IV, 2008:140).

XXს. დამდეგს დიდ ზანაში მამულები ჰქონიათ თავად მხეიძეებს, ხოლო პატარა ზანაში – აზნაურ ფულარიებს.

ა. ქობალიას „მეგრულ ლექსიკონში“ მოცემულია **ზანას** განმარტება: „წყალი; ვაკე, ბარი; წყლისპირა ბარი“. **ზანარის** მნიშვნელობაა როგორც „ვაკელი, ბარელი, წყლისპირელი“, ისე „ზანელი; ზანი“. **ზანიშ რობა // ზანურობა** იგივეა, რაც „ღრმა თხრილი, ხრამი“ (ქობალია, 2010:307).

ჩვენი აზრით, ოიკონიმ **ზანათში** საყრდენ ფუძედ შეიძლება გვევარაუდა პიდროგრაფიული ტერმინი **ზან-**, მაშინ **ზანათი** შეგვეძლო გაგვეაზრებინა როგორც „წყლისპირა ვაკე“ ან „წყლიანი (წყარომრავალი) ადგილი“; მაგრამ ამ შემთხვევაში ვითარებას ართულებს სოფლის სახელწოდებაში **-ათ** სუფიქსის გამოყოფა (ზანათი-).

აქვე მოგვყავს საილუსტრაციო მასალა ზან- ფუძიანი ტოპონიმების სახით:

ზანა – მდინარე; ხობისწყლის მარცხენა შენაკადი ლესიჭინეში, რაც წარმოადგენს საზღვარს სოფ. ზანასთან (ჩხოროწყუს რაიონი);

ზანაპიჯი//ზანაძგა – მდ. ზანისპირები ზანის საზღვრიდან ახუთის საზღვრამდე, ლესიჭინეში (ჩხოროწყუს რაიონი);

ზანაშ გინაჯინუ „ზანის გადასაცქერი“ – ბექობი, რაც გადაჰყურებს მდ. ზანის მარჯვენა ნაპირს (ლესიჭინე);

ზანაჭაღე – ზანის ჭაღა ახუთში („კატალოგი...“, 1983:43);

ზანა – ა) მდინარე ხობის რაიონში, ხობისწყლის მარცხენა შენაკადი; ბ) მდინარე აბაშის რაიონში, მდ. აბაშის მარცხენა შენაკადი; გ) სოფელი და თემის ცენტრი სენაკის რაიონში. აქვე მოედინება პატარა მდინარე, რასაც ზემო წელზე **ზანა** ეწოდება, ხოლო ცენტრის შემდეგ – **ზანაძგა** (ელიავა, 1989:93).

ზანა//ზანაღაღუ – ღელე; სათავე აქვს საწულაოში და მარჯვნიდან შეერთვის ცის (გაღმა ქარიატა, გამოღმა შუა ხორვა);

ზანაშ გოჭკადილი//გოჭკადილი – რკინა-ბეტონის ხიდი მდ. ზანაზე, ახუთი-მონგირის საავტომობილო გზაზე (ახუთი).

ტოპონიმები საქართველოს დანარჩენ რეგიონებში:

ალაზანი – მდინარე შიგნიკახეთში; ჩაედინება მინგეჩაურის წყალსაცავში. აქვე ვაკვს ეწოდება **ალაზნის ვაკე//ალაზნის ველი**, ხოლო სარწყავ არხს – **ალაზნის არხი** (ორთოვრ. ლექს., 1987:15).

ზანავი – ა) უძველესი ქართული საისტორიო თხზულების („მოქცევაჲ ქართლისა“) მიხედვით, იბერიის დედაქალაქ მცხეთის უბანი („... ციხე-ქალაქნი ძლიერნი შუა-ქართლი... ურბნისი, კასპი და უფლისციხე, ქალაქი დიდი მცხეთა და უბანნი მისნი, სარკინე, ციხე დიდი და **ზანავი**, უბანი ურიათა...“) (ქ. ცხ., I, 1955:17). ლეონტი მროველისეული „ქართლის ცხოვრების“ ერთ-ერთი რედაქციის მიხედვით, მცხეთის შემოგარენში მდებარე ზანავი წყაროს სახელწოდება ყოფილა: „მაშინ ნაბუქოდონოსორ მეფემან წარმოსტყუენა იერუსალემი და მუნით ოტებულნი ურიანი მოვიდეს ქართლს, და მოითხოვეს მცხეთელთა მამასახლისისაგან ქუეყანა ხარკითა, მისცა და დასხნა არაგუსა ზედა, წყაროსა, რომელსა ჰრქვან ზანავი...“ (ქ. ცხ., I, 1995:16). ზანავს მტკვრის ხეობაში მდებარე სოფლისა და მდინარის სახელად

(„ზანავე-რვილის ხევი“) მიუთითებს ვახუშტი ბატონიშვილი (ბედოშვილი, 2001:155-157); ბ) სოფლები ადიგენისა და ბორჯომის რაიონებში;

ზანავეები – სათიბი სოფ. ბედლეთში (ხულოს რაიონი);

საზანო – სოფელი თერჯოლის რაიონში.

ხალხური მოტივაცია: ა) ქოთნის დამზადების ოსტატები აქ ზედდნენ ჭურჭლისთვის მიწას. ზანდეს „ზედდნენ“, ზანა „ზედენ“; ბ) ზანების ნასახლარი ადგილია; გ) დადიანის ცხენები ჭითადიხას ზანა „წითელ მიწას ზილავენო; დ) დავით დადიანის ინიციატივით სოფლის ეკლესიის ქვითკირით შემოკავება დაუწყიათ. დავითს მოუნახულებია კალატოხები და უკან გაბრუნებისას აქ მათრახი დარჩენია. გზაზე უკითხავს: მათრახი სად დამრჩაო? და უპასუხეს – სადაც კირს ზედდენო. ამიტომ დაერქვაო ზანა „ზედენ“ (ელიავა, 1989:93).

ენათმეცნიერი გ. ბედოშვილი მიიჩნევდა, რომ დასავლეთ საქართველოში დამოწმებული ტოპონიმები – ზანა, ზანათი, საზანო... ეთნონიმური წარმოშობისაა და უკავშირდება სატომო სახელ ზანას (ბედოშვილი, I, 2001:157; ჭუმბურიძე, 1971:163-164).

თეკლათი – სოფელი და თემის ცენტრი ციის ნაპირზე, ზ. დ. 21 მ. სენაკს 3 კმ-ით არის დაშორებული. აერთიანებს ხუთ სოფელს – საკუთრივ თეკლათს, გოლასკურს, რეკას, საგვარამოსა და ტყირს.

სოფელი „თეკათის“ (Tecati) ფორმით აღნიშნულია XVIII ს. იტალიელი მისიონერის – არქანჯელო ლამბერტის რუკაზე, ხოლო „თეკლანის“ ფორმით – იმერეთის მეფე ალექსანდრე V-ის ბრძანებით 1737 წელს შედგენილ რუკაზე (იხ. ბერაძე, 1967:47; მისივე, 3, 1971:151). თეკლათს არ ახსენებს ვახუშტი ბაგრატიონი, მაგრამ გვხვდება XVIII ს. გერმანელი მოგზაურის – იოჰან ანტონ გიულდენშტედტის ნაშრომში (გიულდენშტედტი, 1962:323).

ლევან II დადიანის მიერ 1628 წელს ბიჭვინთის ტაძრისადმი „შეწირულების სიგელში“ იხსენიება „ორი მოსახლე სალაყაია თეკლათს...“ 1696-1742 წლებს შორის პერიოდით თარიღდება „პირობის წიგნი“, საიდანაც ირკვევა, რომ გრიგოლ კათალიკოსს (ღორთქიფანიძეს) გიორგი ბერძენისთვის უბოძებია „თეკლათს მოსახლე კაცი ფუცხუტია...“ (კაკაბაძე, II, 1921:175). გრიგოლ კათალიკოსის გარიგების წიგნში, რაც 1712 წლით თარიღდება, გვხვდება „თეკლათს კანდელაკის შვილი სალაყაია კოჩილე“, ასევე ბიჭვინთის ღვთისმშობლის ტაძრისადმი შეწირული (იხ. კაკაბაძე, I, 1921:43, 106). 1696-1742 წლების ახლო ხანებში დაწერილ საბუთში აღნიშნულია, რომ გრიგოლ კათალიკოსს ბიჭვინთისთვის შეუწირავს „თეკლათს მოსახლე კაცი ღვაკალი გრიგოლა“ (იქვე:156). გრიგოლ კათალიკოსის 1733 წლით დათარიღებული გუჯარის მიხედვით, „... თეკლათს ერთი მოსახლე გარუჩავა ერისთვის ქალმა დედოფალმა შესწირა მისის ყოვლისფერიანათ“ ბიჭვინთის ტაძარს (იქვე:143).

XIX ს. 30-იანი წლების ოდიშ-ლენხუმის ადმ.-ტერიტ. დაყოფის ჩვენებით, თეკლათი სუჯუნის მაზრაში შემავალი სოფელია (მეუნარგია, 1939:113).

კავკასიის მხარის 1886 წლის კომლობრივი აღწერის მასალების თანახმად, სენაკის მაზრაში არსებობდა თეკლათის სასოფლო საზოგადოება, სადაც გაერთიანებული იყო ექვსი სოფელი:

დონძირი – 23 კომლი (მათ შორის, 74 კაცი, 60 ქალი; სულ 134 სული);

ისულა – 32 კომლი (მათ შორის, 74 კაცი, 63 ქალი; სულ 137 სული);

რეკა – 53 კომლი (მათ შორის, 130 კაცი, 132 ქალი; სულ 262 სული);

სახარბედიო – 229 კომლი (მათ შორის, 328 კაცი, 298 ქალი; სულ 626 სული);

თეკლათი – 507 კომლი (მათ შორის, 1288 კაცი, 1118 ქალი; სულ 2406 სული);

შხეთი – 229 კომლი (მათ შორის, 649 კაცი, 564 ქალი; სულ 1213 სული).

ექვსივე სოფელში კომლთა რაოდენობა იყო 972 (მათ შორის, 2543 კაცი, 2235 ქალი; სულ 4778 სული).

XIX ს. 90-იანი წლების მონაცემებით, არსებობდა ზემო და ქვემო თეკლათი. გაზეთ „ცნობის ფურცელის“ მიხედვით, ზემო-თეკლათში ყოველწლიურად, აღდგომის მეოთხე დღეს იცოდნენ ჯარიანობა, ცხენების ჯირითი, ხატისთვის დანაპირები შესაწირავის გაღება და დროის ტარება (გაზ. „ცნობის ფურცელი“, №807, 1899).

XX ს. დამდეგს (1904 წლის „აღწერის“ მონაცემებით) თეკლათში მამულებს ფლობდნენ და მოსახლეობდნენ ორი კომლი თევზაია აზნაურთა წოდებით, ქოჩაკიძეები, ჩხეტიები, სოფერიები და ჯაიანები. აქვე მამულები ჰქონიათ თავად მხეიძეებს.

საქ. სსრ ადმ.-ტერიტ. დაყოფის ცნობარის (1930 წ.) მიხედვით, სენაკის რაიონის ქვედა თეკლათის სასოფლო საბჭოში ექვსი სოფელია:

გოლასკური – 123 კომლი (591 სული);

თეკლათი ქვედა – 157 კომლი (734 სული);

პერტული – 28 კომლი (96 სული);

რეკა – 73 კომლი (360 სული);

საგვარამიო – 72 კომლი (342 სული);

ტყირი – 130 კომლი (606 სული).

სულ ქვედა თეკლათის სასოფლო საბჭოში ცხოვრობდა 583 კომლი (2729 სული).

იმავე ცნობარის ჩვენებით, არსებობს თეკლათის სასოფლო საბჭოც, სადაც კომლთა რაოდენობაა 1474 (6890 სული; მათ შორის, 6871 ქართველი, 7 რუსი, 9 სომეხი, 3 დანარჩენი). თეკლათის სასოფლო საბჭოში 12 სოფელი ერთიანდებოდა:

ბათარია – 76 კომლი (359);

თეკლათი ზედა – 70 კომლი (266 სული);

ისულა – 105 კომლი (457 სული);

ნატოხაო – 100 კომლი (493 სული);

საგრიგოლიო – 128 კომლი (667 სული);

სალომიო – 181 კომლი (847 სული);

საკალანდარიშვილო – 42 კომლი (224 სული);

საქაჩიბაო – 28 კომლი (124 სული);

საწუღეისკირიო – 58 კომლი (248 სული; მათ შორის, 1 რუსი, 7 სომეხი);

სახარბედიო – 153 კომლი (682 სული);

შხეთი – 296 კომლი (1432 სული; მათ შორის, 6 რუსი, 2 სომეხი, 1 დანარჩენი);

ძონძირი – 273 კომლი (1091 სული).

1949 წლის 1 სექტემბრის ადმ.-ტერიტ. დაყოფის ცნობარის მიხედვით, არსებობს თეკლათის სასოფლო საბჭო ხუთი სოფლით: თეკლათი, საგვარამიო, ტყირი, რეკა და გოლასკური (დაყოფა, 1949:104).

სამეგრელოს ეპარქიის 1838 წლის აღწერის მასალებში დასახელებულია თეკლათის მთავარანგელოზის ეკლესია. 1846 წლის საარქივო დოკუმენტის თანახმად, ამ ეკლესიაში მღვდლად გამწესებული ყოფილა მიქელ სალაყაია, დიაკვნად – მაქსიმე გრიგოლია (ჭითანავა, 2010:60, 63). სამეგრელოს ეპარქიის 1855 წლის აღწე-

რის მიხედვით, სუჯუნის მაზრაში მითითებულია ზედა თეკლათი და ქვედა თეკლათი, ორივე სოფელში მთავარანგელოზის ეკლესიებით (იქვე:64).

1873 წლის სტატისტიკური აღწერილობის მასალებში დასახელებულია სოფელი თეკლათი, ოთხი ეკლესიითა და სკოლით (იქვე:75).

კ. ბოროზდინის დახასიათებით, ზუგდიდის გზის მახლობლად მდებარე სოფელ თეკლათს გარშემო უტყეხი, გაუვალი, ნარ-ეკლით გაბანდული ტყე აკრავდა, რაც საუკეთესო სანადირო ადგილს წარმოადგენდა. აქ ცხოვრობდა თავადი ივანე (კინტირია) მხეიძე, რომელსაც ხის სახლი ედგა. ამ სახლში დროებით, საოლქო სამმართველოსათვის ახალი შენობის აგებამდე ცხოვრობდა სენაკის ოლქის მმართველი კ. ბოროზდინი. თეკლათშივე ცხოვრობდა შეძლებული თავადი გრიგოლ მხეიძე. ამ გვარისკაცნი ხე-ტყის წარმოებას მისდევდნენ, მდ. ხობისწყლისა და რიონის საშუალებით ხეები და ფიცრები გასაყიდად გაჰქონდათ ზღვისპირეთში (ბოროზდინი, 1934:232-233).

გ. კალანდარიშვილის მსჯელობით, თეკლათი მეგრული სიტყვაა და სიტყვა-სიტყვით „ამ ასაქცევს“ ნიშნავს (?). ავტორი ფიქრობს, რომ ვინაიდან თეკლათი სოფელ ეკისკენ მიმავალი გზის ასაქცევზეა, ამ ტერიტორიას თითქოს, ამის გამო ეწოდა თეკლათი „ეს ასაქცევი“ (კალანდარიშვილი, „კოლხეთი“, №2, 1974:3). გ. ელიავას წიგნში – „სენაკის რაიონის ტოპონიმია“, მოცემულია თეკლათის პარალელური ფორმა **თეკათი**, შემდეგი განმარტებით: „ეს კალთა“ (?). ოიკონიმს ახლავს ხალხური ეტიმოლოგიებიც: 1. შორეული კუთხიდან ჩამოსულ კაცს ერთი შვილი აქ დაუსახლება და უთქვამს: თე კართე ქედეკინია „ეს კალთა დაიკავეო“; მეორისთვის ეკის მთის მხარე მიუჩენია სამოსახლოდ – შენ გქონდეს ეკალიო „მადალი, ზემო მხარეო“. აქედან მოდის სახელწოდება თეკლათი—>თეკართი—>თეკართე; 2. თეკართი, თექ ქაიკართე „ამის შემდეგ ჭაობი იწყება და ჩოხის კალთა აიწიეო (ელიავა, 1989:26). იმავე წიგნის 30-ე გვერდზე აღნიშნულია, რომ თეკლათის სასოფლო საბჭოს ცენტრის სახელწოდებაა **თეკმართუ**. ტოპონიმს ახლავს „განმარტება“: „აქ გასაყოფი“ და ინფორმანტ თამაზ კანკიასგან ჩაწერილი ხალხური ეტიმოლოგია: ეს ადგილი გზაგასაყარს წარმოადგენდა: ერთი გზა აფხაზეთისკენ, მეორე – ზემო სამეგრელოსკენ მიემართებოდა და ამიტომ შეარქვეს თეკმართუო (იქვე:30). თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ამ გულუბრყვილო „მსჯელობითაც“ გაუგებარია, რატომ თარგმნა მკვლევარმა ტოპონიმი „თეკმართუ“ როგორც „აქ გასაყოფი“!

ერთ ხალხურ ლექსში გვხვდება ოიკონიმი „**თეკართის**“ ფორმით: „თუდოლე შე შორც იძირე – ურთა, **თეკართი** დო ეკი, ჟიმოლეშე, გვალას გვალა მუნორცხილ ეკი-ეკი“ (ქვემო მხრიდან შორით მოჩანს – ურთა, თეკლათი და ეკი, ზემო მხრიდან, მთაზე მთაა აღმა-აღმა მისახსრული...).

თეკლათი ჯგუფურ ანთროპონიმად უნდა მივიჩნიოთ და იგივეა, რაც „თეკლას ოჯახი, მთამომავლობა“. ტრანსონიმიზაციის გზით ჯგუფური ანთროპონიმი გადაიქცა ადგილის სახელად და მივიღეთ ოიკონიმი „თეკლათი“.

ისულა – სოფელი ოდიშის დაბლობზე, ტეხურის მარჯვენა ნაპირას, ზ. დ. 12 მ-ზე მდებარეობს და ახალსოფლის ტერიტორიულ ორგანოში შედის. სენაკს 4 კმ-ით არის დაშორებული.

კავკასიის მხარის 1886 წლის კომპლობრივი აღწერის მონაცემებით, ისულა 32-კომლიანი სოფელია თეკლათის სოფლის საზოგადოებაში. მათ შორის, 74 კაცია, 63 – ქალი (სულ 137 სული). XXს. დამდეგს ისულაში მამულებს ფლობდნენ

თავადი მხეიძეები და აზნაური სალაყაიები (ამ გვარის 7 კომლი გლეხი ყოფილა, 8 კომლი – აზნაური).

საქართველოს სსრ პირველი ადმ.-ტერიტ. დაყოფის ცნობარის მიხედვით, თეკლათის სასოფლო საბჭოს შემადგენლობაშია 105 კომლით (457 სული). 1949 წლის 1 სექტემბრის მდგომარეობით არსებობს ახალსოფლის სასოფლო საბჭო, რაც აერთიანებს ორ სოფელს – ახალსოფელსა (ყოფილი ძონძირი) და ისულას. 2002 წლის საყოველთაო ეროვნული აღწერის თანახმად, ისულაში მუდმივი მოსახლეობის რაოდენობაა 692 სული (339 კაცი, 353 ქალი). სოფელს **ისულეთის** ფორმით მოიხსენიებს XVIII ს. მეცნიერი ვახუშტი ბაგრატიონი: ვაკეს „... მზღვრის... დასავლით ცხენისწყალი და ცხენისწყლიდამ წასული ხაზი ისულეთამდე და რიონამდე...“; „ხოლო საზღვარი ოდიშისა არს ცხენისწყალი და ხაზი ისულეთამდე...“; „ტეხური... გამოსდის მასვე კავკასსა, მიერთვის ისულეთს ჩრდილოდამ რიონს“; „ხოლო ისულეთს, ტეხურის შესადინარს ქუეით, სადაცა ერთვის რიონი ზღუას, აქა არს ფოთი...“ („ქ. ცხ.“, IV, 1973:773, 776, 777). სოფელს **ისმულეთის** ფორმით ასახელებს იმავე საუკუნის გერმანელი მეცნიერი და მოგზაური იოჰან ანტონ გიულდენშტედტი (1962:323). ქუთაისის ისტორიულ მუზეუმში დაცულ დოკუმენტში გვხვდება **ისულა** ფორმა: „განვაახლეთ. დაგთარი ესე. და შევსწირეთ შენს: სუჯუნის ეკლესიას წმინდის გიორგისას. და გიძღვნით შენ. დედაო მაცხოვრისაო: ცხენისწყლის რიონის შესაყარიდამ გაღმართში. კუკუთი. ცხეპიჯი. უჩა დელიდგან. ფიჩორს აქეთი. ანჯელი და სამარდანაო სრულად: რიონს გამოღმა. სირიანქონის თავის პირდაპირ: დაბლა **ისულას** რიონს დელე ჩაერთვის. დალუნა ქვიან. კთის (?) ტყეს შუახედ გამოივლის. ონტყოროს ტბიდგან გავა. ტეხურამდის მოაწევს და იმას აქეთ. აწ ტეხურს გამოღმა...“

გამოთქმულია მოსაზრება, რომ VII ს. ბიზანტიელი ისტორიკოსის, აგათიას სქოლასტიკოსის მიერ აღწერილი **ნესოსი** სწორედ ისულაა. აგათიას თქმით, ნესოსი „საკმაოდ მაგარია და არც ადვილი მისადგომი, გარშემორტყმულია მდინარეთა მორევით. ფასისი და დოკონისი ცალ-ცალკე ჩამომდინარეობენ კავკასიის მთებიდან და თავში ძლიერ არიან ერთმანეთს დაშორებულნი; აქ კი, ადგილის მდებარეობით იძულებულნი, ცოტ-ცოტა უახლოვდებიან ერთმანეთს და უკვე აღარ მოეძინებიან დაშორებით; რომაელებს ერთი თხრილი გაუკეთებიათ და ფაზისის ნაკადი დოკონისში გადაუშვიათ, ასე რომ, ეს ორივე მდინარე ერთდება ნესოსის იმ ნაწილში, რომელიც აღმოსავლეთისაკენ არის მიქცეული და ისინი გარს ერტყმიან ამ ადგილს. აქედან ისინი კვლავ უხვევენ და დაბლობის მცირეოდენ ნაწილს იმწყვდევენ შუაში. შემდეგ დასავლეთისაკენ რომ მიდიან წინ, თავისთავად ერთვიან და ბოლოს ერთმანეთს შეერთვიან ისე, რომ მათ შუა მართლაც კუნძული იქმნება“ (გეორგიკა, III, 1936:37-38).

კვარჩხიდალი სოფელია ძველი სენაკის თემში, ნახურის (ქსე-ს მიხედვით: ტეხურის) მარჯვენა შენაკადის – კვარჩხიდალის ხეობაში.

საქართველოს სსრ პირველი ადმ.-ტერიტ. დაყოფის (1930წ.) მონაცემებით, კვარჩხიდალი 24-კომლიანი (114 სული) სოფელია ძველი სენაკის სასოფლო საბჭოში. 1949 წლის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფის ცნობარში ცხაკაიას რაიონის სოფლებს შორის კვარჩხიდალი არ ჩანს. 2002 წლის ეროვნული საყოველთაო აღწერის ჩვენებით, კვარჩხიდალი სოფლის სტატუსით გაერთიანებულია ძველი სენაკის თემის საკრებულოში, თუმცა, დაუსახლებელია (საყოველთაო აღწერა, 2003:171). კოლხურ ტოპონიმთა ლექსიკონებში მოცემულია ასეთი განმარტება: კვარჩხიდალი „მარცხიანი დელე“. პ. ცხადაიას მსჯელობით, კვარჩხიდალი იგივეა, რაც უკუღმართი, ახირებული, არასწორი დელე. მდინარის უკუღმართობა, ახირე-

ბულობა, არასწორობა გამოიხატება იმაში, რომ მდინარე რელიეფის თავისებურების გამო მიედინება ადგილობრივ მცხოვრებთათვის უჩვეულო, საპირისპირო მიმართულებით – არა ჩრდილო-აღმოსავლეთიდან სამხრეთ-დასავლეთისაკენ, არამედ დასავლეთიდან აღმოსავლეთისაკენ, ზღვის მხრიდან მთებისაკენ. მკვლევარი იმოწმებს საილუსტრაციო მასალას სამეგრელოს ტოპონიმიდან:

კვარჩხილაი – დელე სოფ. პატარა თამაკონში, სკურდღაის მარჯვენა შენაკადი (მარტვილის რაიონი);

კვარჩხილალ – ოჩხომურისა და ამარწუხის მარჯვენა შენაკადები ქვედა ჩხოროწყუსა და პირველ გურძემში; ნაკადული, რაც მარცხნიდან შეერთვის ტეხურს სოფ. ბეთლემში;

კვარჩხილალ(?) – 1. დელე; სათავეს იღებს ეწერში და უერთდება ოჩხომურს (ქვედა ჩხოროწყუ, ოჩხომური); 2. დელე წიფურიაში (ხობისწყალის ხეობა). „კვარჩხილალ(?) „უკუღმართი დელე“ აღნიშნავს დელეს, რომელიც მოედინება არა დაღმა (შავი ზღვისკენ), არამედ აღმა (მთების მიმართულებით“ (ცხადია, IV, 2008:164).

კვარჩლალ//კვარჩხილალ – ფიხორის მარჯვენა შენაკადი სოფ. საგვიჩიოში და ა. შ. (ცხადია, I, 1999:36; მისივე, 2005:33).

გ. ელიავა ჰიდრონიმ „კვარჩხილალს“ ასახელებს „ძველი სენაკის სასოფლო საბჭოს“ ტოპონიმთა ნუსხაში და გვთავაზობს სწორ განმარტებას: „საწინააღმდეგოდ მიმდინარე დელე“ (ელიავა, 1989:73). კვარჩხილალ ეწოდება აგრეთვე დელეს და სახნავს ეკის თემში. გ. ელიავას განმარტებით უკუღმართად მიმდინარე დელეა და დაერქვა კვარჩხილალი „უკუღმართი დელე“ (იქვე:87).

კვაუთი სენაკს დაშორებულია 23 კმ-ით, ლეძაძამეს – 3 კმ-ით და მდებარეობს ტეხურის მარცხენა მხარეს, ბუერის მთისკალთაზე, ზ.დ. 160 მ.

კვაუთი მოხსენიებულია გიორგი ლიპარტიანის მიერ ერთგული ყმის – გიორგი ფაღავასათვის მიცემულ „წყალობის წიგნში“ (ქიმ, №1178), სადაც ვკითხულობთ: „ქ: ნებითა და: შეწევნითა: ღუთისათა: ყოველთა: მისთა: წმინდათა: ღუთისათა: ესე: წყალობისა: მტკიცე: უქცეველი: მიზეზ: შეძლელებელი(?): სიტყუთ: სრულქმნილი და: საქმით: აწ და: ვიდრე: საბოლოოდ გასათავებელი: საფიცარი: წიგნი და: სიგელი: დაგიწერეთ და: გიბოძეთ: ჩვენ: ლიპარტიანმა: ბატონმა: გიორგიმ: შენ: ჩვენს: ერდგულსა და: დავდადებით: ნამსახურს: ყმას: ფაღავა: გიორგის: ასე და: ამა: პირსა: ზედან: რომე: გამიბერდა: საქმე და: გარდმომჯვდა: (?) ჩემს: გარეთ: არა: იწამეთრა: იაჯენით და: გააჯებინეთ: შეგიწყალეთ: და: გიბოძეთ: **კვაუთს:** პუჭკუეღა: ძმისეის: შვილი: ერთი: ბიჭი: მიშველია: მდივანის არ მომიცემია და: მომგვარე: იმას: ჩამოღმა: პუჭკუეღა: მისის: ცოლ: შვილებითა: სახლკართა: ჭურ: მარნითა: მისი: ყმები და: სხვისშვილებითა: მიწა: მამულითა: ტყითა და ველითა: საყანითა და: სამუშაოთა: შესავალ: გამოსავალითა: მისის: ყოვლის: ფერიანად: მიბოძებია: გყავდეს და: გიბედნიეროს: ღონ: ჩვენს: ერდგულობას და: სამსახურს: შიგან: თუ: შენ: ჩვენი: ერდგული: სიტყვისა და: ბრძანების: მორჩილი: ყმა: იყო: უფლის: ბატონისას: ჩემი: გერგოს: აროდეს: არ მოგიშალოთ: აწ: ამისა: თავდებით: მომიცემია: თავად: ღ თი და: ყოველი: მისი: წმინდანი: ზეცისანი: ქუეყნისანი: ხორციელნი და: უხორციონი: კაცთაგან: არის: მოწამე და: მაშვალი: ამისი: გიორგი: მხეიძე: წიწაკორ: დგებუაძე: წიწაკორ: ჯავახია: და: მამუკა: ჯანიაშვილი: და ეს: წიგნი: დამიწერია: მდივანს: მიშველიას და: მოწამეც: ვარ ამისი“.

სამეგრელოს ეპარქიის 1838 წლის აღწერაში იხსენიება სოფ. კვაუთის მთავარანგელოზის ეკლესია (სცსა, ფ. 489, აღწ. I, საქმე №65409), ხოლო 1864 წლის საარქივო დოკუმენტში გვხვდება კვაუთის წმ. გიორგის ეკლესია, სადაც მღვდლად

გამწესებული ყოფილა შიო ძიმისტარაშვილი, პრინციპად – ნიკოლოზ ძიმისტარაშვილი. 1873 წლის სტატისტიკური აღწერის მასალებში დასახელებულია სოფ. კვაუთი ერთი ეკლესიით. სოფელი წარმოადგენდა თავად ჩიქვანების რეზიდენციას. XXს. დამდეგს კვაუთში მამულებს ფლობდნენ აზნაურები – დგებუაძეები და ძიმისტარიშვილები.

სოფლის სახელწოდების ადგილობრივი არაოფიციალური ვარიანტია **კვოუთი**. თიკონიმში გამოიყოფა კრებითობის სახელის მაწარმოებელი ანთროპოფორმანტი **თი**. პირსახელ **კვაუზე** თი-ს დართვით წარმოიქმნა ჯგუფური ანთროპონიმი, რაც ტრანსონიმიზაციის გზით იქცა გეიგრაფიულ სახელწოდებად. მაშასადამე, კვაუთი იგივეა, რაც „კვაუს შთამომავლობა; ოჯახი; სახლობა“. მსგავსი წარმომავლობისაა ლეძაძამის თემის ტოპონიმები – შაფათი, ქვანათი, ჯაბახეთი//ჯავახეთი და ყურნათი.

ნაქალაქევი – ზედა ნაქალაქევი ლეძაძამის თემში, მდ. ტეხურის მარცხენა ნაპირზე, ზ.დ. 140 მ-ზე მდებარეობს და სენაკს 18 კმ-ით არის დაშორებული, ბეთლემს – 2 კმ-ით. ამასთანავე, ნოქალაქევი ეწოდება თემს (ცენტრი – ჯიხა) და ისტორიულ ციხე-ქალაქს, რაც მარტვილი-სენაკის საავტომობილო გზაზე, მდ. ტეხურის მარცხენა ნაპირსა და მთისკალთაზეა განლაგებული.

ლეონტი მროველისა და ჯუანშერის თხზულებათა გვიანდელ, XVIIIს-ში გადაწერილი ხელნაწერების აშიაზე გადამწერს მიუწერია: „ოდიშს ნაქალაქევი“ და „ციხე-გოჯი ნაქალაქევი“.

XVIIIს. იტალიელი მისიონერის არქანჯელო ლამბერტის რუკაზე აღნიშნულია პუნქტი Nachalachs-ის ფორმით, რაც ახლანდელი ნაქალაქევი (ბერაძე, 1967:74). იმავე საუკუნის მემატიანის – ვახუშტი ბატონიშვილის თხზულებაშიც მოცემულია **ნაქალაქევი** ფორმა: „...აწ სენაკს ზეით, უნაგირას ძირში არს ნაქალაქევი, ციხეგოჯად წოდებული. ეს აღაშენა პირველი მეფის ფარნაოზის ჟამს ქუჯიმ, ქალაქი და ციხე...“ („ქ.ცხ.“, IV, 1973:777).

პ. ზაქარაიასა და ნ. ლომოურის მსჯელობით, „ნოქალაქევის“ ხმარება გამართლებულია ამ პუნქტის სხვა, ამავე სახელწოდების მატარებელი პუნქტებისაგან გამოსარჩევად. ავტორები აღნიშნავენ, რომ ივ. ჯავახიშვილმა და გ. ჩუბინაშვილმა გერმანულ ენაზე დაწერილ მოხსენებით ბარათში თავი მოუყარეს ყველა ცნობას არქეოპოლისის შესახებ და უპირატესობა მიანიჭეს ზეპირ, ადგილობრივი მეტყველებიდან მომდინარე ფორმას – „ნოქალაქევი“ (ზაქარაია, ლომოური, 1988).

ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურასა და რუკებზე აღნიშნული და გეოგრაფიული პუნქტის სახელწოდებად დამკვიდრებული „ნოქალაქევი“ ფორმა არასწორია. უნდა ვწერთ და ვთქვათ ისტორიულად და მორფოლოგიურად ერთადერთი სწორი ფორმა „ნაქალაქევი“, სადაც ნა- -ევ წინავითარების სახელთა მაწარმოებელი აფიქსებია (შალამბერიძე, №3, 1979; მისივე, 1980:29-30; მისივე, №4, 1982:90-92).

სოფლის სახელწოდების ადგილობრივი არაოფიციალური ვარიანტებია **ნოქალაქი**, **ნოქაქაქი** და **ნოქალაქენი**.

XIXს. 30-იანი წლების აღმ.-ტერიტ. დაყოფის მიხედვით, ნაქალაქევი სუჯუნის მაზრაში შედიოდა. სამეგრელოს ეპარქიის 1838 წლის აღწერის მასალებში დასახელებულია სოფელი **ნაქალაქევის** ფორმით, სადაც დგას ორმოცი მოწამის სახელობის ეკლესია, ხოლო 1873 წლის სტატისტიკური აღწერის მასალებში – სოფ. ნოქალაქევი, არქეოპოლისის სიმაგრის ნანგრევებითა და ორი ეკლესიით. 1864 წლის დოკუმენტიდან ირკვევა, რომ ნოქალაქევის ორმოცი მოწამის სახელობის ეკ-

ლესიის მღვდლები ყოფილან სპირიდონ და ლაზარე შალამბერიძეები, ხოლო მედავითნე – მარკოზ შალამბერიძე (ჭითანავა, 2010:66).

კავკასიის მხარის 1886 წლის კომლობრივი აღწერის ცნობარში აღნიშნულია, რომ სენაკის მაზრაში შედის **ნაქალაქევის უბანი** და **ნაქალაქევის სოფლის საზოგადოება**, რაც აერთიანებს ამავე სახელწოდების ერთ სოფელს 371 კომლით, მათ შორის, 1070 კაცია, 932 – ქალი; სულ 2002 სული.

1904 წლის აღწერის თანახმად, ნაქალაქევი უცხოვრიათ აზნაურებს – გაგუებს, კარტოზიებს, ორ კომლ შალამბერიძეს და თავად ჩიქოვანებს.

საქართველოს სსრ 1930 წლის აღმ.-ტერიტ. დაყოფის ცნობარის თანახმად, სენაკის რაიონის ნოქალაქევის სასოფლო საბჭოში შედის სამი სოფელი: ბეთლემი, ლებალათურე და ნოქალაქევი. მათ შორის, ნოქალაქევი 441 კომლი სახლობს. 1812 სული ქართველია, 1 – რუსი, 2 – სომეხი, 2 – დანარჩენი (სულ 1817 სული).

1949 წლის აღმ.-ტერიტ. დაყოფის ცნობარში ასევე დასახელებულია ნაქალაქევის სასოფლო საბჭო ოთხი სოფლით: ჯიხა, გახომელა, ძიგიდერი, ლებალათურე. ამასთანავე, უკვე არსებობს ბეთლემის სასოფლო საბჭოში შემავალი სოფელი ზედა ნაქალაქევი, რაც 1930 წლის ცნობარში არ ჩანს (დაყოფა, 1949:104, 105).

ნოსირი – 1864 წლის საარქივო დოკუმენტიდან (ფ. 489, აღწ. 6, საქმე №1721) ირკვევა, რომ ნოსირში ყოფილა სამი ეკლესია: 1. წმ. გიორგის ეკლესია, სადაც მღვდელთმსახურებას ეწეოდნენ გიორგი სისორდია და გიორგი დუდუჩავა. მედავითნე ყოფილა ბასა გეგენავა; 2. წმ. გიორგის ეკლესია, სადაც მღვდლად იყო გამწესებული ტიმოთე ოდიშარია, ხოლო მედავითნეზად – დიმიტრი ოდიშარია და ბასა გეგენავა და 3. წმ. კვირიკესა და ივლიტას ეკლესია. მისი მღვდელი იყო გიორგი სისორდია, მედავითნე კი – ზაქარია სისორდია (ჭითანავა, 2010:72).

1904 წლის აღწერის მონაცემებიდან ირკვევა, რომ ნოსირში უცხოვრიათ აზნაურ გამსახურდიებს, დგებუაძეებს, ორ კომლ ესაკიას, კიზირიებს, ჯაიანებს, ფადავებსა და თავად ნორაკიძეებს.

საქართველოს სსრ პირველი აღმ.-ტერიტ. დაყოფის ცნობარის თანახმად, არსებობს ნოსირის სასოფლო საბჭო რვა სოფლით:

ნოსირი მეორე – 111 კომლი (512 სული; მათ შორის, 510 ქართველი, 1 რუსი, 1 პოლონელი);

ნოსირი მესამე – 93 კომლი (421 სული);

ნოსირი შუა – 83 კომლი (358 სული);

საბესელიო – 84 კომლი (391 სული);

საკილასონიო – 52 კომლი (265 სული);

საოდიშარიო – 121 კომლი (534 სული; მათ შორის, 531 ქართველი, 2 ბერძენი...);

სასიმონიო – 105 კომლი (450 სული);

სასირიო – 97 კომლი (466 სული).

1949 წლის 1 სექტემბრის მდგომარეობით არსებობს ნოსირის სასოფლო საბჭო ოთხი სოფლით: შუა ნოსირი (ცენტრი), საბესელიო, პირველი ნოსირი და საოდიშარიო. ამასთანავე შექმნილია ოქტომბრის სასოფლო საბჭო, რაც აერთიანებდა ორ სოფელს – ნოსირსა და საკილასონიოს (დაყოფა, 1949:104).

1961 წლის აღმ.-ტერიტ. დაყოფის ცნობარის მიხედვით, ნოსირი კვლავ სასოფლო საბჭოა და მასში შედის შუა ნოსირი, საბესელიო, პირველი ნოსირი, საოდიშარიო, ნოსირი და საკილასონიო. როგორც ჩანს, ამ დროსთვის ტერიტორიულად ერთმანეთს შეერწყა ნოსირისა და ოქტომბრის სასოფლო საბჭოები. 1966 წლის მონაცემებით, პირველი ნოსირი ძველი სენაკის სასოფლო საბჭოს შემადგენლობაშია.

2002 წლის ეროვნული საყოველთაო აღწერის მასალებში აღნიშნულია, რომ ნოსირის თემის საკრებულოში მუდმივი მოსახლეობის რაოდენობაა 2805 სული, მათ შორის, შუა ნოსირში მოსახლეობს 521 სული (250 კაცი, 271 ქალი), ნოსირში – 737 სული (მათ შორის, 321 კაცი, 416 ქალი), ხოლო ძველი სენაკის თემის საკრებულოს სოფ. პირველ ნოსირში – 861 სული (მათ შორის, 386 კაცი, 475 ქალი).

მკვლევარ ზ. ჭუმბურიძის განმარტებით, „ნოსირი“ მიღებულია **ნო-ისირი**-დან და ნიშნავს „ნაისლევს“ (ჭუმბურიძე:191). ასეთივე განმარტება მოცემულია გ. ელიავას წიგნში: რიონი და ტყუური ადიდებისას გადასილადა ამ ადგილს და ამიტომ ეძახიან ნოსირს „დასილულს“ (იხ. ელიავა, 1989:33). სხვა განმარტებით, მესამე ნოსირის ტერიტორია ჭაობიანი ყოფილა და შემდეგ დააშრეს. ნოსკირუ რე „დაშრობილია“ (იქვე:72).

მეგრულ ენაში წინავითარების სახელების მაწარმოებლად გვხვდება ნა-//ნო- პრეფიქსები. პ. ცხადაიას ვარაუდით, ნო- პრეფიქსი გამოიყოფა სამეგრელოს შემდეგ ტოპონიმებში: ნობართენი, ნობალ?ლენი, ნოდარიბენი, ნორგატენი, ნოცუცუენი, ნოდარენი, ნოემენი, ნოულალენი (იგივე ნოდალევი), ნო?უჯინი//ნო?უჯინეი, ნონიჯერი, ნოხუერი, ნოხიონი და სხვ. (ცხადაია, 1985:57).

ოიკონიმი „ნოსირიც“ შესაძლებელია ნობართენის, ნობულისა და ნოდურ-წკუეს ტიპის ტოპონიმთა რიგში განვიხილოთ და გავიაზროთ როგორც „სირიას (ან სირიების) გვარის ნასახლარი“. ამდენად, მისაღებად გვეჩვენება მხარეთმცოდნე გ. ელიავას მიერ ჩაწერილი ერთ-ერთი გადმოცემა, რომლის მიხედვით, ნოსირის ტერიტორიაზე სირიების გვარს უცხოვრია. ამ გვარისკაცთა სხვაგან გადასახლების შემდეგ სოფლისთვის ნოსირი უწოდებიათ (ელიავა, 1989:330). სასირო უბანია შუა ნოსირში, სადაც სირიას ხუთი კომლი მოსახლეობს (კეკელია, 2010:93).

პერტული მენჯის თემში შემავალი პატარა სოფელია და სკურის მარჯვენა მხარეს, ზ. დ. 30 მ-ზე მდებარეობს. პერტულიდან სენაკამდე 5 კმ-ია, ბათარიამდე – 2,5 კმ.

გ. ელიავას წიგნში მოცემულია შემდეგი განმარტება: „აქ პერტენა სახლებულა“ (1989:44). სინამდვილეში ტოპონიმის ამოსავალია გვარი პერტია. -ურ//-ულ სუფიქსი მეგრულ ტოპონიმიაში აღნიშნავს სახელდებული ობიექტის ვინმესადმი მფლობელობა-კუთვნილებას. მაგალითად, ბებური „ბებია(ვა)სეული“; გვიტიშური „გვიტისეული, გვიტის მფლობელობაში არსებული“ (ორმაგი სუფიქსაციით), გუგური „გუგავასეული“, ეჯიბური „ეჯიბიასგან მომდინარე“, თორდული „თორდუასეული“, კოშური „კორშიასეული; კორშიას კუთვნილი“, ჩაგანური „ჩაგანავასეული“, ჩაკაბური „ჩაკაბერიასეული“ და ა. შ. მაშასადამე, პერტული ის ტერიტორიაა, რაც პერტიას გვარის მფლობელობაშია, პერტიასგან მომდინარეობს, პერტიას კუთვნილია“. თვით გვარი პერტია უნდა წარმოქმნილიყო მეგრულისათვის დამახასიათებელი ფონოტაქტიკის შესაბამისად: საკუთარი სახელი პეტრე შეიცვალა პერტე-თი. -ა გვარის მაწარმოებელია. პეტრე →პერტე→პერტე-ა→ პერტია (ცხადაია, 2000:21).

რეკა – სოფელი ოდიშის დაბლობზე, თეკლათის ჩრდილო-დასავლეთით, მდ. ჩხოუშის ნაპირას, ზ. დ. 30 მ. სენაკს 6 კმ-ით არის დაშორებული, თემის ცენტრს, თეკლათს – 1,5 კმ-ით. კავკასიის მხარის სენაკის მაზრის თეკლათის სასოფლო საზოგადოებაში დასახელებულია სოფელი რეკა 53 კომლით (130 კაცი, 132 ქალი; სულ 262 სული). სოფელი იხსენიება 1873 წლის სტატისტიკური აღწერილობის მასალებში (ჭითანავა, 2010:75).

XXს. დამდეგს რეკაში მამულებს ფლობდნენ აზნაურები – სალაყაიები, ერთი კომლი ჯოჯუა და თავადი მხეიძეები.

საქართველოს სსრ პირველი ადმ.-ტერიტ. დაყოფის ცნობარში (ტფ., 1930)

დასახელებულია ქვედა თეკლათის სასოფლო საბჭოში შემავალი სოფელი რეკა 73 კომლით (360 სული). 1949 წლის 1 სექტემბერის მდგომარეობით, თეკლათისა და ქვედა თეკლათის სასოფლო საბჭოების გაერთიანებით წარმოიქმნა თეკლათის სასოფლო საბჭო, რომლის შემადგენლობაში შედიოდა სოფელი რეკა (დაყოფა, 1949:104). 2002 წლის საყოველთაო ეროვნული აღწერის ჩვენებით რეკაში მუდმივი მოსახლეობის რაოდენობაა 181 სული, მათ შორის, 87 კაცი, 94 ქალი (საყოველთაო აღწერა, 2003:170).

რეკა ლანდშაფტური ტოპონიმია და ნიშნავს „რიყეს“, „ქვა-კენჭიან ადგილს, ქვანარს“. გ. ელიავა აღნიშნავს, რომ რეკა მაღალი ბორცვის სახელწოდებაა თეკლათის თემში, სადაც დასახლებულან ოჩამჩირის რაიონის სოფ. რეკიდან ჩამოსული გოგოლი და ფაჩულია. ახალი საცხოვრისთვის რეკა დაურქმევიათ (ელიავა, 1989:28). სხვა გადმოცემით, ფაჩულიების წინაპრები აფხაზების შიშით აყრილან სამურზაყანოში და სამეგრელოში, სენაკის რაიონის სოფელ რეკის ტერიტორიაზე დამკვიდრებულან (ცხადია, ჯოჯუა, 2003:281). ტოპონიმი „რეკა“ სამეგრელოში ბევრგან ფიქსირდება (ელიავა, 1977:17, 173; ცხადია, 2005: 65; მისივე, 2004:52-53; 2008:326; საქ. ტოპ.; II, 1999:238).

ლიტერატურა:

1. ბელოშვილი გ., ქართულ ტოპონიმთა განმარტებით-ეტიმოლოგიური ლექსიკონი, I, თბ., 2001.
2. ბერაძე თ., ოდიშის პოლიტიკური გეოგრაფიიდან. საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის კრებული. III, თბ., 1967.
3. ბერაძე თ., ოდიშის სამთავროს რუკა არქანჯელო ლამბერტის მიხედვით. „მაცნე“, ისტორიის... სერია, 3, თბ., 1971.
4. ბოროზდინი კ., სამეგრელო და სვანეთი (1854-1861), მოგონებანი. თბ., 1934.
5. გეორგიკა, III, თბ., 1936.
6. გიულდენშტედტის მოგზაურობა საქართველოში. ტ. I. გერმანული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და გამოკვლევა დაურთო გ. გელაშვილმა. თბ., 1962.
7. ელიავა გ., აბაშისა და გეგეჭკორის რაიონების ტოპონიმია. თბ., 1977.
8. ელიავა გ., ფარულავა გ., შენგელია გ., ჩხოროწყუს რაიონის ტოპონიმის კატალოგი. თბ., 1983.
9. ელიავა გ., სენაკის რაიონის ტოპონიმია. თბ., 1989.
10. ზაქარაია პ., ლომოური ნ., ეგრისის დედაქალაქის საიდუმლოებანი. გაზ. „თბილისი“. 5 ივლისი. თბ., 1988.
11. კაკაბაძე ს., დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო საბუთები. ტფ., 1921.
12. კალანდარიშვილი გ., ტოპონიმები მეტყველებენ. გაზ. „კოლხეთი“, 3 იანვარი, №2 (5198), 1974. ცხაკაია.
13. კეკელია ი., მარტვილის რაიონის ოიკონიმია. ქუთ., 2010.
14. მეუნარგია ი., სამეგრელოს სამთავროს უკანასკნელი პერიოდი და დავით დადიანი. მასალები და დოკუმენტები სოლ. ცაიშვილის რედაქციით. თბ., 1939.
15. პაპავა ბ., ახალი ქართული ტოპონიმები 1944-1956 წლებში საქართველოს შემადგენლობაში გაერთიანებულ ჩრდილოკავკასიის ტერიტორიაზე. კრ. „ქართველური ონომასტიკა“, IV, თბ., 2010.
16. საქართველოს სსრ ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფა 1949 წლის მდგომარეობით. თბ., 1949.
17. საქართველოს სსრ გეოგრაფიული სახელების ორთოგრაფიული ლექსიკონი (მასალები). თბ., 1987.

18. საქართველოს მოსახლეობის 2002 წლის პირველი ეროვნული საყოველთაო აღწერის ძირითადი შედეგები (საქართველოს სოფლების მოსახლეობა). თბ., 2003.
19. საქართველოს ტოპონიმია (მასალები). ქვემო იმერეთი (შემდგენლები: შ. აფრიდონიძე, ვ. ჯოჯუა, მ. კემულარია). თბ., 2003.
20. ქართლის ცხოვრება. ტ. I, IV, თბ., 1955, 1973.
21. შალამბერიძე გ. ქართული სწორმეტყველების სწავლების ზოგიერთი საკითხი. თბ., 1980.
22. შალამბერიძე გ., ძვირფასი საჩუქარი. ჟურნ. „ისტორია, საზოგადოებათმცოდნეობა, გეოგრაფია სკოლაში“ №4 (67). თბ., 1982.
23. შალამბერიძე გ., ნოქალაქევი თუ ნაქალაქევი? ჟურნ. „ისტორია, საზოგადოებათმცოდნეობა, გეოგრაფია სკოლაში“. №3 (54). თბ., 1987.
24. ცხადია პ., მთიანი სამეგრელოს ტოპონიმია (ენათმეცნიერული ანალიზი). თბ., 1985.
25. ცხადია პ., ძიებანი კოლხეთის ტოპონიმიდან. I, თბ., 1999.
26. ცხადია პ., სამურზაყანოს ისტორიული და თანამედროვე ტოპონიმია (ენათმეცნიერული ანალიზი). თბ., 2004.
27. ცხადია პ., ათასი მეგრული ტოპონიმი. თბ., 2005.
28. ცხადია პ., გვარები და გვართა დასახლებანი სამეგრელოში. თბ., 2000.
29. ცხადია პ., სამეგრელოს გეოგრაფიული სახელწოდებანი. IV (ჩხოროწყუს რაიონი). თბ., 2008.
30. ჭითანავა დ., ეკლესიები და თავდაცვითი ნაგებობები სამეგრელოში (უძველესი დროიდან დღემდე). თბ., 2010.
31. ჭუმბურიძე ზ., რა გქვია შენ? თბ., 1966.

Igor Kekelia, David Odisharia
Searching from oykonimy of Senaki District
Summary

In this research work discusses only the smallest part of the things from oykonimy of Senaki district (now municipality), which are mentioned in „The Orthographikal Dictionary of Georgia’s Geographical Names”.

There are also given linguistic, extralinguistic and motivating analysis of oykonimy.

In this research work there are also analysed all the existing materials about administrative-territorial division of Senaki district and about the register of its population.

Игорь Кекелия, Давид Одишария
Поиски из ойконимов Сенакского района
Резюме

В работе рассмотрена только та малая часть ойконимов Сенакского района (ныне муниципалитета), которая входит в «Грузинский орфографический словарь географических названий». В каждой топоним-статье указаны лексические, фонетические и другие типы вариантов населенных пунктов. Дан лингвистический, экстралингвистический и мотивационный анализ ойконимов. По возможности проанализированы данные переписи населения и административно-территориальное разделение Сенакского района.

Кетеван Сванидзе
(Грузия)

СУБЪЕКТНО-ОБЪЕКТНАЯ ГРАДАЦИЯ ГЛАГОЛОВ ВРАЩЕНИЯ В ГРУЗИНСКОМ ЯЗЫКЕ

Общеизвестна истина, что в грузинском языке имя намного проще, глагол – в высшей степени сложен. Именно эта сложность заставила сказать в XIX веке Платона Иоселиани, что каждый грузинский глагол нерегулярный, что каждый из них обладает способностью, путем присоединения или убавления аффиксов, слогов, образовать другие глаголы. Исходя из этого, довольно сложно и, практически невозможно подвести их под какое-либо одно, определенное правило (Иоселиани, 1840:49).

В 1929 году Арнольд Чикобава сказал, что с тех пор прошло 88 лет и до сих пор невозможно утверждать, что эта сложность преодолена, что свет научного анализа все еще не проник в лабиринт грузинского глагола и, вероятно, пройдет еще много времени до тех пор, пока «будут обнажены первичные рычаги его невидимого механизма»... (Чикобава, 1998:13).

Такая оценка талантливых лингвистов предопределялась сложностью природ грузинского глагола. Прошло еще 80 лет, сделано намного больше, чем можно было представить, было поставлено и решено много проблем, опубликованы сотни работ и десятки монографий, касающихся исследований грузинского глагола (Антон I. Грузинская грамматика. Тб., 1885.-На груз. языке; Джорбенадзе Б. Принципы функционального и семантического анализа глагола в грузинском языке. Тб., 1980.-На груз. языке; Имнаишвили И., Имнаишвили В. Глагол в древнегрузинском языке, I, II. Франкфурт-на-Майне, 1995.-На нем. языке; Кавтарадзе И. К истории основных категорий глагола в древнегрузинском языке. Тб., 1954.-На груз. языке; Меликишвили В. К вопросу о взаимоотношениях будущего времени и сослагательного наклонения в древнегрузинском языке. Тб., 1980.-На груз. языке; Топурия В. Сванский язык. Тб., 1967.-На груз. языке; Утургаидзе Т. Фонематическая структура грузинского языка. Тб., 1976.-На груз. языке; Чикобава А. Общая лингвистическая характеристика грузинского языка: толковый словарь грузинского языка, т. I. Тб., 1950.-На груз. языке; Шанидзе А. Основы грамматики грузинского языка, I. Тб., 1973.-На груз. языке; Шанидзе А. Префикс субъективного второго и объективного третьего лица в грузинском языке. I I, Тб., 1981.- На груз. языке, Эртелишвили П. К истории сложного предложения в грузинском языке, I, Тб., 1963.-На груз. языке).

Несомненно, многое уже прояснено, сделанную можно даже утверждать, что в основе изменилось отношение к грузинскому глаголу. И все же, предстоит сделать еще многое, ведь грузинский глагол – неисчерпаемый источник, кладезь, многое из чего еще предстоит исследовать и изучить. Именно исходя из этого, некоторые вопросы до сих пор остаются не только нерешенными, но и непоставленными. Редки семантические исследования лексических единиц. Исследования в области анализа. Одним из таких является именно вопрос о глаголах с семантикой вращения, вопрос, касающийся исследования их семантики, формообразования и функционирования.

Интересно проследить, распространяются ли ограничения на субъект и объект вращения, иными словами, кто именно может являться субъектом вращения,

выраженного конкретным глаголом, человек, другие живые существа или неживые предметы и явления.

Анализ показал, что субъект вращения в большинстве случаев - общий. Вращение, выраженное большинством глаголов, может осуществляться как человеком, как и другими живыми существами, а также неодушевленными предметами. Однако в первичном своем значении эти действия осуществлялись либо исключительно человеком и в дальнейшем действие это метафорически приписывалось другим живым существам или неживым предметам и явлениям, или же наоборот, первичное их значение подразумевало обязательное участие неодушевленного субъекта и лишь в переносном, метафорическом значении субъектом мог явиться человек.

Однако, порой глаголы описывают вращательное движение либо исключительно человека, либо животных и других живых существ, или же вращательное движение других неодушевленных существительных.

Таким образом, классификацию можно представить в следующем виде:

Субъект вращения:

I. а) глаголы, описывающие вращательное движение исключительно человека: *aburt'avebs, agoravebs, grexa - dagrexs/grexs, grexs, dagragnis, gadapirk'vaveba - apirk'vavebs, amoxraxna/čaxraxna - xraxnis, gagoreba, gagoreb-gamogoreba* и т.д.

б) глаголы, описывающие вращательное движение животных и других живых существ:

в) глаголы, описывающие вращательное движение других неодушевленных существительных: *gadmopirk'vaveba, amopirk'vaveba, gamoreva, moreva, areva, gadapirk'vaveba* и т.д.

II. Общий (одушевленный и неодушевленный):

- одушевленный (в первичном значении) и неодушевленный (во вторичном, переносном, метафорическом значении) - *amoq'iraveba, gadaq'iraveba, gadmoq'iraveba, daabrunebs, dabruneba, agoreba (agorebs), abruneba (abrunes)* и т.д.

- неодушевленный (в первичном значении) и одушевленный (во вторичном значении) - *gadagoreba, gadmogoreba, gagoreba, gamogoreba, gamobruneba, grexa, dagrexa* и т.д.

В этой связи следует отметить, что реальной возможностью осуществления того или иного вращательного действия обладают только живые существа, или же, наоборот, только неодушевленные предметы, однако по признаку схожести эти действия могут приписываться и неодушевленным предметам (или живым существам). Практически каждый глагол вращения (как и любой грузинский глагол) обладает потенциалом употребления в метафорическом значении.

Данная классификация может распространиться и на объекта вращения:

Объект вращения:

а) Исключительно одушевленный – *gadakot'rialeba - kot'rialebs* и т.д.

б) Исключительно неодушевленный – *dagragnis (gragnili), dagrexs/grexs (grexili), gadapirq'vaveba (gadapirk'vavebuli), amoxraxna (amoxraxnili), čaxraxna (čaxraxnili, xraxnili), gagoreba (gagorebuli), gamogoreba (gamogorebuli), areva (asarevi), axveva (axveuli, asaxvevi)* и т.д.

в) Общий:

- одушевленный (в первичном значении) и неодушевленный (во вторичном, переносном значении) – *gadaxveva (gadaxveuli), gadabruneba, axveva - axvevs (xveuli), amobruneba (amobrunebuli, amosabrunebeli)* и т.д.

Либо:

- неодушевленный (в первичном значении) и одушевленный (во вторичном значении) – *gadaxlartva (gadaxlartuli), c'irexva, dac'irexva (dac'irexuli), areva (areuli), amoreva (amoreuli, amosarevi)* и т.д.

Тут же следует оговориться, что инфинитив глагола может подразумевать в себе как одушевленного, так и неодушевленного субъекта или объекта, однако разные спрягаемые формы глагола (в зависимости от контекста или самостоятельно) могут исключать действие одушевленного или неодушевленного субъекта, так и наличие одушевленного или неодушевленного объекта как результата.

Литერატურა:

1. Ахвледиани Г.С., Топурия В.Т. Грузинско-русский словарь. Тб., 1990.
2. Гоголашили Г. Грузинский глагол (вопросы формообразования). Издательство «Меридиан». Тб., 2010. - На груз. языке.
3. Грузинско-русский словарь. Составители Г.С.Ахвледиани и В.Т.Топурия. Издательство «Ганатлеба». Тб., 1999.
4. Джорбенадзе Б.А. Грузинский глагол. Вопрос формального и семантического анализа. Издательство Тбилисского государственного университета. Тб., 1986.
5. Джорбенадзе Б.А. Диалекты грузинского языка. Издательство «Меридиан». Тб., 1995.
6. Иоселиани П. Первоначальные законы грузинской грамматики, составленный Платоном Евгеньевичем Иоселиани, Тифлис, 1930. - На груз. языке.
7. Кавтарадзе И. Особенности образования глаголов и отглагольных существительных одного типа в грузинском языке. В журн.: «Мацне», №3, Тб., 1960.
8. Климов Г.А. Этимологический словарь картвельских языков. М., 1964.
9. Орбелиани Сулхан-Саба. Словарь грузинского языка. Тб., 1949.
10. Пагава М. Частица в современном грузинском языке. Тб., 2009. – На груз. языке.
11. Толковый словарь грузинского языка. Однотомник. Под ред. А. С. Чикобава. Тб., 1986.
12. Утургаидзе Т. Грамматических категории глагола и их взаимоотношений в грузинском языке. Издательство «Картули эна». Тб., 2002. - На груз. языке.
13. Фенрих Г., Сарджвеладзе З., Этимологический словарь картвельских языков. Тб., 2000.
14. Чикобава А. Какие особенности характерны для структуры грузинского глагола. Тб., 1998.

ქეთევან სვანიძე
ბრუნვის აღმნიშვნელი ზმნების სუბიექტურ-ობიექტური
გრადაცია ქართულ ენაში
რეზიუმე

სტატია ეძღვნება ბრუნვის აღმნიშვნელი ზმნების სემანტიკური თავისებურებების გამოვლენას სუბიექტურ-ობიექტური გრადაციის თვალსაზრისით. საინტერესოა იმის გარკვევა, ვრცელდება თუ არა ქართულ ენაში შეზღუდვა ბრუნვის სუბიექტსა და ობიექტზე, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, გამოვლინდეს, ვინ შეიძლება იყოს ბრუნვის სუბიექტი ან ობიექტი კონკრეტულ ზმნაში.

Ketevan Svanidze
The Subject-Object Graduation of the Verbs of Rotation in Georgian
Summary

The article is dedicated to the identification of the semantic features of Georgian verbs denoting rotation in terms of subject-object graduation. Interesting to identify, whether the restrictions on the subject and object rotation. In other words, who may be a subject or object rotation, expressed specific verbs, people, other living beings or inanimate objects and phenomena.

თეა ზოიძე
(საქართველო)

**ეროვნულ-კულტურული მემკვიდრეობის ტრანსლაცია
ავტორისეულ თარგმანში**

ავტორისეული თარგმანის ისტორია მოიცავს ყველა ლიტერატურულ ჟანრს – პროზას, პოეზიას, დრამას. ლიტერატურის ისტორია იცნობს არაერთ ცნობილ მწერალს გასული და უახლესი საუკუნეებიდან, რომელთაც დიდი წვლილი მიუძღვით ავტორისეული თარგმანის პრაქტიკაში – რეში ბელლო თარგმნიდა ლათინურად და ესპანურად, ჟულიენ გრინი – ინგლისურიდან ფრანგულად, კარლო გოლდონი – ფრანგულიდან იტალიურად, ვლადიმერ ნაბოკოვი – რუსულიდან ინგლისურად, ფრანგულად, იოსებ ბროდსკი – რუსულიდან ინგლისურად, ჭაბუა ამირეჯიბი – ქართულიდან რუსულად (1, 1).

საინტერესოა ბილინგვი ავტორის შინაგანი სამყარო, რომელმაც, გვევლინება რა საკუთარი ტექსტების მთარგმნელის როლში, თავისი ძალები უნდა მომართოს ერის, ეთნოსის შინაგანი „ეგზისტენციის“ გამოხატვისკენ, რომელიც ჩადებულია კონკრეტულ ენობრივ სისტემაში, და საბოლოო ჯამში, ავტორმა-მთარგმნელმა და მკითხველმა „უნდა გაუგონ ერთმანეთს“.

ავტორისეული თარგმანი აფართოებს არა მარტო ავტორი-ბილინგვის, არამედ მკითხველის მენტალურ შესაძლებლობებსაც. ის თავისუფლად უნდა ორიენტირებდეს ორივე ენობრივი კულტურის სტიქიაში. ავტორი-მთარგმნელი საკუთარ მკითხველს „მსოფლიოს მოქალაქედ“ აქცევს, რომელსაც შეუძლია სწორად გაიგოს ის კულტურული არტეფაქტები, რომელთაც აწყდება კითხვისას, მაგრამ არ მიეკუთვნება მის კულტურას. მკითხველი, რომელიც არ იცნობს მწერალ-ბილინგვის მშობლიურ ენას, იწყებს მის ირგვლივ არსებული კულტურული არეალის აგებას.

სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ორენოვნება ეს არის ხსნა ნებისმიერი სიტუაციიდან და მწერლის კრიზისიდან გამოყვანის საშუალება. „როდესაც საკუთარი თავი არ მომწონს რუსულად, როდესაც თითქოსდა ამოვწურე გამოთქმის, გამოხატვის საშუალებები, მე გადავდივარ მშობლიურ ყაზახურ ენაზე და თითქოს შემდეგ შევდივარ საკუთარ სტიქიაში და ამ ენაში თითქოსდა თავიდან ვიბადები“ (2, 25).

უნდა აღვნიშნოთ, რომ საერთაშორისო ურთიერთობებისას პრაქტიკულად შეუძლებელია კონტაქტი ერთი ენის ფარგლებში, ასეთ პირობებში ორენოვნება უკვე აქტუალურ დატვირთვას იძენს. შემოქმედებითი ბილინგვიზმის საგანი ინტერესის სფეროა არა მარტო მეცნიერთათვის, არამედ არანაკლებ საინტერესოა ორივე კულტურის ენის მატარებელთათვის. საინტერესო ფაქტია, რომ ბილინგვიზმი და მულტილინგვიზმი ხდება თანამედროვე ადამიანისა და კულტურის ერთ-ერთი მახასიათებელი თვისება.

ვლადიმერ ნაბოკოვი და ჭაბუა ამირეჯიბი გამორჩეული ბილინგვი ავტორი-მთარგმნელები არიან, რომლებმაც საკუთარი სიტყვა და კვალი დატოვეს თანამედროვე ბილინგვალურ სამყაროში. ცოტაა მწერალი, ვინც ასე კარგად შეითვისა სხვისი, სხვა ერის კულტურა, მაგრამ როგორ კარგადაც არ უნდა წერდეს ის ინგლისურად ან ნებისმიერ სხვა ენაზე, ის, უპირველეს ყოვლისა, მაინც ეროვნული მწერალია.

ვლ. ნაბოკოვის შემოქმედებითი სამყარო ძირითადად ეფუძნება რუსული კულტურის მენტალიტეტსა და ტრადიციებს, მაგრამ, ამავე დროს, თითქოს, დაკრავს დასავლეთ ევროპის გავლენა, კონკრეტულად კი – გერმანული და ფრანგული

კულტურისა, აქ შეიმჩნევა ორი ძირითადი პროცესი: 1) მწერლის ბილინგვიზმი გვევლინება როგორც საშუალება, რომ მწერალმა შეინარჩუნოს თავისი მშობლიური კულტურული წარმომავლობა ინგლისურ ენაზე მუშაობისას; 2) მისი ინგლისურენოვანი შემოქმედება გვევლინება რუსული კულტურის სხვაგვარი ყოფიერების ფორმად.

აქვე აღვნიშნავთ, რომ ჭაბუა ამირეჯიბის შემოქმედებითი გზა, განსხვავებით ვლ. ნაბოკოვისგან, სუსტად თუ აირეკლავს სხვისი, უცხო კულტურის გავლენას. თარგმნისას მან თითქოს მთელი საკუთარი „მე“ ჩაღო მცდელობაში, რომ ის „და-თა თუთაშხია“, რომელიც საკუთარი ეროვნული მკითხველისათვის მისაღები, „წაკითხვადი“ აღმოჩნდა, ისეთივე დატვირთვის მქონე ყოფილიყო უცხო ენის მკითხველისათვის.

მწერლის ბილინგვიზმი ასევე გვევლინება ეროვნული კულტურული მემკვიდრეობის ტრანსლაციის საშუალებად უცხო კულტურაში.

ვლ. ნაბოკოვის მხატვრული სამყარო როგორც ერთიანი სისტემა იფინება და ყალიბდება რუსულენოვან შემოქმედებაში და დაფუძნებულია რუსული კულტურის მენტალიტეტსა და ტრადიციებზე.

„ლოლიტასთან“ ბევრი ჭორი და კამათია დაკავშირებული. ზოგიერთი მიიჩნევს (ა. ბიტოვი, ე. ვეტუშენკო), რომ ეს ნაწარმოები საერთოდ არ უნდა მიეკუთვნებოდეს ნაბოკოვისეულ სამყაროს, იმ სამყაროს, რომელსაც ჩვენ ასე თუ ისე ვიცნობთ, რომ ეს მხოლოდ მცდელობაა აიძულო დასავლეთელი მკითხველი წაკითხოს ყველა მისი ნაწარმოები. მაგრამ, ვფიქრობთ, რომანი საკმაოდ „ნაბოკოვისეულია“ და მთავარი გმირები რომანიდან ქრებიან ზუსტად ნაბოკოვისეულად (3, 367).

უნდა აღვნიშნოს, რომ შემოქმედი ბილინგვის საქმიანობის პრინციპი ისევე მთლიანია, როგორც სინტაქსური კონსტრუქცია. ის ფორმალურად მიეკუთვნება ერთ მოსაუბრეს, მაგრამ რეალურად მოიაზრებს ორ დიალოგურ ურთიერთობას.

ორი სუბიექტის დიალოგს ერთ ცნობიერებაში მივყავართ ორი სხვადასხვა სისტემის ენობრივი ერთეულების სემანტიკურ მახასიათებლებამდე. ის, რაც წყარო ენაში (ჩვენს შემთხვევაში, ქართულში ან რუსულში) გამოხატულია იმპლიციტურად, სამიზნე ენაში შესაძლოა ექსპლიციტურად იყოს გამოხატული ან პირიქით. მწერალ-ბილინგვის პრიორიტეტი იმ მარტივი მიზეზის გამო, რომ მისთვის ცნობილია ორივე კულტურის სამეტყველო საშუალებების აღწერის ხერხები და მისთვის გადმოცემის საშუალებები უფრო მარტივია, ვიდრე მწერალ-მონოლინგვისთვის იქნებოდა ეს. შესაბამისად, თუკი მწერალი-ბილინგვი წერს ორ ან მეტ ენაზე, მაგალითად, როგორც ჭაბუა ამირეჯიბი ქართულად და რუსულად, ან ვლ. ნაბოკოვი რუსულად, ინგლისურად და ფრანგულად, მათ აზრის გამოხატვის უფრო განსხვავებული შესაძლებლობები აქვთ, ვიდრე იმ მწერლებს, რომლებიც წერენ მხოლოდ თავიანთ მშობლიურ ენაზე. ერთ შემოქმედებით ცნობიერებაში ორი მთლიანის – ორი ენობრივი კულტურის შერევა და ურთიერთქმედება აუცილებლად წარმოქმნის რაღაც ახალს – ტექსტს. ერთი ენის კულტურა, ეხება რა სხვა ენის კულტურას, აკოპირებს მას, გადის ადაპტირების პერიოდს და წარმოიქმნება ახალი პროდუქტი ტექსტის სახით, რომელშიც აღწერილია „უცხო“ ეროვნული სახე საკუთარი კულტურის გათვალისწინებით და ამ დროს უკვე წარმოიქმნება სამყაროს სურათი.

ავტორისეული თარგმანი თავისუფლად ორიენტირებულია ორი ენობრივი კულტურის სტიქიაზე, ორ ლიტერატურულ სტილზე. თარგმნისას ზოგიერთ ენობრივ სისტემას მთარგმნელი არ უნარჩუნებს აფორიზმულობას, ლაკონურობასა და გამომსახველობას, ზოგიერთი რეალია, რომელიც დამახასიათებელია მხოლოდ ერთი ერისათვის (ტანსაცმელი, საყოფაცხოვრებო საგნები, ნათესაობის აღმნიშვნელი

რეალიები და ა.შ.) იცვლება იმ კულტურული რეალიებით, რომლის ენაზეც მიმდინარეობს უკვე ტექსტის თარგმანი. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, მთარგმნელი ანგარიშს უწევს მკითხველს იმ მხრივ, რომ გარკვეულ სიტყვას ან ფრაზას, რომელიც მის მშობლიურ ენაში არ არის, უკონკრეტებს სხვა სიტყვის ჩანაცვლების ხარჯზე, ან რემარკების საშუალებით (ჭაბუა ამირეჯიბის შემთხვევაში) ხდება მკითხველისათვის პირველადი კულტურის მატარებელი ტექსტის გაცნობა, მაგ: *She wore a plaid skirt, blue jeans and sneakers* (გვ. 40) – *Она была в клетчатой рубашке синих ковбойских панталонах и полотняных тапочках* (გვ. 73); *მას უჯრედებიანი პერანგი, კოვბოური ლურჯი შარვალი და ტილოს ფლოსტები ეცვა* (გვ. 48). – *Seventh-grader enjoyed her green-red-blue comics* (გვ. 42). – *Третьеклассница молча наслаждалась зелено-красно-синими сериями рисунков* (გვ. 75) – *მესამეკლასელი გოგონა ტკბებოდა ნახატების მწვანე, წითელი, ლურჯი სერიებით* (გვ. 50).

მაგრამ საინტერესო ფაქტს ვაწყდებით ჭაბუა ამირეჯიბისეულ „დათა თუთაშხიას“ რუსულ მისსავე თარგმანში, როდესაც ავტორი-მთარგმნელი, განსხვავებით ვლ. ნაბოკოვისგან, არ ცვლის ეროვნულ რეალიებს და უცხო კულტურის მკითხველს დამატებითი განმარტებების საშუალებით უხსნის, თუ რას წარმოადგენს ესა თუ ის რეალია: თვისთა ჭაბუკი პირმშვენიერი და რაინდი კეთილადნავი – თუთაშხა. – *И был судьей над народом и правил им Туташха*¹; *აბრაგის ცხოვრებას ეხებოდა ნაწერი. – Это была повесть из жизни абрага*²; *ამიტომ საძოვარზე დათა თუთაშხიას ფაცხა უღვას. – Поэтому на пастбище у Туташхиа стоит пацха*³; *ოდა-სახლს. – Оду*⁴; *Гул кругом, будто Амирани*⁵.

მაგალითების განხილვის საფუძველზე შეგვიძლია ვიმსჯელოთ, რომ მიუხედავად იმისა, რომ ორივე მწერალი – ვლ. ნაბოკოვი და ჭაბუა ამირეჯიბი შემოქმედებითი ბილინგვები არიან, მათ შორის იგრძნობა დიდი განსხვავება: ვლ. ნაბოკოვი მაინც კოსმოპოლიტი მთარგმნელის როლში გვევლინება, საკუთარი ამერიკული „მე“ გააცნო მშობლიურ რუსეთს, მშობლიურ მკითხველს, მაშინ როდესაც ჭაბუა ამირეჯიბი პატრიოტი მთარგმნელის როლში რჩება, რემარკების საშუალებით ცდილობს მეორადი ენის მკითხველამდე მიიტანოს საკუთარი კულტურა, ეროვნულ-კულტურული კომპონენტები, როგორებიცაა: ოდა, დადიანები, აბრაგი, თუთაშხა.

თარგმანის პროცესში ავტორს (იგივე მთარგმნელს) შეაქვს ტექსტში ახალი დეტალები, დამატებითი განმარტებები, რაც ტექსტს კიდევ უფრო მხატვრულს ქმნის, რაც იძლევა ფუნქციონალურ და სტილისტურ ბიძგს. ავტორი-მთარგმნელის წინაშე დგას ამოცანა, ადეკვატურად შექმნას საკუთარი კულტურის ხატი სათარგმნ ენაზე, ამის საშუალებას კი იძლევა სისტემათა ის ხერხები, რომლებიც ჩადებულია ყოველი ენის კოდში.

ავტორისეული თარგმანი ქმნის ახალ ტექსტს, რომელიც მიეკუთვნება ერთ რომელიმე ეროვნულ კულტურას და აღწერს უცხო, ახალი კულტურის მახასიათებელ ელემენტებს. ვლ. ნაბოკოვისა და ჭაბუა ამირეჯიბის ტექსტებზე მუშაობისას კიდევ ერთხელ გამოიკვეთა ფაქტი, რომ ავტორები თავს არ არიდებენ თარგმანში

¹ Главенствующий бог в грузинском языческом пантеоне.

² Человек вне закона, скиталец, преследуемый властями, борец за справедливость.

³ Жилище, сплетенное из прутьев орешника.

⁴ Западногрузинский дом на сваях.

⁵ В грузинском фольклоре – Прометей.

დამატებითი სიტყვების ან განმარტებების შემოტანას იმ მარტივი მიზეზის გამო, რომ ნათარგმნი ტექსტი უცხო კულტურის მატარებელი მკითხველისათვის იყოს ისევე „წაკითხვადი“ და ახლო, როგორც ის ორიგინალი ტექსტის მკითხველისათვისაა.

ვლ. ნაბოკოვის და ჭაბუა ამირეჯიბის შემოქმედების დიდი ნაწილი აგებულია მოულოდნელობის ეფექტზე. აღნიშნული ლიტერატურული ხერხის გამოყენებას განაპირობებს იმის რწმენა, რომ გარეშე შესედულება ამა თუ იმ ადამიანის ბუნებაზე და თვით ადამიანის არსებაში დაფარული ვნებათა დიაპაზონი ხშირად დიამეტრულად განსხვავდება ერთმანეთისგან. მათი თხრობის განუყრელი კომპონენტებია საინტერესო სიუჟეტი და თხრობის დინამიკურობა, მახვილი თვალით დანახული წვრილმანი და ოსტატური შტრიხებით მოხატული საერთო ფონი, სერიოზულ ტონთან შეზავებული მსუბუქი იუმორი.

ლიტერატურა:

1. ამირეჯიბი ჭ., დათა თუთაშხია, გამომცემლობა „თეთრი გიორგი“, სიღნაღი.
2. Амирэдживи Чабуа, Дата Туташхиа, Тб., 1997.
3. Кулжанова Кулэ Р. Кентавр казахской культуры. Ал-маты, 2001.
4. Набоков Вл .Лолита. Азбука-классика, 2004.

Thea Zoidze ***Translation of National-cultural Traditions in the Authorial Translation*** **Summary**

Despite the fact, that there is a universal model of mankind phenomenon, the languages still differ from each other and that difference is outlined by the difference which exists in socio-cultural situation. It means that there is no principle difference between language systems, they still reflect social-psychological style of the bearer language and the concrete specific system is reflected by that moment. Bilingualism and especially creative bilingualism is that very exhausting topic, which is the subject of interest of many scientists. Creative text is still less studied linguistic object.

Тея Зоидзе ***Трансляция национально-культурных традиций в авторском переводе*** **Резюме**

Билингвизм, особенно творческий билингвизм – неисчерпаемая тема для исследований. Творческий текст был и остается одним из самых интересных объектов исследования с точки зрения лингвистики. Данная статья посвящается трансляции национальных культурных традиций в авторском переводе.

ლუარა სორდია
(საქართველო)

დემონი და მისი ვარიაციები გალაკტიონის პოეზიაში

ათეისტურ ეპოქაში ღმერთის ადგილს ცრუ ბელადები, ტირანები და დიქტატორები ეპოტინებიან, იქმნება კერპები, რომელთაც ატყვიათ დემონური ბეჭედი, დალი აქვთ „სატანური შეთქმულების წევრობის“.

დემონი მრავალმნიშვნელოვანი ცნებაა გალაკტიონის პოეზიაში. ერთ-ერთი გაგებით, იგი გენიალობის იდენტურია (1, 63-73).

ამჯერად გვანტერესებს დემონურის ბოროტეული არსი, ვინაიდან პოეტების მეფის შემოქმედებაში ჭარბად გვხვდება დემონის ვარიაციები: სატანა, მეფისტოფელი, ლუციფერი, ბელზებელი.

ირკვევა, რომ „ცეცხლის ენებით“ დაფარულ დროში, საწამლაგებით, შეჩვენებით, ჯოჯოხეთური ცეცხლით გამორჩეულ ეპოქაში სატანას უხმობენ ტოტალიტარული სახელმწიფოს მესვეურები, რათა ბოროტი ძალის დახმარებით მეტი განადგურება აწვნიონ ადამიანებს: „არ არის იგი იმდენად ტკბილი დრო, დაფარული ცეცხლის ენებით, მაგრამ არც ისე მწარე აქვს კბილი საწამლაგებით და შეჩვენებით. მან შეაჩვია სოფელს სატანა, ჯოჯოხეთური ალი ქურების, რათა შემდგომში შესძლოს ატანა უფრო საშინელ განადგურების“ („არ არის იგი იმდენად ტკბილი“) (2, 245).

ლექსი დაწერილია 1917 წელს და ჩანს უტყუარი განჭვრეტა იმისა, თუ ვინ მოვა ქვეყნის სათავეში.

1920 წელს პოეტს ისევ სატანის ხილვა არ ასვენებს. სიკვდილის აჩრდილი, ჩონჩხები, „შავი წიგნი“, ღამის ღირიჟორი სატანა აემგზავრება, მისი მოვლინების შედეგი კი სიკვდილია, ყვავილების (ყვავილები ღმერთის სიმბოლური სახელია) „გადათიბვა“: „რას მოელიან ვარდები რგული? ყვავილებს თიბავს ელვათა ცელი. თენდება: ქარმა წაიღო გული და ათას ცხრაას მეოცე წელი“ („მაგიდა აღეშობიკებით“) (3, 186).

1921 წელს იწერება ტოტალური უბედურების მომასწავებელი ლექსი „ბრმა ცალი თვალით“, რომელშიც პოეტმა მთელი საუკუნე მიგნებულად მონათლა მეფისტოფელის სახელით. მეფისტოფელი არის გოეთეს „ფაუსტის“ ბოროტი და მაცდური სულის სახელი, რითაც გალაკტიონმა მიანიშნა არა სიკეთეში გარდამავალ ბოროტებაზე, არამედ ცალსახა უკეთურობაზე, ცბიერებაზე, სიმკაცრეზე: „მან დაიბრმავა ეს თვალი განგებ და ამნაირად გახდა ცბიერი, მეორე თვალში არის განგება, მეტი სიმკაცრე და სიძლიერე. უმარულიან დენათა შორის, მწარე დაცინვით მათი მგმობელი, იგი ტრიალებს, ვით თვალი ქორის, ეს საუკუნე – მეფისტოფელი“ (3, 189).

გალაკტიონი შეძრული იყო მეფისტოფელური საუკუნის უსამართლობით და ბოლომდე ამხედდა მას.

1921 წელს პოეტმა „მარაოებით მოსიარულე მეფისტოფელი“ უწოდა („პოეზია უპირველეს ყოვლისა“) (4, 17).

მიუხედავად იმისა, რომ მზის (ქრისტეს), „მარადი ჭიქის“ (მარიამის) მოტრფივალე იყო პოეტი, მაინც დემონი მიუხმობდა „სამშობლოს იქით, სიმშვიდის იქით“ („მზის სადღეგრძელოს“) (1921 წ.) (5, 221).

„ფაუსტში“ მეფისტოფელის დევიზი იყო: „გაემგზავრე არსებულს იქით“ (6, 555).

1922 წელს უკვე აშკარა იყო ეროვნულ უბედურებათა მთელი სერიალი: დამოუკიდებლობის დაკარგვა, უაზრო მსხვერპლი, სისხლი, ცხედრები, შავი ლუციფერი, რომელმაც დიდი ხნით წაშალა ნაზარეველის ნაკვალევი და პოეტს ძილშიც არ ასვენებდა ბოროტი სულის საკუთრებად ქცეული სამშობლო, „გზა, დაფენილი მსხვერპლით, ცხედრებით და სისხლით სველი. გზა, სასიკვდილო გადათეთრებით, სამშობლო შავი ლიუციფერის. ჩვენ მწუხარებამ დაგვიძმობილა ღამის ტყე-ველი, არასდროს ჩვენთან აქ არ ყოფილა ნაზარეველი“ („სამშობლო შავი ლიუციფერის“).

არც 1923 წელს იცვლება განწყობილება, რადგან სიავის დროშით მოვლენილია ტოტალური „ქარი ჩრდილოის“, „წითელი ქარი“ („მოგონებები“).

მერაბ კოსტავა კონსტანტინე გამსახურდიას „წითელ გრიგალთან“ მებრძოლად სახავდა („გამოსათხოვარი“) (7, 135).

პოემაში „მოგონებები იმ დღეების, როცა იელვა“ უდაბურებაა, გამხმარია ჩინარი, ყოვლისწამლევანი გრიგალი თარეშობს; „ფშანებში ჩამპალი ჩაღის ღერები, მდინარის პირად გამხმარი ჩინარი, უდაბური ადგილი ნავის, შუა კერასთანაც ცეცხლიანი გრიგალი, სახურავებზეც ქარი“ და პოეტი სასოწარკვეთილი კითხულობს: „საქართველოა ეს მთა და ბარი თუ ის არ არის? სინამდვილეა ეს თუ ზღაპარი?“

უდმერთობა, უმწეობა ათქმევინებს: „სიცოცხლე არ ღირს უშენოდ არად...“

რევოლუცია მშვიდობას ნგრევას უპირისპირებს, მოაქვს ტოტალური ტრაგედია, დევების, დემონების თარეში: „ადვილებს დევებს დემონის ქაფი, გრიალებს ქარი... ცას სისხლისფერი მოედო ლუქი, გრიალებს ქარი, დაწეწილია აფრათა ძაფი, გრიალებს ქარი“ („გრიგალი“).

„ოცნება გულგაპობილი“, „ბედის მღვრიე ტბორი“, „მზის ჩასვლა ღრუბლებში და ისევ ქარი“ გვაგრძნობინებს უნუგეშობას.

ლექსში „დაბრუნდა გრძნობა და სისადავე“ (5, 202) „დემონმა აალაშქარა უდაბურება და ღრიანკალი“.

ბნელზე ბნელი ღამეა ბელზებელის საუფლო: „ღამე ბნელზე ბნელი მისდევს უდროობის, როგორც ბელზებელი – ქარებს უსადარესს“ („შენ და შემოდგომა“) (3, 180).

ღამეს მოჰყვება დემონი, რომელსაც მოაქვს „ახალი ქაოსები“, დაღლილი და დაფლეთილი სული, უშინაარსო და უდაბური გზები: „გასწიე! ღამე ეშვება ზეწრად, მწარედ შრიალებს ტყეთა კალთები, მახლობელ დემონს იგრძნობ უეცრად და შიშის რდილით აკანკალები“ („იარე, კაცი შენ არარ გქვიან“) (1925წ.) (5, 146).

„ყრუ დედამიწა“ უცხოობს მშობლიურ ხმებს, მხოლოდ იმედის იავარმქმნელი სატანაა ირგვლივ, სიკვდილის სამეფოსკენ მომწოდებელი: „უბედურ საათს არვინ დაგიცავს, არავინ მეტყვის მშობლიურ ნანას, მაგრამ გახედავ ყრუ დედამიწას და მოიგონებ შენ შენს სატანას. იმედი, შენი ბრძოლის საგანი, გატაცებაა დაუდგრომელის. მოღუშულია შენი საკანი: სხვა რა, სიკვდილი მხოლოდ მოგელის“ („უბედურ საათს არვინ დაგიცავს“) (6, 41). ლექსი დაწერილია 1927 წელს.

ლექსში „რისთვის“ დემონი სასიცოცხლო ძალას აცლის და ცინიკურად დაჰხარხარებს თავის მსხვერპლს: „... ჩემივ დემონი ხარხარებდა ჩემსავ მახლობლად, თუნდაც მოკვდო, გატაცებით დაიხრიალა, გამომაცალა სასიცოცხლო გრძნობა და ძალა“ (2, 288).

დემონი „სამშობლოს იქით, სიმშვიდის იქით“ მოუწოდებს გამუდმებით („მზის სადღეგრძელოს“) (3, 190).

„უბედური საათის“, სიკვდილის შემამზადებელია სატანა („უბედურ საათს არვინ დაგიცავს“). სატანის მოვლენილი „ვიდაც მახინჯი“ სიკვდილის შიშს თესავს

და შავი დღის ბადეში შეჰყავს ცხოვრებაზე შეყვარებულნი („ედგარი მესამედ“) (2, 165). ასე იქმნება მიღმური სამყაროს მკვიდრთა „ახალი მოსახლეობა“.

ანგელოზი კეთილია და აკენის დამრწვევი, დემონი – სიკვდილის მომტანი: „თუ ანგელოზი გირწევდა აკვანს, შემდეგ დემონად მოვა სიკვდილი“ („ორი მრისხანე სტიქიის ბრძოლა“) (2, 398).

ისევ სრული უიმედობა დააფიქსირა პოეტმა რეალური ვითარების ანალიზიდან გამომდინარე.

1927 წელს იწერება „ეს შეღამება“, რომელიც გვამცნობს: „... და გასაგონად: მსოფლიო, წყნარად! იქ ნანგრევებად იქცა სოფელი, დიდი ხანია იქცა არარად და დახარხარებს მეფისტოფელი“ (2, 323).

ლაჟვარდებთან არა ანგელოზი, არამედ ისევ ლუციფერი იღანდება („თქვენ გართობდათ“) (1927 წ.) (2, 323).

ადამიანებმა ვერ შეიფერეს „მზე კონებისა“ (ჰემმარიტი ღმერთი) და ბნელი დემონების ქვეყანაში ისურვეს ცხოვრება, რის გამოც სიკვდილის შემდეგაც მათ სულს ლუციფერი – ეშმაკი დაეპატრონება: „ვერ გაიგონეს თქვენი მხნე ნანა, ვერ შეიფერეს მზე კონებისა და მოგესიზმრათ ისევ ქვეყანა, ქვეყანა ბნელი დემონებისა. მოკვდებით, ბნელი იქნება თოვა, რომ თქვენი გრძნობა ვერ შეიფერეს და სამარესთან ვინც კრძალვით მოვა, იქნება ლანდი ლიუციფერის“ („ვერ გაიგონეს“) (1927 წ.) (2, 332).

დემონი სულელებზე ნადირობს, სიკვდილის აჩრდილების მოვლინების დიდოსტატია, ჭიანურს, სამარის ლოდს ახმიანებს და ადამიანურს ემტერება: „მას მოეჩვენა, რომ ეს ხმაა სამარის ლოდის, თითქო დემონი უკრავს ჭიანურს, რადაც აჩრდილი ქვეყანაზე მიდის და მოდის და ახშობს წყურვილს ადამიანურს“ („სხვისი სისპეტაკე უფრო აგიუებს“) (1927 წ.) (2, 333).

გოეთეს „ფაუსტში“ მეფისტოფელი „ცეცხლის ხატებაა“ (6, 560), ეს არის არა განმანათლებელი, არამედ შემწველი, გამანადგურებელი ცეცხლი.

გალაკტიონი სიბნელეში გესლს, ყველაფრის გაუფასურებას, დემონის პროფილში ცეცხლს ჭერეტს: „საშინელება, სიბნელე, გესლი, დემონიური ცეცხლის პროფილი“ („ქვეყანა გაცვდა“) (5, 810).

„მლოცველი“ სატანის სახეა – „ალოცება სატანის“ („გვიანი ოცნება“) (2, 57).

დემონთან წილნაყარი ადამიანი სულდაკარგული ცოცხალი ლეში ხდება, რომლისთვისაც სულერთია ყველაფერი: „შავ დემონს მივე ფრთა მოტივტივე და ყველაფერი ერთია ჩემთვის“ („სხვა ყველაფერი“) (3, 136).

ამიტომ მიზანი ხდება დემონთა დავიწყება: „... მხოლოდ დემონთა დავიწყება ეძებს სამყოფელს, ყოველივესთვის იყოს იგი სამაგიერო“ („შენ და შემოდგომა“) (2, 180).

დემონივით თავზე ადგა პოეტს „ცილისწამება ავი ზმანებით“, აწვალებდა თბილისი „სავსე გახელებული ინტრიგანებით“, „ზვაგი გაიძვერათა, ჭორით და ენის მიტან-მოტანით“ („თუმცა დემონივით დამადგა თავზე“) (3, 263).

სიკვდილის პირად პოეტი დემონებს თხოვდა ყველა წიგნის დახურვას, და მხოლოდ ერთთან, უზენაესთან ზიარება ენატრებოდა („სიკვდილის პირად“) (5, 576).

ცხოვრებისაგან განაწამებ პოეტს „მხეცი“ „წერტილს ტყვიისას“ – თვით-მკვლევლობას სთავაზობდა და ზოგჯერ თვითმკვლევლობის დემონი ისადგურებდა სულში: „ჩემი ტვინი დაიღალა გამოცანებით, ჩემი სხეული დაიღალა სიცოცხლით, იდეა სიკვდილის, რომელიც განადგურებას ნიშნავს, ჩემთვის ტკბილია. მე მიხარია, რომ ჩემივე საკუთარი ნებით შემიძლია შევაჩერო ეს მოუსვენარი გულისცემა, ეს აღელვებული და მხურვალე სისხლი, ეს მტანჯველი ტკივილი ნერვების. მე ახალ-

გაზრდა ვარ, მაგრამ სურვილი არსებობისა არა მაქვს, მე ვერაფერს ვერ ვხედავ, ჩემი დემონის ცეცხლოვან თვალების გარდა“ (8, 575).

ბოროტი სულის თარეში გლობალურ მასშტაბებს იძენდა და „კოსმიურ სიცივეს“ აბატონებდა („ზამთრის დღეები“) (3, 376).

„სატანური შეთქმულების წევრებს“ „დემონური საშინელი ბეჭედი“ და ყალბი „ენამჭევრობა“ გამოარჩევდათ („ენა მშობლიურ მიწის“) (5, 417).

პოემა „ჯონ-რიდში“ სატანის სახეში არიან პერსონიფიცირებული რევოლუციის მესვეურები და სარწმუნოებრივი გადაგვარება სახეზეა: „ალ-დემონებად ქცევა ადამიანების. რუსი წმინდანის ეშმაკი ბავყ. სარწმუნოება გახდა სატანის. ლოცვა ისე დაეცა. შემოვლებული დროთა ხავსებით ხატი პილატეს დაემსგავსება, მისი ასეთი ცოდვით დამწვარი ჯოჯოხეთიდან მიმოდის ჯვარი. მისთვის ჯოჯოხეთური სამოთხე შენდება და შეიძლება, როს გათენდება, ედემის მსგავსი იგრძნოს ჯოჯოხეთი. უცებ გაჩნდა დემონი და ცეცხლს ფიჩხს უკეთებს. ტანით შუათანა მოგვდევს სატანა“ (5, 234).

„მშვიდობის წიგნში“ ჩვენს ქვეყანას თავზე ადგა სატანა, რომელსაც აფრთხილებს პოეტი: „აქ ყოველ ეშმაკს უჯობს მოეშვას თვის სათარემოს და სანავარდოს“ (9, 239).

უბედურ დროში ადამიანები დემონთან სისხლით დებენ ხელშეკრულებას: „ყველა შანდალში ჩაქრა სანთელი, ვინ იწყევლება და იკრულება? მე, ის, დემონი, შენ ჟრუანტელი, ჩვენ სისხლით დავდეთ ხელშეკრულება“ („ყველა შანდალში ჩაქრა სანთელი“) (2, 121).

ფაუსტიც მეფისტოფელთან სისხლით აგვირგვინებს ხელშეკრულებას: „ქაღალდის მცირე ნაჭერიც კმარა, შენ ხელს მოაწერ მას სისხლის წვეთით“ (6, 153).

გალაკტიონს სჯეროდა, რომ დემონის მეუფება დროებითი იყო, ამიტომ „როცა დაწინარდა ქარი დელვათა, უცებ აენთო ყველა სანთელი“ (2, 121).

„დროთა სიკვდილს“ მოჰყვა დემონის აღზევება, მაგრამ ბედისწერის ძალით, ისევ აენთებოდა სიყვარულის, სიკეთის, მშვენიერების, რწმენის სანთელი, იმედოვნებდა პოეტი.

დემონი ემტერება სიკეთეს, მშვენიერებას, მოსვენებას უკარგავს „ბრძოლის რიტმი, მუსიკა“, „აღის ჭიქა“, „ლურჯი ედემი“ (დაბმული ჭინკა) (2, 590).

ალი, ცეცხლი – ქრისტეს სიმბოლოა (10, 121), ჭიქა, ედემი – მარიამის (10, 124).

ბოროტ სულს აკრთობს სიკვდილის (თავის ქალის) დამმარცხებელი სიმღერები, წიგნები, პოეზია: „და ორნამენტით აკრთობდა დემონს იმ მშვენიერი წიგნების ძალა, წიგნთა ყოველთა მაშინდელთ ზემო ვარდით მორთული ჩნდა თავის ქალა“ („ვარდები“) (5, 537).

გოეთეს „ფაუსტშიც“ მეფისტოფელს ეშინია ორნამენტის და ვირთხას სთხოვს, გაუხსნას ორნამენტის კუთხე, რთა ჰქონდეს შესაძლებლობა ფაუსტის ოთახი დატოვოს.

„ბინდის სტუმარში“ გალაკტიონის ლექსის მარტოობით დატანჯული პერსონაჟი „ახალი მხარით“ ცდუნდება, მერე კი აღმოაჩენს, რომ „ჯადოთა შიშველ-ტიტველ მხარეში“ მოხვდა და ნიკოლოზ ბარათაშვილივით შესძახებს ბოროტ სულს: „წყეულიმც იყავ!“ (3, 130).

გალაკტიონი დარწმუნებული იყო, რომ დროებით მოხდა დემონის აღზევება და იგი ცაზე ვარსკვლავის (დმერთის) აელვარების იმედით ცხოვრობდა: „ვარსკვლავი იგი, ფიქრთა საგანი, ერთი უმრავლეს ვარსკვლავთაგანი აელვარდება ცაზე ოდესმე – სულო, დემონზე უბოროტესო!“ („ხომალდს მიჰყვება თოვლის მადონა“) (2, 212).

იოანეს გამოცხადებაში ღმერთის ბრძანებით ანგელოზმა ათასი წლით შეკრა ეშმაკი და უფსკრულში ჩააგდო (გამოცხადება, 20, 1, 2, 3) (12, 516).

წიგნთა წიგნის სიბრძნეს ნაზიარები ქართველი პოეტი კარგად ერკვეოდა სიკეთე – ბოროტების ბრძოლის საიდუმლოებაში.

პოემა „მშვიდობის წიგნში“ საქართველოს მტერი სახელდება, როგორც ავი ზრახვების ქაჯი, სატანა: „აქ შავი შავზე, ფიქრებით ავზე მიდამოს თავზე ადგა სატანა“ (9, 239).

დემონი, ლუციფერი, ავი სული გალაკტიონის პოეზიაში მხოლოდ გარეგნული ძალა როდია, იგი სულში ეძებს ბინას და მისი მიზანი ადამიანის არსებიდან „უმანკო ნათელის“ განდევნა, ღმერთის ადგილის დაკავებაა.

ლექსი „სასწაულს“ (1919 წ.) დემონური ძალისა და კეთილი საწყისის ურთიერთჭიდილის სიმბაფრეს ეხება.

ბოროტი ძალა სულში ჩასახლებულა მძვინვარე ლუციფერის სახით.

გალაკტიონის შემოქმედებას ახასიათებს კონტრასტი: ნათელი და ბნელი, კეთილი და ბოროტი, ქრისტე და სატანა.

თუ როდის ხდება სიკეთე ბოროტების წილხვედრი, ამაზე „ბინდის სტუმარში“ გვესაუბრება პოეტი: „... ახალი მხარე, ახალი ბინა, ჯადოთა მხარე შიშველ-ტიტველი მე მარტოობამ შემამჩნევინა“.

„სასწაულის“ ღირიკულ გმირს შეცნობილი აქვს ლუციფერის არსი და მისი ძალისხმევით ბოროტი სული მრისხანე ვეფხვივით დაკოდილი და მიძინებულა: „შეუნდე, შეუნდე, შეუნდე ბნელ-ცოდვილს, ლიუციფერს, ჩემს სულში ავობით მძვინვარეს, ლიუციფერს, მრისხანე ვეფხვივით დაკოდილს და ესლა მძინარეს“.

ჯოჯოხეთია ლექსის ღირიკული პერსონაჟის თვალში, ხელებიც ბოროტებისთვის გარჯილან, მაგრამ გონსმოგებული სინანულით შეპყრობილია, შენდობას ითხოვს, ებრძვის, მიასიკვდილებს ბნელ ძალას, განწმენდის სურვილს ავლენს, განწმენდის უნარით მომადლებული კი ღმერთია, რომელსაც „უმანკო ნათელისა“ და „სასწაულის“ სახელებით მოიხსენიებს პოეტი: „შეუნდე, შეუნდე, შეუნდე ჩემს თვალებს, შეუნდე ჩემს ხელებს, ბოროტად დადალულს, მე შენი უმანკო ნათელი მაწვალებს, მე ველი სასწაულს“ (2, 162).

ნათელი ღმერთის სახელია: „მე ნათელი ვარ წუთისოფლისა“ (იოანე, 8, 12) (12, 195).

სასწაული ძველი აღთქმის წიგნებში მრავალგზის ფიგურირებს უფლის სახელად.

მივმართოთ ფსალმუნს:

„დიდი და სასწაულმოქმედი ხარ, შენ ხარ ღმერთი ერთადერთი“ (ფს. 85-85,10).

„მოუთხრეთ ერს მისი ღირსება, ყოველ ერს მისი სასწაული“ (ფს. 95/96, 3).

„უგალობეთ უფალს ახალი აღთქმა, რადგან სასწაულები მოიმოქმედა“ (ფს. 97/98, 1).

„მოიმოქმედე ჩემს მიმართ სასწაული სასიკეთო, შემეწირე და ნუგეში მეცი“ (ფს. 85/86, 17).

„გადიდებ უფალო, ვილაპარაკებ შენს სასწაულებს“ (ფს. 9, 2).

„აქეთ იგი, ილაპარაკეთ ყოველ მის სასწაულზე“ (ფს. 104/105, 2).

„გაიხსენეთ მისი სასწაულები, საოცრებანი“ (ფს. 104-105, 5).

სასწაულის სახე გვხვდება წინასწარმეტყველ მიქასთან: „გაჩვენებ სასწაულებს, როგორც იმ დღეებში“ (მიქა წინასწარმეტყველი, 7,15).

დანიელის წინასწარმეტყველებაში ხაზგასმულია ღმერთის სასწაულები: „რაოდენ დიდია მისი ნიშნები, – რაოდენ ძლევამოსილია მისი სასწაულები“ (დანიელი, III,10).

„იგი შველის და იხსნის, სასწაულებს და ნიშნებს ახდენს ცაზე და დედამიწაზე“ (დანიელი, 6, 28).

დანტემ ღმერთი მოიხსენია, როგორც „სასწაული“ (13, 348).

გალაკტიონის ლექსში „ბნელცოდვილი ღუციფერის“ მძვინვარება დაამარცხა „უმანკო ნათელმა“ და „სასწაულმა“ (ღმერთმა).

ხშირად პოეტი თვალთმაქცური ღიმილის მიღმა სატანური სულის შხამს და გესლს ჭკრეტდა: „მე ვიცი სახე, რომლის ნაკეთებზე მხოლოდ სატანის სული კრთებოდა, შხამით და გესლით უბგერდა გული, იგი კი მაინც იღიმებოდა“ („ღიმილი“) (3, 143).

გალაკტიონს აღაშფოთებდა „მავენე ქვეყნის სული“, რომელსაც ხალხთა უბედურება უხაროდა და „სასიკვდილო არიას“ მღეროდა („ვილანელი“) (3, 312).

პოეტს არ გამოჰპარვია გველური ბუნების სატანა, რომელსაც პაციფისტის ნიღაბი ჰქონდა მორგებული: „... ისევ გველური მიპარებით იღება კარი და დემონით ამ ლექსების შემოდის გმირი“ („გაიცანით, პაციფისტია“) (5, 179).

უკეთური სატანები, დემონები ტყვიებს არიგებდნენ, რომ დედამიწაზე სიკეთისთვის ეძიებდნენ: „მან შეაჩვია თვის სულს სატანა, ალი ქურების, დემონიურად მიუძღვის ღამით რაზმებს ტყვიებით, რომ დედამიწას უჩვენოს ამით შურისძიება“ („მოგონება“) (2, 44).

პოეტი მომსწრე იყო დემონთა მიერ ორგანიზებული სამგლოვიარო ეტლების ფრენის: „დემონიურად მიუძღვის ღამით, სამგლოვიარო ეტლების ფრენას...“ („სამგლოვიარო ეტლების ფრენა“) (2, 36).

ბოროტების ქარის ორომტრიალში ბელზებელს ჭკრეტდა კიდით-კიდევ („ქარიშხლის შემდეგ“) (2, 128).

თითქოს, დემონს ეპყრა ჭიანური და ადამიანურ წყურვილს ახშობდა („სხვისი სისპეტაკე უფრო აგიუებს“) (2, 77).

პოეტი წინასწარმეტყველურად ჭკრეტდა იმპერიალიზმის საშიშროებას, რომელიც სატანური ცვლით ცდილობდა მიწაზე სიცოცხლის ათიბვას, სისხლიანი სამოსელის მორგებას: „მიწას კვლავ ეფინება იმპერიალისტური ომის საშიშროება, რათა სატანიური ცვლით მიწა ათიბოს, რათა ასისხლებული მხრები მოიქათიბოს“ („მიწას კვლავ ეფინება“) (5, 78, 512).

ეშმაკი გამუდმებით მახეს აგებს, მაგრამ „ალოცების“ პოზა უცხო არ არის მისთვის („გვიანი ოცნება“) (3, 57).

დაფიქრება და შეეჭვება ჩვევია ბოროტ სულს („საღამოვ, ვიცი“) (2, 57), მწუხარების ნიღაბს იკეთებს... („ვარ გენია რიმანელი“) (3, 265).

ხშირად კი, როცა იწყება „აგუგუნება დემონთა გუნდის“ სახეზეა „ნგრევა ღრუბლების, დაღეწილი ცა“ („ზღვის ეფემერა“) (3, 208).

ცა ღმერთის (10, 121), ღრუბლები მარიამის სიმბოლოა (11, 124).

ლექსით მინიშნებულია დემონური ძალების მიერ სარწმუნოების უარყოფაზე.

მთაწმინდის იქით უხილავს პოეტს ბნელი ჩრდილების „ღინგების გროვა“, დასისხლული მზე და ბოროტების აყვავება („შავი და ჩუმი დღის ყვავილები“) და უსასობის განცდა დაუფლებია („მთაწმინდის იქით“) (3, 127).

დემონები წარუმატებლობის, დამარცხების შიშს უნერგავდნენ: „მე დემონები ქროლვით მარადით მომაგონებდნენ დაფარულ შხამით, რომ უიმედოდ მივქროდი ღამით გატეხილ შუბით და მუხარადით“ („მაგრამ მე რა ვქნა?“) (3, 111).

გველისგან მოწამლული „ყვავილოვანი სიყმაწვილე“ და ქნარი ელეგიურ მოტივებს აძლევდა სტიმულს („ელეგია“) (5, 30-31).

პოეტი ნატრობდა დემონთა დავიწყებას: „...მხოლოდ დემონთა დავიწყება ეძებს სამყოფელს, ყოველივესთვის იყოს იგი სამაგიერო“ („შენს სიყმაწვილეს“) (3, 180).

საბოლოოდ, გალაკტიონი კი არ ემონებოდა, ამხელდა სატანას: „იყავ სატანა, იყავ დემონი!“ („ბინდის სტუმარი“).

ლუციფერთან ბრძოლაში „სასწაული“ – ღმერთი ეიმედებოდა და უსმენდა რა ლუციფერს, თან ბრძოლით ასუსტებდა, რითაც სიკვდილს და სიბერესაც ამარცხებდა: „ერუდ ვუსმენდი ლიუციფერს, ის ბრძოლაში მიგანელე, ვგმობ სამარეს და სიბერეს მე, გენია რიმანელი“ („ვარ გენია რომანელი“) (3, 389).

ორი მრისხანე სტიქიის ბრძოლა „ცხოვრებასა“ და „ბელზებელს“ შორის იყო, რაც ერთ-ერთის გამარჯვებით უნდა დამთავრებულიყო („გზადგზა“) (3, 445).

ცხოვრება, ყოფნა, სიცოცხლე ღმერთის სახელია: „მე ვარ გზა, ცხოვრება, ჭეშმარიტება“ (იოანე, 14, 6) (12, 211).

ლექსში „დემონიური“ (5, 187) პოეტი გმობს სიცოცხლის – ღმერთის გარეშე ცხოვრებას: „არ გიცხოვრია შენ ქვეყანაზე, შენ გაიარე სიცოცხლის ახლო... შენ გაიარე სიცოცხლის ახლო და სიცოცხლისთვის არ შეგიხედავს“ (სტანსები) (14, 508-509).

სამყაროში ყოველივე წარმავალია, სულისა და მშვენიერების გარდა, ლაჩრისთვის კი მხოლოდ სატანა არის უკვდავი: „არარა ჰგვიებს უკუნისამდე, სულ ყველაფერი მიდის და ჰქრება, ღრუბელს ამართულს უზრუნველ ცამდე იდუმალება არ ესიზმრება. მშვენიერებას უხმო სიკვდილი მოელის ქვეყნად, თან არ მოელის... შენთვის, ლაჩარო, უკვდავი არის ხმა სატანასი და სამოელის“ („დემონიური“) (6, 102).

„ადარ არსებობს იგი დემონი, ის ბრძოლით არის დასუსტებული, იქნება ძალას იკრებდეს ისევ, რომ დაუწეწოს მსოფლიოს სული“, – აცხადებს პოეტი.

სატანის, ბოროტის მძლეველი მხოლოდ სიყვარულის ღმერთია, რომელიც „ბნელეთის დემონს დაეჯახა, გაანადგურა და ქვეყნად ერთა სიყვარული დაასადგურა. ბოროტნი სულნი ხეობების იქით გარეკა, გამოცოცხლების, გაღვიძების ზარი დარეკა“ („სვანის დაბრუნება“) (14, 55).

გალაკტიონის შთაგონება ზღვასთან, უდაბნოსთან, დემონებთან იყო წილნაყარი: „ზრვას უდაბნოს და დემონებს ჩემი ბედისწერა შეეჩვია და სიმღერაც მხოლოდ მათთან სჯერა“ („ბედისწერა“) (5, 150).

მაგრამ „სიბრძნის დემონი“, დემონი, როგორც გენიალობის სიმბოლო, სხვა თემაა და მას სხვაგან ვეხებით (1, 63-73).

ლიტერატურა:

1. სორდია ლ., გალაკტიონ ტაბიძის პოეზიის პრობლემური საკითხები, თბ., 1991.
2. ტაბიძე გ., თხზულებანი 5 ტომად, ტ. I, თბ., 1993.
3. ტაბიძე გ., თხზულებანი ორ წიგნად, წიგნი I, ლექსები, თბ., 1988.
4. ტაბიძე გ., თხზულებანი 5 ტომად, ტ. V, თბ., 1995.
5. ტაბიძე გ., რჩეული, თბ., 1977.
6. გოეთე, ფაუსტი, თბ., 1961.
7. კოსტავა მ., შეწვევტილი ფიქრები, თბ., 1991.
8. ჯავახიძე ვ., უცნობი, თბ. 1991.
9. ტაბიძე გ., თხზულებანი 12 ტომად, ტ. XI.
10. მოსია ტ., საღვთო სახისმეტყველება, ზუგდიდი, 1995.
11. მოსია ტ., საღვთისმშობლო სახისმეტყველება, ზუგდიდი, 1996.
12. ახალი აღთქმა და ფსალმუნები, სტოკჰოლმი, 1992.
13. დანტე, ღვთაებრივი კომედია, თბ., 1941.
14. ტაბიძე გ., თხზულებანი 5 ტომად, ტ. III, თბ., 1994.

Luara Sordia
Daemon and its variations as a landmark of evil in the works of Galaktion Tabidze
Summary

Daemon is multi-valued nature in poetry of Galaktion Tabidze, one of them it is identical to the genius.

Personification of evil is Satan, Mephistophele, Lucifer, Beelzebub.

In atheistic era mentors of totalitarian state became friends with Satana. Galaktion deliberately named all XX century by name of Mephistopheles.

Galaktion deliberately named all 20 century by name of mephistophele.

In enslaved Georgia poet had the visions of the person of Lucifer, the demon, monster, stranger calling for death and suicide.

In the poem "John Rid" leaders of revolution are personificated in the face of Satan.

Galaktion as Baratashvili, Iliа Chavchavadze, Vaja Pshavela, fought all the forces against the demons and believed in the eternity of the soul.

Луара Сordia
Демон и его вариации, как эпохальное зло в творчестве Галактиона Табидзе
Резюме

Демон имеет множество понятия в поэзии Галактиона Табидзе. По одной из них оно идентично гениальности.

Воплощением злой сущности демоничного является Сатана, Мефистофель, Люцифер, Вельзевул.

В атеистической эпохе основатели тоталитарного государства братались с Сатаной.

Галактион находчиво окрестил мефистофелем весь двадцатый век.

В потерянной независимости Грузии поэту виделись лица Люцифера, Вельзевула, Демона, Дьявола призывающие к безуспешности, смерти, самоубийству.

В поэме «Джон Рид» в лице Сатаны персонифицированы вожди революции.

Галактион, как и Нико Бараташвили, Илия Чавчавадзе, Важа Пшавела, всеми силами боролся с Демоном и верил в вечность добра.

ტიტე მოსია
(საქართველო)

ბიოგრაფიული შარვაშიძის სემპა

გიორგი შარვაშიძის შემოქმედებაში თავი იჩინა როგორც პირადულმა, ისე მსოფლიო სევედამ. ეს გამოწვეული იყო საზოგადოებრივი პირობების უმსგავსო ხასიათით, ჯვარცმულ სამშობლოზე დარდით, პირადი ცხოვრების უკუღმართობით, ამასთანავე, მსოფლიო სევედის გაცნობიერებით. მწერალს განწყობილებას უწამლავდა, ყოფიერებას უმწარებდა წუთისოფლის წარმავლობის განცდა, სიკვდილ-სიცოცხლის პრობლემა. ბიბლიურ-ქრისტიანული მოძღვრებით, სიკვდილის საფუძველი შეიქნა პირველშობილი ცოდვა. ღმერთის მიერ შექმნილი პირველი ადამიანების შეცოდებამ, ღმერთის მცნების შელახვამ სიკვდილს გაუღო კარები ამ წუთისოფელში. ადამისა და ევას შთამომავალნი შეგუებული არიან სიკვდილის მსახვრალ ხელს: „რამეთუ სიკვდილმან შემმუსროს მე, რამეთუ სახლ ყოველისა მოკუდავისა მიწად არს“ (იობი, 30, 23). ასე შემოდის ადამიანის შეგნებაში წარმავლობისა და ამოების განცდა: „რამეთუ ყოველითავე ამავე არს ყოველი კაცი ხორციელი“ (ფს. 38, 6); „კაცი ამაოვებასა მიემსგავსა და დღენი მისნი. ვითარცა აჩრდილნი წარვლენ“ (ფს. 143, 4). საყოველთაოდ ცნობილია ბიბლიური გოდება ამოების შესახებ: „ამოება ამოთა, ამოება ამოთა, ყოველივე ამო“ (ეკლეს. 1, 2); „ნათესავი წარვალს, ნათესავი მოვალს და ქუეყანა უკუნისამდე ჰკიეს“ (ეკლეს. 1, 4).

წუთისოფლის წარმავლობის პრობლემის გაცნობიერებისას შუა საუკუნეების ქართული სასულიერო და საერო მწერლობა დიდად არის დავალებული ბიბლიურ-ქრისტიანული მსოფლშეგრძნებით, ბიბლიაში გატარებული აზრებით. „შუშანიკის წამება“: „ესე ყოველი ცხოვრებად, ვითარცა ყვაილი ველთად წარმავალ არს და დაუდგრომელ“ (2, 27). „შიოს ცხოვრება“: „უწყოდეთ, ძმანო ჩემო, რამეთუ აქად ესე ყოველი წარმავალ არს, ხოლო საუკუნოდ წარუვალ“ (2, 226). არ შეიძლება აქ არ დავიმოწმეთ ერთი საინტერესო ჰიმნოგრაფიული თხზულება „გალობანი სულისანი“: „ცხოვრებად ესე წარვალს და განილევს, შეუნიერებად და დიდებად დაჯენების, ხოლო სიმდიდრე დაღპების და წარწყმდების, რასა ცუდად ვმადლოდთ, ოდეს ყოველნი მოკუდავნი ვართ და მიწად მიქცევადნი. მოვედით, ძმანო, შთავისებდნეთ საფლავთა, სადა არს შური, საოცრებად და ხდომად, სადა არს ძვირის ხსენებად და ზუაობად, და ხორცთა გულისთქუმანი, აჰა, ესერა, მიწა, ნაცარ და თიხა ქმნილ არს ყოველი“ (13, 277).

დიდი ქართველი ფილოსოფოსი იოანე პეტრიწი იტყვის: არარად არს სოფელსა შინა მტკიცე, ყოველივე მსწრაფლ წარმავალ არს სრულიად: არცა სიმდიდრე, არცა სიგლახაკე და არცა დიდება, – აჩრდილი და სიზმარი“ (3, 173). „ვეფხისტყაოსანში“ ვკითხულობთ:

„დღეს საწუთრომან ლახვარსა მიმცა, დანასა მახია,
აწყა ვცან, საქმე სოფლისა ზღაპარია და ჩმახია“.

საჭიროდ გვესახება ჩვენს ერამდე IV-III საუკუნეების პირველი ცნობილი ჩინელი პოეტის ციუი იუანის (340-278) თვალსაზრისის გახსენება, რაც უთუოდ ძველ ჩინელთა წარმოდგენებიდან გამომდინარეობს. ადამიანი შეჰხარის სიცოცხლეს, რომელსაც უმწარებს წარმავლობის განცდა: „მსურდა არ მეგრძნო ჭირხლი სიბერის, მაგრამ გვიქადის გარდაუვალს ბედი-ავბედი“ („სიცოცხლის დიად მეუ-

ფეს“). ციუი იუანის რწმენით, ადამიანის სხეული მოკვდავია, სული კი – უკვდავი: „რადგან სხეული მოკვდავია, სხეული კვდება, სული კი ჰკიეს სამარადისოდ“... ეს სიტყვები პარალელს პოულობს ლაო-ძის „დაო დე ძინთან“: „გვამი იხრწნება, სული უკვდავია“; „უკვდავია სული უწმინდესი“ (6, 227).

ძველი ჩინური პოეზიის მშვენიერება ვან ვეი (701-761) შეუპყრია წარმავლობის საზარელ შეგრძნებას: „ხომ ჩამჩინებებს საღვთო კრებული – რომ სიზმარია სუფველაფერი... ცხოვრება ეკალთა მჩენი – ავანჩავანი... ყოფნა-უდაბნო, გზა-უდაბური“... ვან ვეი მიწიერ ცხოვრებას უყურებს, როგორც ამაოებას. ამის გაცნობიერებაში გადის სწორედ ბუდიზმის კვალი, თუმცა ამ მოძღვრების არა სრული და თანმიმდევრული გათვალისწინებით (შდრ. მოსია, 79).

შესაძლოა შესავალი გაგვიჭიანურდა კიდევ, მაგრამ იგი დაგვჭირდა ერთგვარად ფონის შესაქმნელად გიორგი შარვაშიძის მხატვრულ მემკვიდრეობაში წუთისოფლის წარმავლობის შეგრძნების, საწუთროს უკუღმართობის გამოსახვის წარმოსაჩენად. პოეტს ცხოვრებამ არაერთხელ დააღვეინა შხამი და სამსაღა. დავიმოწმებთ დიდ ქართველ მეცნიერს სიმონ ჯანაშიას: „პირადი ცხოვრების უკუღმართობა, საზოგადოებრივი პირობების ხასიათი („შემოგხვევია ცხოვრების სულთამხუთავი გალია“), ველური რეჟიმი, წრე – არაფერი უწყობს ხელს, რომ გ. შარვაშიძე პროფესიონალი ლიტერატორი დადგეს, თუმცა იგი ბუნებით ყველაზე ადრე სწორედ ამისთვისაა გაჩენილი“ (7, 65). ახლა კი ოთარ ჭურღულიას მოვუსმინოთ: „გიორგი შარვაშიძის თავგადასავალი უსასრულო ტანჯვა იყო. ბავშვობიდან დაებედა მას დარდი და ფიქრი ჯვარცმულ სამშობლოზე... იგი მოაშორეს სანუკვარ მხარეს, სანატრელ აფხაზეთს და ყმაწვილკაცობიდან მოყოლებული მთელი ცხოვრების მანძილზე განიცდიდა დევნას, დამცირებას, შევიწროებას“ (14,70).

სიმონ ჯანაშიას მითითებით, გიორგი შარვაშიძის ეპიტაფიისათვის შეუძლებელია უკეთესი ტექსტი მოიძებნოს, ვიდრე ის, რომელსაც ეს მისივე ლექსი შეიცავს: „უსამართლობის ცხოვრების ზღვაში შენ გერგო წილად მხოლოდ ტანჯვები, და იმ ტანჯვების უღმერთობაში კაცთა სიავის მწარე იჭვები არ შეჭხებიან შენს კეთილ გულსა, რომელშიდაცა ძმათ სიყვარულსა ენთო უმრეტი, წმინდა ლამპარი! ის გაანათებს შენსა წარსულსა და მით იქნები დაუვიწყარი“ (7, 100).

გიორგი შარვაშიძის პოეზიაში პირველად 1872 წელს დაწერილ „მოგონებაში“ გამოჩნდა „სოფლის ლახვრები“. ლექსი სოფელ ჭკადუაშშია (ზუგდიდის რაიონი) შექმნილი და ეძღვნება პოეტის მეგობარს კოწია დადიანს. პოეტი იგონებს სიყვარმის ჟამს, როცა ცხოვრებამ პირველად გააცნო დარდი, ღიმილი და ვნებანი. სწორედ სიყმაწვილეში აგრძნობინა მუხთაღმა წუთისოფელმა ლახვრის სიმწარე: „სად პირველ ვიგრძენ სოფლის ლახვრები და ხის ქვეშ ვიწექ დაფიქრებული; უმეცრებითა მჭმუნავი თავი ხელთ შორის მეპყრა გაცხელებული“ (7, 82).

გიორგი შარვაშიძე იხსენებს იმ ადგილს, „სადაცა განველენ სიყრმისა ჟამნი“, სადაც დედის გვერდით იმყოფებოდა „დამდნარს საბრალოს ხვედრად სამარის“, სადაც პირველად დაღვარა გულშეჭირვებულმა „თვით უწრფელესნი ცრემლნი მწუხარის“. მწერალი პოემა „გვადანის ციხეში“ ტკივილივით გადაგვდებს უმწვავეს განცდას საწუთროს, ამქვეყნიური ცხოვრების წარმავლობის თაობაზე, ორგემაგე სოფლის ვერაგობაზე. ცხოვრების ბორბლის ტრიალს ვინ რას გაუგებს, ცხოვრება ვის რას უწილადებს, არავინ იცის. როცა ფუფუნებას მოგგვრის, იქვე განგირისხდება, ყველამ უნდა გაიცნობიეროს ამქვეყნიური არსებობის წარმავლობა. ვისაც ამის შეგნების უნარი აკლია, „ის უმეცარი და აბდალია“: „აგრე ცხოვრება ხან რას გვარგუნებს, როგორ ტრიალებს ეგ არვინ იცის, რასთვის უმართლოთ რას გვაფუფუნებს, ხან გვირისხდება, განგებამ უწყის. უნდა გვასოვდეს,

წუთი-სოფელში, რასაც ვხედავთ, წარმავალია! ვინც ფიქრობს, თავის ბედი აქვს ხელში, ის უმეცარი და აბდალია“ (7, 124-125).

დრამატულ თხზულებაში „გიორგი მესამე“ გიორგი შარვაშიძე თავის დამოკიდებულებას უკუღმართი საწუთროსადმი დემნა ბატონიშვილის ენით გადმოსცემს: „წუთისოფლის ცხოვრების წესი „უნამუსო და უტიფარია! კაცთ სასოება, თვით უმჯობესი, ცრუი ფარია. ავი და ჭუჭყი მით იფარება, კეთილი ქვეყნად, ვით სიზმარია, სიტყვაა მხოლოდ და ისე ქრება, როგორც ქარია. რაც უნდა იყოს კაცი მართალი, მცნებათა ეპყრას წმინდა ჯვარია, მასზე იტყვიან მხოლოდ: „საწყალი რა სახმარია“ (7, 166). ამასთან დაკავშირებით ელგუჯა თავბერიძე შენიშნავს: „დემნა პიესაში წარმოგვიდგება, როგორც ადამიანთა გაუტანლობაზე, კაცთა სიმუხთლეზე, ბოროტებაზე მოფიქრალი ბატონიშვილი; წარმოთქვამს შექსპირულის ტოლფარდ მონოლოგს – ამოება რომ ჩქეფს თითოეული ფრაზიდან, მოუწყობელი წუთისოფელი, სიკეთე-ბოროტება ერთმანეთში აღდგებილი, ფარად სიკეთე, გულში ბოროტი, კეთილი სიტყვა – მოვარდნილი ქარი“ (8, 224).

გიორგი შარვაშიძის პოეზიაში წუთისოფლის პრობლემას, სიკვდილ-სიცოცხლის თემას უშუაოდ უკავშირდება ბედისა და უბედობის საკითხი. ჯერ კიდევ უძველესი შუამდინარული პოეზია აქცენტს აკეთებს ბედსა და ბედისწერაზე, მის წინასწარგანსაზღვრულობაზე, ბედის გამრიგეზე, ადამიანის უბედობაზე, ბედის ანაბარა დარჩენაზე („ინანას ლიტურგია“, „ქება დედისა“, „ჰიმნი მეფე შულგისათვის და მიმართ“, „თამუხის სიზმარი“ და ა.შ.). (ფილოსოფია, 1972:19,29). აქვე უნდა დავასახელოთ ჩვენს ერთდელი ძველი ჩინური პოეზია, პირველ რიგში „შიძინი“. დუნჯუან-შუს (ძვ. წ. აღრ. II ს.) „ბედი ცის წარმოგზავნილად“ მიაჩნდა, „შიძინის“ მიხედვით, ცა წარმართავს სამყაროს ბედს და ამოძრავებს ისტორიას (12, 31).

ქართულ შუა საუკუნეებში ბედსა და ბედისწერაზე არაერთგვაროვანი წარმოდგენა არსებობდა. მაგალითად, რუსთაველს სწამს ბედისა და ბედისწერისა, მისი წინასწარგანსაზღვრულობისა, დავით გურამიშვილი კი კატეგორიულად უარყოფს ბედს და არარაობად თვლის მას. ქართულ კულტურულ ტრადიციებზე აღზრდილ გიორგი შარვაშიძეს, ბუნებრივია, თავისებური წარმოდგენა ჩამოუყალიბდა ბედის საკითხზე. მის ნაწერებში არ იგრძნობა ბედით მოხიბლვა, მისი პრიმატი, მისადმი მინდობა. პირიქით, რუსთაველის გმირებივით იგი უჩივის უბედობას, რაც გამოწვეული იყო სოფლის უკუღმართობის შეგრძნებით. როგორც ჭეშმარიტად ქრისტიანი პოეტი, ღმერთს უშუალოდ ვერ ჰკადრებს საყვედურს უბედობის გამო, სამაგიეროდ ბუნებას შესჩივის:

„ოჰ, ბუნებაჲ, შენ ძლიერო,
მართალო და საკვირველო...
მაშ, მიკვირს, რათ შენგნით სოფლად
უბედობა არს გამოსრული“ (7, 94)

დამოწმებული სტროფის ქვეტექსტში უთუოდ ირეკლება ღვთისადმი საყვედური, ვინაიდან ბუნება ხომ უფლის გაჩენილია. კოწია ერისთავისადმი მიძღვნილ ლექსში („კოწია ერისთავს“) გიორგი შარვაშიძე პირდაპირ მიგვანიშნებს ბედის ეტლის მტრობაზე: „მისთვის, რომ ეტლი შენის ბედისა როგორც მე-ჩემი, დაგმტვრებია, რომ არც შენ გინდა დახრა ქედისა და გზა სიმდაბლის არ გყვარებია“. ამით ნათქვამია: მუხთალი ბედის წინაშე ქედის მოხრას არ აპირებს.

„ვარადას“ ავტორი სამშობლოსადმი მიძღვნილ ლექსში („მამულს“) მწარედ განიცდის „ჩრდილოეთისა სასტიკი ჩრდილი“ სინათლეს თუ როგორ უსპობს მის ქვეყანას, ახრჩობს „ცრემლნი გლოვისა“ და უბედობის ზარი:

„იმ თეთრ ნაკვეთით ჩამოდევლიან
კვნესით, ღრიალით ცრემლნი გლოვისა

და ათას ღარად მკერდს უხეთქიან
ნიშნად ზარისა უბედობისა (7, 97).

გიორგი შარვაშიძეს აქვს ერთი მშვენიერი ლექსი „სიმღერა“, რომელიც გაუ-
ღენთილია პესიმისტური განწყობილებით. პოეტი წუხს იმის გამო, რომ არსაიდან
არვის ელის, სატრფომაც მხარი აუქცია და მწველი სევდა დაუტოვა. ნაჭრილობე-
ვი გული კვნესის, თუმცა ღირიკული გმირი შეგუებულია ვითარებას, რადგან ეს
ყველაფერი საწუთროს წაღმა-უკუღმა ბრუნვის შედეგია: „ზოგს ახარებს, ზოგს კი
არა“. ლექსის ბოლოს ავტორი მრჩევლის როლში გვევლინება: „არსაიდან არვის
ველი, სატრფომ გვერდი ამიარა, დამრჩა მხოლოდ სევდა მწველი და გულში კი
მძიმე იარა. ასეთია სოფლის ბრუნვა, ზოგს ახარებს, ზოგს კი არა. არას გვარ-
გებს ბედზედ მღურვა, თუკი ერთხელ ჩაიარა“.

აქ ზოგადად ბედზე კი არაა მინიშნება, არამედ კონკრეტულად სატრფო-ბედ-
ზე. თუკი ვაჟკაცს შესაფერისი მიჯნური შეხვდა, იტყვიან: ბედმა გაუღიმაო, იღბა-
ლი ჰქონიაო, თუ პირიქით მოხდა, შეიცხადებენ: რა უბედო ყოფილა, იღბალმა არ
გაუმართლაო. საანალიზო ლექსის მიხედვით, ბედზე მღურვა ანუ უიღბლობის
განცდა უსარგებლოა თუ ამორჩეულმა სატრფომ ზურგი გაქცია, „თუკი ერთხელ
ჩაიარა“.

საკითხთან დაკავშირებით განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს გიორგი შარვა-
შიძის ლექსი-შედევი „ვარადა“. ქართულ თუ უცხოურ ლიტერატურაში ბევრი
რამ წავიკითხავს ბედზე, ბედისწერაზე, მის მიღება-არმიღებაზე, უბედობის ჩი-
ვილზე, მაგრამ იშვიათად შეგვხვედრია ღირიკული გმირის მხრიდან ბედისთვის
დამუქრება. „ვარადაში“ კი გამონაკლისი ვითარება დასტურდება: „ზოგჯერ გიჟუ-
რად შეჰკივლებს ბედისა სამუქარადა. ეტყვის: მარტოკა დამაგდე ნაწყვეტად, ნაო-
ხარადა; მიკვირს საწუთროს ვნებანი ვის ჰფხვრიან, ვის სახმარადა და მსგავსსა
ბოროტებასა ყურსა არ უგდებს ცა რადა“ (7, 89).

ყურადღებას იქცევს ლექსის ბოლო ორი ტაეპი. დასველიანებულ პოეტს უკ-
ვირს თუ საწუთროს ვნებებს და ბოროტებას რატომ არ ალაგმავს, ან ყურს მაინც
რატომ არ უგდებს ცა. „დაო დე ძინში“ ცა განიხილება, როგორც ბუნების შემად-
გენელი ნაწილი, მიწასთან დაპირისპირებული (6, 272). ქრისტიანული მოძღვრებით,
ერთმანეთისგან უნდა განირჩეს ფიზიკური და სულიერი ცა. გიორგი შარვაშიძის
„ვარადის“ ცა სულიერი ცაა, რომელიც გაიგივებულია მაცხოვართან. ლექსში პო-
ეტის მხრიდან უფლისადმი ფარული საყვედური იგრძნობა. საწუთროს ვნებათა და
ბოროტებათა პირისპირ დარჩენილ ადამიანს სახსენლად ღმერთის („ცის“) იმედი
არა აქვს, მას უკვირს უფლის უყურადღებობისა.

გიორგი შარვაშიძის, შეიძლება ითქვას, საპროგრამო ლექსი „ჩანგი“ ასე იწ-
ყება:

„თუმცა ჩემს გულს გარს ესევა
შხამ-ნადველის, სევდის ქარი
და შიგ რეკავს სავალალოდ
ცრემლ-საფრქვევად გლოვის ზარი“...

ლექსის შინაარსიდან ირკვევა, რომ პოეტი დამწუხრებულია ჩაგრული ხალ-
ხის ვარაძით, უსამართლობით. მასში თავისი წველილი აქვს ცხოვრების მოუწყობ-
ლობას, საწუთროს ჩარხის უკუღმა ბრუნვას, რითაც დათრგუნულია მწერლის გუ-
ლი, სავსეა შხამითა და ნადველით, რომელსაც უბერავს სევდის ქარი და ირეკება
გლოვის ზარი. დიდებული ლექსია „ფშაურ ხმაზედ“, რომლის ღირიკულ გმირში
საკუთრივ პოეტის სახეა არეკლილი. „კაკაბივით მახით დაბმულ“ ვაჟკაცში ავტო-
რის სულიერი პორტრეტი მოსჩანს, რომელსაც ფრთები ვერ გაუშლია, სევდით
მოცულა, გვერდით უღევს დაჟანგული „ყირიმი, ფარი, ხმალი“, რომელსაც ვერც

გაფერავს და ვერც მოიხმარს, ისე დაუნახანაკებია მტერს, მისი მერანი უმხედრო-
დაა დარჩენილი, თავზე მუზარადი არ ხურავს, მტვერში აგდია მისი აბჯარ-ჯავშა-
ნი... პოეტის სევდა და ჩივილი კულმინაციურ წერტილს აღწევს: „შემოხვევია
ცხოვრების სულთა-მხუთავი გაღია“.

ასეთ სიცოცხლეს სიკვდილს ამჯობინებს გულგასენილი შემოქმედი, ვინაი-
დან „ცოცხალი ლეში მკვდარზედაც უფრო მკვდარია“. თუმცა, ეს ლექსი მთავ-
რდება ოპტიმისტური განწყობილებით. პოეტს სწამს, რომ მას მხსნელად, მფარვე-
ლად მკურნალად მოეგვინება ქრისტეს მცნება და ჯვარი, მაცხოვარი დაუწყებს
ტკივილებს:

„მაგრამ არა, ძმაგ, გახსოვდეს
ქრისტეს მცნება და ჯვარია, –
იგი გიშველის, განკურნავს,
რაც ოდენ სატკივარია“.

ოთარ ჭურღულია მართებულად წერს: „ნუ შეგვაშფოთებს პესიმიზმი და
ცრემლით მოთქმა გ. შარვაშიძისა. იგი პროტესტის გამოხატულებაა. ცრემლი ტან-
ჯვით განაწამები პოეტის მოსაოხებელი საშუალებაა, დარდის ნაჟურია. ბედნიე-
რია ის, ვისაც შეუძლია თავისი კაემანი ცრემლად დაწუროს. ცრემლი დიდმა სუ-
ლიერმა ტრაგედიათ, მოუშუშებელმა ტკივილებმა იცის“ (14, 82). წუთისოფლის
წარმავლობით აღძრული მწარე გრძნობებია გადმოცემული გიორგი შარვაშიძის
რუსულ ლექსებშიც.

„გვადანის ციხეში“ ავტორი უჩივის ხალხის მოუსვენარ ცხოვრებას და
მტრის ლაშქრის თავდასხმის შიშით ყოფას: „რა ცხოვრებაა იგი ცხოვრება, თუ
ხალხი არის დაუსვენარი, ამას გულობდეს, რომ შეიძლება ხვალვე დაგვესხეს
მტრისა ლაშქარი“ (7, 111).

გიორგი შარვაშიძის შემოქმედებაში წუთისოფლის წარმავლობის განცდას
უშუალოდ ენასკვება სიკვდილის თემა. სიკვდილთან დაკავშირებით საინტერესოა
რაინერ მარია რილკეს სიტყვების გახსენება: „სიცოცხლე ნაწილობრივ უკვე შეი-
ცავს სიკვდილს და მიკვირს, ადამიანებს რად უჭირავთ თავი ისე, თითქოს ეს არ
იცოდნენ. დიახ, შეიცავს სიკვდილს, რომლის დაუნდობელ აქ ყოფნას ყოველ უმ-
ცირეს ცვლილებაშიც შევიგრძნობთ და ვცდილობთ, დაგძლიოთ იგი, რადგან სა-
ჭიროა ვისწავლოთ ნელი სიკვდილი. საჭიროა სიკვდილი ვისწავლოთ. მთელი
ცხოვრება ეს არის და ეს, სხვა არაფერი (11, 122).

„გვადანის ციხეში“ გიორგი შარვაშიძე IX თავში წერს:

„სულ სხვაა კაცი, რომელიც ბოლოს
წარსულ ცხოვრებას დაუკვირდება
და დაინახავს, მსპობსა ანგელოზს
ცელ-მოელვარეს ვერ ასცილდება“.

ეს „ცელ-მოელვარე მსპობი ანგელოზი“ სიკვდილია. ამ ხატოვანმა თქმამ და-
ვით გურამიშვილი მომაგონა, რომლის მიხედვით, სიკვდილი ჰგავს მჭლე კაცს,
რომელსაც ცელი უჭირავს ხელში და სიცოცხლეს თიბავს: „ის მჭლე კაცი ცელს
რას აქნევს, რასა სთიბავს? რასა სცელავს ნუ ენდობი საწუთროსა, სულ ბნელია,
რასაც ელავს“. ან კიდევ: „კაცს რომე სენი შეყარო, ბრჭვალი ჰკრა გულსა, მუ-
ცელსა, განა იმ სენით ვერ მოკლავ, რადას უმზადებ მუნ ცელსა?“ (4, 195). წყარო-
ების გამოკიდებას ერთ ქართულ ხალხურ ლექსთან მივყავართ, სადაც სიკვდილი
ამბობს:

„შამოვხე ფშავის მთაზედა,
ვარდნი ჰყვალდეს, იანი.
ჩაუდევ, ისე ჩავთიბე,

რო კარგმა ცეღმა თივანი“ (5, 63).

საგულისხმოა, რომ XIII საუკუნეში სიკვდილს წარმოსახავდნენ ტყავშემოკრული ჩონჩხის ფორმით. XV საუკუნეში სიკვდილი გამოხატული იყო სრულიად მკაფიოდ – ჩონჩხი ცულით და ნამგლით ხელში (10, 245). ჩანს, გიორგი შარვაშიძე იცნობდა დასახელებულ წყაროთაგან რომელიმეს, როდესაც სიკვდილი „ცელ-მოელვარე მსპობ ანგელოზად“ მოეჩვენა.

მართალია, გიორგი შარვაშიძის თხზულებათა ერთ ნაწილში მწვავედ იგრძნობა სევდა-მწუხარება, ამქვეყნიური ცხოვრების წარმავლობა, წუთისოფლის სიმუხთლე, მაგრამ იგი ბოლომდე გულგატეხილ პოეტად არ რჩება. ის არ არის მხოლოდ პესიმიზმით შეპყრობილი შემოქმედი. სიმონ ჯანაშიას სამართლიანი შენიშვნით: „ღირს სიცოცხლე, ღირს ბრძოლა, არსებობს საამისო დიდი საქმე და მიზანი. შეუმუსრავი ოპტიმიზმი, ნიშანდობლივი მთელი ქართული პოეზიისათვის, ათობს გ. შარვაშიძის შემოქმედებასაც (7, 73). ოთარ ჭურღულია „ვარადას“ მხატვრული ანალიზისას წერს: „მართალია, ეს ლექსი მოთქმაა, მაგრამ არა განწირული, ცხოვრებაზე ხელჩაქნეული ადამიანისა, არამედ ისეთი მოქალაქისა, პოეტისა, რომელსაც ჯერ კიდევ არ გადაუწურავს იმედი, დაჯერებულია, რომ ბუნება, ღმერთი არ გაწირავენ ათასწლობით ნაგებ ეროვნულ შენობას და მის უშუალოდ გამოხატულებას – ენას“ (14, 76-77).

ამრიგად, გიორგი შარვაშიძის შემოქმედებაში წუთისოფლის წარმავლობის განცდა გამოწვეული იყო პირადი ცხოვრების უკუღმართობით, საზოგადოებრივი პირობების უმსგავსო ხასიათით, ჯვარცმულ სამშობლოზე დარდით, ამასთანავე, მსოფლიო სევდის გაცნობიერებით. მის პოეტურ მემკვიდრეობაში სიკვდილ-სიცოცხლის თემას, წუთისოფლის პრობლემას უშუალოდ ერწყმის ბედისა და უბედობის საკითხი. მასში არ იგრძნობა ბედისადმი სიმპათიები, მისი უპირატესობით მოხიბლვა, ან მისთვის მინდობა, რითაც იგი დავით გურამიშვილის ანტიფატალისტურ განწყობას უახლოვდება. გ. შარვაშიძე უჩივის ბედს საწუთრის უკუღმართობის გამო, რისთვისაც ფარულად ღმერთსაც შეჰკადრებს საყვედურს. პოეტი არ ურიგდება ბედის ეტლის მტრობას, არ აპირებს მისთვის ქედის მოხრას. უფრო მეტიც, იგი პირდაპირ მუქარაზე გადადის, რასაც, საერთოდ, იშვიათად შეხვდებით სიტყვაკაზმულ მწერლობაში. მუხთალი წუთისოფლის, მუხთალი ბედის წყალობით მწერლის ცრემლი და მოთქმა ერთგვარი პროტესტის გამოხატულებაც არის. იგი სძლევეს სიკვდილის შიშსაც – ამ „ცელმოელვარე მსპობ ანგელოზს“, ბოლომდე ინარჩუნებს სულიერ წონასწორობას, გადალახავს გულგატეხილობას. „ვეფხისტყაოსნის“ ავთანდილივით სწამს, რომ ღმერთი და ბუნება არ გაწირავს. ეს ნამდვილად გადამდები ოპტიმიზმია.

ლიტერატურა:

1. მცხეთური ხელნაწერი (ბიბლია), ელ. დონანაშვილის გამოცემა, თბ., 1981-1986.
2. ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I, თბ., 1963.
3. იოანე პეტრიწი, სათნოებათა კიბე, თბ., 1968.
4. დავით გურამიშვილი, თხზულებათა სრული კრებული (დავითიანი), თბ., 1980.
5. ქართული ხალხური პოეზია, VII, თბ., 1971.
6. ლაო-ძი, ლაო დე ძინი, თარგმანი, შესავალი და განმარტებანი ლ. ალიმონაკისა, თბ., 1983.
7. შარვაშიძე გ., ლირიკა, ეპოსი, დრამა, აკად. სიმონ ჯანაშიას რედაქციითა და ნარკვევით, თბ., 1983.
8. თავბერიძე ელ., უბედო მამულის ყმა, წიგნში: გ. შარვაშიძე, თხზულებანი ორ ტომად, ტ. II, თბ., 2006.

9. მოსია ტ., ძველი ჩინური პოეზია, თბ., 2010.
10. ნორაკიძე ვ., დავით გურამიშვილი, ფსიქოლოგიური პორტრეტი, თბ., 1980.
11. რაინერ მარია რილკე, ფრანგული წერილებიდან, „ახალი თარგმანები“, თბ., 1992.
12. ძველი ჩინური ფილოსოფია, I, მოსკ. 1972.
13. ძველი ქართული ლიტერატურის ქრესტომათია, I, თბ., 1946.
14. ჭურღულია ო., გიორგი შარვაშიძე, წიგნში: გ. შარვაშიძე, თხზულებანი, II, თბ., 2006.

Tite Mosia
The Sorrow of George Sharvashidze
Summary

In the literary works of George Sharvashidze there have appeared a personal and a global sorrow. It was stirred up by abnormal character of social state, by worrying about crucified Homeland, by bad luck in personal life and also by recognition of the global sorrow. In the writer's artistic and literary heritage, the theme of life and death is connected with the problem of fortune and misfortune. There they do not feel that the author had sympathy to the destiny and he did not trust it. By this fact writer came nearer to the antifatalistic mood of David Guramishvili.

George Sharvashidze made complaints against fate for the World's bad luck. Therefore he surreptitiously complained to God. He is not going to obey his fortune. On the contrary George Sharvashidze threatens it. This fact we meet in his works very often. We think that the writer tried to express his protest by tear and grief. The writer could win over the fear of the death and keep a balance of spirit. As Avtandil from "The Knight in the Panther's Skin", he also believes that he will be protected by God and Nature, thus displaying perspectives of optimism.

Титэ Мосиа
Печаль Гиоргия Шарвашидзе
Резюме

В творчестве Гиоргия Шервашидзе проявилась как личная так и мировая печаль. Это было вызвано невыносимостью общественных условий, несложившейся личной жизнью, а также осознанностью всемирной печали. В литературном наследии писателя тема жизни и смерти, кратковременности жизни, непосредственно переплетается с вопросом счастья и несчастья. В нём не чувствуется симпатии по отношению к Судьбе, очарованность её привилегиями, или же доверия ей, чем он становится близок с антифаталистическим настроениям Давида Гурамишвили.

Гиорги Шарвашидзе жалуется на судьбу за её быстротечность и проблематичность, в чём даже осмеливается упрекать Бога. Он не намерен кланяться Судьбе, он даже угрожает ей, что, вообще, редко можно встретить в литературе. Слёзы и причитания являются проявлением своеобразного протеста. Писатель преодолевает и страх перед смертью, до конца сохраняет душевное равновесие. Как и Автандил в «Витязе в тигровой шкуре» он верит, Господь и природа не оставят его в беде, что является поводом для оптимизма.

ციალა მესხია
(საქართველო)

სულის ტაძარი

ტიტე მოსია უსაჩინოესი სწავლული, დახვეწილი ინტელიგენტი და დიდი ესთეტია. დრომ გვაჩვენა, რომ ის უგანათლებულესი მეცნიერი და სიტყვის დიდოსტატია, რომელმაც ხელოვნების ესთეტიზმი მაღალ რანგში აიყვანა. მის თითოეულ ნაშრომს გამოარჩევს საოცარი აკადემიზმი, რომელიც არაჩვეულებრივად არის შერწყმული მოქალაქეობრივ პოზიციასთან და დიდ პასუხისმგებლობასთან, რამეთუ მისთვის ხელოვნება, ლიტერატურა და ესთეტიკა მთავარ სიმაღლეზეა, ღვთით ბოძებული შესაშური ნიჭით, ცოდნითა და შრომით მხატვრულ სიტყვასა თუ უთვალავ ფერში შექმნილი სამყარო.

ბატონი ტიტე მოაზროვნეა და ფილოსოფოსი, რომელიც ანალიზისა და განსჯის გარეშე არაფერს გვთავაზობს, იგი, უდავოდ, ავტორიტეტული, თავისი ტალანტით ზურგგამაგრებული პიროვნებაა, რომლის მეცნიერულ სამყაროს ინტელექტუალური აზროვნება წარმართავს და ამაშია მისი, როგორც ნაღდი მკვლევრისა და დიდი ესთეტის ძალმოსილება...

ტიტე მოსია ავტორია 200-ზე მეტი სამეცნიერო ნაშრომის, წერილის, სტატიის, რეცენზიისა. მათ შორის 25 ცალკე მონოგრაფიად და წიგნად გამოქვეყნდა. ამასთანავე, ძვირფას მკითხველს უნდა ვაუწყო, რომ ბატონი ტიტე პოეტური ზემოთაგონების პიროვნებაა. მისი ლექსები პრესაში ქვეყნდება 1963 წლიდან. იგი 20-მდე პოეტური კრებულის ავტორია და რამდენად საამაყოა ის, რომ მისი ლექსების კრებული „დედის საფლავთან“ უკრაინულად ითარგმნა და დაიბეჭდა კიევში 2001 წელს (მთარგმნელი ს. პინჩუკი). თითოეულ მათგანში მკითხველი მრავალი კულტურის ნახავს ამოიცნობს. თითოეული ნაშრომი თუ პოეტური სტრიქონი არა მარტო ჩვენი ხალხის, არამედ მეზობელი ერების მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის გამოცდილების მხატვრულ სახეებად გარდაქმნის საგულისხმო ილუსტრაციაა. ამ თვალსაზრისით კი ანგარიშგასაწვეია ბატონი ტიტეს ტექსტები, რაც მსოფლიო პოეტური აზროვნების მრავალ საიდუმლოს ხდის ფარდას...

ფიქრობ, ბატონი ტიტეს მსგავს პიროვნებებს ღმერთი გვიგზავნის ხოლმე. დიას, მხოლოდ ღვთითბოძებული ნიჭით დაჯილდოებულ შემოქმედს ძალუძს შექმნას ვეებერთელა გონითი ნაღვაწი, რომელიც მუდამ და ყოველთვის თაობების ინტერესის საგანი იქნება. მეცნიერული კვლევა-ძიებისათვის ბატონ ტიტეს ყველა ღირსება გააჩნია. საოცრად ერუდირებული, დინჯი და გააზრებულია მისი ყოველი სიტყვა, მომხიბლავი და შთამბეჭდავი, შინაარსობრივად მდიდარი და ცინცხალი აზროვნებაც საოცარ ფანტაზიასაა მიდევნებული, სადაც „გული, გრძნობა და ფიქრი ერთმანეთზედა ჰკიდია“. მეცნიერი და პოეტი ბიბლიური პარადიგმების სამყაროშია ჩაძირული და ამადლებული და განწმენდილი ხუროთმოძღვრის საჭრეთლით ულამაზეს ორნამენტებს აჩუქურთმებს. იგი ჩასაფრებული მონადირესავით გაფაციცებული ადევნებს თვალს სტილურ მოღულაციას, თითქოს, ნებისმიერი შემოქმედის სამყარო მისი საუფლოა, მისი დაუშრეტელი ნიჭიერებისა და ფანტაზიის ასპარეზი. მხატვრული წარმოსახვისა და მეცნიერული კვლევა-ძიების ამომხვევებელი ჯადოსნური კალმის მონასმით გვაგრძნობინებს შემოქმედის მაგიურ ძალას, მის თითოეულ მსჯელობასა და დასკვნაში მეცნიერისეული შემოქმედის მსოფლმხედველობრივი ასპექტებია წარმოჩენილი უძირითადესი უნივერსალის საღვთისმეტყველო სახისმეტყველებად სახელდებული, დიადი პოეტური ენერგიითა და

ახალ-ახალი გონითი სასწაულებით რომ გეხიბლავს და თვალწინ გვიდგას „სუვერენული ბატონი“ (ჟორჟ პომპიდუ) უშურველად რომ გვთავაზობს მაღალ აზრებს და გვაგრძობინებს შემოქმედთა ნაფიქრ-ნააზრების სიმადლესა და მშვენიერებას...

და მაინც, ტიტე მოსიას მონუმენტური მონოგრაფია „დავით გურამიშვილის მსოფლმხედველობის სამყაროში“, – ვფიქრობ, აქაა რაღაც საოცარი ელვანტურობა სულისა, მეცნიერის შთაგონების მრავალფეროვნება, მხატვრული კონცეფცია, სინამდვილის ბელეტრისტიკული აღქმა, ცხოვრების სისავსის მთელი არსებით შეგრძნება და პოეტური ძალმოსილება.

გკითხულობ ამ დიდებულ წიგნს და აშკარად ვგრძნობ, რომ მეცნიერის ყოველი სიტყვა ცვილივითაა მოქნილი, რომელსაც თან ახლავს ხატოვნება და სიმსუბუქე, უფრო მეტიც, საოცარი არტიზმი სულისა. სიტყვის ეს უღამაზესი შეგრძნება მთელი სიმძაფრით გამოჩნდა დავით გურამიშვილის, როგორც პიროვნებისა და ადამიანის, ხასიათის წარმოჩენისას, საიდანაც ენით უთქმელ სიღამაზესა და სურნელს შეიგრძნობ და უბედნიერესი განცდით აღევნებ თვალს მეცნიერის ახალ-ახალ მიგნებებსა და მინიშნებებს, რათა უფრო ღრმად შეიმეცნო დავით გურამიშვილისეული პოეტური სამყაროს ღრმა მისტიციზმი და იდუმალება.

ბატონი ტიტე დავით გურამიშვილის სულის ჭეშმარიტი მხატვარია, რომლის მეცნიერული თვალსაწიერიდანაა დანახული ადამიანის ტრაგიკული ბედის შეგრძნება გადაჯაჭვული ბობოქარი საუკუნის ქარტეხილებთან. აქაა ავტორის სუბიექტური განცდის ობიექტივაცია, რასაც დისკარმონიის და სრული ადამიანური სრულყოფილებისა და ჰარმონიის ჭეშმარიტად დიდი სურვილი წარმართავს.

ნაშრომის ერთ-ერთი საინტერესო და დამაფიქრებელი თავია „მონანიების მოტივებიდან“. გკითხულობ და ვფიქრობ, რომ მეცნიერის უკეთილშობილესი სულიერი სამყარო მოითხოვს ჩადრმავებას, რათა წარმოჩენილ იქნეს მისი ყოველწამიერი ჩაფიქრება თუ დუმილი, სულის სიფაქიზე, მაღალი ესთეტიკური კულტურა და „ჭეშმარიტი დახვეწილობა“ (გოეთე).

ამ თავში ნიუანსობრივადაა წარმოჩენილი დავით გურამიშვილისეული განცდა სინანულისა, ლოცვით ამადლებული და განწმენდილი სული. აქაა მეცნიერის თვალთ დანახული ზეციერი და მიწიერი სამყარო, რაღაც მაგიური შერწყმა სულისა და სხეულისა; შთამბეჭდავი ამადლებული პასაჟები, იდუმალებისა და მისტიური ირეალობის უმშვენიერესი კულტიც. მკვლევარი შთამბეჭდავად მიგვანიშნებს ქრისტიანული ტრადიციების ერთგულებაზე, ცდილობს სიტყვიერ ქსოვილში მოიხელოთ ის ღვთაებრივი განცდა სინანულისა და ცოდვისა, რომელიც მხოლოდ გულმხურვალე ლოცვის ჟამს იბადება.

მეცნიერის კოლოსალური ენერგია ამხეურებს იმ მგზნებარე ხატებსა და პოეტურ ხილვებს, ბობოქარი საუკუნის სულისშემძვრელ მოვლენებს, ისტორიას, მთელი კოსმიური და თვით საკუთარი სამყაროს გარდამქმნელის უიშვიათეს ნიჭსა და უნარს და არაერთხელ მიგვაყურადებს გულმხურვალე ლოცვას: „გეაჯები ჩემო მყვარო, შეიწყნარო ჩემი სული“ (დ. გურამიშვილი).

ტიტე მოსია თანამედროვე ქართველ მეცნიერთაგან, შეიძლება ითქვას, ერთადერთია, ვინც ზეგარდმო ინტელექტუალური ნიჭით ჩასწვდა დ. გურამიშვილის პოეტურ სამყაროს და სიღრმისეულად აითვისა მსოფლიო პოეზიისა და ფილოსოფიის ნააზრევი, ბიბლია და მამათა თეოლოგიური ტრაქტატები... ნაშრომში ხაზგასმულია ის, რომ დავით გურამიშვილი, უპირველეს ყოვლისა, აღზრდილი იყო ეროვნულ ტრადიციებზე და ჩვენი მდიდარი ქართული სასულიერო პოეზია და ანტიკური ხანისა და მომდევნო პერიოდის ფილოსოფოსთა ნააზრევი, ბიბლია და თეოლოგიური ტრაქტატები ერთ-ერთ ძირითად წყაროს წარმოადგენდა მისთვის, რამე-

თუ ღრმად სწამდა: „შენი არს ქვეყანა და ნაყოფი მისნი, შენნი არიან რომელნი არიან და რომელი კუალად მოსვლად არიან“ (იოანე ბოლნელი).

მართებულად მიგვანიშნებს მეცნიერი ბეჟან კილანავა: „ტიტე მოსია შორს იხედება იმის წყალობითაც, რომ ის გოლიათურ მხრებზე დგას. ნათქვამი არ აკნინებს მკვლევრის დგაწლს, პირიქით: ეს მისი ნაამაგარის ღირსეული დაფასებაა, რადგან ასეთ სიმაღლეზე ასვლას დიდი გარჯა, შრომა, ნიჭი, გამბედაობა და სიმტკიცე კი სჭირდება“ (2, 245).

„ღმერთის შემდეგ დიდ საეკლესიო მამებს ეჭირათ ხელში კუერთხი მხილები-საი“, რათა მიეცათ „სულის მარგებელი სწავლანი“, ყოველთვის, რომელთა შორის იყო სენი და მიზეზი უღბებისაი, რომელთა განაშორნეს თავნი თვისნი კურნებისაგან და იქმნეს სნეულ ნეფსით“. ერთ-ერთი „ეკლესიის მამათაგანი“, „მათ ყოველთა ასწრაფებდა მოქცევად ცოდვათა მათთაგან და მოსვლად ნავსადგურსა მას სინანულისასა, და კუალად ამხილებდა“... ეს იყო მათი ვალი, რათა ცოდვილი ადამიანები ესხნათ ზნეობრივი მარცხისაგან, დაეთესათ მათში სიკეთის მარცვალი. ამიტომ იწერებოდა სწორედ ქადაგებანი, სულის მარგებელი სწავლანი... მონანიების ძალის შეგნების თაობაზე. დაკვირვება ცხადყოფს, რომ გონიერი ადამიანები, „ეკლესიის მამანი“ ცოდვილთა ხსნას ამ სენისაგან ფიზიკური ძალით, შეურაცხყოფით, ფიზიკური დასჯით კი არ ცდილობენ, არამედ შეგონებით, სულიერ ძალთა მობილიზებით, მონანიების უებარი წამლის შემწეობით, ამაში იყო მათი შეუვალი ზნეობრივი მადლიც... ცოდვის გამოსყიდვის, დაშვებული შეცდომის შეგნების იმპულსი თვით ადამიანის სულში რომ დაიბადება და აქედან დაიძვრის მონანიების გრძნობა, ეს უნდა ჩაითვალოს დიდ ადამიანურ გამარჯვებად. მონანიების ამგვარი გაგება და უპირატესობა მსჭვალავს სწორედ ჩვენს ეროვნულ სასულიერო მწერლობას და „დავითიანს“ (1, 372).

დამაფიქრებელი მიგნებებია. აქაა მეცნიერის სამყაროს ფერისცვალებაც, თითქოს, პოეტთან ერთად ისიც ხედავს წუთისოფლის ამაოების სისასტიკით „დაგლეჯილ ღმერთს“ (გრიგოლ რობაქიძე). მონანიების განცდა და უფლისაღმი მიმართული ლოცვა-ვედრება მეცნიერსა და შემოქმედს სრულყოფენ და სრულიად ბუნებრივად ჩნდება შემდეგ ლოგიკური აზრიც: „დ. გურამიშვილის სინანულის მოტივი ძირითადად ეროვნულ იდეალებსაა დაქვემდებარებული, ამ იდეალებიდანაა ამოზრდილი იმ სტრიქონებშიც კი, რომელშიც თითქოსდა პირადი ცოდვების შესამსუბუქებლად თუ გამოსასყიდად ღმერთთან ვედრების ლოცვასავით აღვლენილი ხმა მოისმის. ტანჯული მამულის, მტრისგან დავრდომილი მშობელი ხალხის გახსნილი ჭრილობიდან დაძრული სისხლი ჟონავს... დაცემული ერის კვლავ ფეხზე დაყენების შეუვალი, სწორუპოვარი საშუალება დ. გურამიშვილს მხოლოდ და მხოლოდ ქართველი ხალხის ზნეობრივ აღორძინებაში ეგულება, ამის სისრულეში მოყვანის საქმეს ემსახურება „დავითიანი“ (1, 378).

ტიტე მოსია ჭეშმარიტად დასაბუთებული არგუმენტებით ცდილობს წარმოაჩინოს პოეტის შინაგანი სამყარო, მისი პიროვნული მე, რომელმაც ამქვეყნად კაცური კაცის ცხოვრებით იცხოვრა, სინანულიც იწვინა და სიძულვილიც, მარცხიც და წარმატებაც და მიუხედავად ათასი ჭირ-ვარამისა, სიკვდილს მაინც არ უშინდება, გულზე დაჩნეული ცხოველი განცდა კი მოიარებით ათქმევენებს: „მოვა და მომკლავს სიკვდილი, მას ვერსად დავემალე, გავექცე ვერსად წაუვალ ცხენებიც მყვანდეს მალე“, ან კიდევ:

„ტურფა ხარ თვალად, ტანად, სულად ერჩევი ჯარშია,
ტანზედა დიბის ქათიბი, გიხდების კაბის არშია,
ფეხზე წითელი ჩახჩური, მწვანე კემუხტის მაშია“.

საოცრად ღრმა, ზუსტი და უზარმაზარი გონის ნაყოფია დიდი სწავლულის განმარტებანი ამ ციტატას რომ მოსდევს: „კითხულობ ამ სტრიქონებს და ძნელად თუ დაიჯერებ, რომ პოეტი სიკვდილის „ქებით“ არის გართული, არამედ თვალწინ გიდგას ადამიანი – თვალად ტურფა, ტანადი, რომელსაც ტანზე აბრეშუმის ძვირფასი ქსოვილიანი ფარჩა აცვია, უხდება კაბის არშია, ფეხზე წითელი შარვალი აცვია, ფერადი ტყავისაგან შეკერილი ფეხსაცმელი. ამის განცდისას ემოციურობას ზრდის ის, რომ სიკვდილს უყურებს თვალებში როგორც კონკრეტულ საგანს, ისე ხარ მასთან „გაშინაურებული“, რომ შიშის გრძნობა გიქრება. იგი არ ყოფილა თურმე ისე საშინელი, როგორც წარმოდგენაში გესახებოდა. დავით გურამიშვილი სიკვდილის „ქებისას“ იმით იმართლებს თავს, რომ „სიკვდილ-სიცოცხლე“ ორივე არის ღვთის განგება“. პოეტის მიერ სიკვდილის სიტურფის ჩვენებისას უნებურად გვახსენდება ვაჟა-ფშაველასეული შეფასება სიკვდილისა (შესაძლოა დავით გურამიშვილის შთაგონებით):

„რა ღამაზი ხარ, სიკვდილო,
სიცოცხლე შევნობს შენითა“.

ამ სიტყვებში ის აზრია ჩატანებული, რომ სიცოცხლის სიღამაზის წარმომჩენელი არის სიკვდილი, რომ არ იყოს სიკვდილი, სიცოცხლეს ნაკლები ფასი დაედებოდა... (1, 413).

მართლაცდა ამოუწურავია მეცნიერის მხატვრული სიტყვის შესაძლებლობები, მისი პოტენცია. კიდევ ერთხელ რწმუნდები ავტორის პოეტურ ძალმოსილებაში, რამეთუ ზემოთ მოტანილ მსჯელობაში არა მარტო დავით გურამიშვილის სული ჟღერს სიკვდილის ფენომენტან დაკავშირებით, არამედ მას თითქოს ეხმიანებიან რუსთაველი და გალაკტიონი, ბარათაშვილი და ვაჟა ფშაველა. ჩემი ღრმა რწმენით, ეს სულიერი ერთობა კი უჩვეულო პოეტური სამყაროს მოწმეს გვხდის და თითქოს, იშლება დროითი და სივრცითი კატეგორიები, რამეთუ აქაა მეცნიერის მიერ სათუთად და უგულწრფელესად მოტანილი მხატვრულად ტრანსფორმირებული განცდები და გრძნობები. მკითხველი გრძნობს მეცნიერის ადეკვატურად გადმოცემულ დ. გურამიშვილის შეხედულებებს სიკვდილის ფენომენტან დაკავშირებით. ლექსის ტევადობასა და სიღრმეს, პოეტურ სინატიფეს, ზუსტად მიგნებულ პოეტურ სახეებსა და სენტენციებს, ლექსის ბწკარებში აკუმულირებულ ბიბლიური პარადიგმების ნიუანსებს. მეცნიერს საოცრად აქვს გათავისებული დავით გურამიშვილის პოეტიკა, თითოეული ღირიკული ქმნილების ტონალობა და სიღრმისეულ პლასტებში წვდომის უიშვიათესი უნარი.

ტიტე მოსიას მხატვრული სამყაროს ნაირგვარად მოკიაფე წახნაგები, ტექსტებში მოხმობილი და გაანალიზებული უჩვეულო ფერისცვალება, ზუსტად მიგნებული დეტალები კიდევ უფრო თვალსაჩინოდ ცნაურდება პარაგრაფებში: „სოფლის დაბადება“, „ბიბლიური დავითი“, „ფსალმუნთ ებანი“, „დავით გურამიშვილის ანთროპოლოგიური შეხედულებიდან“, „დავით გურამიშვილის ეროვნულ-იდეოლოგიური ნააზრევიდან“, „დავით გურამიშვილის ეთიკური შეხედულებიდან“ და სხვ. და მაინც, მისი თითოეული დასკვნა თუ მსჯელობა დ. გურამიშვილის პოეტური ქმნილებების არსის ძიებაზე „ქრისტეს ღურსმნიდან მოდენილი ტკივილის“ განცდის ასოციაციაა და გჯერა მეცნიერის გამჭოლი მზერით განჭვრეტილი პოეტის სიცოცხლის მარადისობა.

მეცნიერმა ახალი რაკურსით წარმოაჩინა დ. გურამიშვილის ესთეტიკური ფენომენი, გლოვისა და განცდის ღრმა უნარი, სიტბოს, მოყვასისადმი სიყვარულის უშრეტი მარაგი, ღვთისმოსაობა და მტკიცე ნებისყოფა.

კკითხულობ ამ წიგნს და გული სიამაყის გრძნობით მევსება, თვალწინ დამიდგება დავით გურამიშვილის აჩრდილი, ეს „ბედნიერი ტანჯული“ (თ. ჭილაძე).

რამხელა სულიერი თვითგვემა და ტრაგედია ირეკლება თითოეულ სტრიქონში, დიდი შემოქმედის სულის ბიოგრაფიის ასე წარმოჩენა მხოლოდ მას ხელეწიფება, რომელიც ღრმა სულიერ ნათესაობას გრძნობს დავით გურამიშვილის პოეტურ სამყაროსთან...

დავით გურამიშვილია ტიტე მოსიას გემოვნების საწყაო, მისი სულის ნაწილი და ემანაცია, მისი მსოფლმხედველობისა და მხატვრული სამყაროს განმსაზღვრელი. დიდია და უსამანო ერუდიცია მეცნიერისა და პოეტისა, ფართოა მისი ხედვა და სამოქმედო არეალი. იშვიათად წამიკითხავს ესოდენ მაღალ რეგისტრში აყვანილი პოეტური ხელოვნების შეფასება. აქ მეცნიერება, ხელოვნება, ფილოსოფია და ეთიკა ერთმანეთს შეერწყა და შეეზავა. მეცნიერის დებულებებსა და დასკვნებში განსაკუთრებულადაა მონიშნული თუ რაოდენ ახლოსაა დავით აღმაშენებლის „გალობანი სინანულისანი“ და დიონისე არეოპაგელის ნააზრევი, როგორ გაერთიანდა ერთ მარადიულ სევდად ორი დიდი ფიქრიანი კაცის მიერ დანახული სამყარო და ადამიანი და ისიც, თუ რაოდენ დიდი როლი აკისრია მეცნიერს, შემოქმედს დაძლიოს კულტურასა და ხელოვნებაში არსებული ბარიერები.

ბატონი ტიტესთვის, როგორც მეცნიერისა და მოაზროვნისთვის დამახასიათებელია მაღალი ჰეროიზმი და პატრიოტული პათოსი შეთავსებული ზოგადკაცობრიულ სულიკვეთებასთან. მისი მეცნიერული განჭვრეტილობა წინა პლანზე წამოწევს დ. გურამიშვილის პოეზიის ხასიათს, რომელიც ნასაზრდოებია შუა საუკუნეების ესთეტიკით, ეყრდნობა ტრადიციულ თემატიკას, გამოსახვის ფორმებსა და მეთოდებს; სახე-სიმბოლოთა ფონზე იძენს თავისთავადობას და გონითი სასწაულებით ბრწყინავს.

ბატონი ტიტე რაღაც საოცარი ესთეტიკური ალღოთი არჩევს პოეტურ სტრიქონებს. ვკითხულობ და აღფრთოვანებას ვერ ვმაღავ, მის მიერ მოტანილ თითოეულ ციტატასა თუ სტროფში მისეული ესთეტიზმი და განცდაა ჩატანებული. აი, თუნდაც:

„საფლავით აღვსდექ, სიკვდილით სიკვდილი ვსთრგუნეო,
ჯოჯოხეთშიგან სატანა რისხვით მივბნიდეო...
მოველ ადამს და ევასა ხელი მოვკიდეო...
აღმოვიყვანე სხვანიცა, არავინ დავაგდეო“.
(დ. გურამიშვილი)

იესო ქრისტეს სიტყვას დავით გურამიშვილის დასამოძღვრად თუ რჩევა-ღარიგების მისაცემად ფართო ადგილი ეთმობა ამ ლექსში. აღსანიშნავია, რომ პოეტმა „დავითიანი“ განუმეორებელი სიტყვა თქვა ქართულ პოეზიაში. ფიზიკური მემკვიდრის უყოლობით გულგათანგული დ. გურამიშვილი მოხარულია იმით, რომ სულიერ მემკვიდრეობას უტოვებს თავის ერს. ამასთანავე, იგი ითხოვდა:

„ამ ლექსს თავი მოუყარე, საცა მეთქვა თვითო ობლად,
აგების რომ ბრძანოს ვინმემ სიტყვა ჩემთვის შესანდობლად“.

ტიტე მოსიას თითოეულ დებულებასა თუ დასკვნაში პოეტის „სულის ბიოგრაფია“ იშლება. მეცნიერი ხომ თავადაა პოეტური ზეშთაგონების, რაც ხელს უწყობს იღვაწოს მეორე შემოქმედის გადასარჩენად, რათა დაღლილი და დარბეული სული ერთმანეთში არ აირიოს. სტილური არტისტიზმი თითქოს ქუდბედად დაჰყვა მეცნიერს, მოგვითხრობს რა დავით გურამიშვილის სასწაულებრივ ბუნებასა და საოცარ პოეზიაზე, ადვილი შესამჩნევია, რომ იგი ნამდვილი ვირტუოზია სიტყვისა, რამეთუ მისი თითოეული სიტყვა მზის სხივივით ელვარებს და ღრმა განცდებისათვის დამახასიათებელი სიმძაფრითა და შარავანდედმოსილი გვაზიარებს დავით გურამიშვილის მსოფლმხედველობის სამყაროს. აქვე მინდა ხაზგასმით მივანიშნო, რომ მეცნიერს სიტყვის გრძნობის, პოეტური ენის შეცნობის უიშვიათესი უნარი

აქვს და საოცარი სიფაქიზით ელოლიავენ, ესაღბუნება ყოველ სიტყვას. ამაღელვებელი პასაჟებითა და საინტერესო დაკვირვებებით ჩაგვაფიქრებს.

დ. გურამიშვილის ცხოვრების ისტორია ხომ მუდამ უმშვენიერესი ნოველაა, რომლითაც მეცნიერი მეთვრამეტე საუკუნის აფორიაქებულ სინამდვილესთან, საქართველოს მიმე გარემოსა და სირთულეებთან გვაახლოებს, რომელთა გადალახვას უთუოდ დიდი ძალისხმევა სჭირდებოდა.

„დავითიანის“ მიხედვით, მკითხველის თვალწინ გაივლის თითქოსდა ქართველი ხალხისთვის თავგანწირული ეროვნული გმირის ტრაგიკული ხვედრი. ქრისტეს ჯვარცმას აღვიქვამთ, როგორც საკუთარი სხეულის გაუგონარ წამებას, თითქოს, მოღალატე დგას ჩვენთან ახლოს, რათა ლახვართვე განგვიგმიროს გვერდი და სისხლის დვარი გვდის.

დ. გურამიშვილმა ქართველი მკითხველის გულში მაცხოვრის სასტიკი წამების დახატვით დიდი, განუზომელი ტკივილი მოიტანა. ეს შეძლო მან სწორედ მხატვრული სიტყვის ძალით...

... „უგმირეს გვერდსა ლახვარი, ვაიმე ვითა ვსთქვი ესო“. „შემოეხვიენენ გარშამო, დაუწყეს ჭრა და კოდება“, პოეტს ქრისტეს პიროვნებაში განსაკუთრებით ნიბლავს მისი თავგანწირვა და წამების მოთმენა ადამიანთა საკეთილდღეოდ: „ჰქმენ სულგრძელობა მათხედა და დასთმე შენ ჩვენთვის იესო“. სწორედ ამიტომ ხმამაღლა შესძახებს იგი: „დიდება მოთმინებასა შენსა, უფალო იესო“. ადამიანთა ხსნისათვის ნებით წამებული ქრისტე მისმა მშობელმა ასე განადიდა: „შენ ძეო და ღმერთო ჩემო, უფალო გძღვნი დიდებასა!“ (1, 132) – ვრცელი პასაჟით მეცნიერმა გვაზიარა მაცხოვრის ჯვარცმის მისტერიას. ეს ეპიზოდი ამაღელვებელი და სულისშემძვრელია. კითხულობ და გრძნობ როგორ მადლდები, როგორ გადაიშლება ახალი შეგრძნებების ჰორიზონტი იმ შინაგანი სულის ამბოხისა, რაც ტანჯავდა დიდ მამულიშვილს. აქ რაღაც შთამაგონებელი აზრია, რაც უკვე ტექსტის ჩარჩოს მიღმაა, თუმცა, ჰორიზონტზე თითქოს ციალებს და მკითხველიც შეუმცდარად აღიქვამს მეცნიერის ნაფიქრ-ნააზრებს.

„ქართველთათვის ასეთი ძნელბედობისა და უმწეობის ჟამს შემოჰყავს თანამემამულეთა სულიერ სამყაროში ქრისტეს ხატება პოეტს, რათა მისი მაგალითით გადაგვარებულ ქართველთა დაბნელებულ გონებაში სინათლე შეიტანოს, გონს მოიყვანოს ისინი, ხალხისა და სამშობლოსთვის თავგანწირვის თესლი გაადვივოს მათ გულში; ასწავლოს თანამედროვეთ ჭირის ატანის, გამძლეობისა და მოთმინების სასიკეთო თვისებები. ამიტომ მიმართავს „ქართლის ჭირის“ ავტორი ქრისტეს: „დიდება მოთმინებასა შენსა უფალო იესო“ (1, 129-130).

პირადად ჩემთვის ეს მრავლისმეტყველი მსჯელობა და დასკვნა უფრო მეტია, ვიდრე დავით გურამიშვილზე დაწერილი უამრავი წერილი თუ რეცენზია.

ამ მონოგრაფიაში თითოეული პარაგრაფი დამოუკიდებლად სუნთქავს, მაგრამ მაინც ერთიან მოზაიკურ სურათად წარმოგვიდგება თავისი ფერადონებითა და შინაგანი სინათლით.

ტიტე მოსიას პოეტური წარმოსახვა არღვევს დროის სამანებს და გულისძარღვამდე განგვაცდევინებს ჯვარცმის მისტერიას... იღუმალებითა და გზნებით განმსჭვალული დ. გურამიშვილის პოეზიაში მეცნიერი დიდ ადგილს უთმობს წუთისოფლის რაობას, სიკვდილ-სიცოცხლის პრობლემის მხატვრულ განსახოვნებას, ასევე სავსებით სიღრმისეულადაა გაანალიზებული ფოლკლორული წყაროები, რაზედაც დაქვემდებარებული იყო პოეტის მსოფლმხედველობრივი სამყარო.

ბატონი ტიტეს წიგნიდან სამყარო შემოგვცქერის მირიადი თვალებით. ლაღად და თავისუფლად გვაზიარებს დავით გურამიშვილის შემოქმედების უშუალობასა და სულის პირველყოფილ ეგზოტიკას. ჩვენამდე მოაქვს ბობოქარი საუკუნის სურ-

ნელი, ექსპრესიული მეტაფორებით მიგვანიშნებს მარადიულ განზომილებაში არსებობის გამართლებაზე და ჰქმნის განმაცვიფრებელ კოსმიურ ჰარმონიას.

ბატონმა ტიტემ დ. გურამიშვილის მისტიკურ პოეზიაში სამყაროს უსასრულო სისტემაც მოიხილა და მისი მძლავრი უზენაესობაც.

მეცნიერის ორიგინალური აზროვნება და განსჯის თავისებურება მთელი სიხვედრით ჩანს პარაგრაფში „თვალთა ცრემლი შენ აწანწკარი“. ბატონმა ტიტემ კარგად უწყის, რომ „სულის ტირილი ცრემლს წარმოშობს. ცრემლი კი ცოდვით გაბინძურებულ სულს წმენდს, ე.ი. ცრემლს ადამიანის არსების ცოდვათაგან განბანის ფუნქცია აკისრია, ვნებათა ცეცხლის დასაშრებლად და შეგინებული სულის განსაწმენდ ცრემლს ზოგჯერ მეტი ძალა აქვს, „ვითარმედ სინანულისა ცრემლითა ძალი ნათლისღების აქუს“ (იოანე ოქროპირი).

„მონანიებით, სინანულის ცრემლით, ადამიანის მიერ ცოდვის ჭუჭყის ჩამორეცხვა, ე.ი. ცოდვილი სულის განბანვა მის შინაგან სულიერ და ზნეობრივ კათარზისზე მეტყველებს, ცოდვილი კაცის ზნეობრივ კაცად გარდაქცევაზე მიგვანიშნებს“ (1, 393).

როგორც არაერთხელ მივანიშნეთ ტიტე მოსიას ხედვის ესთეტიკური პლანი, აზროვნების განსჯითი ხასიათი სულიერ ფასეულობათა და მოვლენათა სიღრმისეული განცდა გაპირობებულია ლიტერატურული ტალანტის თავისებურებით, რასაც ზურგს უმაგრებს დახვეწილი, უტყუარი გემოვნება.

უცილო ჭეშმარიტებაა ის, რომ ცხოვრება მუდამ საკუთარ სტრატეგიას გვთავაზობს და ყოველდღიურ ფოკუსში გვითრევს, რათა ძლიერმა სულიერმა ტკივილებმა არ დაგვთრგუნოს, არ დაგვაბეჩაოს. ამ მონოგრაფიაში კარგი მიგნებები, ზუსტი აქცენტებია დასმული და ის სასიცოცხლო ველიცაა მონიშნული კაცს ამ ცოდვილ მიწაზე რომ აძლებინებს.

ამ წიგნმა წარმოაჩინა ბატონი ტიტე, როგორც დიდი მეცნიერი და დახვეწილი ესთეტი, რომელსაც ეხერხება ოსტატური აღწერა საგანთა და მოვლენათა, ღრმა და საგულისხმო მსჯელობა ეგზისტენციალურ საკითხებზე, რომლის ბიბლიური ილუზიები სულის თავისუფლებისაკენ ისწრაფვიან. მის თხრობას თავისებურ სიმსუბუქეს მატებს მახვილგონივრული დაკვირვებები, მინიშნებები და კონცეფციები, რაც ხაზს უსვამს ავტორის განსწავლულობას, მის არტისტულობას და სიტყვიერი თამაშის ხელოვნებას.

ბატონი ტიტე არტისტიზმის ჭეშმარიტი ვირტუოზია. ყოველივე ამას მის „სტრიქონებში ჩაქსოვილი სუნთქვით შეიგრძნობ“ (გრიგოლ რობაქიძე). ის ლიტერატურის თეორიასა და პოეტურ ხელოვნებაში ღრმად ჩახედული ის მეცნიერია, რომელიც საკუთარი ერუდიციის, კულტურის წყალობით, უცხოელ მწერალთა, მეცნიერთა თუ ხელოვანთა შემოქმედებით მარგალიტებსაც უშურველად გვთავაზობს, ვით კირითხურო, რომელსაც პოეტური მზერა მარადისობისთვის მიუპყრია და დავით გურამიშვილის ტანჯვისა და გლოვის ესთეტიკა საკუთარი სულის ნაწილად უქცევია. მეცნიერისა და პოეტის თვალი სულის სიღრმეებსაც წვდება და ჩვენი სურვილებისა და ოცნებების თვალშეუდგომ მწვერვალებსაც.

დიდი სწავლული „გლოვის ტექსტში“ (ბეჟან კილანავა) ბედნიერებისაკენ უსაზღვრო სწრაფვას განჭვრეტს, რამეთუ მისთვის მისაღებია ელევანტური და რომანტიკული მედიტაციები, წარსულისა და აწმყოს ფანტასმაგორიები... წარსულთან თუ დღევანდლობასთან, ცხადთან თუ იდუმალთან, მიწიერთან თუ ზეციერთან მთელი არსებით ღტოლვა მისი, როგორც დიდი ესთეტისა და მეცნიერის, სასწაულებრივი უნარია და მაინც, ამაყი ნება და ინტელიგენტური ხავერდოვნება, პიროვნული სიხარული, სიღამაზე და მშვენიერება, აღფრთოვანება და უნაპირო სიხარული (ქრისტეს პირისახის) ხილვით, აღტაცება დავითის ბადით, საიდანაც ფი-

ზიკურად წარმოიშვა ქრისტე, „განუმეორებელია ამ ბაღში დარგული ხე, ანუ მაცხოვარი, მისი ხილი, ანუ რჯული. ქრისტიანულ რელიგიას ეზიარებიან ჭეშმარიტი მორწმუნენი“. „ზედ გულზე ვიბი იგი ხე კაციანი და ღვთიანი“ (1, 196).

ზოგი თავისებურად არის ბედნიერი, ზოგიც უბედური, განსაკუთრებულობა რჩეულთა ხვედრია, რჩეული სახელით, გვართ, საქვეყნო დვაწლითა და პირადი ცხოვრებით. ზნეობრივი გმირობა იშვიათია, საბედნიეროდ, ის არა მარტო კულტურის, არამედ ცხოვრების კუთვნილებაა, კიდევ უფრო მეტად დასაფასებელი, დასამახსოვრებელი და მოსაფრთხილებელი...

სიტყვის ოქროპირსა და რიტორს დიდი დავით გურამიშვილის სევდა მუდამ თან დაჰყვება და განწყობილების მიხედვით ახალ-ახალ მარგალიტებს განაბრწყინებს გარინდული მრევლის სულსა და გულში, მუდამ უმაღლეს იდეალებს ნერგავს ეროვნული მწერლობის გულმხურვალე ქადაგი, ჭეშმარიტი მოძღვარი და მეცნიერი, მხატვრული სიტყვისა და ლექსის შეუმცდარი ჭაშნავირი პოეტებისა და მწერლების უმკაცრესი მსაჯულიცაა, უნივერსიტეტებსა თუ აკადემიებში, რესპუბლიკურ კონფერენციებსა თუ წიგნების წარდგინებაზე მუდამ გულისყურში ჩაგვესმის მისი ჟღერადი ხმა მჭერმეტყველებისა, სასწაულებს რომ ფანტავს მთელს საქართველოში...

ამ მონოგრაფიაში ტიტე მოსიას პორტრეტიც გამოიკვეთა, კაცისა, რომელსაც თავი მეცნიერებისათვის, ქართული კულტურისათვის შეუწირავს. სტუდენტი ახალგაზრდობის სიყვარულით გულანთებული მოძღვრის ყოველდღიურ გარჯაში ნათელ კონტურებად იკვეთება და მრავალგზის დასტურდება ღირსეული წინაპრის – დავით გურამიშვილის მხატვრული აზროვნებისა და ნაანდერძევის ჭეშმარიტი ძალა და ხიბლი.

ჰოდა, დადის ჩვენს შორის ღმერთკაცი, თითოეული მისი ნაბიჯი სინათლისა და მზის ემანაციაა, სიტყვის დიდოსტატი და ჭეშმარიტი მოძღვარი ფეხაკრეფით, მაგრამ ლაღად დააბიჯებს დავით გურამიშვილის სულის ტაძარში და სჯერა, რომ აქედან უფრო ადვილია ჩვენი მარადიული იარების მოშუშება. ეოცნებება ენგურსგაღმა დარჩენილი საქართველო და ზეცისკენ თვალეზმპრობილი ივედრება თვალწარმტაცი აფხაზეთის, სანუკვარი ოდაბადეს ხილვას:

„სევდას, რომელიც ნაკადად მოჰქუხს,
ვერ გაისტუმრებს გული ვადამდე,
ნეტავი, ერთხელ მამყოფა სოხუმს,
სული მხდებოდეს, სიკვდილს გადავდებ“.

ლიტერატურა:

1. მოსია ტ., დავით გურამიშვილის მსოფლმხედველობის სამყაროში, გამომცემლობა „ინოვაცია“, თბ., 2010.
2. კილანავა ბ., რჩეული შრომები, პირველი ტომი, გამომცემლობა „ინტელექტი“, თბ., 2004.

Tsiala Meskhia
Spiritual Temple
Summary

Tite Mosia is a well-known scholar, refined intelligent and aesthete. As time proves he is a very well-educated scientist and a great master of a Word. His scientific works are academic as the scientist has a defined civil position and great responsibility.

The main values for him are Arts, Literature, Aesthetics.

He uses his great gift of eloquence to reflect the Universe created by the Lord God “in uncountable colours”.

Tite Mosia is an author of more than 200 scientific works, articles, essays.

Twenty five of them are published as monographs and books. T. Mosia has also about 20 poetry collections. One of them (“By the Mother's Grave”) was translated from Georgian into Ukrainian by S. Pinchuk.

The monograph “The World-Outlook of David Guramishvili” is the most important work of T. Mosia. The book is a part of the scientist's soul and the definer and determiner of his artistic world.

Reading the book we feel the great erudition of the scientist. Here science, art, philosophy and ethics are the whole.

The scientist shows the sameness of ideas of David Aghashenebeli (David the Builder) (“Galobani Sinanulisani”) and Dionises of Areopagus and we feel importance of the scientist's work reflecting that.

We read with great interest each page of the book and we can realise “spiritual biography” of the greatest poet, details of his life, his aim to look for the main sense of being - God and Native country.

Both of them – the poet (D. Guramishvili) and the scientist (T. Mosia) look for the Lord God, the One, Each and All, Every and Everything, reflected in Nature and incomprehensible as well.

The monograph reflects the portrait of a scientist living for science as well as his great spiritual ancestor David Guramishvili lived for the Arts.

Циала Месхиа
Храм души
Резюме

Титэ Мосиа – известный учёный, рафинированный интеллигент и эстет. Время доказывает, что он глубокообразованный учёный и великий мастер слова.

Его научные работы академичны, у него ярко выраженная гражданская позиция и огромная ответственность.

Важнейшими ценностями для него являются искусство, литература, эстетика.

Свой великий дар слова учёный использует для отражения многоцветного универсума.

Титэ Мосиа является автором более чем 200 научных работ, статей, эссе.

25 из них напечатаны как отдельные монографии и книги.

Т. Мосиа – автор около 20 поэтических сборников. Один из них («У материнской могилы») был переведён с грузинского на украинский язык в 2001 году С. Пинчуком.

Важнейшей работой Т. Мосиа является монография «Мировоззрение Д. Гурамишвили». Эта книга – часть души учёного, определяющая его артистический мир.

Читая книгу, чувствуется огромная эрудиция учёного. В книге искусство, наука, философия, этика представляется как единое целое.

Учёный показывает тождество идей Давида Агмашенебели (Давида Строителя) («Галобани Синанулисани») и Дионисия Ареопагита. Мы чувствуем значимость научной работы.

Каждую страницу читаем с глубоким интересом и перед нами предстаёт картина «духовной биографии» великого поэта, детали его жизни, его поиски смысла жизни, Бога, сути Родины.

Оба – поэт (Д. Гурамишвили) и учёный (Т. Мосиа) ищут Господа Бога, Единственного, Единого, Каждого и Всего, Всех и Вся, отраженного в природе и непостижимого.

Монография отражает духовный портрет учёного, живущего ради науки, также как его великий «предок» жил ради художественного слова.

Eleni Boliaki
(Greece)

WHO IS DIONYSUS? AND THE STUDY OF RELIGION

There is a remarkable lack of agreement on who Dionysus is and on what constitutes the "dionysian" category. Although almost most of the scholars agree that Dionysus represents an important truth, they disagree over the most fundamental facts about dionysian religion and the nature of the truth that it represents. The remarkably different and, in some cases, incompatible interpretations of a single phenomenon reveals the different theoretical presuppositions and canons of the different interpretive systems. In fact, dionysian religion is indicative of the diversity of interpretations that can be formed for a single phenomenon.

The evidence we have is not at all helpful in forming a clear, unified and coherent answer to the question of who Dionysus is, ironically because this evidence is rich, but also diverse and contradictory. How this data will be organized and interpreted depends on the skills and presuppositions of each scholar and the system to which s/he belongs. Another hindrance in the forming of a unanimous explanation of dionysian religion is the fact that it entails aspects of life that are controversial and hard, if not impossible, to define, such as ecstasy and any other extreme, highly emotional and non-rational states.

It is important to locate the presuppositions of each process of interpretation, because they also imply assumptions about the nature and importance of religion in general. One implication is the understanding of religion either as an error that resulted from the primitive people's deficient intellect, or, as an authentic way to express humanity and its highest activity.

There are three main systems of interpretation:

1) The Genealogical

This group of scholars, including James G. Frazer, Erwin Rohde, Martin Nilsson and, to some extent, Jane Harrison and E. R. Dodds, searched for the origins of religion and concluded that religion, as well as culture in general, was the primitive's erroneous response to a basically hostile and difficult world. In the evolutionary stratification, the simplest forms preceded the more complex ones. Since the primitives were situated at an earlier stage of evolution, they could not develop science or technology--the only means by which practical problems can be solved. The primitives would never have had the desire or the ability to indulge in metaphysical speculation. Therefore, religion was created because of the undeveloped intellect of the primitives, and, as such, it was based on mistake and superstition. As a form that corresponded to the primitives' mentality, religion was simply an ineffective attempt to control the material world and produce beneficial effects. According to this system of interpretation, religion becomes discredited, since it possesses no intrinsic meaning.

Martin Nilsson is an ardent advocate of this stance. For him, religion was not a comprehensive behavior in its own right, nor was it a legitimate expression of metaphysical insight. His basic strategy was to present humanity's most basic practical and natural needs and to show how primitive people dealt with them, that is, first he treated religion historically and then he examined the meaning of what he had investigated and described. Since meaning was identified with beginnings, he attempted to reveal the origin of the phenomenon, trace the cause--in this case an error--and then explain it by relating it to the earlier stages of human evolution. For Nilsson, all the "irrational" phenomena could be traced to an error and, thus,

they could be explained rationally. However, as soon as they could be *explained*, as soon as they ceased been unintelligible, they were no longer religious.

The unsophisticated people of the earlier stages of human evolution expected the gods to provide improvement to their material position. Along these lines, the real cause of dionysian religion was the confused associations based on a malfunctioning logic. Dionysus was one of the creations of a mistaken thought and fantasy of the primitive mentality of helplessness, confusion and prelogic. As a god of vegetation and fertility, he was related to the practice of sympathetic, mimetic magic, a mystical and, therefore, an erroneous and ineffective way to compel nature to be more fruitful, to drive away evil forces, to prevent interruptions of the ordinary course of nature and to guarantee seasonal stability. Further, when the operations of magic did not bring the desired material benefits, Dionysus, still able to rescue his followers and make life bearable, provided oblivion and relief for the miseries of life.

2) Translation

This group of scholars, including Emile Durkheim, Jane Harrison and E. R. Dodds, perceives religion as an authentic and comprehensible human enterprise, and sees no distance between religious behavior and contemporary mentality. Religion is not a mistaken way to deal with practical problems, but an activity that is successful in fulfilling certain important human needs and aspects.

However, this group rejects as illegitimate conceptions like the 'sacred' or the 'supernatural'. Religion, according to them, projects and objectifies aspects of human life in a confused manner. For this reason, this group of scholars endeavors to translate the manifest parts of a religious phenomenon into a language that would accurately describe the *actual--sociological or psychological--meaning and significance of the phenomenon*. Therefore, this system of interpretation does not truly perceive religion as a legitimate and authentic way to deal with the deeper levels of reality.

E. R. Dodds shares some positions with both the above systems. For him, the gods represent conceptions that had no existence outside the imagination of those who worshipped him. Religion evolved as a mental response to--usually overwhelming, dangerous, violent and 'irrational'--emotions and drives which demanded some causal explanation. The Greeks, instead of using abstract terms like the ones psychology uses today, used the language of divinity. This language was a pictorial expression as well as a projection of their inner, psychological states. Their mythological, symbolic and anthropomorphic portrayal of their psychological pressures, made the latter concrete and, therefore, easier to deal with. While objectifying their emotions and urges in this way, they were at the same time ascribing them to an alien, supernatural origin. This method of projection and objectification functioned as a way to control an otherwise dangerous fierceness and intensity, to take control and stabilize psychological agitation and, thus, to ensure the individual and communal emotional balance.

In this way, Dodds tried to demystify religion as a phenomenon that did not originate from or with an experience and expression of an authentic urge, but was an erroneous explanation of intense emotional states. In contrast to the modern society that has the conceptual tools to increasingly free itself from the irrational impulses and act based on rational choices, the intellectually unsophisticated people of an earlier stage of evolution used a mythological language because they had no other instrument for understanding and controlling their psychological states. The foremost difference lies to the fact that, although modern people acknowledge the irrational, they do not divinize it as the Greeks did.

Nevertheless, Dodds was less strict of an advocate of evolutionism--that religion was the result of a gradual growth from some more infantile stage--than others. He attributed to religion an important role by describing it more in terms of the ways it operates to keep the culture going, rather than in terms of its origin. His attempt to demystify, however, was based on a moral commitment: the human cause, which, according to him, is better served by modernity's critical reason rather than by religion. Not that civilization can eliminate the irrational for him, dionysian religion reflected the fact that the irrational will always play a fundamental role in life, yet, at least, it can increase knowledge and, thus, extend freedom.

The main function of the religion of Dionysus, in particular, aspired to the psychological benefit of catharsis. By satisfying the individual's impulse to reject responsibility, it controlled and eradicated some infectious irrational drives. According to Dodds, the dionysian abnormal mental state heals in a homeopathic way: it is both the cause and the deliverer of madness. The emotional release and at the same time control at the dionysian rites and festivals was a social necessity, a means for the social hygiene: it ministered the anxieties of both individuals and community. The collective hysteria of the followers of Dionysus, by ritualizing violence and the irrational, canalized the emotional excess into controlled outlets all this, for the health, preservation and continuation of the community.

3) Rearticulation

The scholars who represent this school of thought are Mircea Eliade, W. K. C. Guthrie and Walter Otto agree that the primitives were as intellectually sophisticated as the modern people are, and that they attempted to structure their world in terms of an ultimate, supernatural reality. Religion is at the same time the cause and effect of a confrontation with the deepest levels of reality, and the scholar's role as interpreter is to achieve the highest level of insight into the specific community's religious system at large.

According to them, there is no proof that evolution as development has taken place in a uniformly and consistently progressive direction, especially in areas involving intellect and human values. There is change not progress as betterment, as a movement from simple modes to more sophisticated ones. The dionysian religion is a meaningful religious orientation and a genuine expression of a metaphysical truth. As an expression of reality it is even more adequate than contemporary scientific models.

Walter Otto accused the evolutionists for being limited to causal and logical thought. Their prejudice derived from an ethnocentrism that was able to make only assumptions, presumptions, impositions and projections. He argued for the authenticity of religion, which stemmed from a fundamental need for some ultimate context of meaning and truth, and not from merely practical concerns. As such, religion does not express the condition of humanity, but the primordality, the deeper levels of experience and the reality of the divine itself. Gods are not devices, but transcendent entities that express the order of the world. The latter, in its deeper ground, is itself meaning and spirit. Religion is not the result of reflection, but the insight, the awareness and the direct experience of god. It is the manifestation, the revelation of the reality upon which everything else depends. Religion is one's response to the divine revelation as well as the participation at the very heart of existence.

Otto interpreted the dionysian religion along these lines, as disclosing a profound insight into the nature of the universe, and as aspiring to put the followers into contact with this meaningful and sacred aspect of the cosmos. Dionysus expressed the world in its passionate and furious primordial aspect, as pure creativity, superabundance, generative power, boundless

fullness of life. Dionysus also expressed the contradictory primordial unity: there is a fundamental contradiction at the heart of nature and everything coexists with what it denies. The essence of Dionysus is duality and paradox. As both cruel and mild, he is the force of creation, but also of destruction; of life and death; of joy and terror; of presence and absence. Each part of a polarity is not a discrete stage that succeeds one another, but all the dualities of existence are indissolubly unified at all moments. In its deeper levels, reality lacks all boundaries and there is only doubleness, a complementarity of everything.

The ground of the world, therefore, is paradoxical and irrational. The non-rational component of life does not refer to any barbaric state or to an intellectual defect, but to a transcendence of the everyday life and to the experience of a deeper level of reality. Madness is not a disease or a deviance, but an essential, primordial and inherent element of life; any attempt to eradicate it ends in failure. The self in such a world is both blessed and wretched infinitely. In the dionysian cult, the worshippers, in frenzy and ecstasy, at once witnessed, imitated and participated in this primordial reality.

The drinking of wine has also a religious significance: by creating a state in which consciousness and unconsciousness merged, it gave form to the unspeakable and unintelligible. The joyful and, at the same time, the profoundly sad laughter which wine excited in the followers of Dionysus, entertained their monster within, their wretchedness, Necessity itself. In the state of ecstasy, the worshippers became aware of the pity of things.

Otto praises the courage of the Greeks to acknowledge the world the way it appears: fundamentally dual, paradoxical, and mad. Nonetheless, although there may be a fundamental moral ambiguity of paradox and dualities, the world is justified and redeemed by the reality of the existence and presence of the gods.

Charles Segal, in his book *Dionysian Poetics and Euripides' Bacchae*, explicitly declares that the problem of dionysian cult is meant to have no resolutions. According to him, the *Bacchae*, one of the most "dionysian" texts of antiquity, constitutes an open network of an "endlessly shifting constellation of possibilities", since it can be endlessly recreated by different rearrangements. The play is also about the clash of different modes of constructing reality. Segal considers Euripides as the expositor of the discrepancy between the need for an orderly world and the actuality of disorder.

He defines Dionysus and the madness that he spreads as "the loss of our hold on the clarity of those relations on which we depend for sanity", the latter being the delicate boundary between fusion and otherness. Dionysian madness indicates the suspension of logically imposed categories and the violent disturbance of all civilized codes. Dionysus is for Segal the god who dissolves all the orders and boundaries (e.g. between divinity and bestiality, self and other, reality and imagination, reason and madness etc). The god opposes any exclusive and/or dichotomous view of the world, and professes respect for difference. He is the god of liminality, of in-betweenness, of the state of fluidity which challenges any stability. The dionysian ambiguities question the very thought-process that make reality intelligible and, therefore, manageable. Being a god who defies conceptualization and verbalization, Dionysus is the god of what lies beyond familiar limits, of any kind of borderland. He, along with everything that he may symbolize, will always remain beyond one's grasp.

Literature:

1. Dodds, E. R. *The Greeks and the Irrational*, University of California Press, 1951.
2. Dodds, E. R., *Euripides' Bacchae*, Clarendon, Oxford, 1960.
3. Frazer, Sir James, *The New Golden Bough*, ed., T. H. Gaster, Criterion, New York, 1959.

4. Guthrie, W. K. C., *The Greeks and Their Gods*, Beacon, Boston, 1955.
5. Harrison, Jane, *Prolegomena to the Study of Greek Religion*, Meridian Books, New York, 1955.
6. Nilsson, Martin, P., *The Dionysiac Mysteries of the Hellenistic and Roman Age*, Gleerup, Lund, Swed., 1957.
7. Otto, Walter, F., *Dionysos: Myth and Cult*, Trans. Robert B. Palmer, Indiana University Press, Bloomington, 1965.
8. Segal, Charles, *Dionysiac Poetics and Euripides' Bacchae*, Princeton University Press, 1982.
9. Seaford, Richard, *Dionysos*, Routledge, London and New York, 2006.

ელენი ბოლიაკი
დიონისეს რაობა და რელიგიის სწავლება
რეზიუმე

აზრთა სხვადასხვაობა იმისთან დაკავშირებით, თუ ვინ არის დიონისე და რა მიეკუთვნება „დიონისეს კატეგორიას“. თუმცა, მეცნიერთა დიდი ნაწილი ეთანხმება იმ ფაქტს, რომ დიონისე წარმოადგენს მნიშვნელოვან ჭეშმარიტებას. განსხვავებული მოსაზრებებია დიონისური რელიგიის არსებით არგუმენტებზე. სტატიაში განხილულია აღნიშნულ პრობლემაზე არსებული სხვადასხვა სამეცნიერო მიმართულება და მიდგომა.

Елени Болиаки
Кто такой Дионис? и изучение религии
Резюме

Существует множество разногласий по поводу того, кто такой Дионис и что составляет «катеорию Диониса». Хотя большинство ученых соглашается с фактом, что Дионис представляет важную истину, они не сходятся по поводу множества существенных аргументов дионисийской религии и природы истины, которую эта религия представляет. В статье исследуются различные научные направления и подходы к изучению данной проблематики.

Хураман Алиева
(Азербайджан)

КОНЦЕПЦИЯ ЛИЧНОСТИ В РОМАНЕ АЙРИС МЕРДОК «ПОД СЕТЬЮ»

Айрис Мердок (1919-1999) одна из наиболее знаменитых и почитаемых писателей XX века, обладатель Букеровской премии и других престижных литературных наград, почетный член Королевского литературного общества, номинант Нобелевской премии. Она стала классиком еще при жизни. Романы Айрис Мердок занимают особое место в литературном процессе второй половины XX века как произведения, созданные в рамках английского реализма и вобравшие в себя лучшие философские и художественные традиции. Они продолжают притягивать внимание критиков и читателей, вызывать споры и ожесточенные дискуссии в силу необычной художественной манеры письма Мердок и поднимаемой ею проблематики. Большое значение для изучения творчества Мердок имеют исследования В.Ивашевой (Английская литература XX века, 1967), Г. Аникина и Михальской (История английской литературы, 1975), авторов предисловий и послесловий к переводам романов Айрис Мердок, рецензий и статей – Г.Анджапаридзе, М.Воропановой, Е.Гениевой, Н.Демуровой. Наиболее важные аспекты творчества Айрис Мердок проанализированы в литературоведении.

После Второй мировой войны в Великобритании получили большое распространение модернистские произведения, пронизанные мотивами отчаяния и нигилизма, рисующие человека либо как жертву, обречённую на одиночество, либо как зверя, обречённого в силу своей изначальной биологической «природы».

В Великобритании экзистенциализм стал развиваться позже, чем в других европейских странах, примерно с начала 50-х годов. Наибольшее воздействие экзистенциалистская философия оказала на Айрис Мердок и Уильяма Голдинга. Английские писатели, близкие к модернизму, в 50-х годах охотно обращались к произведениям Ф.Кафки. В них они ощутили близкие им мотивы и образы. Однако в ещё большей степени на них оказала воздействие философия экзистенциализма.

И недаром Айрис Мердок (1919-1999), наиболее показательная представительница экзистенциалистской мысли в английской литературе, начала свою творческую деятельность с публикации работы, посвящённой Ж.П. Сартру, «Сартр, романтический рационалист», которого она объявляет своим главным наставником: «Сартр глубоко современен. Он выразитель духа времени» (3, 159).

Айрис Мердок родилась в Дублине в англо-ирландской протестантской семье. И школьное и высшее образование она получила в Англии, вся её профессиональная жизнь связана с Оксфордом и Лондоном, однако, родина всегда играла существенную роль в биографии писательницы. Она по специальности – преподаватель и исследователь философских течений. В Оксфорде и Кембридже получила учёные степени.

Её перу принадлежат произведения, совершенно различные по характеру и содержанию, но всем им присущи некоторые особенности. Писательница всегда акцентирует внимание на внутреннем мире своих героев, который не подчиняется никаким законам, кроме субъективных стремлений личности. Обстоятельства внешнего мира интересуют её только с точки зрения их влияния на человека. Внешняя

действительность считается мало значимой, поскольку она есть «ничто». Только индивидуальное бытие имеет значение.

Внешний мир видится абсурдным, поэтому ситуации, в которые попадают герои, подчас кажутся надуманными и нереальными, однако, это позволяет Мердок с необыкновенной точностью отобразить внутренний мир и переживания героев.

Роман «Под сетью» (1954) рисует эпизоды из жизни лондонской богемы и художественной интеллигенции. В центре внимания художника – мир чувств и переживаний молодого переводчика, его размышления, заботы, его индивидуальное существование, то, что автор называет «беседой с самим собой». Этот принцип окрашивает всё произведение. Главный герой вырывается «из под сети» чужих и для многих обязательных представителей, хочет жить, думать и действовать самостоятельно, осуществить «свободный выбор».

В мире, свободном от объективного содержания, от законов и целей, надёжен лишь личный опыт. Для А. Мердок человек «покинут» и представляет собой «одинокое в жизненном безграничном море пловца», которому не на что надеяться. Персонажи романов как бы пытаются спрятаться от окутывающего их кошмара бытия. Она не принадлежит к числу тех писателей – экзистенциалистов, в творчестве которых ломаются или раздвигаются рамки эстетических канонов «философии отчаяния». «Действительность – задача с множеством различных решений, и все они верные», – говорит один из персонажей книги «Бегство от волшебника» (1, 118). Роман А. Мердок уводит читателя от подлинно злободневных проблем сегодняшнего дня, акцентирует приоритет влечения над разумом, декларирует относительность человеческих чувств и отношений, поступков и побуждений.

В романе внимание направлено на неисчерпаемость человека, непредугаданность его поступков. В лучшем случае – изначальная тайна внутреннего бытия человека, не всегда внятная и ему самому, о чем хорошо сказал герой «Под сетью»: «Суть моей жизни – тайная беседа с самим собой, и превратить ее в диалог было бы равносильно самоубийству» (2, 102). Персонажей её романа, хотя и находящихся в теснейших контактах, разделяет стена взаимонепонимания. Однако, тема человеческой отчужденности не получает у писательницы пессимистического истолкования. Она видит путь к её преодолению через признание самостоятельности каждого индивидуума. Роман «Под сетью» проникнут пафосом нравственного совершенствования человека.

Тема любви, как у Ж. П. Сартра, так и у А. Мердок, тесно связана с темой экзистенциального выбора. А. Мердок, так же, как и Ж. П. Сартр, показывает стремление своих героев к осуществлению свободного выбора. Персонажи романа изо всех сил стремятся к «свободе выбора», избирая любовь в качестве спасительной ниточки. Каждый из них идёт к свободе своим собственным путём, но все они, получив свободу и как будто наперекор обстоятельствам утверждая себя в ней, так или иначе, терпят разочарование и в конечном итоге идут путями, ими не выбранными и не предугаданными. Как главные, так и второстепенные действующие лица одержимы любовью, стремятся к личному счастью.

Все они, независимо от пола и возраста, питают различные надежды, строят различные планы на будущее, связанные с велением их сердца. Но их желания не сбываются, их планы рушатся. Свободный выбор оказывается фикцией, пути каждого из героев определяет слепая и неумолимая судьба, непостижимая и иррациональная по своей сути.

Все изображаемые герои осуществляют «свободный выбор» в мире, как бы пассивно существующем за пределами их личного существования. Персонажи романа, судьбы которых причудливо переплетаются, как всегда стремятся к «свободе выбора». В одних случаях их самоутверждение происходит робко и с оглядкой на долг и приличия, в других герои действуют напролом, невзирая ни на что и попирая чувства и интересы всех, стоящих на их пути и мешающих их «свободному выбору».

Идя дальше своих наставников – экзистенциалистов, Мердок, таким образом, отрицает даже возможность «свободного выбора». Люди неизбежно оказываются хрупкими игрушками в руках неведомых и тёмных сил судьбы, а в конечном итоге – смерти. В своём произведении она пытается доказать, что всё в мире относительно и торжествует страдание, а в конечном итоге – смерть. Человек бессилён что-либо изменить и даже облегчить.

Одной из важных составляющих художественного мира становится соотношение авторской позиции и функций рассказчика, которые рождают особую художественную форму романа от первого лица. В романе «Под сетью» писательница выбирает в качестве персонажа фигуру, которая становится воплощением авторской игры с многочисленными ликами повествователя. В основе создания литературных характеров лежит идея самой писательницы о том, что герои на страницах произведения должны жить самостоятельной жизнью, и быть способными удивить не только читателей, но и своего создателя – писателя.

В построении своей концепции хорошего человека Айрис Мердок обращается именно к платоновской философии. Для неё хороший человек – это тот, кто главной идеей почитает идею добра и через неё смотрит на окружающий мир. Многие другие положительные качества человека она определяет именно через категорию добра, но нигде не даёт определения самого добра, настаивая на неопределённости этого понятия.

В романе «Под сетью» писательница обращается к теме, которую можно определить как противостояние и борьба добра и зла. Исследование этой проблемы влечёт за собой осмысление целого ряда вопросов: что такое добро подлинное и мнимое? При каких обстоятельствах оно торжествует, и при каких оказывается побеждённым? Как связаны добро, любовь и красота. И главное – какой он, хороший человек – носитель добра в философском смысле слова. Все эти проблемы Мердок – пытается решить с помощью философии, обращаясь к переосмысленному ею учению Платона. Для того, чтобы герой стал хорошим человеком, он должен по пути к осознанию добра столкнуться с сопротивлением общества, пережить тяжкие испытания, увидеть саму смерть. Платоновское противопоставление «Любовь – смерть» становится основой структуры «Под сетью».

Таким образом, А. Мердок придерживаясь прежних взглядов, что в жизни человека нет единства, и всё в ней подчинено случаю и смерти, под влиянием философии Платона утверждает, что человек стремится к этому единству, которое для него и есть добро. Герои романа всегда находятся в тесных взаимоотношениях друг с другом, но одновременно все они по-своему одиноки. Их разделяет стена непонимания, они не могут найти того, кто мог бы полностью понять их и принять такими, какие они есть. Да они и сами не всегда могут понять себя. Каждый живёт в своём собственном пространстве, отгороженном от других, каждый имеет свои тайны и свои потаённые стремления.

Автор не пытается определить реальные причины, вызывающие одиночество «отчуждённой» личности в окружающем мире. Она демонстрирует – подчас очень

громко и подчеркнута – отвращение к этому миру – миру абсурда, торжествующего эгоизма, и пошлости, но переносит своё отвращение с того, что видит вокруг себя, на жизнь как таковую, и человека вообще.

В романе чувствуется верность исходному принципу экзистенциализма; отображать «существование, как оно дано сознанию». Образы часто обнаруживают большое мастерство автора в передаче противоречий и тонкостей психической жизни отдельных людей. Проблема, которая волнует А. Мердок в романе «Под сетью» - «хорошие» ли люди её «милые» герои. Именно добро, образ которого наименее подвержен искажению и наиболее реален, способно помочь человеку стать из «милого» «хорошим».

В романе показывается, что любовь и предчувствие смерти одинаково способны привести человека к истинному осознанию действительности. Полагая, что любовь – это, прежде всего, умение, осознать существование другого человека, писательница убеждена, что та же альтруистическая сила заложена в красоте и добре. Творчески воспринятая платоновская идея единства добра, красоты и любви входит органичным компонентом в концепцию человека, которой придерживается сам автор.

«Под сетью» – это роман-предупреждение, предупреждение быть бдительным по отношению ко злу, в противном случае все разговоры о любви и добре могут пойти крахом.

Одной из задач, преследуемых А. Мердок при написании «Под сетью», является дальнейшее выяснение того комплекса ощущений, психологических моментов, с которым связано неисчерпаемое чувство любви и тайна её зарождения. В этом романе обнаруживается стремление перейти от статического показа человека к изображению становления его личности с выяснением конкретных моментов, в том числе и социальных, влияющих на этот сложный процесс.

Подверженность чувству страха или свобода от него – также важные составляющие концепции человека, поскольку, из них складывается «моральная компетентность» людей. Джейк Донагью – главный герой романа «Под сетью» - беспокойная душа, сердце вечно не на месте, в Англии задыхается, как в колбе, а больше нигде не нужен. Он ироничен и растерян, до крайности озадачен несуразностями мира и не хочет отвечать ни перед собой – за этот мир, ни перед этим миром – за себя.

Он не в силах совладать с окружающими и потому принимает в жизни только то, что сулит ему надежду на скорую перемену. Создавая героя, которому всё нормальное представляется ненормальным, А. Мердок касается более глубоких сатирических пластов, мечтает о свободном мире, однако реальный мир для неё почти совсем истощил запасы свободы и добра, и только чудачки вроде Джейка переводят остатки этой драгоценной энергии на свои шальные проделки. «Свобода» для Джейка – это кривое зеркало искомой свободы современного человека.

Мир существует словно бы только в психологическом обрамлении; чувства же, и самые мимолётные, самые абстрактные, по возможности конкретизированы, облачают собой всё происходящее. А. Мердок пишет о зарождении любви, об угасшей любви и её вспышках, о магнетизме любовной связи, её притяжениях и отталкиваниях, о правах любящих друг на друга, о воле, власти, жестокости и нежности, о степени свободы в любви, о внутренней инерции, которой подвластен человек, и о многом другом. А так как любовь сама по себе – чудо, естественно, что в любви привлекаются всякие чудеса. Любовь у неё подчёркивает неокончателность многих наших решений, волевых актов, даже наших индивидуальностей. Философ – любитель Хьюго, главный герой романа

«Под сетью», впитал хаос окружающего мира и в результате хочет отбросить от себя хаос вместе с самим миром, вырваться «из-под сети».

Конфликт романа определяется всё тем же столкновением противоречивых личных устремлений одиноких путников, бредущих вслепую по тёмным тропам абсурдного и хаотичного мира. Все их поиски личной свободы оказываются иллюзорными, а господствует над всеми рок, путающий все расчёты, и подстерегает неизбежная смерть.

В романе «Под сетью» глобальные вопросы бытия рассматриваются сквозь призму частных отношений между людьми, чужими и близкими. Повествуя о душевных ранах, наносимых людьми друг другу, подозрениях, холоде отчуждения, напоминает о существовании вечных источников счастья – любви, сопереживания. Во всём произведении существует резкое несоответствие между благополучными обстоятельствами жизни героев и неблагоприятием мира внутри каждого из них.

Тайна, как один из важных мотивов романа, становится философским, идейным, эстетическим элементом её художественного мира, который пронизан внутренним решением между загадкой и стремлением к её разгадыванию.

Изменение «очарованного» тайной сознания персонажей предполагает обязательное изменение пространственных характеристик его существования. В процессе морального кризиса обитателям романа свойственно стремление выглянуть во враждебный, полный непредсказуемости внешний мир. Манера передвижения наводит на мысль о воздействии некоей высшей силы. Изначальная тайна внутреннего бытия человека, не всегда внятная и ему самому, о чём хорошо сказал герой «Под сетью»: «Суть моей жизни – тайная беседа с самим собой, и превратить её в диалог было бы равносильно самоубийству» (2, 45).

В романе «Под сетью» сочетаются различные, порой трудносоединимые и даже противоположные свойства: мощная повествовательная энергия – с эмоциональностью, поэтичностью, лиризмом; фантастичность, гротеск – с реальной, нередко приземлённой жизненной конкретикой; комическое – с трагическим, «страшным». Ей присущ изощрённый психологизм, тяготение к характерам незаурядным, порой эксцентричным, к сатирическому нравоописанию. В её поэтике присутствуют романтические, «сверхъестественные» черты, использование стилистики «готического романа». В романе преобладает проблематика выбора в абсурдном мире, тезис о «случайности» человеческого бытия; по жанру этот роман – сочетание философского и социально-психологического произведения.

Человек всегда неожидан в своих проявлениях, поэтому воображение, как показано в романе «Под сетью», связано с понятием «случайности». «Случайность» не несёт в себе полной произвольности, она лишь предупреждает о неизбежной подверженности всего существующего изменениям, которые трудно предугадать, но которые обязательно заложены в каждом жизненном явлении. Роман «Под сетью» содержит широкий спектр представлений о человеке и его жизненном предназначении.

Айрис Мердок изображает развитие чувств героя во времени, она показывает, сколь несхожа реакция различных людей на одно и то же событие и, какую сложную цель ассоциаций может вызвать у человека созерцание самого незначительного предмета; рассказывает о параллельно развивающихся судьбах людей, переплетающихся лишь на мгновение и навсегда расходящихся.

Обеспокоенная неблагоприятным положением человека в мире, считается необходимым изучить природу зла, его источники и способы борьбы с ним. Одновременно

исследуется причина «обаяния зла» и равнодушная реакция на добро. Доказывая призрачность и недолговечность «обаяния зла», она делает генеральной линией своего творчества движение героев к добру. «Реальность, - по словам одного из персонажей романа, - это шифр со многими решениями, все из которых правильные» (2, 126). Не все решения правильные, а лишь те, которые ведут от зла к добру. В отличие от некоторых писателей-экзистенциалистов, А. Мердок уверена в существовании положительных основ бытия, непреходящих ценностей в человеческой жизни.

В романе «Под сетью» продолжается исследование личностных параметров человека. По-новому преломляется проблема уникальности человеческой личности. Человек имеет право на «непохожесть», если знает, как распорядиться ею, и осуждает её в том случае, когда она ведёт к изоляции от людей. В этом романе сарторовские мотивы пронизывали всю ткань книги. Они проявлялись и в решении характеров, и в трактовке взаимоотношений персонажей, и в прямых высказываниях действующих лиц. Проявлялись они и в композиции книги, и в сюжете. Не будучи бессюжетным, роман распадается на куски отрывочных событий, поступков, описаний душевных состояний.

Роман А. Мердок от первого лица, продолжая традицию формы, расширяют наши представления о возможностях авторского освоения действительности, частью которой является и внутренний мир героя – рассказчика. Вербальное мышление героя, с помощью которого он осваивает жизнь, выявляет его отношение к действительности, то есть слово запечатлевает определённую идеологическую позицию и в таком виде становится предметом изображения. При этом таким «предметом» предстаёт не только слово, но и точка зрения героя на мир. Между этой точкой зрения и авторской, между словом героя и словом автора возникают диалогические отношения, что и сообщает повествователю своеобразный драматизм.

Проведённый анализ произведения Айрис Мердок даёт возможность констатировать серьёзность отношения автора к проблемам морали. Возлагая надежды на моральное совершенствование человека, автор ищет опору в нём самом. В этом также слышны отголоски экзистенциальной философии.

Лიტერატურა:

1. Мердок А. Бегство от волшебника. М., «АСТ», 2003.
2. Мердок А. Под сетью Мердок А. Сочинения: В 3т. Т.1. Под сетью. Колокол: Романы. М.: Радуга, 1991.
3. Мердок А. Сартр, романтический рационалист. М., «Просвещение», 1979.
4. Неустроев В.П. История зарубежной литературы. Московский университет, 1984.
5. Самарин Р.М. Зарубежная литература. М.: Высшая школа, 1978.
6. Самосознание культуры и искусства XX века. Западная Европа и США. М.: СПб., Университетская книга, культурная инициатива, 2000.
7. Толкачёв С.П. Готический роман Айрис Мердок. М.: Философские науки, 1999, №3.

სურამან ალიევა პიროვნების კონცეფცია აირის მერდოკის რომანში „ბადის ქვეშ“ რეზიუმე

პიროვნების კონცეფცია მერდოკის რომანში „ბადის ქვეშ“ წარმოადგენს სტატის განსახილველ საკითხს. თავის ნაწარმოებში მწერალი შეეცადა ეხვეწებინა

მთავარი გმირის შინაგანი ბრძოლა, რომელმაც შეიძლება შეცვალოს ადამიანის ცხოვრება. აირის მერდოკი ასახავს ადამიანის ტრაგედიას მსოფლიოში.

Khuraman Alieva
The Concept of an Individual in Iris Murdoch's Novel "Under the Net"
Summary

The concept of an individual in Iris Murdoch's novel *Under the Net* is one of the main concepts of the article. The writer tried to show the inner struggle of her main character in this work, which can change the life of a human being. Iris Murdoch shows the tragedy of man in this world.

ირმა ზაქარაია
(საქართველო)

დრამა „სამშობლო“ და საქართველოს საზოგადოებრიობა

XIX საუკუნის II ნახევარში არც ერთ პიესას არ ჰქონდა ქართველობისათვის ისეთი მნიშვნელობა, როგორც დავით ერისთავის „სამშობლოს“. სტატიაში საუბარია იმ რეზონანსზე, რაც გამოიწვია დრამამ XIX საუკუნის 80-იან წლებში საქართველოს საზოგადოებრიობაში.

ფრანგი მწერლის თხზულების გადმოკეთება დავით ერისთავმა 1881 წლის ზაფხულში დაასრულა. იონა მეუნარგიას ცნობით, „დავითს დიდი ხნიდან მოსწონდა სარდუს პიესა და უნდოდა იმისი ქართული სცენისათვის გადმოკეთება, მაგრამ დიდხანს ვერ შეურჩია იმას შესაფერისი მომენტი საქართველოს ისტორიიდან. ერთ დროს პიესა გადასცა გადასაკეთებლად განსვენებულს დიმიტრი ყიფიანს, მაგრამ ამან პიესას ხელი არ მოჰკიდა. ბოლოს ერისთავმა გადაწყვიტა, შაჰ-აბაზის დრო გაეხადა პიესის შინაარსად და, რა გადაიკითხა ამ დვთისრისხვა კაცზე „ქართლის ცხოვრება“, მიჰყო ხელი დრამის წერას, ე. ი. თარგმნას. ამას იქით იმას ბევრი არა ჰქონდა რა თავსატეხი, მარტო ქართული სახელებიდა სჭიროდა იმ დროებისა და ეს სახელები: როინ, ესტატე, ზაზა, გოგია დიაკონი იმან აილო პლატონ იოსელიანის წიგნიდან „მეფე გიორგის ცხოვრება“. თარგმანი ერთ კვირაში გაათავა“ (1, 395).

გამოქვეყნებამდე დავით ერისთავმა „სამშობლო“ გაზეთ „დროების“ რედაქციაში მწერლებს, მსახიობებს, საზოგადო მოღვაწეებს წაუკითხა. პიესამ ყველას მოწონება დაიმსახურა. შეკრებას, სხვებთან ერთად, გრ. ყიფშიძე და ი. მეუნარგია ესწრებოდნენ. გრ. ყიფშიძემ კმაყოფილება სარდუს თხზულების გადმოქართულებასთან დაკავშირებით „დროების“ მეშვეობით გამოხატა (2, 3). ი. მეუნარგიამ კი ქუთაისში ახალგამოსული გაზეთ „შრომის“ პირველივე ნომერში განაცხადა: დავით ერისთავმა წაგვიკითხა პიესა, „რომლის მზგავსი ჯერ არ დაწერილა და არ გადმოთარგმნილა რა ჩვენს ენაზე. ცალკე დრამის ღირსებამ და იმ მშვენიერმა კითხვამ, რომლის საიდუმლოება ბ. დ. ერისთავს აქვს, მსმენელები აღტაცებაში მოგვიყვანა“ (3, 4).

1881 წელს ჟურნალ „ივერიაში“ (ოქტომბერი, №10) დაიბეჭდა დრამა „სამშობლო“. ქართული დასიც ემზადებოდა პიესის წარმოსადგენად. თავიდან რეჟისორი დავით ერისთავი იყო. შემდეგ, მისი თხოვნით, მოიწვიეს მიხეილ ბებუთოვი (ბებუთაშვილი) და რეჟისრობაც მას გადასცეს. უფრო ადრე კი მ. ბებუთოვი გამოეხმაურა „სამშობლოს“ (4, 2). მან მაღლიერება გამოხატა დავით ერისთავის მისამართით პიესის „მშვენივრად გადმოღებისა“ და მასში გადმოცემული პატრიოტული გრძნობისათვის. მიხეილ ბებუთოვმა ურჩია ანტრეპრენიორებს, საკმარისი ფულადი სახსრების გარეშე არ განეზრახათ „სამშობლოს“ დადგმა, რადგანაც დეკორაციებისა და კოსტიუმების გარეშე ვერც შემოსავალს მიიღებთ და პიესაც გაფუჭდებო. სტატიის ავტორმა გამოთქვა იმედი, რომ ამ კეთილშობილურ საქმეში საზოგადოება დაეხმარებოდა თეატრს.

ასეც მოხდა. ქართულ დასს დეკორაციებისა და კოსტიუმებისათვის 50 თუმანი ექვსი თვით ივანე მუხრანბატონმა მისცა.

„სამშობლოს“ მისამართით შენიშვნები გამოთქვა აკაკი წერეთელმა (5, 135-143). მისი შეხედულებით, ეს დრამა ისტორიული ვერ იქნება, რადგანაც მასში არც

რეალურად მომხდარი ამბებია აღწერილი და ის არც რომელიმე ეპოქის სულისკვეთებას გამოხატავს.

აკაკი წერეთელის შეფასებით, სვიმონ ლიონიძე, ლევან ხიმშიაშვილი, დადიანი და გოგია დიაკვანი „სწორეთ ისე არიან გამოხატული, როგორც ჩვენს ძველებს ეკადრებოდათ, მაგრამ დანაშთენი კი ყოველიფერი თითქმის ცილის წამებაა ჩვენის, იმ დროის, წინაპრების“. კრიტიკოსი თვლის, რომ ქართველი მეომრები ჯაბანად არიან გამოყვანილი და საუბრობს ტყვეებზე: „მე იმას არ ვამბობ, რომ ქართველებს ვერ ამარცხებდენ და ტყვეთ არ მიჰყავდათ!.. მაგრამ დამარცხებაც არის და დამარცხებაც. ვაჟკაცობით მორევა სხვა არის და რიცხვით სხვა. ასი რომ ერთზე მივიდეს, რასაკვირველია დაიმორჩილებს, მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმ ერთის სიმხდალეს. თუ ოდესმე დაუმარცხებიათ ქართველები, დაუმარცხებიათ რიცხვით და არა ვაჟკაცობით... რადგანაც პიესისათვის ტყვეები საჭირო იყო, ავტორს შეეძლო, რომ ისინი ყოფილიყვნენ, მაგრამ დაენახვებია კი ჩვენთვის: იმათი დაჭერა რა ძვირად უჯდებოდა მტერს. თუ მოქმედებით ვერ გამოხატა, სიტყვით მაინც დაენიშნებია! ორი სიტყვა რომ ეთქვა ერთს ვისმე სპარსთაგან ამაზედ, სიმართლე იქნებოდა და პიესაც ერთი-ასად გაუმჯობესდებოდა“ (5, 139).

აკაკი წერეთელს მიაჩნია, რომ დავით ერისთავმა უმნიშვნელოდ გამოხატა ბერი. კარგი იქნებოდაო, ეჩვენებინა ბერების დამსახურება სამშობლოს წინაშე. პიესის წუნად თვლის დადიანის ტყვედ ჩავარდნის ეპიზოდსაც. მისთვის გაუგებარია, როგორ შეიძლებოდა მტერს ქართლ-კახეთი აეოხრებინა, თბილისი დაეკავებინა და დანარჩენ საქართველოში ამის შესახებ არაფერი სცოდნოდათ; რომც არ სცოდნოდა, დადიანი ისე როგორ მივიდა თბილისამდე, რომ მტრის შემოსევის შესახებ ვერაფერი გაიგო.

ყოველივე ზემოთქმული, აკაკი წერეთლის შეხედულებით, წვრილმანი ნაკლოვანებებია, რომლებიც მაინცდამაინც არ ამახინჯებენ პიესას და რომლებიც ადვილად გასწორებადია. დრამის მთავარ ნაკლად კი მას ქეთევანი მიაჩნია: „ქეთევანი ისე მოჰკავს ქართველ-ქალს, როგორც გველი მტრედსა... ჩვენის დედების ისე უკუღმართად სცენაზე გამოყვანა, როგორც ქეთევანია, უსამართლო ცილის წამებაა“ (5, 140).

აკაკი წერეთელი თვლის, რომ დავით ერისთავი სიმართლეს დაღატობს, როცა ქეთევანი „ერთი მეორის წინააღმდეგის ხასიათის“ ქალად გამოჰყავს. სტატიის ავტორის თქმით, ქეთევანს, ერთი მხრივ, ნამდვილი სიყვარულით უყვარს ლევანი და განიცდის ქმარს რომ ატყუებს, მეორე მხრივ კი, ქმარს სასიკვდილოდ იმეტებს. დ. ერისთავმა ასეთი შეცდომა იმიტომ დაუშვა, რომ მზა ხასიათის გადმოკეთება მოინდომა და რაც დედანში შესაძლებელი იყო, ქართულ დრამაში ვეღარ მოხერხდა. „იქ, დედანში, ჰისპანიელი ქალი დაღატობს თავის ქმარს, რომელიც მისი რჯულისა და ხალხის არ არის, და მიუდგება თავის ქვეყნის ხალხსა და თავისივე რჯულის საყვარელს. ის არც სამშობლოსა ჰდაღატობს ამ გვარად და არც თავის სარწმუნოებას. ეს ადვილად შესაძლებელია. გადმოკეთებულ თხზულებაში კი ქართველი ქალი თავის სამშობლოსა და რჯულის გამწირველია. ადვილად შეეძლო ავტორს, რომ გადმოკეთების დროს, ქეთევანად გამოეყვანა არა ძირეულად ქართველი ქალი... შეეძლო რომ ქეთევანი სპარსელი ქალი ყოფილიყო, მონათლული და გაქართველებული, რომლის მიძინებულმა გრძნობამ სამშობლოსა და მამულისადმი, სპარსელების თფილისში შემოსვლის დროს, გაიღვიძა და ამოქმედა ისე, როგორც ქეთევანი მოქმედობს ამ პიესაში. მაშინ ამ პიესაში არც წინააღმდეგი და არც საწყენი არა იქნებოდა რა და აზრი და დრამის ჭახრაკიც კი ისევ ის დარჩებოდა“ (5, 142-143).

აკაკი წერეთელი ამბობს, თუ დავით ერისთავი მის რჩევებს გაითვალისწინებს და ხარვეზებს გაასწორებს, პიესა ქართულ მწერლობაში ღირსეულ ადგილს დაიმკვიდრებს.

დავით ერისთავმა, მართლაც, გაითვალისწინა ეს რჩევები, უფრო სწორად, მათი ნაწილი. ასე, მაგალითად, მან დრამაში ცვლილებები შეიტანა ქეთევანთან დაკავშირებით და ის გამოიყვანა არა ქართველ ქალად, არამედ სპარსულ ქალად, რომელიც სვიმონ ლიონიძემ ტყვეობიდან იხსნა, მონათვლინა და ცოლად შეირთო.

მოგვიანებით აკაკი წერეთელი დრამა „სამშობლოს“ შესახებ წერდა: „სხვა ღირსებასთან, იმას ის დანიშნულებაცა აქვს, რომ მკითხველს გაუღვიძოს წრფელი ძრახვები და სულით აამაღლოს“ (6, 276).

1882 წლის 20 იანვარს, საღამოს, საზაფხულო თეატრში „სამშობლოს“ პირველი წარმოდგენა დაინიშნა. მოლოდინი დიდი იყო. დეკორაციები (ძველი მეტეხი და სხვ.) დახატა იტალიელმა ჯუსტიმ, კოსტიუმები (ძველი ქართული და სპარსული ტანისამოსი) შეაკერინეს გაგარინის მხატვრობით.

„სამშობლოს“ წარმოდგენა, მართლაც, დღესასწაულად იქცა. მსახიობების – მ. საფაროვას, ბ. ავალიშვილის, ვ. აბაშიძის, ნ. გაბუნias, ლ. მესხიშვილის, კ. ყიფიანის თამაშმა მაყურებლები აღაფრთოვანა. დ. ერისთავი და მ. ბებუთოვი არაერთხელ გამოიხმეს სცენაზე. „ნიშნად პატივისცემისა ქართულმა დასმა უძღვნა „სამშობლოს“ ავტორს დაფნის გვირგვინი ატლასის აფიშით და ამ პიესის გამმართავს დაფნისვე ჩანგი ამ გვარისვე აფიშით. წარმოდგენის გათავების შემდეგ ორივენი ხელით აიყვანეს, გამოიყვანეს თეატრიდან და ერთის ბრალს ძახილითა და ტაშისკვრით ჩასვეს ფაიტონებში“ (7, 1-2). შემდეგ კი სპექტაკლის მონაწილე მსახიობები დ. ერისთავის სახლში ვახშამზე შეიკრიბნენ და ერთმანეთს გამარჯვებას ულოცავდნენ (1, 397).

22 იანვარს მეორედ წარმოადგინეს „სამშობლო“. „დროება“ წერდა: „ამ პარასკევის წარმოდგენა თ. დ. გ. ერისთავისაგან გადმოკეთებულის დრამის „სამშობლოსა“ უკედ წავიდა, ვიდრე პირველი. ზოგიერთი წვრილი ნაკლებეანება, რომელიც თუ პიესის დადგმაში და თუ თამაშობაში ეწოთირებოდა მაყურებლის თვალს პირველ წარმოდგენის დროს, ამ მეორე წარმოდგენის დროს ვეღარ შევამჩნიეთ.

საზოგადოება ამ საღამოსაც თითქმის იმდენი დაესწრო, რამდენიც გასულ ოთხშაბათს და ისეთისვე აღტაცებით მიიღეს პიესა, მოთამაშენი, ავტორი და რეჟისორი, როგორც პირველად. განსაკუთრებით ბევრი და ღირსეული ტაში და თანაგრძნობის ნიშანი მიიღო სიმონ ლიონიძის როლის მოთამაშემ – ბ-ნ კ. ყიფიანმა და ლევან ხიმშიაშვილის წარმომადგენელმა ბ-ნ ალექსეევ-მესხიევმა.

ერთის სიტყვით ეტყობა, რომ ეს ჩინებული პიესა მაგრად მოიღვამს ფეხს ჩვენს რეპერტუარში და ჩვენს სცენაზე“ (8, 2).

30 იანვარს იმავე გაზეთში დაიბეჭდა რეცენზია 22 იანვრის წარმოდგენაზე (9, 2-3).

რეცენზენტმა მოიწონა დრამა მასში გადმოცემული პატრიოტული სულიანობის გამო. მისი თქმით, დავით ერისთავმა „სამშობლოს“ გადმოკეთებით ქართული სცენის რეპერტუარს დიდი ღვაწლი დასდო. სტატიაში შექმნილი არიან მ. ბებუთოვი, რომელმაც „როგორც რეჟისორმა, თავისი შემწეობით, მისცა დრამას გონივრული მნიშვნელობა“ და მსახიობები – კ. ყიფიანი, კ. მესხი, ბ. ხერხეულიძე, ნ. გაბუნია, რომლებმაც „თავის თამაშობით მოიყვანეს ხალხი აღტაცებაში“. ამასთან, ნ. გაბუნია მისამართით შენიშვნაც არის გამოთქმული: „გაბუნია ნიჭიერი აქ

ტრისა არის, მაგრამ სშირად ავიწყდება, რომ ის სცენაზედ არის და ამითი გმობს ხელოვნების კანონს“.

„სამშობლოს“ წარმოდგენას გამოეხმაურა ჟურნალი „ივერია“ (10, 111-120). სტატიის ავტორის შეფასებით, დრამის ღირსება მის პატრიოტიზმშია. რაც შეეხება ნაკლოვანებებს – „დადიანი ტყუილ-უბრალოდ ჩაკერებული პირია პიესაში“, „შაჰი თავის ქალს ომში არ წამოიყვანდა და მეტადრე არ გამოიყვანდა ხალხში და „გია-ურებს“ არ უჩვენებდა“. რეცენზენტის თქმით, ეს და ბევრი სხვა წვრილმანი ნაკლოვანებებია, რომლებიც ნაწარმოებს ვერაფერს დააკლებენ. ის თვლის, რომ „სამშობლოს“ ნასკვი ორი პერსონაჟის – სვიმონისა და ქეთევანის ხასიათების გამოხატვაშია და იძლევა მათ ერთგვარ შედარებით დახასიათებას: სვიმონს ჯერ სამშობლო უყვარს და მერე ქეთევანი, ქეთევანს კი ლევანი უყვარს და „მასუკან იქნება სამშობლოც უყვარდეს“. ერთ მხარეს არის ქეთევანი, რომელიც შეყვარებულია და, რომელიც „ქვეყნის საქმისა ნაკლებად თანამგრძობელია“, მეორე მხარეს არის სვიმონი, რომლის თვალწინ ქვეყანა იღუპება, რომელმაც მეუღლის სიყვარულზე მაღლა მამულის სიყვარული დააყენა. ორივეს ძლიერ მოსიყვარულე გული აქვს, ორივე ღრმა გრძნობით არის შეპყრობილი. ერთს ეს გრძნობა საზარელ ავაზაკად გადააქცევს, მეორეს – მამულის მადიდებელ გმირად.

კრიტიკოსი ამბობს, რომ უმთავრესი ნაკლი, რაც პიესას უპოვეს, ეს იყო – ქართველი ქალი მოღალატედ რატომ გამოიყვანაო ავტორმა, მაგისტანები ჩვენში არ იყვნენ და არც იქნებოდნენო და შეეცადა დავით ერისთავის გამართლებას: ნაწარმოები მხოლოდ ზნეობის მასწავლებელი არ უნდა იყოს, ის ცხოვრებას უნდა ასახავდეს და ადამიანთა ვნებათაღელვას თვალწინ გადაგვიშლიდეს.

„სამშობლოს“ შემფასებელთა შორისაა სტეფანე ჭრელაშვილი. ის მიესალმა დავით ერისთავის პიესის წარმოდგენას და ეს ფაქტი, ალექსანდრე ყაზბეგის „არსენას“ დადგმასთან ერთად, ქართული თეატრისთვის მნიშვნელოვან მოვლენად მიიჩნია (11, 68-69).

სტ. ჭრელაშვილი მკითხველებს დაპირდა, რომ ჟურნალ „იმედის“ მომდევნო, თებერვლის, ნომერში უფრო ვრცლად ისაუბრებდა „სამშობლოზე“. თებერვალში არა, მაგრამ ივლის-აგვისტოს ნომერში მართლაც გამოქვეყნდა მისი წერილი „ძვირფასი მხარე ჩვენი წარსული ცხოვრებისა“. ამაზე მოგვიანებით. მანამდე კი ვნახოთ, როგორ გამოეხმაურა „სამშობლოს“ რუსული პრესა.

თბილისში გამომავალ მხატვრულ-იუმორისტულ ჟურნალში „Гусли“ სათაურით „Под сурдиною“ გამოქვეყნდა ხელმოუწერელი ფელეტონი. ავტორისათვის გაუგებარია, როგორ შეიძლება უცხო ენიდან გადმოკეთებული დრამა იყოს ისტორიული და ამავე დროს პატრიოტული: „Трудно себе представить чтонибудь более нелепое, чем грузинская историческая, да еще и патриотическая драма, переделанная из французской исторической и тоже патриотической пьесы“ (12, 3).

ის „სამშობლოს“ უწოდებს „Взятая на прокат „Родина“-ს, დავით ერისთავს კი – „Перекройщик“-ს. მასვე მიეძღვნა შემდეგი სტროფი:

В порыве молодчества,
В патриотическом чаду,
Не отыскав отечества,
Его ты занял у Сарду.

აქვე მოგვყავს მოგვიანებით გაზეთ „თეატრში“ დაბეჭდილი, დავით ერისთავისადმი მიძღვნილი სტრიქონები:

საკუთარში არ მინახავს, ნასესხებში არ აქვს წუნი,
(მე სხვის ნათქვამს ვიმეორებ; არც მათ უთქვამთ გასამტყუნნი) (13, 124).

როგორც ჩანს, საზოგადოებაში ეს აზრი არსებობდა. ზოგიერთები საყვედურობდნენ დავით ერისთავს – „სამშობლო“ ორიგინალური კი არა, გადმოკეთებულიაო.

ამ საკითხზე უშუალოდ დავით ერისთავის ნათქვამს იგონებს იონა მეუნარკია: „ოღონდ უსაქმოდ და უსარგებლოდ ნუ იქნება მწერალი, ოღონდ აღძრას იმან ჩვენს გულში ვითარიმე გულისთქმა, ოღონდ შთაბეჭდილება ჩაგვისახოს, ოღონდ მხარი მისცეს ერის სულიერს აღორძინებასა და ჩვენთვის სულ ერთია, მშვიერის კაცის საზრდო პური საკუთარის ფულით არის ნაყიდი, თუ სხვისგან ნასესხითა და წანართმევით“, იტყობი შენ, როცა „სამშობლოს“ თარგმანზე დაიწყებდნენ ლაპარაკს. ცხოვრებაც ისე მოკლეა და ქვეყანა ისე ფართე, რომ სხვის მწერლობაში გამოძებნილი და გადმოკეთებული ქმნილება იგივე ოქროა, მიწაში მდებარე, რომლის პოვნაც ღვაწლია და დიდ ღვაწლადაც უნდა ჩაითვალოს“ (14, 1).

ნიკო ტატიშვილმა, რომელმაც საგანგებოდ შეისწავლა დავით ერისთავის „სამშობლოსა“ და სარდუს „Patrie“-ს ურთიერთობა – ერთმანეთს შეადარა ქართული პიესა და ფრანგული დრამა, აღნიშნა: „სამშობლო“ არა მხოლოდ „გმირთა სახელებითაა ქართული, არამედ იგი თითქმის ქართული ლიტერატურის ორიგინალური ნაწარმოებია, მისი განვითარების გზაზე ბუნებრივად შექმნილი. „სამშობლოს“ ნიადაგი ჰქონდა საქართველოს პოლიტიკურ ცხოვრებაში, ქართულ ლიტერატურაში და ამიტომ ხვდა დიდი გამარჯვება“ (15, 78).

„სამშობლოს“ წარმოდგენამ გაზეთი „Московские Ведомости“ განარისხა. მასში 1882 წლის 3 თებერვალს (№44) გამოქვეყნდა პუბლიკაცია, რომელთან დაკავშირებითაც 19 თებერვალს გაზეთი „დროება“ წერდა: „დღევანდელის ფოჩტით მოსულს გაზ. „მოსკოვის უწყებებში“ (44) დაბეჭდილია თბილისიდან გაგზავნილი კორრესპონდენცია, რომელიც სავსეა საძაგელ ცილისწამებით ქართველ და სომხის ახალგაზდებზე, რომელიც საზიზდარ „დანოსა“ და ჯაშუშის საკადრის დაბეზღებას შეიცავს. კორრესპონდენცია დაწერილია დრამმის „სამშობლოს“ წარმოდგენის თაობაზე, ხელმოწერილია ვიღაც ს.რ-ის სახელით.

საუბედუროდ, დღეს ვერ ვასწრობთ ამ კორრესპონდენციის გაცნობას მკითხველისათვის; ხვალ კი გადავთარგმნით და ვეცდებით ცალკე სტატია ვუძღვნათ ამ საგანს“ (16, 1).

სიტყვა-სიტყვითი თარგმანი „დროებაში“ ორ დღეში გამოაქვეყნა. ჩვენ მოგვყავს პუბლიკაციის ის ნაწილი, რომელშიც საუბარია „სამშობლოზე“: „ახირებულნი და წარმოდგენილი მოვლენაა – ფრანგულ პატრიოტულ დრამმის გადმოკეთება ქართულ ხასიათზე და ამის მიხედვით ძველ საქართველოს ისტორიაზე, რუსეთისაგან საქართველოს დამორჩილებამდინ. მაგრამ აქაურ ახალგაზდა პატრიოტებზე (?), რომელნიც მსურველნი არიან, რომ ყველაფერი თავის მშობლიური, მიმკვდარი განაახლონ, ამ პიესამ დიდი და აღტაცებითი შთაბეჭდილება მოახდინა: ავტორი (თუ შეიძლება იმას ავტორი დავარქვათ) ხელით აყვანილი გამოიყვანეს თეატრიდან, უანგარიშო ხალხმა მიაცილა ის შინამდინ ამ ტალახში და თოვლში ბენგალის ცეცხლით და აღტაცებულის ყვირილით. ბევრ სადამოებს გაგრძელდებოდა კიდევ ეს ნეტარება აქაურ ახალგაზდა პატრიოტებისა, თუ რომ ბოლოს, ადგილობრივ ცენზურის კომიტეტს არ შეშინებოდა კავკასის მხრის ახალ მთავარ მმართველის მალე მოსვლისა და ამ ახირებულ პიესის ნება-დართვით ასეულების მოხდენისა, და არ აღეკრძალა პიესის წარმოდგენა...

გვენანება ხარჯი, რომელიც ამ პიესის დასადგმელად მოსვლიათ; მაგრამ მგონია, ხარჯსა გამოვლენ, თუ დეკორაციებს, ტანთსაცმელებს და ქართულს დროშებს აქაურ გოდფრუას ცირკს მიჰყიდონ, სადაც პანტამიმით რო წარმოედგინ-

ნათ, ნებას მისცემდნენ და მომქმედი პირები, ქართველები და სპარსელები, კარგად ეფექტით გამოჩნდებოდნენ ცხვრის ქუდებითა (!)“ (17, 1-2).

ბოლოს კორესპონდენტი ამბობს, რომ ერთმა ვიდაცამ, რომელსაც არავითარი კავშირი არა აქვს ადგილობრივ პატრიოტიზმსა და სეპარატიზმთან, ასე იმახვილა დავით ერისთავის მიერ ფრანგი მწერლის ნაწარმოების გადაკეთებაზე და მოჰყავს ზემოთ ნახსენები ლექსი („В порыве молодчества“...).

„დროებამ“ გააკრიტიკა „გუსლი“ – დაცინვით საუბრობ დრამა „სამშობლოზე“, ქართულ თეატრზე, ქართველების პატრიოტიზმზე (18, 1).

„გუსლის“ უპასუხოდ არ დაუტოვებია არც „Московские Ведомости“ და არც „დროება“.

კატკოვის გაზეთის მისამართით ის წერდა: „Корреспондент до глубины души оскорбил нас тем, что сочувственно, с своей точки зрения, отнесся к нашим насмешкам над пьесой г. Эривова „Родина“. Ему насмешки эти понравились потому, что пьеса г. Эривова, по его мнению, патриотична. Г. корреспондент не понял, или, вернее, умышленно не хотел понять, что мы именно потому и смеялись над пьесой кн. Эривова, что патриотизм ея выкроен из французской драмы... Еслибы г. Эривов, „отыскав отечество“, не „занял его у Сарду“, а написал бы самобытную драму, в которой искрилась бы истинная любовь к своей родине, то мы первые приветствовали бы появление подобной пьесы на грузинской сцене“ (19, 14).

„გუსლი“ უსაფუძვლოდ მიიხნევდა „დროების“ კრიტიკასაც (20, 9).

„მოსკოვის უწყებებში“ დაბეჭდილმა კორესპონდენციამ ქართული საზოგადოება სამართლიანად აღაშფოთა. ილია ჭავჭავაძემ მას „მასხარაობა მასხარა კაცი“ უწოდა და განაცხადა, რომ ამ პუბლიკაციას ყურადღებას არც კი მიაქცევდა ავტორს მთელი ქართველობისათვის, ქართული დროშისათვის შეურაცხყოფა რომ არ მიეყენებინაო.

„გაცვეთილის კაცისაგან ყველაფერი მოსალოდნელია, მაგრამ ეგრე უკადრისად ხსენება მისი, რასაც ყოველი პატიოსანი კაცი, ყოველი ერი თაყვანსა ჰსცემს, როგორც ემბლემას ერის პატიოსნებისას, ერის ღირსებისას, რომლის შეუმწიკვლედ დაცვისათვის არამცთუ ცალკე კაცი, არამედ მთელი ერი ყველგან დედამიწის ზურგზედ სიცოცხლეს არა ზოგავს და მისთვის სიკვდილი სახელად და დიდებად მიაჩნია, – იმის ეგრედ უკადრისად ხსენებას, არ ვიცით, რა სახელი დავარქვათ და მისი ეგრედ მომხსენებელი რა სულიერებში შევრიცხოთ“ (21, 520), – ნათქვამია ილია ჭავჭავაძის წერილში. ის ამბობს – ქართული დროშა ქართველობას ორი ათასი წლის განმავლობაში სახელითა და დიდებით ხელში სჭერია, სასოებითა და პატივით უტარებია. ეს დროშა გაჭირვების დროს რუსეთის დროშასთან ერთად არაერთხელ გამოუტანიათ ბრძოლის ველზე და ქართველობას არაერთხელ დაუღვრია თავისი სისხლი რუსებთან ერთად. ეს დროშა წინ დახვედრია მოზღვავებულ მუსლიმანობას და ქრისტეს ჯვარი თამამად წინ წაუძღვარებია, ძღვევამოსილებით ომიდან გამოუტანია. ....დღეს ეგ დროშა საცირკოდ გაგვიხადა ერთმა ვიდაცა კორესპონდენტმა და ბ-ნმა კატკოვმა ბანი მიჰსცა.

... ბარაქადა კატკოვს და მის მომხრეებსა, რომ იკადრეს ის, რასაც თვით ბარბაროზიც კი ითაკილებდა“ (21, 520).

ილია ჭავჭავაძემ, რომელიც მტკიცედ იდგა ეროვნულობის, ქართველი ხალხის ინტერესების სადარაჯოზე, კატკოვსა და მის გაზეთს არ აპატიო ქართველობის შეურაცხყოფა.

მოგვიანებით ილია ჭავჭავაძემ ქართული დროშის შეურაცხყოფელს უწოდა „სალახანა, ვინ იცის საიღამ მოთრეული, ურცხვი და უსვინიდისო სულდგმული“ (22, 91).

„მოსკოვის უწყებებს“ პასუხი გასცა აკაკი წერეთელმა. მისი თქმით, არც ერთ პატიოსან და წესიერ რუსს არ მოეწონება ის კორესპონდენცია, რომელშიც უმიზეზოდ ღანძღავენ ქართველებს. შემდეგ სტატიაში ვკითხულობთ: „ქართველების დროშას ცოტა სამსახური არ მიუძღვის ქრისტიანობასთან. მის ქვეშ რჯული-სათვის სისხლი იღვროდა!.. ეს რომ არ იცოდენ იმ ზემოხსენებულმა ბატონებმა, არ გვიკვირს, რადგანაც ეს ანბავი წარსულ საუკუნოებს ეკუთვნის!.. მაგრამ ეს როგორღა დაავიწყდათ, რომ ისევე დროშა, რუსეთისაგან უმაღლესად ბევრჯერ დაჯილდოებული, დღეს რუსეთსვე ემსახურება?! და მაშ გოტფრუას ცირკში მისი გაგზავნის მრჩეველები თვითონ უნდა იყონ საეჭო კაცები, სულაც საიმედო და სანდო ვერ უნდა იყონ თვითონ მათთვისაც, ვის ერთგულებასაც ისინი თავმოკატუნობით იჩენენ“ (23, 169-170).

აკაკი წერეთელი სინანულით შენიშნავდა: „ეჰ, ასე თამამად მისთვისა გეწამებენ ცილს, რადგან იციან, რომ როგორც უნდა და როგორც ვემართლებით, მისთანა პასუხს არავინ გვათქმევინებს, თორემ მაშინ დაუმტკიცებთ რა შვილებიცა ბრძანდებიან და რადგანაც აქაურობა არ მოსწონთ, უჩვენებდით – სად შეჭფერისთ ბინა“ (23, 170).

საპროტესტო წერილები გამოაქვეყნეს თბილისის მაზრის თავადაზნაურთა წინამძღოლმა ლუარსაბ მაღალაშვილმა (24, 2) და ქაიხოსრო გელოვანმა (25, 1-2).

„მოსკოვის უწყებების“ პუბლიკაციას გამოეხმაურა რუსეთის საზოგადოებრიობა. „Московский Телеграф“-მა გადაბეჭდა ილია ჭავჭავაძის პასუხი კატკოვისადმი და საკუთარი პოზიციაც დააფიქსირა, კერძოდ, აღნიშნა: „კატკოვის გაზეთის ბეზღაობა არის ნამდვილი ბეზღაობა; კატკოვს არ აკმაყოფილებს რომელიმე საბრალლო გიმნაზისტის დაბეზღება... ის ეძებს ხალხების არეულობას, განდგომას, ბუნტს; ეს არი იმისი ნამდვილი ასპარეზი, რომლითაც ის ცხოვრობს და სუნთქავს. ხან რუსეთის ერთ კუთხეს მივარდება და პოლშელების განდგომის ამბავს განაახლებს, ხან სახელმწიფოს მეორე კუთხეს დაეძგერება და ქართულს და სომხურს თეატრების არსებობაში ეძებს განდგომისა და ბუნტის ნიშანს...“

ყოველ გვარ ღონისძიებას ხმარობს განაახლოს ის უბედური მოვლენა, რომელიც მოხდა პოლშაში ათას რვაას სამოცდასამში. მაგრამ ის დრო წავიდა, სხვა აზრებმა და კაცებმა დაიჭირა ადგილი რუსეთის ცხოვრებაში და კატკოვს ვერა მოუხერხებია-რა იმათთვის. მართალია, კატკოვის მოქმედება ხანდისხან უნაყოფო არ არი: ის სთესავს უკმაყოფილებას, სპობს ყოველგვარ საშუალებას საზოგადოების დამშვიდებისას—რადგან იცის, რომ თუ საზოგადოება დამშვიდდა, მაშინ თითონ იმას, კატკოვს, ბოლო მოელება და არ ექნება ის ძალა, რომლითაც ეხლა ლამის დაგვახრჩოს.

მაგრამ ნახეთ, რა საზოგადო ზიზღს აღძრავს მრთელი კატკოვის უსვინიდისო მოქმედება: თფილისის გაზეთებმა ერთის ხმით უპასუხეს ბ-ნ კატკოვს და გამოაშკარავეს მისი საზიზღარი საქციელი“ (26).

როცა „გოლოსმა“ ლუარსაბ მაღალაშვილის წერილი გამოაქვეყნა, მას რედაქციამ წაუმიძვარა შემდეგი შინაარსის ტექსტი: „Племенной травле не будет, кажется, конца! Вчера травили немца, сегодня, не бросая немца, начинают травлю против грузинов и армян. К чему же это приведет?“

Мы получили из Тифлиса, от тифлиского уездного предводителя дворянства, помещаемое ниже письмо, совершенно понимая естественное негодование, возбужден-

ное в тифлиском обществе клеветою „Московских Ведомостей“, возводящих на грузинов и армян обветшалые обвинения в пресловутом сепаратизме, которое прозревается газетою в поддержке, оказываемой местными народностями своим родным сценам“ (24, 2).

„მოსკოვის უწყებების“ პუბლიკაცია დაგმო ნ. მიხაილოვსკიმ (27, 249-265). მისი თქმით, რუს ხალხს ბრალი არ მიუძღვის კატკოვის ველურ მოთხოვნაში ქართული დროშების ცირკისათვის მიყიდვის თაობაზე.

ქართული და რუსული პრესის მხრიდან ასეთი გამოხმაურების შემდეგ კატკოვის გაზეთი შეეცადა თავი ემართლებინა. „დროება“ წერდა: „ბ. რ., რომლის ბეზღობითა და საბაგლობით საგვს კორრესპონდენცია იყო ამას წინათ „მოსკოვის უწყებებში“ დაბეჭდილი, ახლა თითქო-თავს მართლულობს ამავე გაზეთში (№98). მე სრულებით საქართველოს ნამდვილ დროშას არ შევხებივარო, მე მხოლოდ იმ სათამაშო, საბავშო დროშაზედ ვამბობდიო, რომელიც დრამის „სამშობლოს“ წარმოდგენის დროს გამოიტანეს სცენაზედაო. მიკვირსო, ბ. ტფილისის მაზრის წინამძღომელმა მაღალაშვილმა ეს როგორ ვერ გაიგოვო და სხვ.“

ჩვენ კიდევ უფრო ზოგიერთ ღირფი და მშიშარა ხალხის ხასიათი გვაკვირვებს, რომელნიც მოუფიქრებლად, უსირცხვილოდ წამოტორტლავენ რასმე და შემდეგ, როცა ჰხედვენ, რომ ერთობ სულელური და საბაგლობა რამ წარმოთქვებს, უნდათ გაისწორონ თავის ნათქვამი, მაგრამ, გასწორების მაგიერ, ახალს უახრობასა და ახალს სისულელეს წამოტორტვლენ.

როგორ სისულელე არ არის, მაშ, იმის თქმა ბ. რ.-საგან, რომ მე ნამდვილ საქართველოს დროშას ხო არ ვეხებოდიო, თეატრის დროშას შევეხეო. ამას კუდა მოძუება ჰქვიან, თორემ ეს როგორი თავის გამართლებაა? რასაკვირველია, თეატრში გამოტანილი დროშა ნამდვილი საქართველოს დროშა არ არის, ის დროშა არც ქართველ ერს უტარებია, იმისთვის არავის სისხლი არ დაუღვრია; მაგრამ ეს თეატრის დროშა იყო წარმომადგენელი იმ ქართველთ ნამდვილ დროშისა და ხსენებულ კორრესპონდენციიდან ცხადათ ჩანდა, რომ ბატ. რ-ს ამ ნამდვილ დროშის შეურაცხყოფა ჰსურდა, როცა ამბობდა, რომ ეს დროშები ახლა გოდფურუას ცირკში გამოდგებაო.

მაგრამ ბევრი ლაპარაკი არა ღირს იმისთანა პირთან, რომელიც დღეს ერთს ამბობს და ხვალ, შეშინებულს, ან შერცხვენილს, ისევ უკან მიაქვს თავის სიტყვები, – ფასი არა აქვს ამისთანა კაცის თქმას“ (28, 2).

1882 წლის 21 მაისს თბილისის დასმა ქუთაისში პირველად ითამაშა „სამშობლო“. მას მოჰყვა სხვა წარმოდგენებიც. თეატრში ხალხის ტევა აღარ იყო. სპექტაკლის ნახვის მსურველების თითქმის ნახევარი, არასაკმარისი ადგილების გამო, ფეხზე იდგა. 23 მაისს, მეორე წარმოდგენის დღეს, ადგილობრივების მიწვევით, საგანგებოდ ჩავიდა ქუთაისში დავით ერისთავი, რომელსაც სახსოვრად მიაჩნოთ ვეს დაფნის გვირგვინი წარწერით – „ქუთაისის საზოგადოებისაგან „სამშობლოს“ ავტორს“ (29, 3).

იმ რეზონანსზე, რაც მოჰყვა ქუთაისში „სამშობლოს“ დადგმას, წერდა ესტატე მჭედლიძე. კერძოდ, მან აღნიშნა: ის, რაც მოხდა „სამშობლოს“ წარმოდგენის დროს, „ქუთაისის სცენას თავის დღეში ამისთანა არაფერი უნახავს; ხარაზოვის თეატრს ამდენი ხალხი ჯერ სიზმარშიაც არ მოლანდებია; აქაური საზოგადოება ასე ერთგვრად გრძნობააშლილი და სულიერად დაკმაყოფილებული პირველად ბრუნდება შინ წარმოდგენიდან. ახლაც თვალწინ მიდგია რამდენიმე ასი ადამიანი, – ქალი და კაცი, დიდი და პატარა, ჩინიანი და უჩინო, ბატონი და მოსამსახურე, – სმენად გარდაქცეული, სულგანაბული და თითქოს სისხლშეყენებული. მაგრამ, აჰა, იგრიალა მთელად საზოგადოებამ და ერთბაშად, თითქო რაღაც მანქანების ძა-

ლით, შეიქმნა ტაშის კვრა და ბარაქალას ძახილი. ყველას ერთი რაღაც გრძნობა იტაცებს, ყველას გული ერთი რამესათვის სცემს. დიად, „სამშობლომ“ ქართველის გულს რამდენსამე საათს მაინც დააწყებინა ქართველურად ცემა!“ (30, 245-246).

ესტატე მჭედლიძემ ყურადღება გაამახვილა დავით ერისთავის დრამის ძლიერ და სუსტ მხარეებზე.

დაპირებისამებრ, სტეფანე ჭრელაშვილი დაუბრუნდა „სამშობლოს“ და ისაუბრა მის ღირსება-ნაკლოვანებებზე (31, 22-48).

რაში მდგომარეობს დრამის ნაკლოვანებები?

შეთქმულების მოწყობა სამშობლოს დამპყრობთა წინააღმდეგ, შეთქმულების გაცემა, მისი მეთაურების დასჯა – ეს ყოველივე საკმარისი იყო დრამის შესაქმნელად და არავითარი საჭიროება არ იყო იმისა, რომ დავით ერისთავს პიესაში ჩაერთო „მრავალი გარეშე უბედურებანი“ – ცოლის დაღატი, „საყვარელი მეგობრის უნებური სიმტყუნე“, ფაიხოშის სამაგალითო გულჩვილობა და სხვ. „ესეები სრულებით უადგილონი არიან „სამშობლოში“ და გაცილებითაც ჩამოუვარდებიან დრამის მთავარ აზრს, ავტორის უმთავრეს წადილს და, თავის უადგილობით... საშინლად უშლიან პირდაპირ საქმეს“ (31, 32).

სტ. ჭრელაშვილი თვლის, რომ უფრო საინტერესო იქნებოდა გაგვეგო არა ფაიხოშის გულკეთილობა ან თუ როგორ არაკეთილსინდისიერად ექცევა ლევან ხიმშიაშვილი მამასავით საყვარელ სვიმონ ლიონიძეს, არამედ ის, თუ როგორ მომზადდა შეთქმულება. კარგი იქნებოდა, გვენახა თვით ბატონიშვილი მოქმედებაში, გაგვეგო მისი შეხედულება არსებულ მძიმე ყოფაზე, რადგან სწორედ ამ შემთხვევაში ვნახავდით ნათლად დრამაში გამოყვანილი გმირები როგორი საუკეთესო წარმომადგენლები არიან ქართველობის, ვნახავდით მათ საქმეში. ისინი ნელ-ნელა, თანდათან ამადლდებოდნენ ჩვენს თვალში და თავიანთი მოქმედებით შთააგონებდნენ მკითხველს თუ მაყურებელს, რომ მართლა გმირები არიან, მათი დამარცხებაც ათასჯერ მეტ შთაბეჭდილებას მოახდენდა.

ახლა კი?

„...რადგანაც ავტორის ყურადღება, ტყუვილ-უბრალოთ და შეცდომილებით, გაფანტულია სხვა და სხვა მასალის ძიებაში და მათ გამოჩეკაში, უმთავრესი თემა მეტათ შევიწროებულა, და საცოდავი გმირები მხოლოდ რეზონერობენ, ფრაზირობენ, საქმის მაგივრათ იმათ გააქვთ ტკბილი ლაპარაკით, თბილ-თბილი სიტყვებით...“ (31, 33).

რაც შეეხება ღირსებას.

სტეფანე ჭრელაშვილის შეფასებით, „სამშობლო“ არის ნაწარმოები, რომელმაც ბევრის გულელებში იმედისა და ნუგეშის სხივები გააჩინა, რომელიც შეესმიანა ეპოქის ტკივილებს, რომელმაც საზოგადოებაში ძლიერი გრძნობები გააღვიძა.

1882 წლის 8 დეკემბერს კოტე მესხის საბენეფისოდ ქართულმა დრამატულმა დასმა წარმოადგინა „სამშობლო“. მას გამოეხმაურა გაზეთი „დროება“ (32, 2).

რეცენზენტმა დადებითად შეაფასა მსახიობების თამაში. განსაკუთრებულად გამოჰყო კ. ყიფიანი და ვ. აბაშიძე. რაც შეეხება ბენეფიციანტს, რომელიც ლევან ხიმშიაშვილის როლს ასრულებდა, მასთან დაკავშირებით გამოთქვა იმედი, რომ ის ქართული თეატრის ერთ-ერთი საუკეთესო მსახიობი გახდებოდა.

დამსწრე საზოგადოება სპექტაკლით კმაყოფილი დარჩა.

1884 წლის 20 დეკემბერს, საზოგადოებრივ თეატრში, ქართულმა დასმა კიდევ ერთხელ წარმოადგინა „სამშობლო“. სპექტაკლით უკმაყოფილება ვერ დამალა პიესის ავტორმა. „დროება“ წერდა: „თ-დი დავით ერისთავი გვთხოვს შემდეგი სიტყვების დაბეჭდვას: „იმედი მაქვს ნებას მომცემთ, თქვენის გაზეთის საშუალებით ვაუწყო იმ საზოგადოებას, რომელიც ხუთშაბათს „სამშობლოს“ წარმოდგენაზედ და-

ესწრო, რომ ამ ყოველად სამასხარაო სპექტაკლში არავითარი მონაწილეობა არ მიმიღია და არც ნება მიმიცია ამ პიესის დადგმისა. სამასხარაოს ვეძახი ამ წარმოდგენას, რომ მეტი არა ვსთქვა-რა, რადგანაც იგი იყო დამსწრე საზოგადოების მასხრად აგდება. ამაზედ, ვგონებ, ყოველი მნახველი იმ წარმოდგენისა დამეთანხმოს“ (33, 3).

საპასუხო წერილი რამდენიმე დღეში გამოქვეყნდა „დროებაში“ (34, 3). მისმა ავტორმა ვასო აბაშიძემ დავით ერისთავი იმ ადამიანთა რიცხვს მიაკუთვნა, რომლებსაც გადაჭარბებული წარმოდგენა აქვთ საკუთარ თავზე.

ვ. აბაშიძემ დავით ერისთავს უწოდა „სამშობლოს“ მტარვალი, ისტორიის არმცოდნე, რომელსაც, მისი თქმით, ყურმოკვრით გაუგია, რომ ოდესღაც საქართველოში შაჰ-აბასი შემოსულა, ქვეყანა აუოხრებია და მასაც აულია კალამი, ხელი უტაცნია ფრანგული პიესისათვის, დაუმახინჯებია, თანაც ჰგონია, რომ რაღაც განსაკუთრებული დაწერა.

სტატიის ავტორმა მოიწონა ის ადგილები, რომლებიც დედნიდან პირდაპირ არის გადმოთარგმნილი და დაიწუნა დავით ერისთავის ფანტაზიით შექმნილი ეპიზოდები.

ვასო აბაშიძის შეხედულებით, „სამშობლოს“ თავდაპირველი წარმატება იმან განაპირობა, რომ ხალხს ამ იდეით დაწერილი ნაწარმოები ენატრებოდა და ის ყოველგვარი განხილვის თუ კრიტიკის გარეშე მიიღო. ხალხი თავისსავე სურვილს შეტრფოდა და ავტორს ეგონა, ჩემი დრამის ღირსებამ ააღელვაო. „ახლა, როდესაც საზოგადოება თანდათან ფხიზლდება და გულგრილად უყურებს ამ პიესას, თავ. ერისთავი ბრალს მოთამაშეებს ადებს. დარწმუნდით, ბატონო, რომ ახლაც ისე ითამაშეს „ვითომ თქვენი“ პიესა, როგორც კვლავ, მაგრამ საზოგადოებას აღარ მოსწონს და ჩვენი რა ბრალია“ (34, 3).

ვ. აბაშიძე აცხადებს – დ. ერისთავმა სიტყვიერი თანხმობა მოგვცა და მხოლოდ ამის შემდეგ ვითამაშეთო დრამა. „თუ მართლა ნებას არ იძლეოდა, რამდენმა დღემ გაიარა აფიშის გამოცხადებისა და წარმოდგენის შუა, განა ვერ მოასწრობდა აკრძალვას, თუ მართლა აკრძალვა ჰქონდა გულში?“ (34, 3) – ნათქვამია პუბლიკაციაში.

ვასო აბაშიძე ამ სტატიაში განაწყენებული, გაბრაზებული კაცის პოზიციიდან საუბრობს და მისი შეფასებები ობიექტურობას მოკლებულია.

„სამშობლოს“ დადგმა მეფის მთავრობამ აკრძალა. არაერთგზის იყო მცდელობა, მიეღოთ პიესის წარმოდგენის ნებართვა. 1889 წლის 19 აპრილს თავის დღიურში ვალერიან გუნია წერდა: „დღეს დონდუკოვმა უარი გვითხრა „სამშობლოს“ წარმოდგენაზე. დავრჩით ისევე ცარიელზე“ (35, 183).

„სამშობლოს“ დადგმა განახლდა 1891 წლიდან.

დასასრულ, როგორ შეაფასა ილია ჭავჭავაძემ დავით ერისთავის დრამა? მისი თქმით, „სამშობლო“ „ერთი საყვარელი პიესაა ჩვენის საზოგადოებისა და სწორედ დიდი განძია ჩვენის ღარიბის რეპერტუარისა. „სამშობლომ“ არა თუ თეატრი დააყენა ცოტად თუ ბევრად ფეხზედ, არამედ თვით საზოგადოებაც გამოაფხიზლა და რამდენისამე საფეხურით მაღლა ასწია მისი ეროვნული ცნობიერება, მისი გრძნობა მამულისმოყვარეობისა“ (36, 496).

როგორც ვხედავთ, დრამა „სამშობლოთი“ დაინტერესება დიდი იყო. მას შემდეგ, რაც საზოგადოებისათვის ცნობილი გახდა სარდუს პიესის გადმოკეთების შესახებ, ქართულ თუ რუსულ ჟურნალ-გაზეთებში გაჩნდა წერილები, რომლებშიც დავით ერისთავის „სამშობლოსთან“ დაკავშირებით სხვადასხვაგვარი თვალსაზრისი გამოვლინდა. XIX-ის 80-იან წლებში გამოთქმულ შეხედულებათაგან ზოგიერთი დღეს კრიტიკას ვერ უძლებს, ნაწილიც აშკარად მიუღებელია, მაგრამ მთავარი

ის არის, რომ ძირითადად სწორად იქნა აღქმული „სამშობლო“ იდეური შინაარსი, აღინიშნა პიესის მნიშვნელობა ქართველი ხალხის ეროვნულ-განმათავისუფლებელ ბრძოლაში და მისი როლი სასცენო ხელოვნების განვითარების საქმეში.

ლიტერატურა:

1. ი. მეუნარგია, ქართველი მწერლები, I, თბ., 1954.
2. გ.ყ. საზაფხულო ფელეტონი, გაზ. „დროება“, 1881, 22 ივლისი, №152.
3. ი.მ., თბილისის ქრონიკა, გაზ. „შრომა“, 1881, 2 სექტემბერი, №1.
4. ემბე, თეატრის ქრონიკა, გაზ. „დროება“, 1881, 10 ნოემბერი, №236.
5. აკაკი, სათეატრო შენიშვნა, გაზ. „შრომა“, 1881, 18 ნოემბერი, №12. იხ. ა. წერეთელი, თხზულებათა სრული კრებული თხუთმეტ ტომად, ტ. XII, თბ., 1960.
6. აკაკი, ბენეფისი ვ. აღექსევევი-მესხიევისა, „თეატრი“, 1885, 15 დეკემბერი, №17. იხ. ა. წერეთელი, თხზულებათა სრული კრებული თხუთმეტ ტომად, ტ. XII, თბ., 1960.
7. დლიური, გაზ. „დროება“, 1882, 22 იანვარი, №15.
8. დლიური, გაზ. „დროება“, 1882, 24 იანვარი, №17.
9. ხ.გ., დრამა „სამშობლო“, გაზ. „დროება“, 1882, 30 იანვარი, №22.
10. თეატრი, ჟურნ. „ივერია“, 1882, №1.
11. სტ. ჭრელაშვილი, ქართული თეატრი, ჟურნ. „იმედი“, 1882, №1.
12. Под сурдиною, журн. „Гусли“, 1882, 31 января, №5.
13. ჩვენ პუბლიცისტებს, გაზ. „თეატრი“, 1885, 17 ნოემბერი, №13.
14. გაზ. „ივერია“, 1890, 16 ოქტომბერი, №220.
15. ნ. ტატიშვილი, ლიტერატურული ნარკვევები, თბ., 1965.
16. დლიური, გაზ. „დროება“, 1882, 19 თებერვალი, №36.
17. გაზ. „დროება“, 1882, 21 თებერვალი, №38.
18. ჟურნალ „გუსლს“, გაზ. „დროება“, 1882, 23 თებერვალი, №39.
19. О тифлисской корреспонденции „Московских Ведомостей“ от 3-го февраля 1882, журн. „Гусли“, 1882, 21 февраля, №8.
20. Отповедь кн. Эрстову и г. Месхи, журн. „Гусли“, 1882, 28 февраля, №9.
21. ი. ჭავჭავაძე, კატკოვის პასუხად, გაზ. „დროება“, 1882, 24 თებერვალი, №40. იხ. ი. ჭავჭავაძე, თხზულებათა სრული კრებული ოც ტომად, ტ. VI, თბ., 1997.
22. ქართული თეატრი, ჟურნ. „ივერია“, 1882, №11.
23. აკაკი, ვერა ხედავთ? გაზ. „დროება“, 1882, 4 მარტი, №45. იხ. ა. წერეთელი, თხზულებათა სრული კრებული თხუთმეტ ტომად, ტ. XII, თბ., 1960.
24. Газ. „Голос“, 1882, 16 марта, №70.
25. საქართველოს დროშაზე, გაზ. „დროება“, 1882, 28 მარტი, №64.
26. ტექსტი გამოაქვეყნა გაზ. „დროებაში“ 1882 წლის 16 მარტს (№55, გვ. 1).
27. Н.М., Записки современника, Отечественные записки, 1882, апрель, №4.
28. დლიური, გაზ. „დროება“, 1882, 18 აპრილი, №79.
29. ადგილობრივი ამბები, გაზ. „შრომა“, 1882, 26 მაისი, №20.
30. ბოსლეველი, თეატრალური შენიშვნა, გაზ. „შრომა“, 1882, 9 ივნისი, №22. იხ. ბოსლეველი, ნაწერები, ს. ხუციშვილის რედაქციით, გამოკვლევით, შენიშვნებითა და საძიებლით, თბ., 1961.
31. სტ. ჭრელაშვილი, ძვირფასი მხარე ჩვენი წარსული ცხოვრებისა, ჟურნ. „იმედი“, 1882, №VII-VIII.
32. ქართული თეატრი, გაზ. „დროება“, 1882, 11 დეკემბერი, №259.
33. გაზ. „დროება“, 1884, 22 დეკემბერი, №276.

34. ვ. აბაშიძე, პასუხად თ-დ დ. ერისთავს, გაზ. „დროება“, 1884, 28 დეკემბერი, №279.
35. ვალერიან გუნია, თბ., 1953.
36. ი. ჭავჭავაძე, თხზულებათა სრული კრებული ოც ტომად, ტ.V, თბ., 1991.

Irma Zakaraia
Drama “Motherland” and Georgian Society
Summary

In the second half of the 19th century no play has any great of importance to Georgian people as Davit Eristavi’s drama “Motherland”. This paper deals with that response caused by drama in the 80s of the 19th in Georgian Society.

The interest about Drama “Motherland” was great. After David Eristavi altered play by Sardu, French writer, there appeared letters in Georgian and Russian newspapers and journals. In these letters there were quite different points of view, different types of approaches to drama of D. Eristavi. Some of these views have become old fashioned, some of them are vividly unacceptable, but mainly ideological contents of “Motherland” was correctly perceived, importance of the play for National Liberation Movement of Georgia and its role in development of Georgian theatrical art.

Ирма Закараиа
Драма «Родина» и общественность Грузии
Резюме

Во второй половине XIX века ни одна пьеса не имела такого существенного значения для грузин, как пьеса Давида Эристави «Родина». В статье говорится о том резонансе, который вызвала драма в 80-х годах XIX века среди грузинской общественности.

В 80-ые годы XIX века заинтересованность драмой «Родина» была большой. После того, как обществу стало известно о переработке Давидом Эристави пьесы французского писателя Сарду, в грузинских и русских газетах и журналах появились письма, в которых проявлялись различные точки зрения, разные подходы к драме Д. Эристави. Из высказанных в исследуемый период взглядов, некоторые, на современном этапе, кажутся нам устаревшими, часть из них явно неприемлема, но можно сказать, что в основном правильно было воспринято идейное содержание «Родины», отмечено значение пьесы для национально – освободительной борьбы грузинского народа и ее роль в деле развития грузинского театрального искусства.

Dilara Khanbabayeva
(Azerbaijan)

**MIR JALAL – NATIONAL CRITIC AND HISTORIAN
OF AZERBAIJAN LITERATURE**

The outstanding representative of Azerbaijan literature Mir Jalal (1908-1978) like his other contemporary writers is not only an author of novels, narratives, short stories included into the treasure of Azerbaijan literature world literature but also one of the first critics and specialist in literature. During his long standing literature activity as the critic following modern literature process Mir Jalal researched the problems of Azerbaijan literature history and theory, as the prominent researcher and obtained some valuable benefits on the research of the range fundamental problems. In order to imagine the worth of his works, it is enough to indicate Mir Jalal's research works on the greatest poet of Azerbaijan Mahammad Fusuli who lived in the 16 th century (1498-1556) and Azerbaijan romantic literature. Doctor of Philology – Mir Jalal's works have not lost worth yet, his works are considered to be valuable source on studying history of our literature.

Mir Jalal's first book about Fusuli was printed in 1940. This is the monograph named "Fuzuli's poetic features" published by the edition of Academician Hamid Arasli, this research object was chosen as the most difficult and complicated one-as the subject and problem. Mir Jalal researched Fusuli's creative work, first of all lyric poetry and it is interesting in itself that it happened when the vulgar sociology attitude to wards the classic heritage had not entirely disappeared, Mir Jalal put the most complicated scientific aim in his monograph. The author wrote "The greatness of Fuzuli was in his taking into consideration all experiences of poets created and written in our language till the XVI century and developing them a lot. First of all the author researched and analyzed Fuzuli's poetry from above mentioned point of view and he came to the conclusion that with his poetic creation art Fuzuli had built entirely fundamental and glorious literary school. The literature school of Fusuli. with its language richness creates the art encyclopedia of man's sense and thoughts. "Presenting the greatest samples of lyric art Fusuli created fundamental and glorious literary school" Mir Jalal wrote. During Mir Jalal's research activity of Fusuli is poetry he acted this point of Fusuli's poetry he acted from this point of view. The author noted that Fuzuli was fairly regarded the father of our poetry. "He is entirely aware of our literature history and is the greatest poet who creates his poems in the sweetest language" Mir Jalal wrote.

In coincidence with the target in his monograph Mir Jalal researched Fusuli's point of view to the poetry to the form and plot world, to the language features.

Doctor of Philology – Mir Jalal Pashayev's second fundamental research work is his defence of a doctor's thesis that was devoted to the literary schools in Azerbaijan in 1905-1917s.

In this work Mir Jalal researched Azerbaijan literature of the XX century realism and romantism of two main literary schools their attitude and roles in the national literature process.

Mir Jalal wrote and researched Azerbaijani literature of 40-s, also, the XX century (early period) about prominent people and their creative activity of that period. So in the 30-s he published articles devoted to the great classics of the XX century as Abbas Sahhat, Nariman

Narimanov, Abdurrahim bay Haqverdiyev, Jalil Mamadguluzadeh. In these articles Mir Jalal arose as the outstanding researcher of the XX century literature (early years).

Deep and well-grounded knowledge of the XX century (early years) literature is the proof that the whole chapter “XX century literature” of “Contracted Azerbaijanian literature” (1943-1944) belonged to Mir Jalal. Just with this work Mir Jalal attracted attention as the professional mature historian of literature (Azerbaijanian literature D.Kh.) To be the researcher of arisen and developing on early years of the XX century literature meant to be the researcher of wide well-grounded, perfect literature history process. It embraced the period after the XIX century literature process after M.Ph Axundov (1812-1878) the great Azerbaijanian prose writer, dramatist, poet, enlightener. To be the researcher of that period meant to be the researcher of a new period new embodiment period of realism. Realistic literature began in the XIX century appeared in the early period of the XX century obtained new artistic aesthetic qualities . It was the period of the XX century romantism the first embodiement period. Thus “XX century Literature” can wholly be regarded as the concise history of our literature concise history of our literature arisen in the early period of the XX century. Just after that period of the XX century. Just after that period the literature history research had been deepened and we can see Mir Jalal as the profound researcher of that period. Thus in 1947 Mir Jalal defended doctor’s thesis on “Literary schools of Azerbaijan” literary heritage of early period of the XX century, style typology and literature trend found the base of Mir Jalal’s work. Mir Jalal was one of the authors of the fundamental work, three volumed “Literature history of Azerbaijan” (1957-1962). In 1962 “XX century Azerbaijan literature” book was published and this valuable work of art was prepared together with literary critic Firuddin Husyenov. More part of this book belongs to Mir Jalal.

Though Mir Jalal possessed profoundly European and Russian literature profiting them in his prose, he is the Eastern write. His aethetic views surely took source from “Kitabi Dede Qorqud”, “Oguzname”, “Qurani Kerim”, the greatest poets of the East Khagani, Nizami, Firdovsi, Sadi Shirazi, Nasimi, Fuzuli poetics, fairy-tales, dastans (a piece of work written in epic genre of non-written folk literature). The very aethetic circle was the reliable guide to Mir Jalal – a writer and a scientist in growing as a real creative man. Classic East culture is a trustworthy guide, fundamental moral treasure. This treasure generally belongs to the East and influences on everybody in this giant civilization, especially creative people.

It is interesting that Great East treasure as well as Western civilization opened doors to the men of letters of the XX century. The West with it social, political, cultural face was stepping into Azerbaijan, into the mend and life style of Azerbaijani man.

The revolution of Mirza Fatali Akhundov had already existed. Prominent philosopher public figure presented his famous plays, later foundation of national theatre was laid, Hasanbey Zardabi founded “Əkinçi” (Sower) (1875) – the first national newspaper.

Mir Jalal Pashayev was born in 1908 at the same time outstanding composer Uzeyir Hajibeyov creating his masterpiece “Leyli and Majnun” became the founder of opera in the whole East.

Two years ago in 1996 “Molla Nasredin” magazine – the peak of publication mind was published and would continue to be published pausing till the firs created works of Mir Jalal. Great minds of Azerbaijan of Mirza Jalil, U. Hajibeyov, M.A. Sabir, A. Nazmi, N. Narimanov, A.Qamkusal, A.B.Haqverdiyev and others contributed to “Molla Nasreddin” Great aethetic improvement was growing in the world of word A. Bakikhanov, S.A. Shirvani, Q.B. Zakir, M.F. Akhundov, N.B. Vazirov, A.B. Haqverdiyev aethetic traditions were continued by the new literary power in the first decade of the 20th century and literature welcomed new names

such as S. Vurqun, M. Hadi, A. Sahhat, M.A. Sabir, M. Musfiq, H. Javid, Y. Chamanzaminli, S. Rustam, R. Rza, S. Rahimov, A. Valiyev, I. Afandiyev, M. Ibrahimov and others began to enter the world of literature.

In the same century – the end of 1920's Mir Jalal's first writing began to be published and improving in the shortest period 26 years old man of letters created the novel "Dirilən adam" ("The Resurrected") one of the Azerbaijani classical novels. Prose of Mir Jalal held the light to the way of the future generation. It must be noted it was the prose of Mir Jalal that raised realism to the level of literary method.

Actually Mir Jalal was one of the reliable transmitter of before himself created national prose. That's why works of the writer show his deep respect to M.F. Akhundov, H.B. Zardabi, N.B. Vazirov, A.B. Haqverdiyev, U. Hajibeyov, M.A. Sabir. By the way it must be noted from the following sources.

- Classical East culture as well as East word treasure.
- Azerbaijan national literature (beginning from folklore to the writer's contemporaries).
- Eventually world literature transmitted from the Russian language.
- In Mir Jalal's literary and scientific creativity these three sources were mixed and synthesized. Every source composed the branch of Mir Jalal's scientific research. There is no need to be either a philologist or researcher in order to accept it as a fact.

If Mir Jalal's monumental work "Fuzuli's creativity" (1958) shows the power of East mind in the face of great Mahammad Fuzuli, "Literary schools in Azerbaijan" (1905-1917) reflects the styles of creators of national world treasure.

Mir Jalal devoted scientific articles to the great minds of the Russian literature such as A.S. Pushkin, L.N. Tolstoy, N.V. Qoqol, A.P. Chekhov, M. Qorki, M. Sholokhov. The main goal of these articles was to bring the impressions about world word treasure in the face of these writers to the national literary mind.

Mir Jalal is on top with his simple, bright literary-theoretical views and his whole scientific creative system is influencing on modern literary process.

This, drawing a conclusion we should come to the conclusion that national (Azerbaijan) literature history embraces the wide research trend of Mir Jalal's literature activity. Research of national literary process of the early period of the XX century is the most important and fundamental stage in this direction.

Surely, Mir Jalal's literature activity is the richest research source. Mir Jalal greatly contributed to the development of National literature.

Literature:

1. Kocharli F.B. Azerbaijanian literature, V I, Baki, 1978.
2. Mir Jalal, XX century literature, History of Azerbaijan literature, VII, Baki, 1944.
3. Mir Jalal, Poetic features of Fusili, Baki, Academy of Sciences, 1940.

დილარა ხანბაბაევა
მირ ჯალალი – აზერბაიჯანული ლიტერატურის
კრიტიკოსი და ისტორიკოსი
რეზიუმე

სტატიაში გამოვლენილია მირ ჯალალის, როგორც ცნობილი მეცნიერისა და მწერლის ფორმირების მიზეზები.

აზერბაიჯანული ლიტერატურის ცნობილი წარმომადგენელი მირ ჯალალი (1908-1978), თავისი ეპოქის სხვა მწერლების მსგავსად, იყო არა მხოლოდ იმ რომანების და მოთხრობების ავტორი, რომლებიც აზერბაიჯანული ლიტერატურის მონაპოვარია, არამედ ერთ-ერთი პირველი კრიტიკოსი და ლიტერატორი. თავისი ხანგრძლივი ლიტერატურული მოღვაწეობის მანძილზე მირ ჯალალი იკვლევდა აზერბაიჯანული ლიტერატურის ისტორიისა და თეორიის პრობლემებს და ამ სფეროში მნიშვნელოვან წარმატებებს მიაღწია.

Дилара Ханбабаева
Мир Джалал – национальный критик и историк
Азербайджанской литературы
Резюме

В статье раскрываются причины становление Мир Джалала, как видного ученого и известного писателя.

Выдающийся представитель Азербайджанской литературы Мир Джалал (1908-1978) подобно другим писателям своей эпохи, был не только автором романов, повестей, рассказов, которые включены в число достояний Азербайджанской литературы, но также был одним из первых критиков и литераторов. В течение своей долгой литературной деятельности Мир Джалал исследовал проблемы истории и теории Азербайджанской литературы и достиг значительных успехов в этой сфере.

Maria Cornelia Bârliba
(Romania)

SOME ANALYTICAL REMARKS ON THE INTERCULTURALITY

1. Concepts and interpretative visions

The notion of *interculturality* is a combination of two Latin words, namely the prefix *inter* (among, between) and the noun *culture* (agriculture, cultivation). The great orator Cicero introduced a metaphoric construction, considering that the cultivation could be applied not only to the lands, but also to the human souls, to spiritual entities - *cultura animi* (in Latin language). As it is mentioned in one research work under the aegis of the Council of Europe (1), the meanings of the term *culture* shifted over times: for instance, five centuries ago, it referred to the tending of crops or to rearing animals; later on, there was a gradual evolution of its significance and, by analogy, this word was related to the process of nurturing the minds of people (2).

The general meaning of this concept has evolved from the second significance as a sign of the entirety of a society's spiritual and artistic contributions that could be seen to constitute the forming of their identity as a social group like nation, language community etc. (3). Wilhelm von Humboldt compared the term *culture* with the term *civilization*, having an impact on the history of thought. In 1871, Edward Tyler, in his book devoted to the primitive culture, offered a definition for culture, based on a complex area which includes *inter alia*: knowledge, beliefs, arts, laws, customs, as well as any other capabilities and habits acquired by a member of society (4). For Alfred Kroeber and Clyde Kluckhohn, a culture refers to the distinctive way of life of a group of people, to their designs of living (5). In the view of Michael Byram, a multicultural society is not a patchwork of several fixed cultural identities, but a network of cross-cutting networks and identifications which are situated, contested, dynamic, fluid and heavily dependent on context (1).

As a concept related to that of culture, the interculturality has been interpreted from various perspectives. In this respect, the following concepts should be enumerated in a conventional order (2): *pluriculturalism* (the capacity to identify with and participate in multiple cultures belonging to specific "cultural families", "cultural styles, "cultural systems", "pluricultural societies" etc.); *transculturality* (the ability to overcome the strict level of some cultures exclusively based on ethnicity and to share a higher, integrative level of multiple horizons); *alterity/ otherness* (to accept and promote an active relationship with foreign cultures which belong to other communities (ethnic groups, nations, minorities, small geographic entities); *cultural transfer* (a clearly motivated decision to move from a given cultural horizon to another one, which does not mean to abandon or totally ignore the initial culture, but just to operate an adequate application of the given culture in a new context); *intercultural communication* (to develop fruitful and mutually useful contacts among various cultures of the world, starting from the conviction that each of those sets of values could be useful and relevant for the human personality).

There are more definitions of the interculturality, not only in a classical logical manner, but in a broader perspective as descriptions of some important parameters. We have chosen a

few presentations which, in our opinion, reflect in a quasi-exhaustive way the semantic identity of this concept (1). Interculturality refers to the capacity to experience and analyze cultural otherness and to use this experience with the aim to reflect on certain matters that are usually taken for granted within one's own culture and environment. As it is stated by several specialists, the interculturality entails some cognitive, affective and behavioral competences which include: i) knowledge, for instance about other cultural entities, their products and practices; ii) attitudes like curiosity, openness, empathy; iii) skills of interpreting and relating; iv) skills of discovery; v) cultural awareness (critical, constructive, comparative). M. Byram stated that the interculturality enables people to act as mediators among representatives of different cultures, to explain and interpret certain perspectives (1).

2. Cultural dialogue

The long and rich history of mankind contains many examples of cultural interferences in various periods, involving a series of parameters such as: languages, literature, arts, science and technology; those correlations occurred in the specific coordinates of historical time as well as of real time. We will refer just to some aspects relevant for the importance of cultural dialogue as a complex reality having several consequences on the harmonious development of human civilization.

The cultural dialogue could be theoretically structured in two major categories: a) dialogue *stricto sensu*, done in the same coordinates of time (Antiquity, Middle Age, Renaissance, Enlightenment, modern history, contemporary period); b) dialogue *sui-generis*, when the periods of time do not coincide and are completely different (e.g. Antiquity and Middle Age; Antiquity and XX-th century).

A historical analysis will clearly indicate numerous facts proving the intercultural dialogue and communication as such (during the same period of time) in their basic dimensions: transfer of literary and artistic expertise; mutual consideration of genuine cultural values and traditions; acceptance of other criteria which, by the way, are not incompatible with the own ones; cross-cultural influences. One pertinent example comes from the classical art of oratory and it was underlined in our book entitled "*Introduction to Rhetoric*" (7). The greatest orator of Rome, Marcus Tullius Cicero, studied not only in his native country, under the influence of renowned *magisters* like: Marcus Antonius, Licinius Crassus, Mucius Scaevola, but also in Greece, Asia Minor, thus entering in direct contact with some style-schools such as *the new Atticism*. After a passionate debate with the great teacher of rhetoric, Apollonius in Rhodes Island, a Greek present there, whose name was Molon, felt suddenly obliged to say the following words: "since now, my country has just a single advantage, that of knowing that you (Cicero – *note of author*) took the eloquence from here and sent it to Rome. "For a long period of time, the Latin spirituality was inspired from the cultural values of ancient Greece; this is why, in "*Ars Poetica*", Horatius warmly recommended the inspiration from the Greek models: "*Vos exemplaria Graeca nocturna versate manu versate diurna*" (Day and night, read and consult the Greek books).

Going further on our evaluation with regard to the *sui-generis* cultural dialogue, it would be important to stress the idea that in such situations when the time-factor is not manifested in terms of coincidence, but of succession (sometimes, in very different periods), the communication is just spiritual, consisting in a series of references *a posteriori* to certain cultural values of the past; thus, every act of historical research and re-consideration of old cultures means a "dialogue" with the respective values, despite of the fact that their authors or

supporters are not anymore physically present. Some examples are able to indicate this kind of dialogue in the history of culture.

It goes without saying that the Antiquity was treated with a very high respect by the next epochs which ensured the transfer and continuity of cultural values created in various parts of the world - Greece, Rome, Egypt, Persia, Turkey , Middle East, India, Far East, North and South Americas etc. The great prestige of ancient times in terms of culture represented also a source of inspiration for famous painters, sculptors, composers, poets, playwrights, scholars and scientists of Renaissance and modern times, until nowadays.

As it was mentioned in our study on linguistic diversity and intercultural communication (2), the Latin language was for many years used in academic correspondence and international scientific fora. Moreover, the old Greek and Latin were considered, particularly in Europe, as "languages of culture", illustrating a high standard of professional competence in science, technology, philosophy, ethics, rhetoric. All over the world, specialists in the ancient literature studied, for instance, the Homer's poems "*Iliad*" and "*Odyssey*" from original perspectives of interpretation; among them, the following experts should be mentioned: Theodor Bergk, R.C. Jebb, Aram Frenkian, Georg Finsler, Hermann Bonitz, John Burnet, Victor Berard etc.(6). On the level of dramatic literature, certain outstanding examples like: Goethe, Bertolt Brecht, Antoine Artaud could be emphasized with regard to continuity of a series of symbolic forms taken from Asian ancient theater traditions and creatively applied to some modern artistic and literary works (3).

In the Medieval times, Erasmus from Rotterdam became a genuine symbol for the concept of interculturality, due to his convictions, daily practices and intellectual behaviour. Even the scholarly full name of this remarkable personality reflected on semantical level the sense of intercultural communication: Desiderius (originated in the Latin word "*desiderium*"=desire), Erasmus (based on the Greek word "*erasmios*"=bellowed), Roterodamus (which was an evident Latinized version of his Dutch city). Starting 1499 until his death in 1536, Erasmus traveled through Europe – France, England, Italy, Belgium, Switzerland, had numerous university lectures and academic conferences at Cambridge, Louvain, Paris, Torino, Basel, developed fruitful scientific links with Thomas Morus, Aldo Manuzio and many other well – known scientists and scholars, translated famous books from Antiquity.

Another personality whose whole life was devoted to the interculturality is closer to the Black Sea space: Antim Ivireanu (Antimoz Iverieli), a common symbol of the Georgian and Romanian spirituality (8). Born in 1650 in Georgia, Antim Ivireanu was kidnapped during his childhood and taken to Constantinople, where the Patriarch of Jerusalem saved him from slavery. At the Patriarch's Court, the teenager acquired good education, mastered several languages (old Greek, Slavonic, Turkish, Arabic) and professions (painting, printing, sculpture, writing literature, drafting sermons, translating into/from various languages). In 1680, Antim was invited by Constantin Brâncoveanu, King of Wallachia (a historical province of today's Romania), where his talent and intellectual abilities were dedicated to Romanian language and Orthodox religion; in 1708, Antim became Metropolitan of Wallachia. The great theologian set up printing houses in Bucharest, Târgoviste, Râmnicu Vâlcea and Snagov; at the same time, he was very instrumental in founding of the first typography in Tbilisi (1709) as well as in publishing of "*Gospel*" in Georgian language. Antim Ivireanu became an outstanding representative of Romanian Orthodox and secular literature and rhetoric; it is to be underlined in this respect that Antim – as a native Georgian – was able to introduce the Romanian language in the divine services.

Interculturality – as an attitude open to the values and traditions of other peoples- was closely connected to certain long travels through continents and oceans, as well as to important geographical discoveries, as we will indicate by the following two examples.

The first one refers to the famous navigator Cristofor Columb; in his long journey on the Atlantic Ocean, he took the first Spanish grammar – a fact which could be considered a clear gesture of interculturality, consisting in the transfer of culture from Spain under the reign of Queen Isabella to the *New World* (2). In such a way, a huge continental region, situated far away from Europe, assumed the name “*Latin America*“, having Spanish as the main and quasi-exclusive speaking language of local population .

The second example envisages the process known under the name “*Silk Road*“, reflecting the truth that the inter-human contacts between Asia and Europe were not exclusively on the level of material goods for commercial activities and daily needs, but also on the level of spiritual artifacts such as: books, maps, gold, silver and ivory - jewelry, carpets, sculptures, paintings, weapons, traditional handicrafts etc.; to those aspects we think that is fully appropriate to add the ”verbal portfolio“ of culture (sayings/ aphorisms, folk stories and legends, jokes, minstrelsy, songs) which were part and parcel of the cultural universal treasure, transferred from people to people, during those frequent journeys on the famous *Silk Road*.

The French – speaking movement, known under the name “*Francophonie*” covers a broad area where contacts among various cultures belonging to the same linguistic family are visible and very functional. For Romania this movement has a particular significance, influencing many zones of culture – from arts and literature to architecture (9). It is very well known that a pre-eminent pleiad of Romanian personalities had strong educational and creative links with the French culture; among them, we should mention: Constantin Brâncuși, George Enescu, Eugen Ionescu, Mircea Eliade, Emil Cioran, Tristan Tzara, Benjamin Fondane, Elena Vacarescu, Anna de Noailles, Panait Istrati, the princess Bibescu (10). The francophone movement also incorporate a lot of countries from Africa (Cameroon, Niger, Morocco, Algeria, Tunisia, Ivory Coast, Congo, Madagascar, Senegal etc.) and Caraibes (Guadelupe, Surinam, Haiti, Martinique). French language has acted in all these cases as a factor and platform of dialogue, of rapprochement among nations having quite different cultures, systems of spiritual values and traditions. It is to be stressed in the same context a very interesting aspect: France represents a plurilingual country *de facto*, despite of its presentation as monolingual country *de jure*; beside French language, in various islands and other territories under France ‘s jurisdiction, specific languages are also spoken, for instance: Creol, Comorian, Kibushi, Shimaore etc. (11).

3. Role of translation

As it is well known, the linguistic diversity is composed not only of internationally important languages due to the number of speakers or/and to the degree of dissemination and utilization (for instance, in the past - Latin, Greek, Arabic, Chinese etc. and today - English, French, Russian, Spanish, German, Arabic, Chinese etc.); there is also a significant number of less known languages, certain of them being spoken just by very limited segments of population. Due to the process of translation, it is possible to establish a *sui-generis* equilibrium on the level of the great majority of languages all over the world, overcoming to some extent the distinction between “main language” and “secondary language”, as we will try to further explain in our study. Historically, the appeal to the services of certain languages was obvious in the spheres of literature, science, technology, religion, cultural and academic communication in general.

Greek philosophers Plato, Aristotle, Heraclitus of Ephesus were translated in Latin language during the Middle Age; in the same great period of universal history, in Spain, mediated translations were developed; through collective works, a Jew translated, for instance, from Arabic into Hebrew and another one – from Hebrew into Latin (2).

In the field of religion, translations have old traditions; just two examples from the Georgian history, originated many years ago.

Eqvtime Mtatsmideli (955-1028), the Dean of the Iberian Monastery on Mount Athos, being well versed in Greek language, made excellent translations from Greek into Georgian and vice-versa; he translated essays and hagiographic compositions by Andrew of Crete, Basil of Caesarea, Gregory of Nyssa, John of Damascus. This theologian was famous for his capacity of treating the religious texts freely, rendering the gist of the original into the language of translation and providing the own translated versions with personal remarks and comments.

Ephrem Mtsire, another Georgian translator and philologist, meticulously educated in Constantinople, who lived in the second part of the XI-th century, worked out an original theory of translation which enriched Georgian ecclesiastic literature. Ephrem also promoted in his country two important philosophical trends: *Aristotelism* and *Neoplatonism*; he translated the works by Dionysius the Areopagite and contributed to the presentation of philosophical terminology in his native Georgian language.

In the modern times, German philosopher Leibniz was a polyglot, writing in Latin as well as in French, particularly in his scientific contacts; the Swiss mathematicians, Jacob and Johann Bernoulli could usually write their correspondence in Latin, French and German; in 1789, Antoine Lavoisier published in French "*Traite elementaire de chimie*" which became a basic book of universal reference (just a detail: his wife, who was able to fluently speak eight foreign languages, checked in a very systematic and careful manner, in each of those languages, the formulations of various essential terms /concepts embodied in her husband's book).

There were, in different periods, some cases related to translation works, which had great significance and importance for the history in general; let us remember just a name: Jean-Francois Champollion who had the capacity to decipher the famous *Rosetta Stone*'s hieroglyphs in 1822, demonstrating that the Egyptian writing system was a combination of phonetic and ideographic signs.

In the same context, we will offer to the readers a very recent example related to the ancient world. After a tremendous work for about 90 years, the dictionary of the language of ancient Mesopotamia and its Assyrian and Babylonian dialects, unspoken for two millennia, but preserved on clay tablets and stone inscriptions (21 volumes) has finally been completed by scholars at the University of Chicago. This was the language that Sargon the Great, king of Akkad in the XXIV-th century B.C., spoke to command what is reputed to be the world's first empire and that Hammurabi used, around the years 1700 B.C., to proclaim the first known code of laws. It was also the vocabulary of the *Epic of Gilgamesh*, considered as the first masterpiece of world literature. Nebuchadnezzar the Second presumably called on these words to soothe his wife, homesick for her native land, with the promise of cultivating the wondrous *Hanging Gardens* of Babylon. This dictionary containing 28 thousands words is more than a concentrated glossary of words and definitions; it is indeed a genuine encyclopaedia having many words with extensive meanings and associations to the history, legislation, literature, ethics, religion, trade and everyday life in an ancient world (as an eloquent example, this book has 17 pages devoted just to a single word: "*umu*", which means "day"). Historians, archeologists and experts in ancient Semitic languages consider that such a comprehensive

dictionary could become an indispensable research instrument for any scholar who seeks to explore the written record of the Mesopotamian civilization. In other words, this niggling intellectual work becomes an outstanding exercise of interculturality.

With regard to the translation process, one could theoretically consider the following four possible situations: i) translations from some national languages into language(s) having a broad international circulation and high prestige, e.g. English; ii) translations of some classical masterpieces (e.g. Aristotle's logic, Honore de Balzac's novels, Francesco Petrarca's sonnets, William Shakespeare's tragedies) into various national languages; iii) translations from certain national languages into other national languages (e.g., from Georgian into Romanian, from Finnish into Polish); iv) translations from some languages of broad circulation into other languages belonging to the same category (for example, from Spanish into French, from Arabic into English).

Coming back to the second situation above-mentioned, we would like to put the following rhetorical question: whether Dante remained forever published only in Italian language, Mihai Eminescu – only in Romanian, Shota Rustaveli – only in Georgian, Moliere – only in French, G.W.F. Hegel – only in German etc., the mankind could become today so rich and developed from the cultural perspective, so universally connected in spirit and soul? The negative categorical answer is understood *ab initio*.

In any of those forms, the process of translation is a condition *sine qua non* for interculturality in the field of written cultural works; this is not, of course, the case for visual arts like sculpture, painting, architecture or for music. But, at the same time, one should recognize that the translation is not able to ensure a perfect identity between the original text and the version worked out; let us remember the famous Italian saying: "*Traduttore – traditore*" (translator-traiter). As a matter of fact, to translate means to associate some analogue (not identical) meanings which belong to different linguistic zones.

Among the obvious potential risks, when a translation in written or verbal form is done, we have to refer to the approximation instead of a total equivalence, a situation similar to the difference existing between an original picture and an excellent copy of it. The translation is not, in its essence, only a matter of language, but also a matter of style, of respecting and reflecting as much as possible the creative identity of the author; therefore, it goes without saying that such outstanding "literary monuments" like Homer's poems or Corneille's plays cannot be perfectly re-formulated in other languages. Similar difficulties could appear in cases of translating folk literature or historical chronicles because of the existence of peculiar expressions, archaic words, semantic combinations etc.

The great philosopher Constantin Noica, learning that UNESCO was ready to elaborate a dictionary of literary terms in various languages of the world and that only three Romanian words have been accepted – *dor* (longing, yearning); *doina* (sad popular song); *colinda* (carol), expressed the clear message regarding the "linguistic rehabilitation" of the spirit of Romanians who have the duty and the pride "to suggest words which should enter into the substance of major culture" (12). For Noica, "the linguistic solidarity" represents an important attitude for every genuine civilization; the own language belongs to a broader world of expression and communication, but it is, at the same time, unique in itself (13). The linguistic dialogue and solidarity – through translations – do not exclude a series of critical situations, certain barriers or gaps, some of them being quite difficult and even unsolvable. "Nothing more sad, in the European culture of XX-th century, than the pain of French language to express the terminology of Heidegger" – said Noica (12); it would be enough to mention that the concept elaborated by the German philosopher: *In – Der – Welt – Sein* (which means "to be in the

world”) is generally utilized in its original version by the contemporary specialists in philosophy instead of any translation considered to be inadequate (13). The identity of a native language reminds us, after some centuries, the words written by the great Romanian thinker Dimitrie Cantemir: ”from foreign languages to learn and in your language to write”, a truth re-phrased by Noica as follows: ”to other skies to look upon and under the sky of your world to dream” (12).

Two main categories of translations could be envisaged, bearing in mind the specificity of this complex process which combines a coherent knowledge of languages with the capacity of interpretation:

i) Author- translations closely connected to the personality of those specialists or writers who, starting from original literary works, elaborated their own versions in other languages. In various periods of time, several names became famous due to the translations of “*Iliad*”, “*Odyssey*”, “*Bible*“, ”*Quran*“, Shakespeare’s tragedies and comedies etc. One should mention the masterpiece written by Erasmus from Rotterdam who translated into Latin the Greek version of the “*New Testament*” under the name: “*Novum Instrumentum Omne*”. In Romanian classical culture, the poet George Coşbuc offered a splendid translation of Dante Alighieri’s “*Divina Commedia*”.

ii) Electronic translations based on dictionary - equivalences done in a quasi-automatic manner without a technical capacity of understanding several contextual nuances, style-constructions, linguistic connections, covered meanings etc.; all these abilities remain in the exclusive competence of human beings on their posture of creative interpreters of texts translated in other languages. Technically, it is possible to use any language on the *Net*. It is true that the *World Wide Web*, which made possible the great success of Internet, has used the *American Standard Code for Information Interchange*, which included only a limited range of English characters; but ,since the initial period, a *Multilingual Internet Mail Extension* was developed and thus the interchange of information written in any language became feasible.

Interculturality can also function, in terms of translation, on the level of groups of languages of the same linguistic family. There is a network called “*Realiter*”, established some years ago, which has developed a very fruitful cooperation on the level of some Neo-Latin languages: French, Catalan, Galician, Italian, Portuguese, Romanian and Spanish (2). Within this project, a series of joint methodological principles are respected with the aim of an harmonized development of the respective languages having a common origin and a similar profile, as well as the elaboration of plurilingual terminological dictionaries useful in particular fields of interest for the contemporary society.

4. Intercultural education

It is obvious that the educational systems can provide learners with a multiple access to other cultures. As it was emphasized by Michael Byram (1), the provision of educational strategies that raise awareness of the issues and foster intercultural dialogue and communication is of crucial importance for the development of multicultural societies. Those strategies need to identify common values and ideas, but at the same time they must see and address differences. Moreover, an effective dialogue requires the acquisition of intercultural competences, including multiperspectivity and the ability to identify certain familiar situations/events from the perspectives of cultural “*others*”(1) .

We share the opinion expressed by Karl Kumpfmüller that the respect for the other person’s culture and seeing own culture relative to the other’s one are of utmost importance when it comes to the integration of minority and majority cultures, as it is now taking place all

over Europe. Only then can the cross-cultural learning, as a kind of “social learning “, become functional.

The school – the main institution in the educational framework – has its own mission everywhere societal multilinguism and individual plurilinguism exist, being a privileged parameter. The school brings together speakers with different repertoires, who have one language in common or several linguistic varieties which all social actors and not least as learners have already developed prior to their entry into schooling (14).

A basic task of this institution in its broad meaning (primary, secondary, university, post - graduate) is the teaching of languages, both native and foreign as a very significant contribution to the understanding and promoting the spirit of interculturality. There is an opinion (14) that such a task should be envisaged from the perspective of expanding and enriching learners’ initial linguistic and discursive repertoires by: the teaching of writing, with deep respect for the rules of grammar, punctuation and calligraphy; taking account of the plurality which is typical for every language and its areas of variation; teaching the language of schooling (language as subject and language for teaching and learning other subjects); teaching other languages (classical, foreign, second etc.); teaching other subjects which, even if sometimes labeled “ non-linguistic”, make extensive use of language, including everyday language as a part of classroom interaction.

The intercultural education, together with plurilingual education, has to be conceived as a global language training, across all languages of the school and in all disciplinary domains, which provides a good basis for an identity open to diversity. We put forward, in one of our recent articles (2), an idea which seems to be relevant for any discussion about the process of learning foreign languages: the plurilingual and intercultural education is not at all aimed to generate “perfect polyglots“, nor “semi-plurilinguists” with only a smattering of skills in several languages.

A series of interesting projects have been implemented in recent years at national and regional levels with the specific target of stimulating the openness towards interculturality *via* learning other languages.

As a splendid gesture of respect for the memory of Erasmus from Rotterdam, the Renaissance humanist characterized by Stefan Zweig as “the first conscious European“, in 1987 a student exchange programme was launched under aegis of the European Union. Its full name represents a “linguistic homage” containing those seven letters of “*Erasmus*” in the keywords as follows:” *EuRopean Community Action Scheme for the Mobility of University Students*”. Today, more than four thousands higher education institutions in 31 European countries participate in the “*Erasmus Programme*”, involving about 2, 2 million students. Its objectives are clearly formulated: learning and understanding of the host country (traditions, history, culture, politics etc.); fostering cooperation among people and the sense of community, by living and studying together.

The CRDP (*Centre Regional de Documentation Pedagogique* – Academie de Montpellier) organized in October 2005 a training course for some teachers coming from Montpellier/France, Fes/Morocco and Heidelberg/Germany. Three albums were elaborated by children with explanatory texts in French, German and Arab languages; the following topics were proposed: solidarity, friendship, difference, water, cat, affection, friends, mind and memories; those albums were given at the disposal of all participating children who, at the same time, played some games related to the subjects of the pictures. The motivation in every classroom was very important, becoming a gradual genuine intercultural discovery, particularly through French, German and Arab sayings; a great echo had - as it was expected - the copies of

albums with Arab calligraphy, a fact which allowed some conversations about the differences regarding modalities of writing in each of the three countries represented at the training course.

Another eloquent example consists of the project financed by the European Commission under the name "*E-Tandem Europe*" (15), which tried to facilitate the learning of some foreign languages through the interaction with a partner identified *via* Internet or traditional media. Practically, the two partners talk and/or write to each other about certain matters of common interest, using both languages (each of them is a native language for one partner). A so-called *Tandem Agency* functioning within Ruhr University in Bochum/Germany has free of charge services for finding potential partners; since 1994 until now, more than 30 European universities, high schools, colleges and other educational institutions associated in various modalities to the project "*E-Tandem Europe*". The following concrete tasks implemented by this project could be mentioned: transfer of a specific model – somebody could learn just from what is said or written by his/her partner in the native language; assistance received from the respective partner in situations of misunderstanding; quick correction of some mistakes done in verbal or written form; obtaining accurate and updated information regarding the partner's country.

A very interesting experience on learning other languages, which has been applied in Germany, is presented by Ernest Hess-Luttich (3). Taking into account the specific needs of the related academic and educational practice (*inter alia*, a significant increase in the ratio of foreign students), it was proposed, some years ago, to introduce simultaneously in the German-speaking countries a first topical outline and syllabus of a German discipline entitled "*Deutsch als Fremdsprache*" (German as a Foreign Language), a supplement to mother-tongue philology. This initiative was quite quickly implemented, being already, in various degrees, an effective component of the curricula which are specific to many relevant educational institutions.

As it was mentioned by E. Hess-Luttich, the interculturality also has become the image and the framework term of that approach recommending the establishment of so-called "culturally differing lectures" between basic German, foreign-language study and German literature. Under these new circumstances, certain specialists spoke about the introduction of a new paradigm into German research activities on the interacting relationship between "*Fremdem und Eigenem*" (things foreign and things peculiar to one's own culture) in language, literature, culture and media (3).

Remaining in the same geographic context, we will further refer to the reintegration of literature in foreign-language instruction, as it was stated already in 1983 by Harald Weinrich who considered that this educational option would be able to force "slow reading and de-automation". This also applies to pupils who must laboriously "decode" a foreign language text. However – in the view of the above-mentioned expert - if such an effort does not repay the children through its formal, esthetic quality, as in the case of most instructional texts or dialogue exercises, they can hardly escape the "boredom of language lessons". In other words, because the poetic text causes stumbling over the routine of absorbing information rapidly and thus bringing it into reason, it would be more sustainable than primarily informative texts for the study of national customs to awaken the interest of the pupils in a foreign culture. The literature offers numerous texts suitable for foreign language lessons not only regarding the final demanding phase, but from the very beginning (3); specific lyrics and visual poetry could guide the children's attention and curiosity in a playful way and teach linguistic structures naturally. The experts emphasized, at the same time, that the consciousness of esthetic form at the level of foreign pupils in contact with the given foreign language, when receiving literary texts, may become an impulse motivating many of them to produce own texts.

After a short presentation of these experiences in various European countries, a conclusion could be easily drawn: learning foreign languages, mainly in the educational traditional systems (kindergartens, primary and secondary schools, universities, colleges etc.) constitutes a fundamental "gate" to interculturality as a basic condition for understanding messages delivered by other cultures which are quite different from those related to the initial cultural areas.

An important dimension of the intercultural education envisages the inclusion of cultural studies in the curricula. In this context, an "academic institutionalization of cultural studies" has been visible in the last decades (3). Since the years 60's, this kind of studies shaped, especially in the USA, the liberal arts program and modern languages syllabuses perceived as multicultural. Latter on, the establishment of the teaching and research areas of intercultural studies took place, for instance by the setting-up of the *Center for Cultural Studies* in Birmingham/Great Britain; the respective term and its equivalents in French, Italian, Spanish languages have been utilized in the next years, being stimulated by the functioning of an international structure – *Centre UNESCO d' Etudes pour l'Education et l'Interculturalite*, located in Besancon /France.

Teaching the universal and European history of arts (sculpture, painting, music, architecture etc.), the history of literature and philosophy, the history of specific sciences and technologies should have a clear place in the whole educational process, both in curricula and extra-curricula activities. This kind of systematic studies will lead to a better knowledge of other cultures in the world from the perspective of their succession in time and co-existence in space; on the basis of knowledge, a legitimate attitude of respect for those spiritual values would be developed, thus enriching the personality of learners and ensuring a coherent mental and affective transfer of perceptions about the universality of culture produced by the mankind.

There is, in the same category of activities, a matter of direct competence for the decision – makers in the field of education to take into consideration through adequate ways and means the so-called "culture of migration" (2). Particularly in Europe, but also in other parts of the world there is a need for having a permanent balance between two different processes: learning/teaching the original values and traditions which are specific for the places (countries, regions) left sometime ago; learning/teaching the basic parameters of the new countries of destination and living at present. It is quite clear that mutual efforts should be undertaken in a synchronized manner: children from migrant families have to learn elements of the new culture; teachers, on their turn, have to be familiarized in general terms with those cultures related to children's countries of origin.

The role of many other modalities of learning interculturality in extra-school space should be emphasized; *inter alia*, libraries (of academies, universities and secondary schools, of churches, resort centers, hospitals, cities and villages); museums and exhibitions (of arts, archeology, ethnography); periodical publishing and updating of encyclopaedias and dictionaries (bilingual, multilingual), cultural tourism with various profiles - artistic, ecumenical, archeological or combined with leisure-time events; theater and music performances; conferences on cultural issues; documentary films; specific programs on radio, television, internet etc.

5. Comparative literature

The literature has stimulated, mainly during the last two centuries, the development of comparative visions, of course not in the sense of establishing a strict hierarchy of literary values under examination, but of emphasizing and explaining certain interferences and

correlations based on common criteria of evaluation. By definition, the comparative literature is an intercultural approach, bringing together into the sphere of analysis literary works from different spiritual contexts. A series of interpretative versions were registered in the recent period of time, as we will indicate in this study.

One of those orientations had a historical - positivist nature; for instance, H.R. Jauss considered the traditional comparatism as an expression of "*Historismus*". The key-words for the given option were: influences, exchanges, contacts, relations, links. Adrian Marino, in an article about comparatism and theory of literature (16), made the following remark: the historicist tradition of literary studies was considered from the very beginning as a discipline which belongs to the science of history – a vision still present in various fields of comparatism; it is shared by "all historically minded individuals" and promoted in international debates as well as on the level of AILC (*International Association for Comparative Literature*). The object for the comparative literature, according to this school of thinking, is to deeply study the works in their mutual relations of contact, interference, intertextuality. In other words, the factual relations ("contactological") are under consideration, for example those between Byron and Pushkin, Goethe and Carlyle etc.(16). The comparative perspective in its positivist version - the first one to be promoted and accepted in the analytical interpretation of literature - represented a direct result of the Western university traditions (16); comparatism has been launched in that academic climate of literary research, specific to "*departments*", "*handbooks*", "*programs*", "*cycles of studies*" within the higher education system existing in Europe and the USA.

Gradually, this positivist option started to be contested, particularly in the years '70s of the XX-th century and new alternatives, e.g. *antifactualism*, *scientism* have been proposed for reflection . Thus, several experts, among them: Tudor Vianu, Rene Wellek , Roland Barthes agreed to replace "the relations of facts"(external) by "the relations of values"(internal). The object of study became the "personality" of a literary work-structure, significance, value - which can be presented not only through references of historical nature (temporal links and correspondences), but also of theoretical nature (styles, trends, reviewing).

Due to this change of paradigm, the comparative literature does not remain anymore in the exclusive competence of university, but it can be effectively developed by writers, experts in literary critics, publishers, "free spirits" in general (16). In 1903, when the "*Journal of Comparative Literature*" was published for the first time, Benedetto Croce supported the idea of comparatism as a component of any comprehensive critical approach. It has become quite familiar among specialists the expression: "the comparatism as *novum organum* of the literary critique" (Francois Jost). Even the *Statute* of the AILC, adopted at its congress held in 1979 in Innsbruck/Austria, reconsidered the definition of every work of comparative literature in the following terms:"study of the literary history, of the theory of literature and of the interpretation of texts, done from an international comparative point of view". The supporters of this new interpretative trend argued on the need for a transition from the inter-literary research (contacts and links among national literatures) to the intra-literary research (genesis and typology of literary phenomena, their immanent laws etc.).

Adrian Marino refers, on the other hand, to the so-called "*cross-cultural poetics*" launched in the XIX - th century by Moritz Haupt, Moritz Carriere, Louis Paul Betz, A.N. Veselovsky; more specifically, the term "*compared poetics*" was put forward in various analytical studies. Rene Etiemble, an expert on comparative literature and Oriental languages, requested to consider an "*esthetique des genres* ", insisting on the comparative study of epic or lyric styles, as manifested in several world's literary contexts.

It goes without saying that, through all theoretical options and versions like those presented above, the comparative literature had always as a solid background the assumption of a *sui-generis* “democracy” of literary values in certain concrete environments: geographical, historical, linguistic, ethnic etc. After a coherent comparative examination of some works done by famous poets, novelists, playwrights, authors of essays, the conclusions and verdicts were not formulated in terms of “superiority” or “inferiority”, but rather in terms of equal and non-discriminatory treatment, by recognizing the genuine value.

One should not underestimate an aspect which has its clear significance, in our opinion: comparison is not a mere process of putting together some different literary works and their authors; it is, at the same time, a process of knowledge, able to generate respect and interest for other products made by mankind, besides those already well known. Contrary to any attitude of Euro-centrism, various non-European values would be also “discovered” in the light of the same criteria of evaluation by comparative horizons of literature, esthetics, stylistics, reviewing.

Finally, it is to be stressed that the comparative literature – in any of its classical or modern alternatives – represents an useful tool having a double destination: education and research; on these two levels, it could contribute to strengthening the awareness of people with regard to the contemporary dimensions of interculturality.

6. Cultural cooperation

Several international organizations, e.g. UNESCO, European Union, Council of Europe underline the necessity of promoting some moral and mental attitudes like: tolerance; valorization of linguistic and cultural diversity; mutual respect and understanding; human solidarity; social cohesion. All mentioned parameters require the elimination of some obsolete perceptions based on racism, xenophobia, ethnocentrism, fanatic views etc. In this direction, the cultural cooperation is an effective channel composed of different programs, initiatives and relevant institutions on various levels (local, national, regional, global) having the material, human and strategic resources to put all those ideas into practice.

According to the Council of Europe (17), the social cohesion denotes the capacity of a society to ensure the welfare of all its members, minimizing disparities and avoiding polarization. The need to promote social cohesion within a society is not a new concern and has been one of the purposes of compulsory education since its inception (1). However, due to the migration and mobility phenomena, new social minority groups have occurred and they are often vulnerable, mainly because lacking of social status. This is why the cultural cooperation, together with the education in its broad sense, should act for the inclusion of groups of all kinds into society.

The tolerance is a concept often used in the etymological sense as “*enduring*” {*tolerare* – in Latin), referring to the need for people of different cultural backgrounds to develop the ability at least to endure the fact that others believe and live differently within a particular society or in the wider world, even though they might share some core values. However, M. Byram presents immediately an additional remark, saying that tolerance is not only an individual attitude, but a guiding principle for relations among countries regarding cultural diversity, whereby the state accepts the existence of a variety of traditions and cultures. In both senses, tolerance can be seen as a standard or a precondition for normal coexistence in multicultural societies (1).

The respect designates a more constructive and pro-active attitude, where one person does not simply tolerate existing differences, but considers this reality as having a positive

value. The respect can be combined with tolerance, since it does not require a previous agreement with the thing which is respected, but can be conceived as a way of appreciating “*the other*” and his/her differences, thus reducing the need for an attitude of toleration (1).

In the inter-war period, it was broadly appreciated the experience accumulated by a multilateral structure named: “*International Commission for Intellectual Cooperation*” (7). This body represented a framework for meetings with the participation of outstanding personalities of the cultural, scientific and artistic life, such as: Henri Bergson, Elena Vacarescu, Ion Pillat, Paul Valery, Albert Einstein, Marie Sklodowska-Curie, Thomas Mann, Aikitu Tanakadate, Gilbert Murray, Salvador de Madariaga, Sextil Puscariu.

Starting from 1931, another body – “*Permanent Committee of Letters and Arts*”, established under the auspices of the League of Nations in Geneva, organized on a periodical basis debates about various cultural topics (Goethe and European lyrics- Frankfurt am Main, 1932; the future of culture - Madrid, 1933; the arts and the state – Venezia, 1934 etc.). Several representatives of the world spirituality participated in those meetings conceived at a high academic level, among them: Le Corbusier, Paul Langevin, Garcia Morente (7).

We offer a third example from the same period, which belongs to the fascinated history of ballet. George Balanchine (Giorgi Balanchivadze) was a Georgian by its nationality, born in Russia, who left this country in 1924 and went to France, being a chief choreographer in Paris and Monte Carlo; in 1933, he was invited to the USA, where he set up *American Ballet School*. Balanchine staged over 160 ballet productions in various cities of the world; he became famous for the “abstract ballets” conceived against all conventional artistic formulas and stereotypes of his times (18).

A series of modalities promoted by some international specialized institutions within the United Nations System in cooperation with interested states from different geographic regions have tried and succeeded to implement the moral values, earlier mentioned.

Some of *the International Years* were devoted to relevant culture – related aspects, for instance: 2002 – *UN Year for Cultural Heritage*; 2008 – *International Year for Languages*; 2010 – *International Year for Rapprochement of Culture*. This most recent event had four priorities: promoting mutual knowledge of culture; building a framework of commonly shared values; strengthening quality education and the building of intercultural competences; fostering dialogue for sustainable development.

World Exhibitions organized all over the world, in Brussels or Montreal, Osaka or Seville, Hannover or Shanghai, offered broad opportunities for promotion of cultures, traditions and arts of many states from each continent, through national pavilions hosting many specific cultural activities (folk dances; music and theater performances; films; exhibitions of posters, books and handicrafts; seminars about culture; round-tables for representatives of artistic life etc.).

The International Book Exhibitions (for instance, *Book-Fest* in Bucharest), *International Musical Festivals* (e.g. those devoted to the great composers George Enescu - in Bucharest / Romania; Richard Wagner - in Bayreuth/ Germany; Mozart - in Salzburg/ Austria) dominated also the agendas of cultural events on global level in the recent years.

European Capitals of Culture is the title of an important programme initiated in 1983 by Melina Mercouri, ex-Hellenic Minister of Culture, with the aim of promoting the interculturality through: visits; art performances; seminars; exhibitions; tourism. At the beginning, this programme envisaged just one city; latter on, two or three cities received this generous name for the same year (19). Few examples from the recent period are relevant: 2007-Sibiu (a Romanian city located in the province of Transylvania) and Luxemburg; 2008-

Liverpool and Stavanger; 2009-Vilnius and Linz; 2010-Essen, Istanbul and Pecs; 2011-Turku and Tallinn.

The cultural cooperation is, in our vision, more and more structured on two main “actors” involved in every genuine and coherent act of culture: i) senders – writers, composers, painters, sculptors, architects etc.; all of them create spiritual values and launch cultural messages to the public; ii) users - readers, visitors of exhibitions and museums, listeners etc.; they receive those messages delivered by senders/authors in historical time or real time. Through a series of effective modalities based on dialogue, exchange of views and impressions, cooperation can function, on the one hand, among authors within international fora or specialized institutions; on the other hand, cooperation can engage authors and users of culture (of course, we have in mind those authors physically present) where an useful *feedback*, sometimes critical, from the public could be manifested.

Cooperation in general cannot be conceived without contacts among people; this elementary truth is perfectly valid for the universe of culture. The cooperation brings a significant contribution to the promotion of interculturality; links are established on the level of universities, academies, research institutes, cultural and artistic structures, non-governmental organizations, thus facilitating the transfer of professional expertise, the consolidation of friendship and mutual respect.

In a study elaborated three years ago by the *Group of intellectuals for the intercultural dialogue*, upon the initiative of the European Commission (20), it was stated the proposal of setting-up, for each pair of countries, certain bilateral and bilingual bodies, e. g. an institute, a foundation, an association or even a simple committee as a concrete result of activity done by political leaders or/and groups of citizens having a special interest for the respective two states, their cultures and languages. Such bodies could undertake some initiatives aimed to development of mutual knowledge, trying to stimulate the involvement of national, regional and local authorities, of educational institutions, enterprises and companies, associations of teachers, interpreters, writers, editors etc.

7. Conclusions

Interculturality continues to represent a rich and stimulating subject, able to involve a plurality of institutional entities as well as individuals around common objectives: constructive dialogue and functional communication on the level of cultures historically created and accumulated by the mankind.

It becomes more and more visible the fact that the interculturality is not a merely theoretical exercise, but it could and should have positive repercussions on the spiritual development of human personality as a whole.

Literature:

1. Byram M., *Multicultural Societies, Pluricultural People and the Project of Intercultural Education*, Council of Europe, Strasbourg, 2009 .
2. Barliba M.C., *Linguistic diversity and intercultural communication*, in: “Intercultural Communications”, 15, Intercultural Relations Society, Tbilisi, 2011.
3. Hess – Luttich E., *Intercultural communication*, in:”*Studies in Communication Sciences*”, 3/2, Bern, 2003.
4. Tyler E. B., *Primitive Culture*, Murray, London, 1871.
5. Kroeber A. L., Kluckhohn C., *Culture. A Critical Review of Concepts and Definitions*, Vintage Books, New York 1952.

6. Frenkian A., Le monde homerique . Essai de protophilosophie grecque, in: "L'Autre Langue Notre. Le Francais chez les Roumains", L'Institut Culturel Roumain , Bucarest, 2006.
7. Barliba M. C., Introducere în retorică, Ed. Printech, București, 2007.
8. Barliba M. C., Antim Ivireanu - a Model of Intercultural Dialogue, in: "Georgia and European World. Philosophical - Cultural Dialogue", TSU, Tbilisi, 2009.
9. Influențe franceze în arhitectura și arta din România secolelor XIX și XX, Institutul Cultural Român , București , 2006.
10. L'Autre Langue Notre. Le Francais chez les Roumains, L'Institut Culturel Roumain, Bucarest, 2006.
11. Vermes G.,Boutet J., France - pays multilingue, L'Harmattan, Paris, 1987.
12. Noica C.,Cuvânt împreună despre rostirea românească, Editura Eminescu, București, 1987.
13. Barliba M. C., Criteria of Intellectual Legitimacy . A Romanian Perspective, in:"Philosophical Relevance of the Contemporary Challenges", Ed. Printech, Bucharest, 2008.
14. Cavalli M., Coste D., Crisan A., Hein van de Ven P., Plurilingual and Intercultural Education as a Project, Council of Europe, Strasbourg, 2009.
15. Helmling B., L'apprentissage autonome des langues en tandem, Didier, Paris, 2002.
16. 16.Marino A., Comparatisme et theorie de la literature, in : "L'Autre Langue Notre. Le Francais chez les Roumains ", L'Institut Culturel Roumain, Bucarest, 2006.
17. White Paper on Intercultural Dialogue, Council of Europe, Strasbourg, 2008.
18. One Hundred Georgians Abroad, Georgian Encyclopaedia, Tbilisi, 2010.
19. Garcia B., Cultural Policy in European Cities: Lessons from Experience. Prospects for the Future, in: "Special Edition on Cultural Policy and Regeneration", Local Economy, vol.19, no.4, 2004.
20. A Welcomed Challenge - How the Plurality of Languages Could Consolidate Europe? (in Romanian), European Commission, Brussels, 2008.

მარია კორნელია ბარლიბა
კულტურათაშორისი ურთიერთობების ზოგიერთი საკითხისათვის
რეზიუმე

ცნება „კულტურათაშორისი ურთიერთობები“ (*“interculturality”*) ლათინური სიტყვებისაგან შედგება. უდიდესმა ორატორმა ციცერონმა შემოიღო მეტაფორული კონსტრუქციის ცნება. მას მიაჩნდა, რომ კულტივაციის გამოყენება შეიძლებოდა არა მარტო მიწასთან, არამედ ადამიანის სულთან მიმართებითაც.

Мария Корнелия Барлиба
Некоторые аналитические вопросы межкультурности
Резюме

Понятие межкультурности *“interculturality”* состоит из двух латинских слов, а именно приставки *inter* (меж, между) и имени существительного *culture* (хозяйство, культивирование). Великий оратор Цицерон ввел понятие метафорической конструкции, под которым имел ввиду, что культивацию можно применять не только по отношению к земле, а также относительно человеческих душ, духовных сущностей.

ინდირა ძაგანია (საქართველო)

კულტურათაშორისი კონტაქტები გლობალიზაციის ეპოქაში

კულტურათაშორისი კონტაქტები, არცთუ იშვიათად, მათი ძლიერი ურთიერთზეგავლენით მთავრდება. კულტურათა ურთიერთშეთვისების საშუალებით ხდება კულტურულ ნოვაციათა შეღწევა ერთი კულტურიდან მეორეში, სადაც, ობიექტურ მიზეზთა გამო, მსგავსი ნოვაციები არ უნდა წარმოქმნილიყო. ნებისმიერი საზოგადოებისთვის მსგავს კონტაქტებს გააჩნია როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი მნიშვნელობა. ერთი მხრივ, ისინი ხელს უწყობენ კულტურათა ურთიერთგამდიდრებას, ხალხთა დაახლოებას, საზოგადოების დემოკრატიას; მეორე მხრივ, სხვა კულტურული ელემენტების ინტენსიური და ნაკლებად კონტროლირებადი ნასესხობა ზრდის ამა თუ იმ ხალხის მიერ თავისი კულტურული თვითმყოფადობის დაკარგვის პოტენციურ საშიშროებას. მსგავსი პროცესების ერთ-ერთ გამოვლენას წარმოადგენს კულტურული იდენტურობის ცვლილება.

სოციალურ მეცნიერებაში იდენტურობა ძირითადად გულისხმობს როგორც ადამიანის მიერ თავის მიკუთვნებას რომელიმე სოციალური ჯგუფის ან ერთობისადმი, რაც მას საშუალებას აძლევს განსაზღვროს თავისი ადგილი მოცემულ სოციოკულტურულ სივრცეში, ასევე სოციოკულტურული წარმონაქმნის თვითიდენტურობას (კერძოდ, სოციოლოგიურ, პოლიტოლოგიურ ასპექტებში). ამ შემთხვევაში, თვით იდენტურობა შეიძლება განვიხილოთ სოციალურ და კულტურულ ცვლილებათა ჭრილში.

ნებისმიერი კულტურის, საზოგადოების არსებობისა და განვითარების საფუძველს წარმოადგენს ფასეულობათა ბაზისური სისტემები, რომლებიც წარმოჩენილია როგორც კულტურის, ასევე მათთან დაკავშირებული ტრადიციების, წესების, ქცევების, სტანდარტების, კულტურული კოდების, სიმბოლოებისა და მოდელების შემაერთებელი ბირთვი. არიან რა ერთამნეთთან მჭიდრო კავშირში, ისინი ქმნიან კულტურის ერთიან ველს, რაც სოციალურ ურთიერთობებს გასაგებს, მოწესრიგებულს და პროგნოზირებადს ხდის. ფასეულობები შემდგომი განვითარების პრიორიტეტებსა და ვექტორებს განსაზღვრავს.

იდენტურობა უშუალოდ სოციალიზაციის დახმარებით ყალიბდება (თუ ვისაუბრებთ მხოლოდ კულტურაზე, აქ უპრიანი იქნებოდა ტერმინ „ოკულტურაციის“ გამოყენება), კერძოდ კი, მოცემულ საზოგადოებაში დომინანტური შეგნების, გამოგნების, ჩვეულებების, ნორმების, ფასეულობების და ა.შ. ელემენტების შეთვისებისა და მიღების გზით. საკუთარი თავის გარკვეულ კულტურულ მოცემულობებთან გაიგივება ადამიანის ცხოვრებას მოწესრიგებულს, გასაგებს და პროგნოზირებადს ხდის.

იდენტურობის პრობლემა, რომელიც ჩვეულ სიტუაციებში გაუცნობიერებელია, აქტუალური ხდება სხვადასხვა კულტურის წარმომადგენელ ცალკეულ ადამიანებსა და ადამიანთა ჯგუფებს შორის კონტაქტისას. მსგავსი კონტაქტების შედეგად ყალიბდება საკუთარი იდენტურობის გაცნობიერება, რაც „საკუთარის“ და „სხვისის“ შედარებით ხდება. კერძოდ, „სხვისი“ ხელს უწყობს საკუთარის აღქმას, თავისი თვითმყოფადობის გაცნობიერებას. ამასთან, „საკუთარისა“ და „სხვისის“ შედარებით შესაძლებელია საკუთარი იდენტურობის როგორც განმტკიცება, ასევე

მისი შეცვლა ან განადგურება. იდენტურობის შეცვლა ან განადგურება, როგორც წესი, ხდება იმ შემთხვევაში, როდესაც „საკუთარი“ ადამიანთა თვალში იძენს უარყოფით თვისებებს, აღარ პასუხობს დროის მოთხოვნებს, შეცვლილ სიტუაციას. ამ პროცესში სულ უფრო მეტად იჩენს თავს სტაბილურობისა და მოწესრიგებულობის აუცილებლობა, რაც, თავის მხრივ, ხელს შეუწყობს საკუთარის სახეცვლილებას ან მის შეცვლას სხვა, უფრო ძლიერით.

დღეს შეიძლება საუბარი იდენტურობის ცვლილებაზე როგორც საზოგადოებისა და მისი შემადგენელი ჯგუფების, ასევე ცალკეული საზოგადოების ურთიერთმოქმედების გლობალურ სისტემაში ჩართულობის დონეზე. თუმცა, ორივე შემთხვევაში იდენტურობის ცვლილებაზე განმსაზღვრელ ზეგავლენას ახდენს გლობალიზაცია.

მრავალი კულტურული წარმონაქმნისთვის, რომლებიც ქმნიან საზოგადოებას, კულტურის შემაერთებელ საწყისად საერთო სიმბოლური გარემო გვევლინება. სიმბოლოების ყველასათვის გასაგები და საყოველთაოდ აღიარებული სისტემა, როგორც ქცევის ფასეულ-ნორმატიული რეგულატორი, ხელს უწყობს კულტურულ კონსოლიდაციას კონკრეტული სოციალური ერთობების ჩარჩოებში. როგორც თვითიდენტიფიკაციის საფუძველი, სოციოკულტურული გარემო სტაბილურ საზოგადოებაში ეყრდნობა ბაზისურ ფასეულობათა, მდგრადი სტერეოტიპების, სხვათა ელემენტების განახლებას, რაც კულტურული განვითარების ტრადიციით წინასწარ არის განსაზღვრული.

ცალკეული ადამიანისთვის ან სოციალური ერთობისთვის დადებითი (პოზიტიური) იდენტურობის დაკარგვა ნიშნავს კულტურული ორიენტირის დაკარგვას, ხოლო რიგ შემთხვევებში – მარგინალიზაციას და ამ სუბიექტის „ამოვარდნას“ სოციოკულტურული ურთიერთქმედების არიდან. საზოგადოების, როგორც წარმონაქმნის ერთიანი იდენტურობის დაკარგვა ზრდის მის ფრაგმენტაციას, ხელს უწყობს ანომიას (დიურლკჰეიმის გაგებით), სოციალური სივრცის ცალკეულ, ერთმანეთში არაინტეგრირებულ ნაირსახოვან სეგმენტებად დაყოფას.

ასეა თუ ისე, ერთიანი იდენტურობის მსგავსი დარღვევა ხელს უწყობს კულტურის კრიზისს და ქმნის მისი დეგრადაციის რეალურ მექანიზმს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, შესაძლოა განხორციელდეს იდენტურობის დონის გადასვლა უფრო დაბალ საფეხურზე (საზოგადოებიდან ან ცივილიზაციიდან ნაციონალური, ეთნიკური, რელიგიური და სხვა სახის იდენტურობის დონეზე). ასეთი გადასვლის დადებითი ეფექტი შეიძლება შეინიშნებოდეს ამ წარმონაქმნების მიერ სამოქალაქო საზოგადოების ჩარჩოებში თვითგადარჩენისა და სტაბილური კვლავწარმოების უნარის შენარჩუნების შემთხვევაში. მდგრადი სტერეოტიპების რღვევას ხელს უწყობს ისეთი ფაქტორები, როგორებიცაა მიგრაცია, ეთნოშორისი კონტაქტები, ინფორმაციულ-კომუნიკაციური სისტემების გავლენის ზრდა, რისი საშუალებითაც ვრცელდება უცხო კულტურათა ელემენტები, აგრეთვე, თვითგანვითარებადი სოციუმისგან მომდინარე ინოვაციები, ახალი ნორმები და ფასეულობები, ზოგი სოციალურ-პოლიტიკური ფაქტორი და ა.შ.

გლობალიზაციის პროცესში ამ ფაქტორების ზეგავლენა იზრდება იმ ტემპის ხარჯზე, რითაც ის ვრცელდება დროსა და სივრცეში. ტრადიციული კულტურის მატარებელი ადამიანის ჩვეულ ცხოვრებაში იჭრება ახალი, უცხო სამყარო. ხშირად ახალი განსხვავდება ნაირსახეობით და საკუთარი შინაგანი მრავალფეროვნებით.

ფართომასშტაბიანი ცვლილებების პერიოდებში, რომლებიც გამოირჩევა სოციოკულტურული სისტემების ფუნქციონირების ცენტრალური საფუძვლების რადიკალური ტრანსფორმაციით, ადამიანები განიცდიან დაბნეულობას, მომავლისადმი

შიშს, კარგავენ საიმედო ორიენტირებს. ასეთ პერიოდებში მათ ესაჭიროებათ სტაბილური, შემოწმებული მოდელები, რომლებიც აწესრიგებენ მათ ქაოტურ გამოცდილებას, უნდა ჰქონდეთ წარმოდგენა იმაზე, თუ ვინ არიან, საიდან მოდიან და საით მოძრაობენ, რაც ხელს უწყობს იდენტურობის ცვლილებებს ან მის დაკარგვას და ძიებას.

გლობალიზაცია მოიცავს მრავალ ქვეყანას განსხვავებული კულტურული ორიენტაციით და განვითარების სხვადასხვა დონით. გლობალიზაციის პირობებში იდენტურობა ან ცვლილებებს განიცდის, ან თანდათან იძენს მრავალი, არსებული კულტურისთვის არადაამახასიათებელ შეფერილობას, ამასთან, კულტურათა ურთიერთგავლენა ხორციელდება როგორც ერთიანი კომუნიკაციური სივრცის შექმნით (მსგავს კომპონენტთა სათანადო ფორმირებით), ასევე „კულტურული პროდუქტების“ ელემენტების გავრცელების დონეზე, რომლებიც ცვლის იდენტიფიკაციის პროცესებს. კულტურის სფეროში გლობალიზაცია ხასიათდება ლოკალურ ერთობათა უნიფიკაციის მკვეთრად გამოხატული ტენდენციით. ეს ვლინდება საერთო ფასეულობათა, ნორმების, სტანდარტების, იდეალების გავრცელებაში, რაც, ნაწილობრივ, უნივერსალური ხასიათისაა. ამ თვალსაზრისით, შეიძლება ვისაუბროთ პლურალისტური იდენტურობის ფორმირების შესაძლებლობაზე – იდენტურობის, რომელიც აიგება პრინციპით „ერთობა მრავალფეროვნებაში“, როდესაც ხდება „ადგილობრივი“ კულტურული ფორმების ნაწილობრივ ინკორპორირება გლობალურ სივრცედ. ცალკეულ ასპექტებში შეიძლება საუბარი კულტურათა სინთეზზე, სადაც აქტიური ნასესხობის პროცესში შენარჩუნდება ცალკეული თვითმყოფადი კულტურული თავისებურებანი (იაპონია, სამხრეთ კორეა, ტაივანი, სინგაპური). მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ უნივერსალურ ფასეულობათა გარდა, კულტურაციის პროცესში ფართოდ ხდება უცხო კულტურათა ელემენტებთან შეგუება ამ სიტყვის ფართო გაგებით.

ზოგი ავტორის აზრით, გლობალიზაცია წარმოადგენს და უნდა წარმოადგენდეს ორი ურთიერთდაკავშირებული პროცესის ერთობას, კერძოდ, გლობალიზაციისა და ლოკალიზაციის, სადაც ლოკალური ყალიბდება გლობალურის ზეგავლენით, მაგრამ ამავე დროს, შეინიშნება ზეგავლენის უკუპროცესი. მსგავსი ვარიანტი იდეალურ შემთხვევაში შეადგენს განვითარების პოსტმოდერნისტული მოდელის საფუძველს.

თუ მოდერნიზაციის პირველი თეორიები გულისხმობდა განვითარებას დაწვევისა და იმიტირების მოდელის შესაბამისად იმ საზოგადოებებისთვის, რომლებიც ისწრაფვიან განახორციელონ გადასვლა ტრადიციულიდან თანამედროვე ტიპის მოწყობაზე, რის ეტალონადაც გამოდგებოდა დასავლური მოდელები, უფრო თანამედროვე პოსტინდუსტრიული მოდელები ეფუძნებიან განვითარების იმ ვარიანტს, რომლის ცენტრშიც დგას საკუთარი იდენტურობა. გლობალური სივრცის გამრავალფეროვნების აუცილებლობას ემატება უნიკალურობისა და ინოვაციების მოთხოვნები. კულტურათა თვითმყოფადობა აღმოჩნდა თანამედროვე საზოგადოებების ფუნქციურად აუცილებელი კომპონენტი (რაც უშუალოდ ეკონომიკური ასპექტების საკითხებთანაც არის კავშირში). გლობალიზაცია აუცილებლად ეხება უნივერსალურ ფასეულობათა გავრცელებას, ამასთან, ლოკალურ კულტურებს უნარჩუნდება თვითგამორკვევის უფლება. ღიად რჩება გლობალურისა და ლოკალურის შეთავსების გზების საკითხი როგორც მთლიანობაში, ასევე ცალკეულ კულტურათა ჩარჩოებში. რეგულირების გავრცობის მცდელობა ლოკალურ კულტურათა სფეროზე, გარკვეულ მიზეზთა გამო, შეფასებულია როგორც ეროვნული, ეთნიკური და სხვა სახის იდენტურობის, კულტურული საწყისების, მათ შორის, უფრო ფართო დონის გაურკვეველი იდენტურობის სასარგებლოდ. მაგალითად, EC-ის მონაწილე

ქვეყნებიდან ჯერ არც ერთი არ გამხდარა საერთო კულტურული იდენტურობის ნაწილი. იდენტურობის დარღვევას ხელს უწყობს ზეგავლენის სხვა არხები.

როგორც აღინიშნა, კულტურის შემაკავშირებელ ბირთვს შეადგენს ფასეულობათა, წარმოდგენათა, ქცევის კოდებისა და მოტივაციების სისტემები, რომლებიც აწესრიგებენ ინდივიდების ქცევას და ახდენენ მის რეგლამენტირებას. ამ სისტემების ათვისებით და მიღებით სოციოკულტურული იდენტურობა ყალიბდება. გლობალიზაციის პროცესები ხელს უწყობს კულტურული მოდელების გავრცელებას და საზოგადოებას მიეწოდება საყოველთაო მნიშვნელობის ერთიანი ინფორმაციულ-კომუნიკაციური ველის ფარგლებში. ამასთან, სახელმწიფოს როლის შემცირება გამოიხატება იმაში, რომ იდენტურობის სიმბოლოები მეტწილად ყალიბდება ტრადიციული კულტურული მემკვიდრეობის მიღმა. იდენტურობა აღიქმება „თავისისა“ და „სხვისის“ შედარებით, მაგრამ იგივე შეიძლება აღმოაჩნდეს იდენტურობის დარღვევის საფუძველი. იდენტურობის დარღვევისა და შეცვლის ანალოგიური პროცესები, როდესაც მისი დადებითი მნიშვნელობა დაკარგულია, შეინიშნებოდა, მაგალითად, ყოფილი სსრკ-ის სუბკულტურების თავისებურებებში, რომლებიც შეითვისებდნენ ცხოვრების წესის უფრო მიმზიდველ დასავლურ სტილს - მოხმარების ნიმუშებს.

სახდურები „თავისისა“ და „სხვისისა“ შორის თანდათან იშლება, სხვადასხვა ჯგუფში ვრცელდება ერთფეროვანი სტანდარტები და სიმბოლოები. მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებს, მიგრაციულ დინებას, კულტურული პროდუქტის გავრცელების გლობალიზაციას შემოაქვს ალტერნატიული სტილი, სახეები, სიმბოლოები, ფასეულობანი, ქცევის სტანდარტები და ეს ყველაფერი ყალიბდება როგორც უცხო კულტურათა ელემენტები. ეს ნასესხები ელემენტები თანდათან გამოდევნის ტრადიციული კულტურის მრავალ ელემენტს, რომლებიც აღიქმება უკვე როგორც არამიმზიდველი და უსარგებლო. კანონზომიერად მიმდინარეობს განსხვავებათა წაშლა არა მხოლოდ ტანსაცმელში ან საკვებში, არამედ კულტურულ და ქცევით სტერეოტიპებშიც, რომლებიც ხშირად უცხო კულტურის მიერ არის თავსმოსხვეული. არატრადიციულ მოდელებზე ორიენტაცია ცვლის ცალკეული სოციალური ჯგუფებისა და საზოგადოების „კულტურულ“ იერს. გარდა ამისა, თვით საზოგადოება იშლება მრავალ სუსტად ინტეგრირებულ ჯგუფად, რომლებიც განსხვავდებიან იდენტურობის სხვადასხვა კრიტერიუმით.

ცვლილება შესაძლოა შეეხოს კულტურის ბაზისურ ელემენტებს – ენას, ფასეულობებს, ქცევის სტანდარტებს, ტრადიციებს, ტრანსფორმირდება ტრადიციული კულტურის შემეცნებითი სივრცე, იკარგება მანამდე ნაცნობი და გასაგები ორიენტირები, ჩნდება არასტაბილურობისა და გაურკვეველობის განცდა, რაც ბადებს წუხილს და ფრუსტრაციას. სულ უფრო აქტუალური ხდება პასუხების ძიება კითხვებზე – „ვინ ვართ?“ , „საით მივდივართ?“ იწყება სტაბილური, შემოწმებული ორიენტირების ძიება. ასეთ ორიენტირებად, ხშირ შემთხვევაში, გვევლინება ტრადიციული ეთნიკური კულტურის ელემენტები, „კულტურული მემკვიდრეობა“. კულტურული მემკვიდრეობისკენ მობრუნება გულისხმობს ახალ პირობებში მოცემული კულტურის მიღწევებისა და ისტრიული გამოცდილების გამოყენებას. თანამედროვე პირობებში კარნახობენ ადრინდელი კულტურული გამოცდილების მუდმივი „ამოშიფურის“ აუცილებლობას, მის გადაფასებას და ახალ სიტუაციაზე მორგებას. კულტურული მემკვიდრეობისკენ მიბრუნებამ უნდა უზრუნველყოს საზოგადოებაში ტრადიციულად დამკვიდრებული ჩვეული სიმბოლოების, ნორმებისა და ფასეულობების გამოყენება; მრავალწლიანი პრაქტიკის მიერ შემოწმებული მოდელების არსებობა უზრუნველყოფს ცხოვრების ჩვეულ პირობებს, კულტურის თვითმყოფადობას. ეროვნული იდენტურობის ელემენტების შენარჩუნებისკენ სწრაფვა ზოგ

შემთხვევაში ხორციელდება სახელმწიფო დონეზე. საფრანგეთში, მაგალითად, მიღებულია საკანონმდებლო აქტები, რომლებიც იცავენ ფრანგულ ენას, დადგენილია ფრანგულ-ევროპულის მონაწილეობის ზღვარი ტელე და რადიომაუწყებლობაში; მსგავსი შეზღუდვებია ჩინეთშიც.

ამგვარად, გაუსახურებელი ერთფეროვნებისკენ მოძრაობას უპირისპირდება კულტურული, ეროვნული თავისებურებების შენარჩუნების ამოცანა, ხდება პირველადი იდენტურობის გაძლიერება.

ლიტერატურა:

1. სემენკო ი.ს., გლობალიზაცია და სოციოკულტურული დინამიკა: პიროვნება, საზოგადოება, კულტურა// ჟურნალი „პოლისი“, 2003, №1.
2. ფედოტოვა ნ.ნ., იდენტურობის კრიზისი გლობალიზაციის პირობებში// „ადამიანი“, 2007, №6.

Indira Dzagania
Intercultural Contacts in the Epoch of Globalisation
Summary

Intercultural contacts have prior significance in the state politics and they are more important in the epoch of globalisation. Such issues as preservation of identity, culture and traditions attract and will always attract the attention of the specialists of this field.

Индира Дзагания
Межкультурные контакты в эпоху глобализации
Резюме

Межкультурные контакты имеют приоритетное значение в государственной политике, тем более важны они в эпоху глобализации. Вопросы сохранения национальной идентичности, культуры, традиций и обычаев являются темами, которые всегда привлекали и впредь будут интересовать специалистов по данной проблематике.

Заур Багиров
(Азербайджан)

ОТЧУЖДЕНИЕ КАК ОБЩЕСОЦИОЛОГИЧЕСКАЯ КАТЕГОРИЯ

Как известно, подавляющее большинство философских систем рассматривали отчуждение через призму опредмечивания, которое конституируется в деятельности, как сущности человека. Таким образом, для определения места данной категории необходим анализ диалектики вещного и личного факторов производительных сил как основы определяющей уровень развитости общества. При анализе вышеуказанной диалектики, считаем целесообразным, провести сравнение между гегелевской и марксистской линией в ее изучении. Г.В.Ф. Гегель в произведении «Система нравственности» начинает анализ труда с триады: потребность – труд – наслаждение, с тем, чтобы продвинуться дальше к другой триаде: обладание орудием, процесс самого труда, обладание продуктами труда. Таким образом, разделение труда выступает опосредованным звеном между человеческой потребностью и ее удовлетворением, или между его сущностью и отчуждением. В отличие от него, К. Маркс рассматривает личный элемент производительных сил, человека в рамках отчуждения или в качестве отчужденного человека. Таким образом, диалектика элементов производительных сил рассматривает разделение труда как качественное взаимопроникновение, выражающееся в единстве положительного и отрицательного. Чем глубже разделение труда, тем больше машин внедряется в процесс производства потребительских стоимостей, но тем меньше стоимость человеческого труда и он должен в этих условиях работать больше в сфере науки, которая увеличивает сумму машин, являющихся продолжением человеческого «Я» на более высоком уровне. Следовательно «Я» превращается в удлиненное в пространстве и во времени «не я», как отчужденной формы, содержанием которой является сущностное «Я». Следовательно, развитие производительных сил, выражается в разделении труда создающего нищего индивида, и человек из создателя становится придатком машины, заложником собственной силы и умения увеличивать самость. Увеличивая свою самость, личный элемент уменьшает самого себя, так как он выражается в способности производить потребительскую стоимость, которая все более удешевляется. В этой связи необходимо отметить, что удешевляется не продукт труда, а труд как выражение человека. Он (человек) превращается в существо, подконтрольное этому независимому процессу и эта подконтрольность выступает необходимым условием сохранения его же родовой сути. Человек утверждает себя в своей родовой сути в форме отчужденной сути, то есть индивид существует только в рамках абстрактного, лишённого индивидуальности человека, совершающего абстрактный труд для восполнения абстрактной потребности. Чем более абстрагируется человек, тем менее он индивидуален, чем более абстрактна и дешева в процессе реализации потребности его деятельность, тем меньше в ней человечности. Чем более абстрактны его потребности, то есть, унифицированы, тем более он перестает чувствовать себя полноценным, и становится чуждым себе. Здесь человек становится сверхчеловеком. Однако этот сверхчеловек не всесторонне развитый индивид, а бедный, неразвитый и лишенный своей самости субъект. Его самость выражается в чуждой сущности машины.

Если разделение труда и собственность есть проявление отчуждения, то источником их появления как формы реализации отчуждения является неразвитость

самого человека и реальные географические и природные условия, в границах которых осуществляется его деятельность. Как известно, Разделение труда выступает с одной стороны, проявлением неразвитости индивида, с другой стороны, причиной его антибиблейского усиления. Указанные выше факторы становятся условиями необходимого проявления неразвитости, которая есть тождество родовой сути в рамках отчужденной сути. Человеку присущи все виды деятельности, так как они есть результат его способности к практической самореализации. Следовательно, неоспоримым фактом является то, что вид деятельности индивида сам есть продукт его деятельности. Таким образом, индивид «добровольно» или исходя из необходимости, то есть, мнимо добровольно, выбирает какой-либо вид деятельности, а другой вид отдается другому индивиду. Наделенные разными видами деятельности, люди опредмечивают себя или свою родовую суть посредством способности, которая есть проявление данной родовой сути в продукте труда. Одновременно его отчужденная суть производится другим индивидом, для которого отчужденная суть индивида первого есть его родовая суть. Индивид, произведя свою сущность, производит свою отчужденную суть и в то же время индивид производит отчужденную суть индивида в форме отчужденной сути уже своей (индивид'). Чтобы получить потерянную в процессе становления себя или индивида суть первый индивид должен отдать находящуюся в его владении часть сути для получения отчужденной от него самости и являющейся собственностью, продуктом труда второго индивида. Таким образом, стык двух необходимостей: первая – деятельность, в которой проявляется неразвитая родовая суть; и вторая – порождение отчужденной сути, как необходимости создает условия обмена, который происходит в целом случайно, хотя и на стыке двух необходимостей. Конкретный индивид меняется с другим индивидом непосредственно или опосредовано, через всеобщий эквивалент отчужденности – деньги.

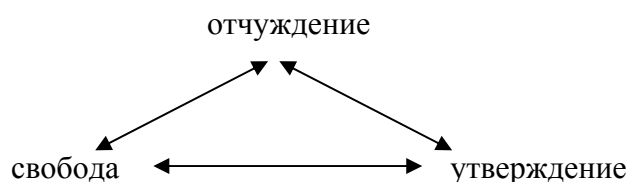
В этом же процессе мы находим диалектику способности и неспособности. Проследим ее. Создав продукт труда, индивид выражает свою родовую суть, однако не всю, а только ее часть. Чтобы получить остальную часть, он обменивает находящуюся у него суть на суть другого. Таким образом, он счастлив, он получил то, что ему недостает в процессе своего воспроизводства, то есть воспроизводство способности, опредмеченной в продукте труда другого. Он одновременно, отчуждает свою родовую суть тем, что отдает продукт индивиду, и воспроизводит собственное отчуждение через воспроизводство родовой сути индивида. В итоге всякая родовая суть выражается в отчужденной, а всякая отчужденная суть есть родовая сущность. Следовательно, всякий обмен есть приобретение отчужденной сути для воспроизводства способности и неспособности. Под неспособностью понимается присущие человеку качества, которые он не может выполнить по объективным причинам. Поэтому, именно неразвитость индивида, связанная с объективными условиями, является первопричиной, как разделения труда, так и собственности, которые обуславливают отчужденную реальность.

Для более целостного анализа понятия неразвитость индивида проанализируем его через призму диалектики возможного и действительного. Г.В.Ф. Гегель характеризует ее следующим образом: « ... в снимающей себя реальной возможности снимается нечто двойное, ибо она сама двойкая: и действительность, и возможность. Таким образом, реальная возможность не только переходит в действительность, но осуществляет слияние сама с собой, она уже сама есть необходимость» (1, 340, 342). То есть по Г.В.Ф. Гегелю – действительность – это единство сущности и существования, единство внутреннего и внешнего. При таком подходе разделение труда выступает и как

действительность, и как возможность существования неразвитости индивида. Разделение труда есть действительная неспособность, ее сущность и форма его (разделения труда) существования. Следовательно, разделение труда требует неспособности и неразвитости, из которых конституируется совокупная способность, которая есть действительная возможность, то есть вся возможная деятельность есть реальная деятельность или ее продукт.

Указанное обуславливается тем, что неспособность человека выражается в возможной способности, которая выступает действительной деятельностью другого человека. Этот переход предполагает обязательную необходимость, в которой возможная деятельность для неспособного к этой деятельности становится действительной способностью другого в необходимой обратной связи с первым. Неспособность переходит здесь в способность, предполагающую свою противоположность в самой себе, как отрицание себя в границах чужого. Следовательно, разделение труда есть выражение неспособности и одновременно причина ее ликвидации в рамках общества. Раздвоенность проявляется во всем, например, если рассматривать собственность как возможное владение продуктом, то обмен есть действительная возможность данного владения, выражающаяся в отличной от первой действительности, возможной второй действительностью. Таким образом, понятие неразвитый индивид есть необходимое условие его развития, как двойственного процесса, при котором: а) оно выступает, как прогресс объективных, вещных элементов производительных сил, то есть орудий труда; б) человек, освоив прогрессирующие орудия труда, создает нового человека, обогащенного опытом создания, то есть прогресса. Изобретая новую машину, мы создаем и новый вид деятельности, одновременно воссоздавая неспособность уже в рамках созданной деятельности. Исходя из этого, мы заключаем, что развитие человека в его постоянной неразвитости, иначе говоря, утверждающаяся развитость, есть отчужденная суть неразвитости. Для раскрытия этого тезиса, необходимо рассмотрение категорий «утверждение», «отчуждение», «свобода» в их взаимосвязи.

Диалектика этих трех категорий представляет собой два взаимодополняющих друг друга соотношения: утверждение – отчуждение и свобода – отчуждение. В обоих соотношениях отчуждение выступает тождеством, в котором взаимодействуют различия: утверждение и свобода. Триада выражается в следующем виде:

Исходя из указанной триады, отчуждение синтезирует два эти понятия создавая их содержание, которые в свою очередь при диалектическом соединении выражают содержание отчуждения. Рассмотрим это на примерах. Сущность человека проявляется в его отчужденной сути, которая выходит на авансцену жизни в форме его (человека) предметности. Мы судим о сути индивида. Например, пекаря, по отчужденной предметности, хлебу. Пекарь отчуждая хлеб утверждает себя, как пекарь. Утверждение пекаря, выступающее в форме отчуждения (хлеб), одновременно является утверждением отчуждения сущности другого, например сапожника, который лишен сути в форме

хлеба, но имеет другую предметность в виде сапог. Таким образом, утверждение является утверждением отчуждения или утверждение есть, по сути, отчуждение. Приведем еще один пример. Сущность мрамора, как скульптурного материала, мы видим, не в мраморной глыбе, а в мраморной статуе. В данном случае статуя, как активная форма, выражающая пассивный мрамор есть отчужденная суть мрамора и одновременно является утверждающей его суть, как скульптурного материала. Следовательно, содержанием утверждения всегда выступает отчужденная форма жизнедеятельности. В свою очередь содержанием отчуждения всегда выступает обуславливающая ее утверждающая форма (та или иная деятельность).

Другая сторона триады – свобода. Нам известны многие определения свободы. Наиболее распространенными в философском дискурсе являются определения свободы, как «познанная» или «осознанная» необходимость. В обоих определениях тождество проявляется в понятии необходимости, которая подразумевает объективную реальность. Данная объективная реальность выступает в форме отчужденной реальности. Следовательно, необходимость есть отчуждение, в границах которого действует понятие свободы. Другими словами, свобода есть выбор отчужденно утверждающей формы деятельности, в границах отчужденной реальности ею порождаемой и порождающей. Это выражает круговорот.

То есть выбор отчужденной формы деятельности есть необходимость, диктуемая отчужденной реальностью. В свою очередь, отчужденная реальность фиксирует условия выбора формы отчужденной деятельности, продуктом которой является отчужденная реальность'. Возникает круговорот и стадийность. Показанный выше круговорот есть только один виток спирали, где его составляющие (свобода и отчуждение) в процессе развития возвращаются к себе и для себя, но уже на более высокой ступени. Таким образом, можно утверждать, что я на столько, свободен, насколько утверждаю (отчуждаю) себя в границах совокупной отчужденной необходимости (реальности).

Таким образом, **отчуждение – это совокупность внешних и внутренних несоответствий между отношением человека к реальности и действительностью, проявляющиеся в негативных опредмеченных формах созданной им реальности.**

Литература:

1. Г.В.Ф. Гегель Энциклопедия философских наук. Т.1.

ზაურ ბაგიროვი
გაუცხოება – როგორც ზოგადსოციოლოგიური კატეგორია
რეზიუმე

მოცემულ სტატიაში განხილულია გაუცხოება როგორც ზოგადსოციოლოგიური კატეგორია. ცნობილია, რომ ფილოსოფიური სისტემების უმრავლესობა გაუცხოებას განიხილავს როგორც ადამიანის არსს. მოცემული კატეგორიის ადგილის დასადგენად საჭიროა მწარმოებელი ძალის მატერიალური და პიროვნული ფაქტორების შესწავლა, რაც განსაზღვრავს სოციალური განვითარების დონეს.

Zaur Bagirov
Alienation as a General Sociology Category
Summary

The article covers aspect of alienation as a category of general sociology. As it is known, the overwhelming majority of philosophical systems considered alienation through a prism, which is constituted in activity, as essence of the person. Thus, to position the place of the present category, it's necessary to study dialectics of corporeal and personal factors of productive force that determines the level of social development.

ნესტან ლომია (საქართველო)

ოჯახის უბავშლენა და როლი პიროვნების ჩამოყალიბებაში

ოჯახს ხანგრძლივი და მრავლისმომცველი ისტორია აქვს. XX საუკუნის დიდი მკვლევარი ლუის მორგანი აღნიშნავდა, რომ არც ერთ საზოგადოებრივ ორგანიზაციას არ ჰქონია ისეთი მდიდარი და შინაარსიანი ისტორია, არც ერთ მათგანს არ განუხორციელებია უფრო ხანგრძლივი და მრავალმხრივი ცდის შედეგები, როგორც ოჯახს, რომელმაც თანამედროვე სახის მიღებამდე განვითარების დიდი გზა განვლო; რომ ოჯახი აქტიური ელემენტია, იგი არასოდეს არაა ერთ ადგილზე გაქცეული, არამედ დაბალი ფორმიდან უმაღლესში გადადის იმ ზომით, რა ზომითაც საზოგადოება დაბალი საფეხურიდან უმაღლესი საფეხურისკენ ვითარდება (4, 16).

ოჯახი ერთ-ერთი უდიდესი ღირებულებაა ზოგადსაკაცობრიო ღირებულება-თავან, რომლებიც კაცობრიობამ შექმნა თავისი მრავალსაუკუნოვანი ისტორიული განვითარების მანძილზე. ვერც ერთი ერი, ვერც ერთი კულტურის მატარებელი საზოგადოება ვერ ასცდა ოჯახს, როგორც სოციალურ ფენომენს. მის პოზიტიურ განვითარებაში, შენარჩუნებაში, განმტკიცებაში დაინტერესებულია მთელი საზოგადოება, სახელმწიფო; მისი ურყეობა სჭირდება ყველა ადამიანს, განურჩევლად ასაკისა და სოციალური მდგომარეობისა, პოლიტიკური შეხედულებებისა, რელიგიური მრწამსისა, კანის ფერისა, ეროვნებისა თუ ეთნიკური წარმოშობისა.

თანამედროვე მეცნიერებაში არ არსებობს ოჯახის, როგორც ფენომენის, საყოველთაოდ აღიარებული სრულყოფილი განმარტება, მიუხედავად იმისა, რომ ჯერ კიდევ მრავალი საუკუნის წინათ ცდილობდნენ მის შემუშავებას გამოჩენილი მოაზროვნეები (პლატონი, არისტოტელე, კანტი, ჰეგელი). გამოვლენილია და დადგენილია ოჯახის დამახასიათებელი თვისებები. უფრო მეტად საუბარია ოჯახზე როგორც საზოგადოების ძირითად უჯრედზე, რომელიც გადამწყვეტ როლს ასრულებს საზოგადოების ბიოლოგიურ და სოციალურ აღწარმოებაში მას უწოდებენ, აგრეთვე, მცირე სპეციფიკურ სოციალურ ფსიქოლოგიურ ჯგუფს, საზგასმით აღნიშნავენ იმასაც, რომ ეს არის ადამიანთა ერთობლიობა განსაკუთრებული პიროვნებათაშორის ურთიერთობებით, რომლებსაც მართავენ კანონი, ზნეობრივი ნორმები, ტრადიციები. ოჯახისათვის დამახასიათებელია ისეთი ნიშან-თვისებები, როგორიცაა მისი წევრების ერთად ცხოვრება, საერთო საოჯახო მეურნეობა, ნათესაობითი კავშირები.

ამგვარად, ოჯახის ცნება შეიძლება ასე ჩამოვყალიბოთ: ოჯახი არის მცირე მოცულობის სოციალურ-ფსიქოლოგიური ჯგუფი, რომლის წევრებს ერთმანეთთან აკავშირებს საქორწინო ან ნათესაური კავშირი, ერთიანი ყოფიერება და ურთიერთმორალური პასუხისმგებლობა. იგი სოციალური აუცილებლობაა, რომელიც განპირობებულია საზოგადოების მოთხოვნილებით. ამ განსაზღვრებიდან ჩანს, რომ ოჯახისათვის დამახასიათებელია ორი ერთმანეთისაგან განსხვავებული ურთიერთობის ტიპი: საქორწინო (ცოლსა და ქმარს შორის) და ნათესაური (მშობლებსა და შვილებს შორის, ნათესავებს შორის) (6, 200).

ოჯახური ურთიერთობებიც თავისი ემოციური დატვირთვით სხვადასხვა სახისაა, რამდენადაც პიროვნული ურთიერთობები ოჯახის წევრთა შორის შეიძლება იყოს ღია ან დაფარული, ოჯახის წევრებს შეიძლება სძულდეთ ან უყვარდეთ ერთმანეთი, მათ შორის იყოს ურთიერთგაგება და თანაგრძნობა, ან დაპირისპირება და გაუტანლობა. ბედნიერია ოჯახი, სადაც თავს ყველა კარგად გრძნობს.

კაცობრიობის განვითარების მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის მანძილზე ოჯახმა არსებითი ცვლილებები განიცადა. მეტწილად ეს ცვლილებები შეეხო ქორწინების, შეუღლების დანიშნულებას, რიტუალებს, წეს-ჩვეულებებს, დაქორწინებულთა უფლებებს და მოვალეობებს.

ოჯახი და ქორწინება სხვადასხვა ისტორიულ ეპოქაში ჩამოყალიბდა. სამართლებრივი და ზნეობრივი პრინციპებით ერთმანეთისაგან განსხვავდება საეკლესიო და სამოქალაქო ქორწინებები. ქორწინება აერთიანებს ქალსა და მამაკაცს, ერთ ოჯახად წარმოადგენს მათ შვილებთან და, ხშირ შემთხვევაში, ახლო თუ შორეულ ნათესავებთან ერთად. ოჯახი დახურული და ხელშეუხებელია უცხო პირთათვის, ერთგვარი აუღებელი ციხე-სიმაგრეა.

რამდენადაც ოჯახი გარკვეული სოციალური მოვლენაა და საზოგადოების განვითარებაში მიმდინარე ყველა მნიშვნელოვან პროცესს და ცვლილებას ასახავს, ბუნებრივია, რომ იგი მეცნიერების სხვადასხვა დარგის კვლევის საგანი ხდება. ეს ინტერესი ოჯახისადმი გამოწვეულია თვით ოჯახისა და პიროვნების იმ ფუნქციონალური მნიშვნელობით, რასაც ისინი ასრულებენ საზოგადოებასა და ერთმანეთთან მიმართებაში.

საქართველოში მე-20 საუკუნის ბოლო ათწლეულში განვითარებულმა მოვლენებმა წარმოშვა ეკონომიკური, სოციალური და პოლიტიკური ხასიათის ურთულესი პრობლემები. მრავალი სოციალური ურთიერთობა დაიმსხვრა, დაიწყო ახალი საზოგადოებრივი ურთიერთობის ჩამოყალიბება, რომელმაც წარმოაჩინა ისეთი ცხოვრებისეული წინააღმდეგობის ფაქტორები, რომლებიც წარსულში საზოგადოებაში რეალურად არ არსებობდა. სოციალური წინააღმდეგობები ყველაზე უფრო რთულად ოჯახზე აისახა. მატერიალურმა სიდუხჭირემ, მოსახლეობის გარკვეული ნაწილისათვის ცხოვრების პერსპექტივის დაკარგვამ ძალზე უარყოფითად იმოქმედა ოჯახზე, როგორც საზოგადოების ძირითად უჯრედზე. ზოგიერთ ოჯახში ურთიერთობა, ფაქტობრივად, შეწყდა. ამკარად შეიმჩნევა ოჯახის წევრებს შორის აგრესიულობის გამოვლენა, საბოლოოდ კი წარმოიშვა ისეთი სოციალურად საშიში მოვლენა, როგორცაა საოჯახო ურთიერთობებში ძალადობა, რამაც თანამედროვე საზოგადოებაში ობიექტურად წარმოშვა ოჯახური ძალადობის თავიდან აცილების პრობლემა: პოსტსაბჭოურ ქვეყნებთან ეკონომიკური კავშირების მოშლამ თითქმის ნულამდე დაიყვანა ქვეყნის ეკონომიკური პოტენციალი. წარმოების შეჩერებამ მწვავე ფინანსური კრიზისი გამოიწვია, მკვეთრად დაეცა საქართველოს მოსახლეობის მატერიალური კეთილდღეობის დონე, მძაფრად იჩინა თავი უმუშევრობის პრობლემა და სხვა. ძალადობითი დანაშაულის მიზეზების კვლევისას ასევე გასათვალისწინებელია სამანაბლოდან და აფხაზეთიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა მძიმე ეკონომიური მდგომარეობა.

სწორედ ეს უმნიშვნელოვანესი სოციალური მოვლენები – მასობრივი უმუშევრობა და სიღარიბე – საზოგადოების ძირითად უჯრედზე, ოჯახზე, უკიდურესად უარყოფითად აირეკლება და ამწვავეებს ურთიერთობას ოჯახის წევრებსა და ახლობლებს შორის, რაც, ბუნებრივია, იწვევს მათ ურთიერთობაში გაუცხოების პროცესებს და სხვადასხვა მოტივით დანაშაულის ჩადენის ერთ-ერთ მიზეზად გვევლინება.

უძველესი დროიდან მეცნიერთა დავის საგანია ის, თუ რა უფრო მეტ ზეგავლენას ახდენს მოზარდის განვითარებაზე – თანდაყოლილი თვისებები, სოციალური გარემო, ორივე ერთად, თუ აღზრდა.

პირველი თეორიის წარმომადგენლები (სოკრატე, პლატონი, ლაიბნიცი) იმ აზრისანი იყვნენ, რომ ადამიანის განვითარებაში გადამწყვეტ როლს ასრულებს თანდაყოლილი, ბუნებრივი თვისებები, რომლებიც მას მემკვიდრეობით გადაეცემა;

რომ არ არსებობს ისეთი ძალა, რომელსაც შეუძლია რაიმე ცვლილება შეიტანოს ადამიანის განვითარების პროცესში, რომ მოზარდს მემკვიდრეობით გადაეცემა როგორც ფიზიოლოგიური თვისებები, ასევე ხასიათი, მიდრეკილებები, ტემპერამენტი და ა.შ.

დემოკრიტე და არისტოტელე ახალშობილ ბავშვს ადარებდნენ „სუფთა დაფას“. მათი მტკიცებით, ადამიანი დაბადებიდან ისეთია, როგორც სუფთა დაფა და მისი ჩამოყალიბება სრულფასოვან პიროვნებად მხოლოდ იმაზეა დამოკიდებული, თუ რა ზეგავლენას მოახდენს მასზე მისი გარემომცველი სოციალური გარემო, აღზრდა, საზოგადოებრივი ცხოვრება (5, 147).

საბოლოოდ მეცნიერები იმ დასკვნამდე მივიდნენ, რომ აღზრდის პროცესში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მემკვიდრეობასა და სოციალურ გარემოს, მაგრამ გადაწყვეტი როლი – „ოჯახსა და მიზანმიმართულ აღზრდას“. აღზრდა არის პიროვნებაზე, მის ქცევაზე ორიენტირებული და მიზანმიმართული პროცესი. აღზრდა პიროვნების სწავლების, მისი სოციალიზაციის ერთ-ერთი ასპექტია. სწავლება, აღზრდა და განვითარება განიხილება როგორც საზოგადოების სოციალური დაკვეთა, რამდენადაც მისი ძირითადი შედეგია პიროვნების ადაპტირება საზოგადოებაში ყოფიერებისა და ცხოვრების წესებისადმი.

იმ მაღალი ჰუმანური ღირებულებებიდან გამომდინარე, რომლებიც კაცობრიობამ შექმნა თავისი ისტორიული განვითარების მანძილზე და ცდილობს იგი ჩაუნერგოს ახალ, მომავალ თაობას, აღზრდის ძირითადი მიზანი უნდა იყოს ადამიანის ჩამოყალიბება სრულფასოვან პიროვნებად, რომელსაც ახასიათებს მაღალი სულიერება, მაღალი ზნეობრივი იდეალები, ამასთან, საკუთარ ქცევათა და მოქმედებათა გააზრება და მათზე პასუხისმგებლობის გრძნობა.

გარდა ამისა, აღზრდა ითვალისწინებს მოზარდებში ისეთი პიროვნული თვისებების ჩამოყალიბებას, როგორებიცაა: თვითრეგულაცია, თვითშეგნება, პასუხისმგებლობა, აქტიურობა და ინიციატივა, წარმატებისაკენ სწრაფვა და სხვა. ამგვარად, მოზარდის, როგორც დამოუკიდებელი ინდივიდის, ადამიანის განვითარება მრავალი კონკრეტული სუბიექტური და ობიექტური ფაქტორით არის განპირობებული. მათგან უმნიშვნელოვანესია სოციალური ფაქტორი – მოზარდის გარშემო მყოფი წრე, ოჯახი, რომელიც ზრდის და ამზადებს მას, რომ აქტიურად ჩაერთოს საზოგადოებრივ საქმიანობაში. სოციალური ნორმატივებისა და წესების ათვისებით და დაცვით. მოზარდის ინდივიდუალურობას განსაზღვრავს ისეთი პიროვნული მახასიათებლები, როგორებიცაა: მისი გონებრივი, ფსიქიკური, ფიზიოლოგიური განვითარების დონე და თვითშეგნების სტრუქტურა, რაც მას მემკვიდრეობით და აღზრდით ეძლევა.

ინდივიდუალური ბუნებრივი თვისებები – ტემპერამენტი, ხასიათი, ნიჭიერება – განსხვავებულ როლს ასრულებენ ყოველი ბავშვის პიროვნებად აღზრდა-ჩამოყალიბებაში და მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელ თვისებებს ანიჭებენ. ერთნი წინ უსწრებენ ასაკობრივ განვითარებას, მეორენი კი რამდენადმე ჩამორჩებიან. მაგ., ზოგიერთი მოზარდი ვერ იმეორებს მარტივ მუსიკალურ მელოდიას, სხვას კი შეუძლია მეტად რთული მუსიკალური ნაწარმოების შექმნა, შესრულება. ასეთ და სხვა მსგავს შემთხვევებში განსაკუთრებული როლი უნდა შეასრულოს როგორც თავის ტვინმა, ასევე გარემომ, რომელშიც ბავშვი იზრდება და სრულყოფილი ხდება. აქ მხედველობაში გვაქვს ოჯახის ინტელექტუალური, კულტურული, ზნეობრივი და ეთიკური მახასიათებლები, სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა, ეროვნული კულტურა და ტრადიციები, ოჯახის ტიპი, დამოკიდებულება თვით ბავშვის – მოზარდის მიმართ, მშობელთა შორის ურთიერთობა და ყველა ის გარეგანი პირო-

ბა, რომლებიც განსაზღვრავენ ბავშვის გონებრივ, ფიზიკურ და ფსიქიკურ განვითარებას, მის შემდგომ ჩამოყალიბებას პიროვნებად.

ფსიქოლოგები, მეცნიერები, მშობლებს ურჩევენ, შეიღებონ ჩაუნერგონ რწმენა, რომ თითოეულ მათგანს შეუძლია მიაღწიოს დასახულ მიზანს საკუთარი ძალისხმევით და ბუნების კანონებიდან გამომდინარე. მშობლები თავდაუზოგავად უნდა ცდილობდნენ, რომ მათი შვილი ჩამოყალიბდეს პიროვნებად, რომელშიც იგულისხმება: – ხასიათი, როგორც მისი მოტივაციურ-ნებელობითი სტაბილური სისტემა:

- ტემპერამენტი – ქცევის მოქმედების მყარი სისტემა;
- ინტელექტი – გონებრივი მოქმედების სტაბილური სისტემა;
- კონსტიტუცია – აღნაგობის, შინაგანი ორგანოების მყარი სტაბილური სისტემა (1, 139).

ბავშვის აღზრდაში, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, უმთავრეს როლს საზოგადოება ასრულებს, რომლის შემადგენელ ნაწილს ოჯახი წარმოადგენს. ოჯახში იწყება ბავშვის აქტიური ურთიერთობა, მისი ძირითადი თვისებების აღმოცენება. აქ ეყრება საფუძველი მის ზნეობასა და მორალს, ესთეტიკურ და ეთიკურ შეხედულებებს, პიროვნულ თვისებებსა და რამდენადაც ყველაფერი ეს პირველადია თავისი წარმოშობით და განვითარებით, ისინი დიდხანს და მკვიდრად მყარდებიან ბავშვის არსებაში როგორც პიროვნული თვისებები.

ბავშვისათვის მშობელთა დამოკიდებულება შრომისადმი, ადამიანებისადმი, საზოგადოებისადმი ზნეობრივ ღირებულებათა მიმართ, უპირველესი წაბადვის საგანია. მოზარდები ცდილობენ, გადმოიღონ მათგან როგორც კარგი, ასევე ცუდი ჩვევები.

ოჯახი – პირველადი კოლექტივია. მის წევრებს აქვთ ერთნაირი ინტერესი და პასუხისმგებლობა ოჯახისადმი. ყოველ მათგანს შეაქვს წვლილი მისი თითოეული წევრის მიმართ მზრუნველობაში, ყველა შრომობს, ერთად ისვენებენ. ბავშვების სიხარულს თუ ტკივილს ოჯახის ყველა წევრი ერთნაირად განიცდის. მშობლები ყოველ წუთს მზად არიან უთანაგრძნონ, დახმარება გაუწიონ მათ, მშობლები ესაუბრებიან შვილებს თავიანთ მიღწევებსა თუ წარუმატებლობაზე. ოჯახის კოლექტივს შეადგენს როგორც დედ-მამა, ასევე შვილები. როდესაც ერთ-ერთი მშობელი მიატოვებს ოჯახს, მაშინვე მცირდება, კნინდება ოჯახის აღმზრდელობითი როლი და მნიშვნელობა. ოჯახის დაშლა უდიდეს ტრავმას წარმოადგენს თითოეული წევრისათვის, შვილები მტკივნეულად განიცდიან დედის ან მამის მოშორებას. მოზარდები იცვლიან ხასიათს, ხდებიან ჯიუტები, ფეთქებადები და უნდობლები, უხეშები, კონფლიქტურები თანატოლებისა და უფროსების მიმართ, უპასუხისმგებლონი თავიანთ მოვალეობათა მიმართ, ხშირად კი ქუჩის არც თუ ისე სასურველი ზემოქმედების მსხვერპლადაც გვევლინებიან (3, 139).

შვილების ოჯახში აღზრდა ყველთვის არ არის წარმატებული. აქ დაშვებული შეცდომები და გადახრები საზიანოა არა მარტო ოჯახისათვის, არამედ საზოგადოებისათვისაც. ამ შეცდომათაგან ყველაზე უფრო გავრცელებულია მშობელთა ავტორიტარიზმი, რომელიც ავიწროებს შვილების თავისუფალი, დამოუკიდებელი ქცევისა და მოქმედების არეალს, ზღუდავს მათ შესაძლებლობებს, უკარგავს მათ რწმენას საკუთარ ინტელექტუალურ და ფიზიკურ შესაძლებლობათა მიმართ.

ოჯახურ აღზრდაში ამის საპირისპირო შეცდომაა შვილების უსაზღვროდ განებივრება, მათი ყოველგვარი მოთხოვნების დაკმაყოფილება და უკონტროლობა, ოჯახური საქმეებით დატვირთვისაგან მათი გათავისუფლება, რაც აქვეითებს მათ პასუხისმგებლობას, მათი ნებელობის განვითარებას, სასიცოცხლო უნარ-ჩვევების გამომუშავებას.

მოზარდის აღზრდაზე უარყოფით ზემოქმედებას ახდენს ასევე ისეთი ვითარება, როდესაც განსხვავებულ მიდგომებს იჩენენ დედა, მამა, ბებია, ბაბუა. ასეთი შემთხვევაში ბავშვს უვითარდება პირფერობა, იგი ლაქუცობს, ცრუობს და არ ერიდება სხვა უხელო ქცევებსაც.

საზოგადოების ისტორიული განვითარების მანძილზე ოჯახის ფუნქციები თითქმის უცვლელი რჩება, მიუხედავად იმისა, რომ იცვლება მისი დანიშნულება და მიზნები. ოჯახური ურთიერთობა უძველესი დროიდან სხვადასხვა ფორმაში ვლინდება, სახელდობრ: ავტორიტარული, დემოკრატიული და ანარქიული ფორმით. ავტორიტარული ტიპის მმართველობა დამახასიათებელია პატრიარქალური ოჯახისათვის, სადაც მის ხელმძღვანელობას თავის თავზე იღებს ისეთი უფროსი მამაკაცი, რომელსაც ეკუთვნის უკანასკნელი სიტყვა ნებისმიერი პრობლემის გადაწყვეტისათვის. დროთა განმავლობაში მისი ფუნქციებიც იცვლებოდა. ოჯახის უფროსობა დღეისათვის ვლინდება არა ოჯახის წევრთა გამორჩეული უმაღლესი ხელისუფლებით, როგორც ადრე იყო, არამედ საოჯახო საქმეების ორგანიზაციაში, მისი ყოფის კეთილმოწყობაში. საქმე ეხება ოჯახის უფროსის არა გადამწყვეტ სიტყვას, არამედ მის ინიციატივიანობას, ავტორიტეტს, ერუდიციას, რაც ოჯახს დემოკრატიულ საწყისებზე მართავს. არცთუ ისე იშვიათად ოჯახში თავს იჩენს „ორხელი-სუფლებიანობა“, რომელთაგან თითოეულს თავისი ძირითადი წვლილი შეაქვს საოჯახო ცხოვრებაში. ერთი მათგანი ხელმძღვანელობს საოჯახო მეურნეობას (საკვების მომზადება, სახლის დალაგება და ა.შ.), ხოლო მეორე წარმართავს ოჯახის უფრო რთულ საქმეებს (სახლის სარემონტო სამუშაოები, მიწის ნაკვეთის დამუშავება, ტექნიკის შეძენა და მოვლა და ა.შ.) (2).

ოჯახის დემოკრატიული ფორმით ხელმძღვანელობისას საკითხის გადაწყვეტა ევალება ყველაზე უფრო კომპეტენტურ წევრს. ისეც ხდება, რომ მამაკაცი ოჯახში არის მთავარი კულინარი, ხოლო მისი მეუღლე თავისებური ინტელექტუალური ცენტრია, რომელიც შვილების სწავლა-განათლებაზე ზრუნავს.

ოჯახის სამეურნეო ფუნქციების წარმატებით წარმართვისათვის ყველაზე უფრო პროდუქტიულია მართვის დემოკრატიული სტილი. მართვა ნიშნავს საოჯახო ეკონომიკის დაგეგმვას, ანგარიშს, მომჭირნეობას, კონტროლს, თანაც, არა მარტო ოჯახის უფროსი წევრების, არამედ ბავშვების, მოზარდების ინტერესების გათვალისწინებით. ოჯახის საბიუჯეტო საქმეების სწორი ორგანიზაცია დიდმნიშვნელოვან ზემოქმედებას ახდენს ოჯახის ფსიქოლოგიური კლიმატის შექმნაზე, პიროვნულ ურთიერთობათა მოწესრიგებაზე.

არანაკლები მნიშვნელობა აქვს ოჯახის დასვენებისა და გართობის ფუნქციების ოპტიმალურ ორგანიზაციას, ოჯახის წევრთა ჯანმრთელობაზე, მათ სულიერ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებაზე ზრუნვას. ოჯახის დასვენება და გართობა ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესია მისი წევრების შრომისუნარიანობის, ინტელექტუალური ძალების, ესთეტიკური მოთხოვნილებების რეგულირებისა და გაძლიერებისათვის.

ყველა შემთხვევაში გადამწყვეტ როლს ასრულებს ოჯახის აღმზრდელობითი ფუნქცია. ამ მიმართულებით გამოკვეთება ორი ძირითადი ასპექტი:

1. ბავშვის აღზრდა, მისი პიროვნების ჩამოყალიბება, მის ინტელექტუალურ შესაძლებლობათა სრულყოფა, ფიზიკური განვითარება, სულიერი ამაღლება. ოჯახი გვევლინება როგორც შუამავალი ბავშვსა და საზოგადოებას შორის, როგორც სოციალური გამოცდილების გადაცემის ფაქტორი, რომლის საშუალებითაც ბავშვი ითვისებს და ითვისისწინებს საზოგადოებრივი ქცევის, მოქმედების ფორმებს, ზნეობრივ ღირებულებებს.

2. ოჯახის სისტემატური აღმზრდელობითი ზემოქმედება ბავშვზე მისი განვითარების ყველა ეტაპზე, რომლის საფუძველს წარმოადგენს ზოგადსაკაცობრიო ზნეობრივი ღირებულებები. ოჯახი გვევლინება როგორც თავისებური სკოლა, რომლის საფუძვრებს იგი დაბადებიდან სრულწლოვანებამდე და მის შემდეგაც გადის, იცვლება მხოლოდ აღზრდის ფორმები და მეთოდები.

ბავშვის აღზრდას, მის ქცევას, ძირითადად, ორი ფაქტორი განსაზღვრავს. ამათგან პირველია მისი მოთხოვნილება და ძალები, ხოლო მეორეა ის გარემო, რომელშიც ეს მოთხოვნილებები უნდა დაკმაყოფილდეს. ეს ფაქტორები განსხვავებული ძალით მოქმედებენ ბავშვის განვითარებაზე.

საზოგადოების დემოკრატიზაციამ მეცნიერების სხვადასხვა დარგში შემოაღწია და ჩამოყალიბდა კრიტიკული დამოკიდებულება აღზრდის ავტორიტეტული პრინციპის მიმართ, რომელიც ცალსახად ითვალისწინებს მოზარდთა უსიტყვო მორჩილებას, მშობლების სურვილის ასრულებას. ამასთან დაკავშირებით თვით ცნება „ავტორიტეტი“ და „ავტორიტარული აღზრდა“ დაუპირისპირდა ჰუმანური აღზრდის თანამედროვე პრინციპებს. ავტორიტეტი (ლათინური სიტყვაა *autoritas* – ძალაუფლება, პიროვნების ძალაუფლება) დაფუძნებული პიროვნების ზნეობაზე, ცხოვრებისეულ გამოცდილებაზე. ზოგჯერ ავტორიტეტს განსაზღვრავენ როგორც ისეთ ურთიერთობას, როდესაც ერთი პიროვნება მეორეზე ახდენს გავლენას, ზემოქმედებას მისი დაცვის მიზნიდან გამომდინარე. ავტორიტეტული მშობელი – ნიშნავს მიიზიდო შვილი მისი დაცვის, მისთვის დახმარების, ხელმძღვანელობის გაწევის მიზნით, ხოლო ბავშვებისათვის მშობლის ავტორიტეტი ნიშნავს არა იმდენად მორჩილებას, რამდენადაც მისდამი ნდობას, დაცულობის გარანტიას. მოზარდისათვის მშობლის ავტორიტეტი მიიღება როგორც ღირსება და ძალა, რომელსაც შეიძლება მოზარდი დაეყრდნოს (7, 176).

მშობლები ამას კარგად გრძნობენ, თუმცა, ზოგი მშობელი ფიქრობს, რომ ეს ბუნებრივი მოვლენაა და არ ფიქრობს იმაზე, რომ ავტორიტეტს შენარჩუნება სჭირდება, განსაკუთრებით ისეთ ოჯახებში, სადაც ურთიერთობა დიქტატორულ, ურთიერთმორჩილებაზეა აგებული. ამ შემთხვევაში სკოლამდელი ასაკის მოზარდი უკვე კარგად ხვდება, რომ ასეთი ავტორიტეტი დაკავშირებულია ასაკთან, ფიზიკურ ძალასთან და არა ინტელექტთან, მაღალ ზნეობასთან, დადებით პიროვნულ თვისებებთან. მოზარდისადმი მშობლის სიყვარული, მზრუნველობითი დამოკიდებულება, მშობლის მაღალი კულტურა, დახვეწილი უნარ-ჩვევები, ემპათია იქცევა საფუძვლად მშობლის ავტორიტეტის ამადლებისათვის მოზარდის თვალში. დიდი პასუხისმგებლობის გრძნობით განმსჭვალული მშობლები ყოველნაირად ცდილობენ შეინარჩუნონ, განამტკიცონ მათდამი შვილების კეთილგანწყობილი დამოკიდებულება, არ დაარღვიონ იგი საზოგადოებისათვის მიუღებელი ქცევით.

მეტად მნიშვნელოვანია, რომ ოჯახის უფროსი წევრები გაუფრთხილდნენ ურთიერთავტორიტეტს, გაითვალისწინონ, რომ ძნელია მისი შენარჩუნება და ძალიან ადვილია მისი დაკარგვა, განსაკუთრებით კამათისას სხვადასხვა საოჯახო საკითხის, პრობლემის მოსაგვარებლად, არ დაუშვან ურთიერთშეურაცხყოფა უხეში სიტყვებით და მით უმეტეს – ფიზიკური შეხება, რაც დაღევანდელ ჩვენს სოციუმში არც ისე უცხო მოვლენა გახდა. აგრეთვე, უარყოფითად მოქმედებს მშობლების ავტორიტეტზე ოჯახის წევრების უხეში დამოკიდებულება საზოგადოების სხვა წევრებისადმი (მეზობელი, ნათესავი, თანამშრომელი), მშობლების მიუღებელი ქცევა საზოგადოების თავშეყრის ადგილებში (საქალაქო ტრანსპორტი, ქუჩა, ბაზარი).

სოციოლოგიური გამოკვლევებით დადგენილია, რომ ოჯახში მამის პრესტიჟის დაცემას განსაკუთრებით განიცდიან ბიჭები, რადგან ოჯახში ბატონდება „მატრიარქატი“. ვაჟები კი, შინაგანი პროტესტის ნიშნად, თავად ითვისებენ მამის, რო-

გორც ოჯახის უმნიშვნელო წევრის ფუნქციებს და ცდილობენ თვითონ შეასრულონ მისი როლი როგორც დანაგრული პიროვნებისა, ან ეძებონ სხვა მამაკაცური იდეალები, მათი წარმოდგენით შექმნილი „მომავლის ხატი“, რომელსაც შემდგომ სავალალო შედეგებამდე მივყავართ. რაც შეეხება შვილს „გოგონას“, ისინი უფრო ლოიალურები არიან ასეთი მოვლენისადმი, მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა მამა მათ მიმართ ლოიალური, მოსიყვარულე და მზრუნველი რჩება.

ყოველივე ზემოთქმულიდან ნათლად ჩანს, რომ ოჯახი წარმოადგენს უნიკალურ, დიფერენცირებულ სოციალურ მიკროჯგუფს, რომელიც უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს მოზარდის აღზრდა-განვითარებასა და მის პიროვნებად ჩამოყალიბებაში. მასში წარმოდგენილია ისეთი ქვესისტემები, რომლებიც განსხვავებულია ასაკით (უფროსი და უმცროსი ასაკის ოჯახის წევრები), სქესით (მამაკაცები და ქალები), პროფესიით (დედა – ექიმი, მამა – იურისტი, ბებია – მასწავლებელი, ბაბუა – ეკონომისტი), რაც ქმნის საუკუთესო პირობებს ოჯახის, როგორც აღმზრდელობითი ინსტიტუტის, ფუნქციების წარმატებით შესრულებისათვის.

ყველა ოჯახს აქვს განსხვავებული შესაძლებლობები, პოტენციები საკუთარი ძირითადი მოვალეობის შესრულებისათვის. გასათვალისწინებელია ისეთი ფაქტორები, როგორებიცაა: დასახლების ადგილი, ფსიქოლოგიური მიკროკლიმატი, ტრადიციები, წეს-ჩვეულებები და ა.შ.

ამ ფაქტორებიდან ერთ-ერთ ძირითად ფაქტორად შეიძლება ჩაითვალოს სოციალურ-კულტურული ფაქტორი, რომლის ზეგავლენით არცთუ ისე ცოტაა უდელმამო ბავშვი, რომლებსაც არ სურთ სწავლა და ძირითადად ქუჩაში ატარებენ დროს, აგრეთვე სამართალდამრღვევი ბავშვები, მცირეწლოვანი დედები, ბავშვები, რომლებიც იზრდებიან საბავშვო კოლონიებში ან ბავშვთა სახლებში, რომლის მიზანია მათი ხელახალი აღზრდა, მკურნალობა, ფსიქოლოგიური რეაბილიტაცია.

ოჯახური მიკროკლიმატი და ოჯახის კულტურა უმნიშვნელოვანეს ფაქტორად გვევლინება სრულფასოვანი პიროვნების ჩამოყალიბების საქმეში. ამ მხრივ, საგულისხმოა ისეთი ფაქტი, როგორიცაა ოჯახის ქონებრივი მდგომარეობა და მის წევრთა დასაქმების სფერო, რომელიც საბოლოოდ განსაზღვრავს სოციალურ-ეკონომიკურ ფაქტორს. თანამედროვე პირობებში სწავლა-განათლება მოითხოვს გარკვეულ ხარჯებს. ასევე აღსანიშნავია ქვეყნის სოციალურ-პოლიტიკური მდგომარეობა, რაც განუხრელ კავშირშია ოჯახთან, რადგან სახელმწიფო და ოჯახის ცნება ერთ ჭრილშია გააზრებული.

საბოლოო ფორმირება მოზარდის გარდატეხის ასაკს უკავშირდება, რასაც ახლა ჩვენ „თინეიჯერებს“ ვუძახით. ეს არის ის რთული პერიოდი, როცა ადამიანი იწყებს საზოგადოებაში თვითდამკვიდრების გზების ძიებას, რასაც, ბუნებრივია, ემატება, შინაგანი ბიოლოგიური ცვლილებები, რომლებსაც მოზარდები განიცდიან, ფიზიოლოგიური ცვლილებები, რომლებითაც ყალიბდება ქალი ან ვაჟი. მათში იზრდება საკუთარი პოზიციის მკვეთრად გამოხატვის მოთხოვნილება (8).

სოციოლოგები სხვადასხვა კვლევის შედეგად მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ დღეს მოზარდთა დანაშაულობის მკვეთრი ზრდის ერთ-ერთი მიზეზია საზოგადოებაში საკუთარი თავის დამკვიდრების არასწორი სტანდარტები – სახელმწიფოს მიერ ოჯახში თუ საზოგადოებაში მშობლების ავტორიტეტის შელახვის ტენდენციები, რომელიც ძალიან მტკივნეულია მოზარდისათვის. ასეთ ვითარებაში მშობლებმა უნდა განუმარტონ ბავშვს, მოზარდს, რომ მიმდინარეობს კონკურენცია საზოგადოებაში საკუთარი ადგილის დასაკავებლად და რომ მან კარგად უნდა ისწავლოს, იყოს დისციპლინირებული, შრომისმოყვარე, კარგი განათლება მიიღოს, რომ კარგი სამსახური იშოვოს. მშობელი თვითონ უნდა იყოს ამ მხრივ სამაგალითო, რომ შვილმა მას მიბაძოს და მხოლოდ მაშინ შეძლებს ჩაუნერგოს შვილს, რომ მთავა-

რია მოემზადოს ამ კრიზისისათვის, რომ ყველაფერი არ არის აგებული მარტო მატერიალურ ფაქტორებზე. თუ გამოვლინდა, რომ მოზარდი ნარკოტიკს მოიხმარს, მშობელი მას გულახდილად უნდა დაელაპარაკოს, ჰქონდეს შვილთან მეგობრული დამოკიდებულება, გაუგოს მას, არ დასცინოს და არ გამოხატოს აგრესია მის მიმართ და აუცილებლობის შემთხვევაში დახმარებისათვის მიმართოს ფსიქოლოგს, ფსიქოთერაპევტს, ნარკოლოგს. ამასთან, გასათვალისწინებელია, რომ ნარკოტიკებისადმი მისწრაფება გარდამავალ, გარდატეხის ასაკში ხდება, რომელიც ურთულესი პერიოდია და ბევრი დამატებითი მიზეზის გამო კიდევ უფრო რთულდება ხოლმე. ამ დროს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მოზარდის თავისუფლებისა და პასუხისმგებლობის ბალანსირება, რადგან ეს ის პერიოდია, როდესაც მოზარდს აქვს თავისუფლებისა და მძაფრი განცდების მიღების მოთხოვნილება და ამიტომ ოჯახი, მის აღზრდასთან ერთად, საჭიროა თავგამოდებით ცდილობდეს მისთვის დადებითი სოციალური გარემოს შექმნას.

უკანასკნელ ბოლო ათწლეულში მსოფლიომ და მასთან ერთად საქართველომაც ბევრი ცვლილება განიცადა. ეს ცვლილებები, ბუნებრივია, შეეხო ადამიანთა შეხედულებებს, ზოგადსაქაცობრიო ზნეობრივ ღირებულებებს. ჩვენი ინტერესის საგანი გახდა ის სფერო, რომელიც ითვალისწინებს ბავშვის უფლებების დაცვას, ოჯახშიც და სკოლაშიც. სკოლის დიქტატორული მეთოდები ჩაანაცვლა დემოკრატიულმა, სკოლაში გატარებულმა რეფორმებმა, რომლის საწინდრად გვესახება სკოლებში შემოღებული „მანდატურის“ ინსტიტუტი, რომელიც ცივილური მეთოდებით ცდილობს ყოველგვარი კონფლიქტური სიტუაციის განმუხტვას. უმაღლეს სასწავლებლებში მონიტორინგის სამსახურის შემოღება ხელს უწყობს ლექცია-სემინარებზე სტუდენტების და პედაგოგ-მასწავლებლების მოწესრიგებულ საქმიანობას. ესეც იმ რეფორმების შედეგია, რომელსაც საგანმანათლებლო სივრცეში ბოლონის პროცესად მოიხსენიებენ და ჩვენი ქვეყანა, საქართველო, ძალიან აქტიურად არის ჩაბმული ამ პროცესში.

ყოველივე ზემოთქმულიდან შეიძლება დავასკვნათ, რომ საქართველო დგას დემოკრატიის გზაზე, ჩვენი ხელისუფლება მოწოდებულია და ყველაფერს აკეთებს მომავალი ჯანსაღი თაობის არსებობისათვის. თითოეული ოჯახი, საზოგადოების ყველა წევრი, ყოველი ადამიანი უნდა ზრუნავდეს იმისათვის, რომ ჩვენი მომავალი თაობა, რომელმაც უნდა შეგვცვალოს, აღიზარდოს პიროვნებებად, რომლებსაც ეყვარებათ სამშობლო და იქნებიან საქართველოს ღირსეული მოქალაქეები. ანტიკური ხანის დიდი ბერძენი ორატორი და ფილოსოფოსი დემოსთენე თავის გამოსვლებში ათენელებს ასე მიმართავდა: „მოქალაქენო“, „ვაჟკაცებო“, „დარბაისელო“. ქვეყნის, სახელმწიფოს სიმდიდრედ იგი მიიჩნევდა მოკავშირეებს, მოქალაქეთა ნდობას, მათ კეთილ ნებას, ხოლო ყველაზე საშიშ თვისებად – საზოგადოებაში მიმდინარე მოვლენებისადმი გულგრილობას. მოქალაქეა ყველა, ვინც ერთი სახელმწიფოს საზღვრების შიგნით ცხოვრობს და მასთან არის დაკავშირებული მთელი თავისი უფლებებითა და მოვალეობებით. მოქალაქე ვაღიარებულია განუხრელად იცავდეს თავის მოქალაქეობრივ მოვალეობას – ზნეობრივსა თუ სამართლებრივს, ერთგულად ემსახუროს თავის ხალხს, ქვეყანას, საზოგადოებას. მოქალაქეობრივი ზნეობა ვლინდება არა მარტო სამშობლოს სიყვარულში, მისთვის თავდადებაში, არამედ პირად ურთიერთობებშიც: „გიყვარდეს მოყვასი შენი“ – ეს ნიშნავს ცხოვრებას და თანამშრომლობას იმ ადამიანებთანაც, ვისაც შენგან განსხვავებული შეხედულება და მოსაზრებები აქვს პოლიტიკურ, ეკონომიკურ თუ სოციალურ ჭრილში. განსხვავებული შეხედულებები არ ნიშნავს იმას, რომ მათთან არ შეიძლება გამოინახოს საერთო შეხების წერტილი. ქართველი ხალხის ისტორიული ტრადიცია, წარსული გვაძლევს იმის შესაძლებლობას, ვიფიქროთ, რომ ის სიძნელებები,

რომელიც თან ახლავს გარდაქმნის რთულ პროცესს, მოგვარდება; ყოველი ოჯახი სახელმწიფოსთან ერთად იზრუნებს ჯანსაღ, მომავალ თაობაზე და აღზრდის ისეთ პიროვნებებს, რაც ჩვენი ქვეყნის მომავალი აღზევების შედეგი იქნება.

ლიტერატურა:

1. გოგიჩაიშვილი თ., ზოგადი ფსიქოლოგია, თბ., 2003.
2. ნარგიზიშვილი ა, საოჯახო პედაგოგიკა, თბ., 2008.
3. ბიბილეიშვილი ლ., ტულუში მ., ზოგადი ფსიქოლოგია თბ., 2003.
4. ჩიკვაშვილი შ., საოჯახო სამართალი, თბ., 1998.
5. რამიშვილი ვ., ფილოსოფია, თბ., 2010.
6. Морган Л., Дневные Общество. М. 1936.
7. Карнеги Д. Как приобретать друзей и оказывать влияние на людей М.1989.
8. Филонов Г. Н. Социальная педагогикаю М. 1995.

Nestan Lomaia

The role of family its influence on personality formation

Summary

The article deals with the most actual issues when the contemporary family is responsible for formatting a personality.

Family is of the values that mankind has ever created, states the article. Family is represented as the main (fundamental) group unit of society governed by law, norms of morality, traditions, a time – honoured customs. From this point of view up-bringing of a high-quality new generation, a creatin of healthy environment for the society are basic principles of the family.

The democratic Georgia through civilized methods and reforms tries to establish the healthy social environment for youth.

In conclusion, we may say that cooperation between a family and a government will warrant formation of our next generation which will help the prosperity of the country.

Нестан Ломая

Влияние и роль семьи в становлении личности

Резюме

В статье рассмотрены те актуальные вопросы, которые возложены на современную грузинскую семью в процессе становления личности. Внимание уделяется семье как одной из важнейших ценностей, созданной человечеством.

Семья представлена как основная ячейка общества, которой правит закон, моральные нормы, традиции. Исходя из этого, основной функцией семьи является воспитание нового поколения, становление личности и создание для общества здоровой атмосферы.

Грузия, которая стоит на пути строительства демократии своими реформами, законами старается создать в стране все условия для подрастающего поколения.

Действительно, тесное сотрудничество семьи и государства является гарантом для нашего будущего поколения в становлении личности и процветания нашей страны.

Maria Cornelia Barliba
(Romania)

SOME CONSIDERATIONS ABOUT INTERCULTURALITY'S BARRIERS

The interculturality has become an outstanding parameter of the globalized world, reflecting a series of phenomena and trends regarding the spiritual existence of the mankind in terms of languages and other modalities of expression, cultural values, communication among senders /receivers of various messages of cultural nature. At the same time, it goes without saying that the dynamic process of interculturality is facing today many obstacles in its development, which are manifested on linguistic, psychological, mental, social, political, educational levels. Certain aspects related to such barriers, as well as to their possible eradication are treated in our study.

1. Barriers of language

In the contemporary world, there is a huge diversity of languages in spoken and written forms. According to competent statistical data published a few years ago (1), between 6-7 thousands languages exist nowadays, having the following distribution on continents: Europe – 3%; North America, South America and Central America – 15 %; Africa – 30%; Asia – more than 30%; Pacific – about 20%. Only two countries, Papua - New Guinea with 850 languages and Indonesia with 670 languages represent a quarter of the total number of world's languages; at the same time, there are seven countries (Nigeria, India, Cameroon, Australia, Mexico, Zaire, Brazil) having more than 200 languages each. Therefore, only in nine countries, there are about 3500 languages which mean half of all languages spoken on our planet. Let us add the fact that in 22 countries there is a "linguistic mega-diversity" in the sense that about 75% of human languages exist in the respective areas.

With regard to the Caucasus region, many authors have emphasized that it is characterized by an extreme ethno - linguistic complexity (2) recognized in the ancient times by Herodot and Strabon. Taking into account this extraordinary diversity of languages, several Arab scholars called the Caucasus "*Djabal al-alsun*", which means "the mountain of languages" (3). In this region there are spoken languages which belong to three great families: Caucasian, Indo-European, Uralo-Altaic. Many experts (for instance, B. Geiger, T. Halasi-Kun, A. Kuipers, K. Menges, E. Bokarev) speak about an initial unity of the Caucasian languages, divided in three main groups: Meridional, North-Western, North-Eastern and distributed on the Caucasian map like a leopard's skin. The topic of linguistic diversity in its relationship with the interculturality was developed in our studies published in Romania and in Georgia recently (4, 5, 6).

Similar to the living bodies, each language has its own life, marked by the moment of "birth", but also by the moment of "death". It is estimated that, compared with several previous periods of the history, our epoch registers the most rapid disappearance of certain languages. Even the "optimistic-realistic" specialists in linguistics consider that almost half of the languages which are spoken today could disappear in a century, while the "pessimistic-realistic" experts have expressed the opinion that only 10% of the oral languages would resist as alive languages by the year 2100 (7).

Generally speaking, a significant number of languages will not survive because of insufficient conditions created for their preservation and promotion or due to an increasing

domination of other languages in the respective regions; the phenomenon is similar to that concerning the bio-diversity of plants and animals. In the specific case of languages, two main practices could determine the elimination of certain languages: i) the absence of legal or constitutional protection to be envisaged by the respective states/ governments, local factors, civil society through coherent linguistic policies; ii) changes in the life- styles of populations generated by some social evolutions, *inter alia*: stabilization of nomad populations in Africa; destruction of various natural zones (Equatorial forests in South America and Africa); absence of peasants in Bretagne; massive emigration of minority populations (e.g. Indians from Mexico to California, USA). Despite of all these realities and tendencies, many languages - in a very diversified, heterogeneous distribution - are still used all over the world and this truth will remain valid at least on short as well as medium terms.

The linguistic diversity represents *stricto sensu* an obstacle in the process of human understanding and communication; each language has its peculiarities, nuances, abilities of reflecting and commenting the facts which do not coincide, maintaining a certain gap among people. Everybody should not forget that in the “*Bible*”(the episode about the *Babel’s Tower*), the linguistic diversity is interpreted as a divine malediction which did not allow the mankind to cooperate for building a high tower until the skies.

As a matter of fact, the virtual solution could be an unique and universal form of expression, used by everybody without any exception, irrespective of his/her nationality, geographical context, native specificity, professional background etc. But, as it is well known, nobody was able until now to create such a linguistic instrument, despite of those efforts aimed to set-up a series of artificial languages or to impose one existing natural language in the plurality of talks, writings, dialogues.

The diversity of languages could be considered in an abstract way as a barrier to the interculturality and to the general communication among various cultures. Contrary to such a mere perception, the diversity of languages is a stimulatory factor of the intercultural cooperation, a genuine “engine” of interculturality, able to promote the perspective of variety (cultural productions; modalities and styles of expression; criteria of evaluation; contacts among authors/creators etc.).

Summarizing this first group of remarks, we should say that the linguistic diversity, being just apparently an obstacle for understanding within interculturality, becomes a reality able to enrich the global culture. As far as the process of understanding is concerned, the possible barriers can be overcome, mainly through translations, including electronic ones, preserving at the same time the specificity of each language involved. The conservation of linguistic diversity, a process having deep ethic and ethnic connotations, becomes a *sine qua non* condition for the interculturality as a whole conceived in terms of active dialogue and broad cooperation among different cultures and languages.

At another level of interpretation, the plurilinguism could generate a series of obstacles of psychological nature, particularly in relation to the learning of foreign languages. A specific project launched in Europe under the name “*EuroCom*” takes into consideration a set of possible negative stereotypes and motivations, prior to or during the activities devoted to learning one/more foreign languages. Quite often, those preliminary perceptions could impede the access to other languages or, at least, to drastically diminish the interest for them:

a) “*I am too old; only children can learn foreign languages*”. This supposition is based on an underestimation of learning capacities of adults; but, as it is stated by many specialists in pedagogy, all advantages of being a child (e.g. much time, much energy for identifying with the language which he/she should learn) are at least compensated by the advantages of being

an adult. This person, due to the own linguistic knowledge and experience, can ensure a more rapid progress in the learning process; the very fact of listening carefully and of pronouncing correctly certain words/combinations of words represents, in case of adult persons, a matter of trust in their abilities, as well as of readiness to adapt themselves to another linguistic environment.

b) *"I do not have any talent for foreign languages"*. But, according to the experts' views, there are not untalented people in this field; since every human being was able to previously learn the mother language, the same capacity envisages learning of other languages. The above - mentioned impression reflects a weak motivation or a lack of wish to adapt to new situations/contexts.

c) *"I am afraid that, if I will learn a similar language to that/those which I already know, I will mix all of them"*. Behind such a negative supposition there is the model of so-called *"empty space"*: our heads do not contain enough place for more languages. However, one should recognize that possible mixture between various languages is not an disadvantage, but an important advantage consisting in the capacity of recognizing quickly new words due to their similarity with the words already known; moreover, the mixture represents a help for reading and understanding some sentences, for optimizing some deductive operations. Therefore, one should be rather grateful for the fact that he/she can *"mix"* certain European and non-European languages, as an useful step in learning new language(s).

d) *"If I learn a new language, I will forget the other languages"*. It is not true at all; during the learning process, it is possible to put, just for *"a temporary conservation"*, those languages already known, but to reactivate them at any needed moment without difficulties or delays.

e) *"I do not dare to speak a language because I do not know it very correctly"*. This wrong impression reflects an *"obsession of perfection"* which could quite often block any attempt of experimental use of a given foreign language. It goes without saying that the school was indeed that framework which inoculated on the level of pupils the tendency of self-censorship which should be abandoned or ignored for some time, in order to penetrate with hope and relaxation into the internal world of a new language. A significant idea has to be taken in consideration: the new language will be important, first of all for a better communicative competence which means that this language will be efficient, irrespective of its perfect use. A strong utopia of high competence should be thus replaced by the courage to speak, even with certain mistakes, associated to the interest for gradual self-correction of inherent minor competences.

In every process of learning new languages(s), the priority should be formulated in realistic and feasible coordinates; it means not to achieve a nearly native language competence, but to assimilate more partial competences, ready to adequately respond to the European linguistic diversification. Several projects like *"EuroCom"* could eradicate that mentality barrier existing especially in some states so-called *"monolingual"*, where the whole society, including the educational systems, has the tendency to consider the multilingualism as a feature of under-development. This kind of perceptions could and should be replaced by novatory visions based on the full respect for linguistic diversity – a reality which has to be integrated into all endeavors to promoting the social cohesion.

In a study on the problems raised by the plurilinguism, with an emphasis on learning other languages (8), Michele Verdelhan –Bourgade pays attention to certain risks in a period when this kind of learning activities is closely connected to the economical needs and geopolitical priorities:

i) There is sometimes a tendency among teachers to promote a rather superficial and weak communication instead of a more persuasive action of teaching each foreign language and adapting it to the specificity of respective groups of children/students.

ii) It is not easy to ensure a correct association between a malleable and diversified plurilingual approach ,on the one hand and a methodology oriented towards a certain uniformity , on the other hand .

iii) One should not exclude *ab initio* the danger regarding the development of an ideology of interculturality which could affect, to a certain extent, the background of education in some countries.

iv) There are attempts to impose a vision by teachers, which seems not to be in full compliance with the concrete reality, but more to certain ideological goals. As matter of fact, the plurilinguism is a good thing and the plurilingual person is efficient, harmonious, well installed in a society where someone could quite easily finds a place of work; nevertheless, certain doubts may occur with regard to the usefulness of the plurilinguism in the general perspective of further social integration.

2. Barriers of mentality

There are several situations when gestures and actions of interculturality are confronted with obsolete perceptions, providing wrong signals about the status of some cultures compared with others. Many authors have identified, for instance, inadequate attempts to impose a rigid hierarchy of cultural values, due to an overestimation of one culture that relegates all other cultures to inferiority, antiquity or second place, a non-realistic division of cultural systems in two opposite categories, e.g. “main” and “secondary”; “old” (in a pejorative sense) and “modern”; “fundamental” and “neglectable” etc. One should also emphasize the existence, in various parts of the world and on the level of specific segments of society, of some exclusivist interpretations like: ethno-centrism; Euro-centrism; xenophobia; cultural intolerance or even segregation – all of them being in flagrant contradiction with the general human values (tolerance and compromise; social cohesion and solidarity; spirit of dialogue and mutual respect).

Barriers of mentality come to the minds of the people being either individual entities or more organized in communities (this second posture is more counterproductive for the interculturality’s promotion). Instruments for consolidating such mental barriers are multiple since they occur within families, *media*, educational institutions, extra-curricula activities, *ad-hoc* micro-groups etc. Quite often, even through channels of culture (literature, Internet, theater, music, cinema), some attitudes contrary to the spirit of a genuine cultural dialogue, understanding of the otherness, to the tolerance towards foreign cultures, could be vehiculated. It is also well known the situation of drug-users, dominate by a marginalized behaviour and a crisis of memory with unpredictable reactions; in their special case, the world of culture, dominated by noble feelings assumptions about the sense of life, is unfortunately replaced with a virtual world composed of vague dreams and illusions.

Kenneth Keniston, professor at the Massachusetts Institute of Technology, in a comprehensive communication delivered at the International Conference held in 1998 in Bangalore, India, treated the issue of cultural diversity, taking into consideration the multiple impact of the *Information Age* (9). He expressed pertinent opinions about a concept often debated in the recent years - “*global monoculture*” and we think that his evaluations keep their relevance until now. In a short formulation, this syntagma refers to the *de facto* dominance of a single culture across all the important sectors of the world. Despite of the fact that many

languages are tolerated and coercion is absent, the power of the dominant global culture is such that it tends to overwhelm or reduce to a status of inferiority all local cultures. K. Keniston compares this situation with the case of Roman-Latin culture during the apogee of the Roman Empire and the status of Moslem culture and the Arabic language during the greatest epoch of Islam (*ibidem*).

Another analyst, Benjamin R. Barber, nominated the world based on a monoculture: “*McWorld*”, nomination resulted from a very original combination between two notions: “*McDonald’s*” and “*Macintosh*” (10). Linguistically, this world *sui-generis* is expressed with the direct help of the English language, broadly spread in many sectors of daily life: business, banking, politics, education, *media*, culture, science, technology, family life etc.

Some Japanese scholars (e.g. Toru Nishigaki) argue that, despite its appearance of multiculturalism, the global culture is in the last analysis an “*one-state monoculture*”, dominated by *CNN*, Hollywood’s films, *Microsoft*, *World Wide Web* as well as by values of “free enterprise”, consumerism and liberalism.

In a different vision, the author of the book “*The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*”, Samuel P. Huntington, considers that the contemporary society is increasingly polarized around multiple “*regional cultural - religious centers*”, such as: Confucian world in East Asia; an Islamic world in the Middle East and North Africa, a Latin - American world etc. In the same context, the notion of “Asian values” is promoted with the understanding that “Western values” like: human rights, human dignity, freedom of press and speech are alien impositions which seem not to have a rightful place and sense within the Asian world as a whole (11).

Coming back to the theory elaborated by K. Keniston, it would be interested to shortly describe his attitude towards the “*global monoculture*”, choosing as a relevant example India; this big country “on the one hand, affirms the importance of different cultural patterns, but on the other hand, raises doubts that all values can be neatly classified as American values, Indian values, Asian values...; such values as the dignity of human life, the right to a decent living, the right to choose one’s rulers, to education, to literacy, to freedom of speech, press and religion are not American, Islamic, Asian or Indian, but simply human”(9).

It is quite plausible that all existing “*tele-worlds*” and “*cyber-worlds*” are not taken very seriously by the Indian average individuals and particularly by the villagers, but just in a manner similar to that applied to the ancient myths, popular fictions and rituals. India proves to be a “test - case” regarding the globalization of culture: in the last few decades, it has been convenient for Indians to use the English language as an effective link for various peoples of this sub-continent; moreover, the linkages of India with all other states would have been more difficult if this huge country did not possess the second largest English-speaking population in the whole world (*ibidem*).

”There are obvious advantages to sharing a common culture and language, even as a second culture and language, with the rest of the mankind”- this is the conclusion formulated by Keniston. He further remembers an interesting story from the personal biography: through a mutual friend, he had the occasion to read the scholarly work in English, done by a Pakistani author; not knowing Urdu, Keniston wrote him a message in English and that Pakistani person replied in a fluent English; after that moment, they continued to exchange writings, views, impressions, even fragments of both autobiographies. And thus resulted an “*E-mail friendship*” which has become possible only due to that “*global monoculture*” in which an American citizen and a Pakistani citizen participated, through the services of the E-mail and English language.

Another notion has to be considered when we talk about stereotypes and perceptions regarding the interculturality, namely “*the exclusionary cultural nationalism*”. This counterproductive concept has an interesting methodology at its origin: firstly, the imaginary past is created in which foreign and modern influences did not exist, when cultural power extended over vast regions and where the cultural, social and political rules of society were uniformly obeyed; compared to that “*Golden Age*”, the present seems to suffer and therefore the supreme cultural goal is to return to that imagined past (*ibidem*). Psychologically, this perception which represents a serious barrier to the interculturality comes partially from the supposition that one’s culture is threatened, undermined, disvalued and depreciated and partially from the belief that the members of one’s culture are disabled, blocked, disenfranchised or disempowered. According to K. Keniston, all these feelings have much to do with the emergence of intolerant “*cultural fundamentalism*”. When the cultural diversity is undermined by certain instruments which are specific to the global monoculture, a kind of ugly exclusionist nationalism can result (*ibidem*).

The contemporary society is by definition very diversified: it contains and supports many distinct cultures, each of them having its particular strengths and weaknesses, its language and educational system, own capacity to instill in its members a sense of identity based on rootedness in their culture. In such an environment where people are not necessarily monocultural or monolingual, it is possible to be rooted in one’s culture and yet to collaborate with, to understand, to participate in other cultures as well. In various parts of the world, people can easily shift from one to another cultural frame of reference, including that of their childhood and their mother tongue.

Wrong perceptions and mentalities could have, according to some experts, multiple explanations:

a) Many of them are originated in a lack of solid, updated knowledge about culture in general – history of culture as a permanent accumulation done by each human civilization; transfer of spiritual values from an epoch to another; role of culture in the development of mankind; contribution of every nation to the universal cultural heritage etc. Through a comprehensive and sustainable cultural education, people will get more knowledge and thus they will clearly realize that culture is one of the supreme human values which has no borders or hierarchies.

b) Certain barriers of mentality could be generated by a restrictive education received mainly within the family which rejects any new cultural facts all over the world and keeps firmly only “the myth of tradition”, understood in a very limited and discriminatory sense.

c) Obstacles on the way of promoting the interculturality could come also from certain wrong beliefs that culture - in its understanding as spirituality - is not needed today, being replaced by the culture just in its material sense (goods, services, technological devices etc.). It is to be stated that, in a broad vision, the whole history has been marked by significant evolutions and revolutions in the field of material culture (housing, transportation, communication, technology, industry, agriculture, food production) as well as in the field of spiritual culture (arts, education, literature, thinking, language, science).

d) Barriers against the interculturality are integrated into certain scenarios regarding domination by some powers over other nations, as happened during regional and world wars or during the period of colonization. In all those cases, it was extremely useful for the political decision-makers to offer to the broad public, particularly to the younger generation, pseudo-explanations about “the superiority” of one culture, race or/and language in comparison with

all the others and thus to create fake arguments for the legitimacy of their expansionistic policies and geopolitical ambitions.

Intercultural dialogue is a relevant factor which can stimulate the social cohesion - an attitude defined by the Council of Europe as follows: "the capacity of a society to ensure the welfare of all its members, minimizing disparities and avoiding polarization" (12). The need to promote this social cohesion is not a new concern and has been one of the purposes of compulsory education since its inception. But it is also true that the increasing of some phenomena like migration and mobility in the recent years had, as an important consequence, the division of industrial and post-industrial societies from agrarian societies. Thus new minority social groups have been created within states which considered themselves to be homogenous and the respective groups are often vulnerable because of lacking a social status (13).

Michael Byram describes a relationship between two concepts, "*a democratic citizen*" and "*an intercultural citizen*", emphasizing the role of competence on both levels. A democratic citizen needs the competences of a "social actor" actively involved in the communities often sharing the same language. Due to the multilingual and multicultural profile of Europe in particular, the competences of citizenship need to be complemented with linguistic and intercultural competences; an intercultural citizen has: i) the competences of active citizenship needed in a community (local, regional, national) where is shared language and shared culture; ii) the attitudes, knowledge and skills of intercultural competence which enable him/her to participate in multilingual and multicultural communities (*ibidem*).

Attitudes like tolerance, respect and openness do not require somebody to see all cultures, practices and beliefs as equally true or valuable; basically, these attitudes envisage the fact that one approaches other people or groups with a certain identity and worldview of one's own, although they might change through encounters and exchanges with others having different backgrounds. The above-mentioned attitudes do not imply indifference, relativism (the idea that contrary beliefs from different cultures are equally true) or syncretism (the combination of different forms of belief). This means, in the interpretation of M. Byram, that the intercultural encounters may involve tensions among people of various value-orientations, but multilateral structures like the Council of Europe, defending the human condition, provide a clear standpoint which includes a duty to be intolerant of values and practices offending human rights (*ibidem*).

3. Barriers of understanding

This kind of barriers to the interculturality and, particularly, to a comprehensive cultural communication refers to the existence of specific situations where the misunderstanding occurs with clear negative effects. Some experts expressed their opinions on the misunderstanding considered as a central working category for intercultural dialogue; in this respect we could mention: Volker Hinnenkamp (14); Michael Agar (15); Steven Cushing (16); Per Linell (17); John Gumperz (18); Allen Grimshaw (19) and others. Their research works, combining the sociological and psychological perspectives, have a pragmatic orientation, trying to indicate possible reliable methodologies for two major tasks: a) correction in due time and in quasi-exhaustive manner of certain misunderstandings; b) prevention of different situations of misunderstanding by observing a set of requirements .

As it was stressed by V.Hinnenkamp, the misunderstandings gained the role of a *raison d'être* for studying the issues related to the intercultural communications, in particular starting from the premise that the communication in question is between cultural others, thus

transforming the misunderstanding into intercultural misunderstanding (14). There are some scientific studies where conflicts, uncomfortable moments and miscontextualizations in terms of socio-cultural knowledge become indicative for the intercultural communication.

We would like to make from the very beginning the following remark: while elaborating certain ideas of conceptual and procedural nature about the misunderstanding, we admit the supposition that during a cultural dialogue /debate any potential logical - semantic errors are mutually avoided by the respective partners of communication. Among such mistakes which do not enter in the area of our analysis there could be the following: i) inadequate use of some notions; ii) utilization of sophisms; iii) ignoring of essential deductive and inductive parameters required by the rules of logic; iv) excessive use of abbreviations or local (regional) expressions without broad circulation; iv) illegitimate transfer of terminology, especially when the style of discussion is primarily metaphoric. In other words, we have in mind the preliminary condition according to which all such possible errors are intentionally and mutually avoided by all the subjects involved in the process of intercultural communication.

Regarding the occurrence of misunderstandings, various scenarios could be envisaged, reflecting not just the essence of this notion, but rather the complexity of its practical functioning (14):

a) The misunderstood segment of a statement during a debate may be reconstructed by virtue of identifying or localizing it as such and may even become specified by an explicit “*diagnosis*” (i.e. realization of the features of the problem in question) or “*anamnesis*” (i.e. case - history) of the misunderstanding’s trajectory. Explicit diagnoses could have formulations like the following ones: ”I think we have a misunderstanding there”; ”That is not what I meant”; ”I don’t mean X, I mean Y. ”A case - history will be found in those examples where explanations/accounts are given; for instance: ”That was metaphorically meant, not literally. You missed that point”; ”That is the way we do it”.

b) The misunderstanding is immediately recognized and it will be corrected in the next possible opportunity, with more or less adequate means.

c) The misunderstanding is gradually identified and this recognition may be indicated by certain disturbances in the flow of the conversational process by signs of incoherence, detours or recyclings (e.g. repetitions, paraphrases, circumlocutions, “talking down” effects etc.), by unresponded repair initiations, by suddenly or gradually developing traces of verbal, nonverbal, paralinguistic insecurity or by the indication of such uncomfortable moments (F. Erickson and J. Shultz) until one of the interlocutors will be aware that some inadvertences have occurred in misunderstanding.

d) There is no obvious recognition of a misunderstanding, although a neutral outsider could regard it in this manner and inform afterwards one or more interlocutors.

It is to be underlined that a very important role in solving or avoiding misunderstandings belongs to the contextualization. In different cultural zones, the same words or gestures could have radically distinct connotations, blocking the communication, generating critical moments and reactions which might lead *in extremis* to the end of a constructive dialogue. Under such circumstances, the awareness of contextualities is a *sine qua non* condition for ensuring the effectiveness of the cultural communication. V. Hinnenkamp expressed the view that the questioning of a context that has been seen as valid so far leads retrospectively to the identification of the immediate cause for the suspicion of context’s erosion or change and also anticipates the remedial action to be necessary for defending, adaptation or repair (14). The problem of remedial attempts has been alluded to by J. Gumperz

when he stated that lack of shared background knowledge leads to misunderstandings, but since contextualization conventions are not shared, attempts to repair those misunderstandings fail and conversational cooperation breaks (18).

Misunderstanding is a phenomenon which frequently occurs in the coexistence among population's native members of a given country, on the one hand and the persons who are temporary residents or migrants (particularly in such geographical areas like Europe, USA), on the other hand. In those contexts, the interculturality is often disturbed by differences of perception and gaps of attitude, based on cultural backgrounds, including linguistic ones. In our opinion, the contextualization has an essential role in the phenomenon of massive migration, facilitating the social integration of migrant workers and their families. There is a quite complex and dynamic relationship between two cultural contexts: i) one of the country of origin, voluntarily left by some people; ii) the other of the country of destination. As a general rule, these two contexts are radically different in various terms: languages; traditions; customs; religions; criteria of behavior in society; rules of community. It is true at the same time that the linguistic factor is not an universal parameter of distinction between origin and destination countries if we take into consideration the increasing migration flow from former French colonies to France and Belgium, from ex-English colonies to Great Britain, Ireland, USA, from former Spanish colonies to Spain, from ex-Portuguese colonies to Portugal or Brazil; in all mentioned situations, the common language is evident. But even in such cases where the gap of language is totally absent, many other differences of psychological, ethnic, social and cultural nature remain.

Ernest Hess - Luttich described, in a study about the intercultural communication, a series of potential aspects involving foreigners in Germany (20). If some persons from abroad seek the advice of a physician, an attorney or their children's teacher, they do this action based on own experience in contact with representatives of such institutions for health care, law or education in their home countries. On the other hand, German physicians, attorneys or teachers usually have only vague ideas about institutions in those alien countries. The medium of understanding strengthens the position of institutional representatives who must subject the individual concern to the regulations of his institution. The above-mentioned expert is obliged to underline the fact that "the foreigner seeking advice who neither grasps these regulations nor can equal his opposite's mastery of the language, easily sinks into the uncomfortable *Kafkaesque* feeling of being extradited to obscure powers" (*ibidem*). The Chinese patient can learn forms of medical counseling and therapy in Berlin that may be new or unfamiliar to him; the German lawyer must seek to decipher the case for his Afghan client in the context of legal counsel based on the premises of another legal system rather than to perceive it as nonfunctional. With regard to education, it is obvious the case of those class-rooms with ethnically heterogeneous groups, where some pupils may be used to quite different teaching styles in their home-country schools; if the respective teachers will lack intercultural knowledge, they will presume the causes of communication problems to lie at the wrong point, the wrong therapy will follow the wrong diagnosis and conflicts will multiply (*ibidem*).

Despite of certain theoretical recommendations (*inter alia*, "integration without assimilation", "preservation of cultural identity", "bicultural competence", "multilingual socialization"), there is a need for pragmatic approach and for daily practice involving authorities, financial and social offices, job and housing agencies, alien police and welfare inspectors. Together, in an interdisciplinary vision, each action, in order to be effective, should be based on a deep study of codes of intercultural communication, i.e. languages, gestures, texts and signs in exchanges between native speakers and foreigners. Intercultural

misunderstandings are often generated by discrepancies in treating culture-specific mechanisms of assuring understanding and by differences between intention and interpretation of certain gestures and expressions, of kinemic and proxemic conventions of which those involved are usually unaware (*ibidem*).

In its essence, migration means the adaptation to an unknown geo-social context by gradually erasing many initial misunderstandings and inserting new people in another society which at the beginning is not familiar to them; on the contrary, that social community could be rather hostile and reluctant (or, in the best case, neutral or indifferent). Perhaps, it is not useless to make here a direct analogy of this ethnic and demographic phenomenon with the biological act of insertion, through surgery, of a foreign organ in the body of a given patient; despite the fact that the operation is not an easy one, the post-operation stage is even more decisive from the point of view of compatibility between a completely new organ and the old body where this organ is introduced .

The migration follows a complicated long-time trajectory, from the initial stage of uncertainty, suspicion and lack of criteria to mutual knowledge and social learning and then to an effective adaptation to the specificity of the destination country. *Stricto sensu* it could be recognized that the integration of migrants /new residents depends on a mutual learning: on the one hand, the individuals who have changed their geographical environment must learn for the second time how to live in a new society; on the other hand, this society in all its segments should learn how to co-exist with the new co-nationals *sui-generis*. Only through a process of mutual learning, wrong perceptions are eliminated and the status of “*foreigners*” can receive constructive and correct connotations from the society of destination. Eliminating the misunderstandings does not mean in any case that one of the sides, namely the migrants has to abandon its original cultural background (language; history; memories; religion; habits; arts etc.), but just to assimilate a new cultural background which will continue to co-exist with the previous one. It is fundamental that this vision of co-existence be adequately transferred from a generation to another.

A new concept which has been imposed in recent scientific studies and European action-oriented projects is “*the personal language of adoption*” (21). According to many experts, this language should be, in general terms, the language of the country selected by migrants as their second place of living and working. A deeper knowledge of the national language and of the culture spread *via* linguistic channel represents a basic condition for their integration in the host society. At the same time, it is a factor of adherence of the migrants to Europe as a whole, to the values and standards of this continent. Mutually, it is essential that the European states understand the importance of preservation , by every migrant person and a member of his family, of the knowledge and abilities related to the original language. “A young who forgets the language of his ancestry also forgets the capacity of communication with his parents - a factor of social turbulences which generate violence” (*ibidem*). Moreover, to allow to the migrants, both European and non-European, to have their access to the language of origin, to keep their linguistic and cultural dignity has to be considered “a strong antidote against fanaticism” (*ibidem*).

4. Conclusions

The barriers put in the process of interculturality , since they constitute a reality, not a theoretical invention, have first of all to be identified in their multiple profiles, contents and trends. Such a work, which is not an easy one, comes to the competence of a plurality of

factors, from decision-making bodies to the civil society, interested to discover and deeply understand all those aspects diminishing the positive effects of intercultural policies.

Afterwards, on the basis of this identification and awareness, pragmatic steps are needed on local, regional, national and global levels for eradicating the respective obstacles and restrictions. This goal cannot be implemented quickly, just through statements of good intentions or through purely administrative /bureaucratic measures. It needs tremendous and lasting endeavors directly addressed to the mentality of the people, of their micro/ macro-communities. Only due to a coherent and realistic vision, it would become possible to eliminate the rigid and obsolete perceptions usually generated by an insufficient knowledge of the cultural phenomena as part and parcel of our contemporary world .

Literature:

1. Price G. (ed.), *Encyclopaedia of the languages of Europe*, Blackwell, London, 2000.
2. Ferrari A., *Breve storia del Caucaso*, Carocci Editore, Roma, 2007.
3. Bosworth C. E., *Encyclopedie de l'Islam*, Brill-Maison Neuve & Larousse, Leiden-Paris, 1978.
4. Bârliba M.C., *Diversitate lingvistică – controverse și interacțiuni discursive*, in: "Noile provocări ale construcției europene", Editura BREN, București, 2009.
5. Bârliba M.C., *Diversitate lingvistică - provocări și proiecte interculturale*, in: "NOEMA", vol.X, Academia Română, Editura Mega, Cluj -Napoca, 2011.
6. Bârliba M.C., *Linguistic diversity and intercultural communication*, in: "Intercultural Communications", no.15, Intercultural Relations Society, Tbilisi, 2011.
7. Kraus M., *The world's languages in crisis*, in:"Language", 68:1, 1992.
8. Verdelhan-Bourgade M., *Plurilinguisme: pluralite des problemes, pluralites des approches*, in: "Trema", no.28, 2007.
9. Keniston K., *Cultural Diversity or Global Monoculture. The Impacts of the Information Age*, Paper prepared for the Conference "The Global Village", Bangalore, India, 1998.
10. Barber, B.R., *Jihad vs. McWorld: How Globalism and Tribalism Are Reshaping the World*, Paperback - Ballantine Books, 1996.
11. Huntington S.P., *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Touchstone, New York, 1996.
12. *White Paper on Intercultural Dialogue*, Council of Europe, Strasbourg, 2008.
13. Byram M., *Multicultural Societies, Pluricultural People and the Project of Intercultural Education*, Council of Europe, Language Policy Division, Strasbourg, 2009.
14. Hinnenkamp V., *The Notion of Misunderstanding in Intercultural Communication (electronic version)*, Augsburg, 2010.
15. Agar M., *Language Shock. Understanding the Culture of Conversation*, William Morrow, New York, 1993.
16. Cushing S., *Fatal Words. Communication Clashes and Aircrafts Crashes*, University of Chicago Press, Chicago, 1994.
17. Linell P., *Troubles with mutualities: towards a dialogical theory of misunderstanding and miscommunication*, in: Markova I., Graumann C., F., Foppa K.(ed.), "Mutualities in dialogue", Cambridge University Press, Cambridge, 1995.
18. Gumperz J., *Discourse Strategies*, Cambridge University Press, Cambridge, 1982.
19. Grimshaw A., *Mishearings, Misunderstandings and Other Nonsuccesses in Talk: A Plea for Redress of Speaker-Oriented Bias* , in : "Sociological Inquiry " , no. 50(3,4), 1980.

20. Hess-Luttich E., Intercultural Communication, in: "Studies in Communication", no.3/2, University of Bern, 2003.
21. O provocare salutară. Despre modul în care multitudinea limbilor ar putea consolida Europa, Propuneri ale Grupului de intelectuali pentru dialogul intercultural, constituit la inițiativa Comisiei Europene, Bruxelles, 2008.

მარია კორნელია ბარლიბა
კულტურათაშორის ურთიერთობებში არსებული პრობლემების საკითხისათვის რეზიუმე

კულტურათაშორის ურთიერთობების ცნება თანამედროვე, გლობალიზაციის ეპოქაში ხდება მეტად გამოსატყუელი პარამეტრი, რომელიც ასახავს ადამიანის სულიერი არსის ცალკეულ მოვლენებსა და მიმართულებებს, განსაკუთრებით, ენობრივ, კულტურულ ფასეულობებთან დაკავშირებით. ამასთან, უდავოა, რომ კულტურათაშორის ურთიერთობების დინამიკური პროცესი თავის განვითარებაში აწყდება წინააღმდეგობებს ლინგვისტურ, ფსიქოლოგიურ, გონებრივ, სოციალურ, პოლიტიკისა და განათლების დონეზე. სწორედ ასეთ წინააღმდეგობებზეა საუბარი წარმოდგენილ სტატიაში.

Мария Корнелия Барлиба
К вопросу о помехах в межкультурных отношениях
Резюме

Понятие межкультурности становится весьма ярко выраженным параметром в современном мире глобализации, отражающем ряд явлений и направлений относительно духовной сущности человека, касательно языка и других модальностей выразительности, культурных ценностей, коммуникации между получателем и отправляющим сообщения культурного характера. Одновременно, нет сомнения, что динамический процесс межкультурности в своем развитии сталкивается с помехами, которые проявляются на лингвистическом, психологическом, умственном, социальном уровне, на уровне политики и образования. Именно о таких помехах идет речь в данной статье.

Сейхун Гаджиев
(Азербайджан)

**РОЛЬ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ В ГОСУДАРСТВЕННОЙ СИСТЕМЕ
АЗЕРБАЙДЖАНА И В ЖИЗНИ ОБЩЕСТВА**

Азербайджан с уверенностью идет по пути строительства демократического общества и уже достиг удач в области развитие общественно-политической, экономической и социально-культурных сфер. Развитие, происходящее внутри страны создаешь условие и для развитие и совершенствования системы выборов. Для всестороннего развития системы выборов, как основного показателя демократии у нас в стране проводится целый ряд работ.

В Азербайджане более 70 политических партий, из них 53 зарегистрированы Минюстом. В начале 90-х годов в Азербайджане было создано много партии. Однако сегодня не все они функционируют. Часть из этих партии приостановиме свою деятельность, часть сменили свои взгляды и позиции, другие же функционируют и сейчас.

В Азербайджане существует многопартийность. У каждой страны свой путь к демократии, парламентаризму и многопартийности; особенность нашего пути была обусловлена долгим господством тоталитарной однопартийной системы, а также форсированными темпами демократических преобразований. Политические партии не стали заметной движущей силой демократических преобразований.

Проникновение в партийную систему современных форм народного голосования и свободной ассоциации, далеко не ослабило недостатков метода, а лишь их усилило. Партийная система, облеченная в формы народного голосования и ассоциации, появилась в ослепительном блеске демократических принципов: свобода печати, право собрания, право ассоциации и гарантии индивидуальной свободы, на которые опирается всеобщее голосование и которые рассматриваются как гарантии свободы, являются лишь формами или орудиями власти, социального запугивания, защитой членов государстве против злоупотребления силой.

Партия – как универсальный предприниматель, занимающийся разрешением многих и разнообразных проблем, настоящих и будущих.

Политические партии представляли собой организации, предназначенные преимущественно для проведение выборов и не проявляли заметной активности в периоды между выборами.

«Американские партии, - писал, например, М. Острогорский - являются лишь аппаратом для производства выборов и для получения тех выгод, которые дают эти выборы». Этот вывод справедлив и для большинства европейских партий того периода. Политические права и свободы: право участвовать в формировании и деятельности государственных органов, свобода пропаганды своей идеологии и программы.

Свобода распространения информации своей деятельности, свобода организации массовых мероприятий (митингов, собраний, деклараций, шествий и т. д.).

Политические партии – это общественные объединения, цель которых является борьба за власть, путем участие в выборах. Важнейшим принципом, определяющим статус политических партии в демократическом государстве, является принцип равноправия – все политические партии имеют равные права и обязанности. Те условия тоталитарных и авторитарных режимов, где формально существовала многопартийная система, законодательство открыто не признавало эти принципы. История становления посткоммунистической многопартийности в Азербайджане насчитывает лишь около 20 лет. Но эти годы вместили в себе: крушение СССР, распад союза, противостояние властей в 1990-1993 г.г., избирательные кампании по выборам президента и парламента страны, выборы в органы законодательной и исполнительной власти субъектов республики. После преодоления монополии СССР, в обществе бурно пошла процесс становления политического плюрализма, формирование, политических партий и движений.

Политические и социальные потрясения, а также экономический кризис, всколыхнувшие в начале XX века.

Российскую империю, отозвались мощным резонансом в ее колониях. Затронули они во всей полноте и Азербайджан, где начало столетие ознаменовалось бурными событиями, приведшими к возникновению политических партий и организаций, почти всех существующих направлений и оттенков, сыгравших в дальнейшем немаловажную роль в формировании демократической республики.

В Азербайджане образование политических партий соответствует началу XX века.

Выборы-это барометр политической жизни республики. Под руководством общенационального лидера Гейдара Алиеве, начиная с 1993 года в строительстве демократического юридического государства, государственного управления, а также в развитии четкой, самоуправленческой политики носило целенаправленный характер. В данный момент в Азербайджане действует около 70 партии. Принятие Конституции за 16 лет многое изменило. Свобода слова, печати, в соответствии с Конституцией было обеспечено, цензура была отменена.

24 августа 2002 года, проведенное в государстве в системе постановления мажоритарного выбора на референдуме парламентского выбора в связи с его результатами, новый этап развития многопартийности в Азербайджане начался с 1991-1993 г.г.

Следует подчеркнуть, что в условиях тех тоталитарных и авторитарных режимов, где формально существовала многопартийная система, законодательство открыто не признавало этот принцип. Принцип равенства политических партий находит свое подтверждение и защиту в решении органов конституции одного правосудия. Азербайджан уже находится в переходном периоде от тоталитаризма и соглашеческой экономики к рынку и демократии.

Азербайджанская Республика приняв Конституционный акт о государственной независимости Азербайджанской Республики (18 октября 1991г.) провозгласила создание первого государства, подтверждая общенациональную принадлежность к этой идее нашу Республику.

Политические партии – это общественные объединения, главной установкой, целью которых является борьба за власть путем участие в выборах, как известно, политическими партиями считаются организации, борющиеся за власть в условиях

демократии. Эта борьба протекает в цивилизованных формах избирательного процесса. Партия воспитывает граждан, способных принимать на себе ответственность за дела общества, подготовка граждан в принятие политической ответственности в государственных органах: обеспечение социальной активности, демократического участия граждан в осуществлении связи между обществом и государством. Происходящие в стране социально – экономические и социально – политические преобразования далеки от своего завершения, хотя даже принят по сути переломный закон.

В Указе Президента Азербайджанской Республики от 28 декабря 2006 года «О подтверждении Плана Национальной Деятельности по защите прав человека в Азербайджанской Республике» Центральной Избирательной Комиссии рекомендовалось проведение специализированных курсов по избирательным правам и просветительских работ по проведению выборов для членов, избирательных комиссий.

Этим указом руководство страны, господин М. Алиев продемонстрировал свою политическую волю в проведении свободных и справедливых выборов, а также в защите свободы и прав человека в избирательном процессе. В связи с исполнением рекомендаций Указе, Центральная Избирательная Комиссия составила план проведения специализированных курсов по избирательным правам, а также просветительских работ с лекторатом страны, где особое значение придавалось задачам улучшения профессиональной деятельности и юридических знаний членов избирательных комиссий.

Избирательный Кодекс, участие политических партий в выборах, прозрачность процесса выборов, подготовка и проведение выборов, подсчет результатов голосования, обязанности избирательных комиссий, законодательная система, предусматривающая ответственность за нарушение прав выбора и т. д. В целом целью этого просветительского процесса было прослужить источником всесторонней информации о выборах для более 30000 официальных представителей выборов. С целью просвещения избирателей в прессе регулярно печатаются информации. После объявления даты выборов планируется дать этому процессу более интенсивный характер и привлечь все СМИ. Уточнение списка избирателей также является одним из важнейших шагов в процессе выборов. Согласно Избирательному Кодексу уточнение списка избирателей проводится каждый год с января до мая. С 2005 года список избирателей по Республике размещен на официальной Интернет странице Центральной Избирательной Комиссии. Каждый избиратель может проверить наличие или отсутствие своего имени в списке избирателей или уточнить сведения о себе путем либо прямого перехода к спискам избирателей либо используя поисковую систему (имя, фамилия, отчество, дата рождения, номер избирательного округа и участка). Вместе с этим, избиратель может получить информацию об адресе избирательного участка где он будет голосовать, карту данной местности, номера общественного транспорта, идущего по этому маршруту. С целью проверки наличия своих имен в избирательных списках избиратели могут обращаться и в избирательные округа по месту прописки. Согласно требованиям избирательного законодательства Центральная Избирательная Комиссия как и каждый год и в 2008 году начиная с января приступила к уточнению списка избирателей по всей Республике и этот процесс продолжается до сегодняшнего дня. Уточнение списка избирателей продолжается не только в год выборов или в ограниченные сроки. Этот процесс продолжается при совместном сотрудничестве с определенными органами (местный отдел регистрации и паспортный стол, ЗАГС и т.д.), и все изменения в состоянии избирателей в оперативном порядке направляются в избирательные округа учитываясь в списках. ЦИК анализируя динамику роста избирателей на основе

полученных данных проводит необходимые изменения в дислокациях избирательных округов или участков в соответствии с Избирательным Кодексом. Проживающие на территории республики и рассеянные по всем регионам беженцы и вынужденные переселенцы постоянно усложняют процесс организации их голосования и в связи с этим создается необходимость проведения напряженных работ в этой области. Согласно указу президента Азербайджанской Республики палаточные городки временного проживания беженцев и вынужденных переселенцев были ликвидированы. Их размещение в новых временных поселках современного типа создало необходимость изменений в дислокациях избирательных округов и участков на территории которых расположились эти поселки. Принимая 2008 год как год выборов Президента Азербайджанской Республики, ЦИК осуществляет ряд проектов связанных со списками. В число этих проектов входит и создание специальной трехцифровой горячей линии для избирателей. Избиратели, желающие получить, уточнить либо скорректировать свои данные могут обращаться по телефонам горячей линии. Помощником избирателям желающим это сделать выступает и горячая электронная линия созданная на Интернет странице ЦИК.

Азербайджан ведет совместную работу с Венецианской Комиссией Евросоюза и Бюро Демократических Исследований и Прав Человека Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе (OSCE). Азербайджанская Республика влисте с Евросоветом и Международным Фондом Избирательных систем (IFES) организовала круглый стол на тему «Возможные изменения в Избирательном Кодексе для рассмотрения жалоб и обращений.» Для участия в семинаре были приглашены представители государственных учреждений, политических партий и Местных Неправительственных Организаций. В данное время, продолжаются обсуждения изменений в Избирательном Кодексе Азербайджанской Республики.

Европейские международные наблюдатели, отслеживавшие парламентские выборы в Азербайджане сделали первое заявление. В наблюдательную миссию, являющуюся совместной инициативой, входят Бюро по демократическим институтам и правам человека (ОБСЕ), Парламентская Ассамблея ОБСЕ (ПАОБСЕ), Парламентская Ассамблея Совета Европы (ПАСЕ) и Европейский парламент (ЕП).

Руководитель предвыборной миссии Специального комитета ПАСЕ по наблюдению за парламентскими выборами в Азербайджане Пол Вилл сказал, что выборы были проведены в абсолютном соответствии с международными стандартами и стандартами ОБСЕ.

Отмечалось, что выборы прошли в спокойной обстановке, техническое оснащение избирательного процесса находилось на высоком уровне. Все это дает основание говорить о том, что Азербайджан развивается как демократическое государство.

Руководитель делегации ЕП Аннели Жааттеемнеаки сказала, что в Азербайджане парламентские выборы были в техническом плане хорошо организованы. Наряду с этим эксперт отметила и некоторые негативные моменты, связанные с ходом выборов.

На выборах в Азербайджане на высоком уровне были предприняты все необходимые шаги, созданы равноправные условия для всех кандидатов, участвовавших в избирательной компании .

Было отмечено, что 47 тысяч местных, свыше тысячи зарубежных наблюдателей, заявили, что не было зафиксировано серьезных недостатков, которые могли бы повлиять на общие результаты выборов. На выборах решающее слово принадлежит народу и азербайджанский народ выразил своего позицию.

Прибытие в Азербайджан многочисленных наблюдателей для отслеживания выборов показывает веру международных организаций в проведение в нашей стране демократических выборов.

Азербайджан и на этих выборах сделал уверенный шаг вперед.

Одну из основных ролей в создании в Азербайджане открытой и демократической атмосферы для проведения выборов сыграла политическая воля президента страны. Участие различных политических партий в выборах и обеспечение свободы слова стали уже неотъемлемой частью созданной в Азербайджане демократической атмосферы. В 2010 году на парламентских выборах приняли участие представители 23 политических партий. 10 из них включились в предвыборные процессы самостоятельно, остальные 13 в рядах 5 избирательных блоков. Участие 23 партий уровень политического плюрализма в стране. Центризбирком зарегистрировал около 700 кандидатов на 125 депутатских мест в парламенте.

Парламент Азербайджана формируется из 125 депутатов, выборы проходят на мажоритарной основе. В настоящее время в Азербайджане официально зарегистрированы 54 партии, 12 из них представлены в Милли Меджлисе (парламент).

В результате сформировалось мнение, что предвыборная кампания войдет в историю суверенного Азербайджана. Во время предвыборной агитационной кампании политические партии, в особенности оппозиционные, отказались от использования тактики проведения массовых акций протеста, т.к. не заинтересованы в данном вопросе.

В первом созыве Милли Меджлиса (выборы 1995 года) ПЕА была представлена 53 депутатами, во втором (2000 г.) имела 79 мест, по итогам выборов 2005 года депутатами парламента стали 65 представителей партии власти. Сейчас ПЕА представлена около 70 депутатами.

Одной из основных причин спокойствия предвыборной кампании является стабильность в Азербайджане. Этот факт, без сомнений, играет важную роль в победе ПЕА и поддержки среди населения республики. «Ени Азербайджан служит олицетворением власти, благодаря которой в Азербайджане царит стабильность, идет строительство домов, школ, детских садов, спортивных и культурных объектов, дороги и т.д.» В этой связи, как считают зарубежные и местные аналитики, правящая партия на сегодняшний день вне конкуренции.

Азербайджанская оппозиция представлена на предстоящих выборах очень широким и пестрым фронтом. К реальной оппозиции следует отнести.

ПНФА-«Мусават» и т.д.

Так, к реальной оппозиции следует отнести следующие блоки: ПНФА-«Мусават» (блок состоит из двух старейших и крупнейших оппозиционных партий страны-партии Народного фронта Азербайджана, возглавляемой Али Керимли, и партии «Мусават», возглавляемой Исой Гамбаром); Блок «Во имя человека» (блок состоит из Либеральной партии (ЛПА), возглавляемой Авезом Темирханом, партии Гражданского развития (ПГР), возглавляемой Али Алиевым, и партии Зеленых, возглавляемой Маисом Гюльалиевым); Блок «Союз во имя демократии» (Партия Классического Народного фронта (ПКНФА), возглавляемая Мирмахмудом Фаттахом (Миралиоглы), партия «Азадлыг», возглавляемая Ахмедом Оруджем, партия Народного спасения, возглавляемая Вугаром Бейтураном, Национально-демократическая партия (I; ДПА): возглавляемая Туфаном Керимли, Народная партия, возглавляемая нынешним депутатом ММ Панахом Гусейном, партия «Великий Азербайджан», возглавляемая Эльшадом Мусаевым).

По центру, то есть между реальными оппозиционными блоками и псевдооппозиционными, стоит блок «Карабах», состоящий из вполне оппозиционной Демократической партии (ДПА), возглавляемой Сардаром Джалалоглу и псевдооппозиционных партий: «Умид», возглавляемой нынешним депутатом ММ Игбалом Агазаде, и партии «Айдынлар», возглавляемой Гуламгусейном Алибейли.

Также есть блок «Реформа» – партия Единого Народного фронта (ПЕНФА), возглавляемая нынешним депутатом ММ Гудратом Гасангулиевым, партия «Адалят», возглавляемая нынешним депутатом ММ Ильясом Исмаиловым, партия «Великого созидания», возглавляемая нынешним депутатом ММ Фазилем Мустафой, - объединяющий в своем составе чисто псевдооппозиционные силы. В выборах также принимает участие блок «Демократия», куда входят Партия демократических реформ (ПДР), возглавляемая депутатом ММ Асимом Моллазаде, и Партия гражданской солидарности (ПГС), возглавляемая депутатом! М М Сабиром Рустамханлы.

Помимо блоков, в парламентских выборах примут участие несколько партий, решивших идти отдельно от всех. Среди них есть и реальные оппозиционные силы: партия Национальной Независимости (ПННА), возглавляемая Юсифом Багирзаде, Социал-демократическая партия (СДПА), возглавляемая Аразом Ализаде, и Либерально-демократическая партия (ЛДПА), возглавляемая Фуадом Алиевым.

Вместе с ними на выборы идут псевдооппозиционные силы: партия Гражданского единства (ПГЕ), возглавляемая нынешним депутатом ММ Сабиром Гаджиевым, партия «Вахдат», возглавляемая Таиром Керимли, и партия «Муасир Мусават», возглавляемая Хафизом Гаджиевым.

Также в выборах примет участие компартия Азербайджана и кандидаты от оппозиционного блока АТА. Но эти силы слишком незначительны, чтобы на них подробно останавливаться.

Судя по всему, страна еще длительное время будет находиться в мучительном состоянии переходного периода. Однако неизбежны и объективные трудности и субъективные просчеты на пути становления в Азербайджане цивилизованной многопартийной системы не должны заслонять собой незаметные успехи, которые уже достигнуты в этой сфере. За очень короткий срок в Азербайджане сделан принципиальный рывок от монополии одной партии, пронизывающей все сферы общественной жизни, до реального политического плюрализма в партийной системе и многопартийности. В проведении выборов приняли участие все граждане.

Азербайджанское руководство создало все условия, эту мысль отметили и специалисты международных организаций. Опыт проведения в Азербайджане свободных выборов соответствуют мировым стандартам. Этот опыт с каждым днем совершенствуется на международной арене.

В статье 56 Азербайджанской конституции, азербайджанцы имеют полное право на участие в перевыборных референдумах.

Участие в президентских, муниципальных и парламентских выборах с использованием юридического опыта расширили политические взгляды граждан. В нашей Республике в выборах процессах участвуют много политических партий.

Выборы в современном Азербайджане носят демократический характер и этот опыт все больше развивается для проведения честных выборов.

Политическая эстафета курса Гейдара Алиева, принятая его последователем президентом Азербайджана господином Ильхамом Алиевым, который успешно претворяет в жизнь демократические реформы являются примером преемственности.

И. Алиев унаследовал у своего отца Гейдара Алиева политическое лидерство. В Азербайджане сегодня происходят большие изменения образа жизни, преодолевания всех трудностей, которые сопровождают те или иные изменения становятся очевидными. Ценность политических идей, которые выражают гуманистические и демократические устремления человечества охватывают все сферы жизнедеятельности граждан. Лидер наглядно претворяет в жизнь требования и нужды каждого гражданина Республики. Политические партии, имеющиеся на данном этапе в Азербайджане, на основе многопартийности, успешно продолжают свое существование.

Литература:

1. Острогорский Н.М. Демократия и политические партии. М.2000.
2. Юдин Ю.А. Политические партии и право в современном государстве. М.1998.
3. Избирательный закон: Материал к обсуждению. М. 1993.
4. Мехтиев Р. Парламентские выборы 2005 года. Предварительный анализ. Баку, 2006.
5. Байрамов А.Р. Правовое государство и политические партии. Баку, 1995.
6. Лейпхарм А. Демократия в многосоставных обществах. М. 1997.
7. Устав новые Азербайджанского Партии. Баку, 2002.
8. Очерки парламентского права (зарубежный опыт). МЛ. 1993.
9. Бутенок А. М. Советская многопартийность: проблема формирования. М. 1991.
10. Веденев Ю. Политические партии избирательном процессе // Доверия. 1995.
11. Выбер М. Политика как призвание и профессия. Избранные произведения. М.прогресс, 1990.
12. Дюверже М. Политические партии. М. 2000.

სეიზუნ გაჯიევი
პოლიტიკური პარტიის როლი აზერბაიჯანის სახელმწიფო სისტემასა და
საზოგადოების ცხოვრებაში
რეზიუმე

აზერბაიჯანის რესპუბლიკამ სახელმწიფოებრივ დამოუკიდებლობაზე კონსტიტუციური აქტის მიღებით (1991 წლის 18 ოქტომბერი) გამოაცხადა სამართლებრივი სახელმწიფოს შექმნა. ქვეყანაში მრავალპარტიული სისტემის ჩამოყალიბება ბევრად არის განპირობებული 1992 წელს ეროვნული პარლამენტის მიერ მიღებული კანონით საპარლამენტო დებატების შესახებ. აზერბაიჯანის რეალიების გათვალისწინება და რესპუბლიკაში არსებული პარტიების ანალიზი მათი მომავალი განვითარების პროგნოზირების შესაძლებლობას იძლევა. განიხილება პოლიტიკური პარტიების ადგილი სახელმწიფოს ცხოვრებაში. აქ უდიდესია ეროვნული ლიდერის კ. ალიევისა და მისი მემკვიდრის ი. ალიევის როლი. აზერბაიჯანში დღეს ცხოვრების წესში სერიოზულ ცვლილებებს აქვს ადგილი. იმ სირთულეების ფონზე, რაც თან სდევს ამ ცვლილებებს, კიდევ უფრო ნათელი ხდება იმ პოლიტიკური იდეების მნიშვნელობა, რომლებიც გამოხატავენ კაცობრიობის ჰუმანისტურ და დემოკრატიულ მისწრაფებებს.

Seikhun Gajievi
The role of political parties and systems in Azerbaijan
Summary

Azerbaijan is a democratic and legal country. Political parties in Azerbaijan founded at the beginning of the XX century. The Azerbaijan Parliament which formed in 1918 was the first democratic Parliament at that time in the East. After the destroying of ADR, AP was under the influence of bolsheviks then under the influence of communist party.

The President of Azerbaijan Heydar Aliyev became originator of the new Constitution in the middle of 1994. The President gave appropriate instructions to Executive Apparatus of the President to present project of the new Constitution to the special commission. He presented the list of members of the commission, which had to be engaged in preparation of the project of the new Constitution, to Milli Majlis for approval and on May 02, 1995 the appropriate decree was adopted.

The First Constitution of Azerbaijan republic established the basics of governmental construction of Azerbaijan republic. As democratic, juridical and global country Azerbaijan the first time in its history chose priority of human rights and principle of separation of powers as the main direction of the future development. According to the Constitution of Azerbaijan Republic people of the country are the only source of power. Only democratically empowered by Azeri people a person can present it, no one has a right to talk or to make an allocution from its name, to represent it. The Constitution determines that neither a part of Azery nation, nor any social group, organization and any person may grab the full powers, and grabbing of full power is the gravest offence against the nation. When the basics of the state were designated the Constitution primarily attended to the institutes, which are the inseparable attributes of any democratic country. It aims to proclaim the importance of the rights and liberty of people. It also includes such questions as ensuring of immunity of the private property, belonging of the natural resources to the state, guaranteeing of social security of the Azerbaijan citizens which has special meaning for the government lending governmental assistance to the poor families and children and other important matters.

There are few Constitution in the world, in which one third of the articles are devoted to the protection of human rights.

Сура Гусейнова
(Азербайджан)

ОСНОВНЫЕ ПРЕДПОСЫЛКИ СТАНОВЛЕНИЯ ПОЛИТИЧЕСКИХ И ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ ЧЕХИЕЙ И ВЕЛИКОБРИТАНИЕЙ В КОНЦЕ XX ВЕКА

Обращаясь к историческим фактам, можно сделать вывод, что на разных этапах истории двусторонние отношения между Чешской республикой и Великобританией не отличались однообразием. Но особо важные события в формировании, становлении и развитии взаимоотношений, безусловно, относятся к XX веку. Именно этот период ознаменован рядом событий мирового масштаба, оставившим отпечаток на судьбах обеих стран, да и всего мира в целом.

Для того чтобы выявить основные предпосылки становления политических отношений между Чехией и Великобританией в конце XX века, в первую очередь следует сделать краткий экскурс в историю и вспомнить, какими событиями было ознаменовано начало XX столетия и что в конечном итоге привело к формированию тех или иных отношений между двумя странами.

Как известно, в начале XX века в Европе назрел экономический и политический кризис. Первая мировая война показала, что время монархии прошло, империи начинают разрушаться. Чехи и словаки стремятся изменить своё существование. Одни из них ещё видят своё будущее в качестве автономии внутри Австро-Венгрии, другие стремятся создать своё независимое государство (1). Чешские лидеры всячески стараются установить тесные контакты с правящими кругами стран Антанты (членом которой была и Великобритания), всячески добиваясь признания ими своих национальных требований. До 1918 года эти попытки не увенчались успехом, поскольку долгое время ликвидация габсбургской монархии не входила в сферу интересов западных держав.

Дипломатические успехи пришли в мае 1918 года в Париже, когда Франция признала Чехословацкий национальный совет временным чехословацким правительством, а созданные им воинские части – союзной Антанте армией. В августе его признала и Великобритания (2).

Ход военных действий и капитуляция Австро-Венгрии приводят к созданию при поддержке стран Антанты в ноябре 1918 году нового государства, объединяющего чехов и словаков – Чехословацкой республики (ЧСР). Возглавил ее Томаш Гарриг Масарик (3). Годы президентства Масарика ознаменованы экономическим и духовным подъемом Чехословакии, что же касается внешней политики, то он придерживался ориентации на своих западных союзников.

Окончательно границы Чехословакии были установлены в соответствии с Версальским (1919 г.), Сен-Жерменским (1919 г.) и Трианонским (1920 г.) мирными договорами стран Антанты с Германией, Австрией и Венгрией. В этих границах на территории Чехословакии оказалось большое число национальных меньшинств, в первую очередь немцев и венгров, враждебное отношение которых к Чехословакии сыграло важную роль в жизни нового государства (23). Вопрос о границах стал яблоком раздора между ЧСР и Венгрией. В конце 1918 - начале 1919 годов чешские войска заняли спорные районы со смешанным населением, которые по решению Антанты отходили к ЧСР.

Мирные соглашения 1919-1920 годов зафиксировали глубокие перемены в Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европе и образование национальных государств,

включая Чехословакию. Последняя становилась составной частью новой Европы и системы, названной Версальской (4). В этот период наблюдается интенсификация развития политических отношений между Чехословакией и ведущими странами Антанты - Великобританией и Францией. Именно эти страны как нельзя сильно повлияли на создание Чехословацкой республики и способствовали усилению и развитию парламентской демократии в регионе.

Экономическая и политическая жизнь нового государства была непростой, полной внутренних противоречий. И во время правления Т. Масарика, и во время правления Э. Бенеша Чехословакия оставалась демократической республикой (5). В своей внешней политике она непрестанно придерживалась ориентации на запад и опиралась на поддержку Великобритании и Франции. Но вскоре события оборачиваются так, что ситуация меняется коренным образом.

20 февраля 1938 года, выступая в рейхстаге, Гитлер заявил об особых правах Германии на охрану немецких меньшинств, проживавших в других странах. На повестку дня ставилась задача присоединить к Германии ближайшие территории с наибольшим по численности немецким населением – Австрию и Судетскую область Чехословакии. 12 марта немецкие войска вступили в пределы Австрии, а еще через день она была включена в состав рейха. Президент ЧСР Э.Бенеш в тот момент твердо стоял на своем: политика в отношении немецкого меньшинства – внутреннее дело Чехословакии.

29 июня Чемберлен, согласно сообщению Масарика в МИД ЧСР, «ясно обвинил президента Бенеша и правительство в том, что они умышленно медлят с переговорами, и потребовал от Галифакса, чтобы он снова обратился в Париж с предложением о совместном нажиме на нас». Берлин угрожал военным вторжением.

Тем временем политика умиротворения агрессора в Англии и Франции набирала все большие обороты. Англия предложила, чтобы Чехословакия отказалась от части территории в пользу Германии, обещая в этом случае Праге гарантии со стороны западных держав. Возник план прямых переговоров Чемберлена с Гитлером, который согласился принять главу британского правительства 15 сентября.

План, предложенный Чемберленом Гитлеру с одобрения Даладье, сводился к следующему: передать без плебисцита Германии территории с более чем 50-процентным немецким населением, остальным районам предоставить широкую автономию без плебисцита; новые границы ЧСР должны быть гарантированы Германией, Францией, Англией и Италией. В случае непринятия этих предложений Франция и Англия «умывали руки», отказывая ЧСР в своей поддержке. Без Англии, по заявлению Бонне, французская помощь Чехословакии была бы неэффективной.

21 сентября французский и английский послы в Праге предприняли демарш перед Бенешем, настаивая на принятии англо-французского плана. 23 сентября президент направил инструкцию Осускому (посол Чехословакии во Франции) для информирования Даладье, в которой говорилось: «То, что нам было предложено Францией и Англией, мы посчитали ужасным... нажим был таким, что это имело характер ультиматума... Это навсегда останется позором Франции, а также Англии. Я демонстрировал на карте, насколько эти условия чудовищны, я просил, чтобы они подчеркнули необходимость изменений. Они заявили, что имеют указание требовать принятия без исключения и условий... Повторяю: то, что произошло, не имеет аналогов в истории».

23 сентября на встрече с Чемберленом в Годесберге Гитлер ультимативно выдвинул еще более жесткие, чем англо-французские, условия решения судето-немецкого вопроса. Слабые попытки Чемберлена возразить со ссылкой на то, что Прага не примет подобные

требования, не увенчались успехом. Англия и Франция же к этому времени уже приняли окончательное решение согласиться со всеми требованиями Гитлера, и все призывы Праги остались без ответа.

29 сентября в Мюнхене было подписано соглашение между Германией, Великобританией, Францией и Италией, но без представителей Чехословацкой республики, которое предписывало Чехословакии передать Гитлеру все требуемые им территории и определяло сроки.

Оставленная европейскими «друзьями» Чехо-Словакия – так она стала именоваться после Мюнхена – оказалась один на один со своим главным тогдашним недругом, нацистской Германией. Участь малого государства, расположенного в центре Европы, фактически была предпрешена. Английские и французские гарантии новых чехо-словацких границ остались лишь на бумаге.

Что касается политики Англии и Франции, то о ее направленности на умиротворение агрессора, на сговор с нацистской Германией за счет Чехословакии, лишней раз свидетельствуют опубликованные донесения чехословацких послов из Англии, Франции и Германии, а также заявления английского и французского послов в Праге (6).

После Мюнхена следующим шагом Гитлера стало использование движения сепаратистов в Словакии, которые потребовали своего отделения от Чехии. 14 марта 1939 года словацкий парламент объявил о создании словацкого государства, а 15 марта германские войска оккупировали всю Чехословакию (7, 65).

Таким образом, всего через полгода после «Мюнхена», в марте 1939 года, Гитлер в соответствии со своими планами «растоптал» Мюнхенское соглашение, расчленив Чехо-Словакию. Во время Второй мировой войны западные державы пересмотрели свои позиции и отказались, позднее, от признания этого соглашения. В 1945 году Чехословакия была восстановлена в своих домюнхенских границах. Решения Венского арбитража 1938 года потеряли силу. По договору между Чехословацкой Социалистической Республикой и Федеративной Республикой Германией, подписанному 11 декабря 1973 года, Мюнхенское соглашение было объявлено ничтожным, т.е. признавалось юридически недействительным с самого начала (5).

Таким образом, подытожив все вышесказанное, можно сделать вывод, что в первой половине XX века, учитывая события 30-х годов, между Чехословакией и Великобританией сложились довольно прохладные отношения. Несомненно, Мюнхенский сговор оставил огромный отпечаток на отношениях между двумя странами и сильно повлиял на позицию Чехословакии. Как сказал братиславский политик Я.Чарногурский: «Самым важным является следующий урок Мюнхена: никогда в области безопасности не зависеть только от Запада» (5).

Вплоть до декабря 1945 года всю страну, за исключением небольшой территории, освобожденной войсками США, занимали войска СССР. Это обусловило то, что в правительстве третьей республики большинство мест оказалось у коммунистической партии. К февралю 1948 года политическая обстановка в Чехословакии накаляется, что приводит к формированию нового правительства, состоящего из коммунистов (1).

После Коммунистического поглощения Чехословакии в 1948 году были заморожены политические и культурные отношения с Великобританией, в то время как коммерческие связи снизились резко по сравнению с их межвоенным уровнем. Но события 1968 года сосредоточили возобновленное внимание на Чехословакию (8).

С 1960 года Чехословацкая республика стала называться Чехословацкой социалистической республикой (ЧССР) (9). В 1968 году новым лидером коммунистической партии и главной политической фигурой в Чехословакии становится Александр Дубчек. Он

выступает за «социализм с человеческим лицом», провозглашает план дальнейшей либерализации экономики, предлагает разработать новую конституцию, в которой были бы гарантированы права национальных меньшинств (1). Попытка реформирования политической системы (Пражская весна) была подавлена войсками Варшавского договора.

Таким образом, вплоть до Бархатной Революции 1989 года внешняя политика Чехословакии соответствовала внешней политике Советского Союза (10).

В 1989 году коммунисты лишились власти в результате бархатной революции, а страну возглавил писатель-диссидент Вацлав Гавел – последний президент Чехословакии и первый президент Чехии (11).

С 1989 года как никогда раньше наблюдается подъем в налаживании двусторонних отношений между Чехословакией и Великобританией. Дипломатические отношения были установлены в 1993 году после рождения независимой Чешской республики, когда 1 января 1993 года страна мирным путём распалась на Чехию и Словакию. С этих пор главной внешнеполитической целью Чешской республики является развитие двусторонних отношений с ведущими западными державами, включая Великобританию, а также интеграция страны в различные международные организации (1). Эта цель ознаменовалась успехом по мере того как Чешская республика в 1999 году присоединилась к НАТО, сделала важные шаги для вступления в Европейский союз, а в начале XXI века стала его полноправным членом и даже председательствовала в нем (12).

Дипломатические отношения между Чешской Республикой и Великобританией были установлены в конце XX века (1993 г.). Чешская республика в значительной степени достигла своей главной посткоммунистической цели внешней политики интеграции в евроатлантическую сферу господства. Страна присоединилась к Совету Европы в 1990 году, Организации экономического сотрудничества и развития в 1995 году, вошла в НАТО в 1999 году. Но о более интенсивном развитии дипломатических отношений между Чешской Республикой и Великобританией можно говорить уже в начале XXI века, когда Чехия присоединилась к Европейскому Союзу (ЕС).

Чешская республика формально представила свою кандидатуру ЕС 17 января 1996 года. В своей Повестке дня 2000, изданной в июле 1997 года, Союз дал благоприятную оценку и в декабре 1997 года, на Европейском Саммите в Люксембурге, решил открыть переговоры с Чешской Республикой, которые начались 31 марта 1998 года и успешно завершились во время Европейского Саммита в Копенгагене в декабре 2002 года. 16 апреля 2003 года Соглашение о Вступлении было подписано, а 30 сентября 2003 года процесс ратификации был заключен Президентской подписью. 1 мая 2004 года Чешская республика стала полноправным членом Европейского Союза, а в конце 2007 года присоединилась к Шенгенскому пространству.

Чешский опыт членства был превосходным. Он помог усилить двусторонние дипломатические отношения с другими государствами-членами ЕС, включая Великобританию, углубить взаимное понимание, способствовать притоку новых точек зрения, традиций, культурному обогащению и т. д. Вступление в ЕС и углубление дипломатических отношений и сотрудничества с такими передовыми странами Европы как Великобритания благоприятно повлияло и на административную систему страны и экономику (13).

Великобритания и Чешская республика разделяют представление открытой, космополитической и конкурентоспособной Европы. Великобритания полностью поддерживала чешское Президентство ЕС и его тему «Европы Без Барьеров» в первой половине 2009 года, когда впервые на Чешскую республику была возложена эта

ответственность. Великобритания и Чешская республика работали вместе, включая регулярное взаимодействие между Министрами и чиновниками стран. Многие чешские чиновники посетили Лондон в подготовке к Президентству, и британские эксперты оказали поддержку в работе в чешской административной системе по вопросам, таким как лучшее регулирование и возможности финансирования (14).

Говоря о дипломатических отношениях Чешской Республики и Великобритании в начале XXI века, нельзя не отметить роль посольств обеих стран.

Чешское Посольство в Лондоне всегда признавало важность сотрудничества на местном и региональном уровне и полагает, что укрепление связей между двумя странами может оказаться взаимовыгодным. Первый шаг в этом направлении был сделан в сентябре 2004 года во время события, которое имело место в Доме Местного Управления власти в Лондоне.

Участники в чешский день наслаждались рабочей программой, исследовавшей потенциал и возможности для сотрудничества с точки зрения широкой перспективы, касающейся многих тем и вопросов (13).

Поддержка чешских эмигрантов и коммуникация с ними, живущими в Великобритании, являются обязательной частью работы Посольства. Есть многие эмигрантские организации и британские организации с чешским центром в Великобритании. Посольство предоставляет организациям места встречи для их годовых собраний и некоторых культурных событий и помогает им общаться с властями в Чешской республике когда необходимо, например прося гранты для индивидуальных проектов. Среди этих организаций можно упомянуть британские организации с чешским центром такие как Британо-чешская и словацкая Ассоциация (British Czech and Slovak Association), Общество Dvorák чешской и словацкой музыки (The Dvorák Society for Czech and Slovak Music), Англо-чехословацкое Доверие (Anglo-Czechoslovak Trust), Чехословацкое Филателистическое Общество Великобритании (The Czechoslovak Philatelic Society of Great Britain) и т.д. Среди эмигрантских организаций в Великобритании - Свободная чехословацкая Ассоциация Военно-воздушного флота (Free Czechoslovak Airforce Association), Ассоциация чехословацких Легионеров (Association of Czechoslovak Legionaries) и т.д. (15).

Британское посольство в Праге также активно работает для укрепления отношений между странами. Оно сотрудничает по широкому диапазону вопросов с чешскими министрами и чиновниками, с представителями бизнеса, СМИ, университетов и неправительственных организаций. Оно стремится понять чешские интересы и позиции в ЕС и чтобы вместе сформировать выработку тактики ЕС, чтобы продвинуть ЕС, который снабжает своих граждан в ответ на глобальные вызовы.

Великобритания полагает, что во все более и более объединенном и глобализированном мире мы нуждаемся в космополитическом ЕС, который обеспечивает процветание, благополучие, возможности и безопасность гражданам всей Европы и оказывает положительное влияние на мир. Такие проблемы как сокращение международного преступления, продвижение торговли, занятия изменением климата нуждаются в тесно сотрудничающих друг с другом европейских странах (16).

Таким образом, говоря о британо-чешском дипломатическом взаимодействии в начале XXI века, можно сказать, что обе страны придерживаются идентичных взглядов в ряде вопросов внешней политики и проблем безопасности и тесно сотрудничают на многостороннем уровне, особенно со времен вступления Чешской республики в ЕС, да и в НАТО. Что касается военной обороны, Чешская республика и Великобритания работают близко в Ираке, с чешскими и британскими войсками, служащими вместе в Южном Секторе.

Хорошие отношения между Чешской республикой и Великобританией подкреплены высокоуровневыми правительственными контактами и многочисленными местными региональными обменами (17).

Литერატურა:

1. <http://slawianie.narod.ru/str/strana/cz.html>
2. Матвеев Г.Ф. История Южных и Западных Славян. В 2 т. Т. 1. Москва, Издательство МГУ, 2001 год, // <http://www.iskunstvo.info/edu/4kslavXXuchebnik.htm>
3. Индукаева Н.С. История международных отношений 1918-1945 гг. Томск, Издательство Томского университета, 2003, 170 с.
4. Матвеев Г.Ф. История Южных и Западных Славян. В 2 т. Т. 1. Москва, Издательство МГУ, 2001 год, // <http://www.iskunstvo.info/edu/4kslavXXuchebnik.htm>
5. Марьяна В.В. «Мюнхен» и конец первой Чехословацкой республики (По документам чешских архивов).
http://www.perspektivy.info/history/miunhen__i_konec_pervoiy_chehoslovackoiy_respubliki_po_dokumentam_cheshskih_arhivov_2008-9-23-40-41.htm
6. Матвеев Г.Ф. История Южных и Западных Славян. В 2 т. Т. 1. Москва, Издательство МГУ, 2001 год, // <http://www.iskunstvo.info/edu/4kslavXXuchebnik.htm>
7. Найдорф М.И. Введение в теорию культуры: Основные понятия культурологии. Глава 5. Одесса, Друк, 2005 год, 192 с. // http://www.countries.ru/library/theory/naidorf_theory/part5.htm
8. <http://users.ox.ac.uk/~bcsforum/rjwe.htm> - Britons, Czechs and Slovaks: Some Historical Links – R.J.W.Evans, Oxford
9. <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B5%D1%85%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BA%D0%B8%D1%8F>
10. http://en.wikipedia.org/wiki/Foreign_relations_of_the_Czech_Republic
11. Торкунов А. Современные международные отношения. Раздел 1. Глава 2. Москва, РОССПЭН, 1999 год, 584 с.
12. http://www.mzv.cz/london/en/about_the_czech_republic/czech_republic_and_the_uk/bilateral_relations.html
13. http://www.mzv.cz/london/en/about_the_czech_republic/czech_republic_in_the_eu/index.html
14. <http://ukinczechrepublic.fco.gov.uk/en/about-us/working-with-czech-republic/uk-cr-eu/czech-eu-presidency>
15. http://www.mzv.cz/london/en/about_the_czech_republic/czech_republic_and_the_uk/expatriates_and_czech_british.html
16. <http://ukinczechrepublic.fco.gov.uk/en/about-us/working-with-czech-republic/uk-cr-eu/>
17. <http://geo2000.nm.ru/data/euro/uk/9.htm>

სურა ჰუსეინოვა

XX საუკუნის ბოლოს ჩეხეთის რესპუბლიკასა და დიდ ბრიტანეთს შორის პოლიტიკური და დიპლომატიური ურთიერთობების ჩამოყალიბების ძირითადი წინამძღვრები რეზიუმე

XXI საუკუნის დასაწყისში ჩეხეთსა და დიდ ბრიტანეთს შორის არსებული დიპლომატიური ურთიერთობები ცხადყოფს, რომ ორივე მხარე გამოხ-

ტავს იდენტურ შეხედულებებს საგარეო პოლიტიკისა და უსაფრთხოების ცალკეულ საკითხებზე. ისინი მჭიდროდ თანამშრომლობენ სხვადასხვა დონეზე, განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც ჩეხეთის რესპუბლიკა გახდა ევროკავშირის და ჩრდილო-ატლანტიკური ალიანსის წევრი.

ჩეხეთის რესპუბლიკასა და დიდ ბრიტანეთს შორის არსებულ კარგ ურთიერთობებს კიდევ უფრო ამყარებს ხელისუფლების მაღალი ეშელონების წარმომადგენლების კონტაქტები და მრავალფეროვანი ურთიერთობები რეგიონალურ დონეზე.

Sura Guseinova

Main preconditions for forming political and diplomatic relations between the Czech Republic and Great Britain at the end of XX century

Summary

Speaking about British-Czech diplomatic relations at the beginning of XXI century, it is clear that both countries support identical approach to some questions of foreign policy and security problems and they cooperate closely at multilateral level, especially since the entry of the Czech Republic into EU and NATO. As to the military defense, the Czech Republic and Great Britain work close in Iraq, with the Czech and British armies serving together in Southern Sector.

Good relations between the Czech Republic and Great Britain are supported by higher-level governmental contacts and numerous local regional exchange programs .

Кенуль Шыхиева
(Азербайджан)

СТРАТЕГИЯ И ТАКТИКА ПРЕДВЫБОРНОЙ КАМПАНИИ

Как правило, конкуренция между кандидатами или их идеями возникает во время первичных выборов, то есть выдвигая ведущие партии и их кандидатов, а кандидаты малых партий присоединяются к кампании и, как правило, и в этой конкуренции имеют очень мало шансов. Избирательные кампании, во всех развитых странах мира имеют большое значение. С этой целью, чётко определяется стратегия и тактика избирательной кампании, ее основные цели и задачи. Одной из важных задач кампании является донести до общественности следующее:

- Кто человек, выдвинувший свою кандидатуру? Каково его социальное и политическое положение?
- Кто является его соперником?
- Какие вопросы он будет рассматривать в общественной полемике?
- Кто его избиратели? Отвечают ли его идеи и предвыборная кампания интересам электората?

Требования, необходимые для стратегии избирательного процесса, ещё раз доказывают, что должен быть создан комплексный план, сильная показательная база или банк кампании. Таким образом, успех стратегии зависит от многих проводимых исследований и мероприятий. Во время проведения избирательных кампаний с целью создания банка во время исследований применяются показатели объективного и субъективного характера, такие как:

- изучение общественного мнения, анализ результатов;
- меняющийся демографический анализ;
- меняющийся геодемографический (кластер) анализ;
- дача интервью представителями репрезентативных групп,
- анализ с помощью электронных средств;
- мониторинг общественного мнения;
- поверхностное моделирование (топология);
- теории риска;
- моделирование пространства;
- анализ основных основополагающих глобальных проблем региона;
- анализ кампании соперников.

Основной целью исследования опросов общественного мнения является определение основных идей и позиций населения, в частности, избирателей. Проведение опроса и исследований важно как с социологической точки зрения, так и с точки зрения проведения эффективной политической кампании. Во время проведения кампаний возможно прояснение позиции политических партий касательно СМИ (средств массовой информации). Люди, задействованные в политической кампании должны использовать такие вопросы, проблемы, которые были бы близки избирателям, поощрялись бы ими.

Анализ результатов прошлых выборов имеет большое значение. Уделяя основное внимание результатам выборов партии, которая получила наибольшее количество голосов, возможно создание наиболее благоприятных условий для будущих выборов. В результате проведённого анализа исследователи могут чётко определить кто будет

голосовать в день выборов, а кто не будет участвовать в этом процессе. Таким образом, основное внимание направлено на вторых или тех, кто не будет участвовать в кампании, и основной целью является тот факт, чтобы сделать их потенциальными избирателями.

Когда мы говорим о меняющемся демографическом анализе, то подразумеваем демографическую типологию, которая способна повлиять на избирателей в избирательном регионе. Пол, возраст, расовая принадлежность, уровень доходов, демографические и социальные показатели, такие, как образование, в большинстве случаев влияют на решения, принятые избирателями.

Анализ геодемографического переменного (кластер) является конечным этапом демографических исследований. Путем анализа демографических переменных факторов, осуществляя регрессию (сокращения) проведенных демографических исследований, объединяя результаты их голосования в кластеры, возможно определить тип большинства избирателей. Например, в США, по образу жизни выделяются до 40 категорий избирателей. Именно благодаря использованию научных исследований может быть определена политическая типология. С помощью этих исследований задаются вопросы людям, живущим в той или иной конкретной области, регионе. Эти идеи могут быть реализованы с помощью телевидения и почты, а также посредством личных контактов.

Интервью с представителями репрезентативных групп позволяет определить субъективный характер мнений избирателей. Как правило, под руководством опытных ведущих и психологов после целенаправленного избирательного процесса 10-12 избирателей начинают обсуждать актуальные темы, события, касающиеся избирательного процесса. Эти дискуссии, как правило, записываются на видеокассеты и потом изучаются, анализируются специалистами групповой динамики, групп экспертов, а также стратегии кампании. Участники группы интервью подвергаются очень строгим правилам отбора. Эти правила используются и при проведении опроса общественного мнения. Так как невозможно провести выбор на общенациональном уровне приходится довольствоваться группами из 10-12 человек. Поэтому, как правило, в репрезентативные группы привлекаются жители регионов или представители других демографических категорий.

Представители вышеупомянутых репрезентативных групп, с помощью электронных устройств и компьютера, подключенного к центру, опросили каждого участника через специальные электронные устройства. Компьютер определив точное мнение внутри группы отражает это на экране. Такие методы и техника более всего нужна во время подачи телекамер и других видов аудио-визуальных материалов.

Мониторинг общественного мнения распространяется в течение 2-3 дней. Каждый день интервью с 200-300 избирателями объединяется в 3-дневные блоки, описанные в графическом виде. Это даёт возможность человеку, возглавляющему кампанию, определить изменение настроения людей. Это даёт возможность проследить ежедневные изменения руководителям кампаний мониторинга менеджеров, консультантов, лидеров партий, кандидатов и общественного мнения. Таким образом, развитие событий остается в центре их внимания. В результате, создаётся возможность развития стратегии кампании, то есть возможность произвести эффективные изменения.

Концепция двумерного дизайна превращается в трехмерный мониторинг поверхностного моделирования. В ходе кампании индивидуальный подход ко всем проблемам политической позиции избирателей важен для решения проблемы. В результате идея о том как и за кого голосовать укрепляется. Именно этап голосования и

выбора называется трехмерным конструктором. Полученные результаты приводят главу избирательной кампании к мысли, не только о информации показателей, но и к важности для избирателями получения информации о волнующих их проблемах.

В соответствии с моделью теории французского математика Рене Тона, осуществление избирателями анализа своего выбора может быть полезным или бесполезным. Некоторые избиратели начиная с первого дня вплоть до последнего дня выборов могут оставаться нейтральными и может сложиться мнение, что этот избиратель не будет участвовать в выборах. Но в последний момент он может прийти на избирательный участок и заполнить избирательный бюллетень. В отличие от первой категории избиратели второй категории могут подключиться к избирательному процессу за несколько недель до этого, и за несколько недель до выборов могут чётко определить за кого они будут голосовать. Такие различия в поведении избирателей составляют сходство в моделях, в анализе моделирования избирательного процесса.

Моделирование территории, адресата очень сходно с показательным моделированием. После определения места и содержания проводимой кампании партии или претенденты начинают заниматься вопросами сбора фактов, доказательств, показателей по определённому избирательному округу. В этом случае речь идёт о вербальных цифровых показателях. С их помощью претенденты или политические партии включают общественно-политические проблемы в свою предвыборную платформу и тем самым обогащают её содержание, выступают с различными обращениями, выступлениями перед своими избирателями. В этом случае перед ними возникает ряд вопросов, например, внимание и уважение каких именно избирателей нужно прежде всего завоевать? Как добиться наибольшего количества сторонников?

Каждый субъект политической борьбы для обеспечения нахождения реальных путей, позиций для достижения власти, так и для представления и рекламирования себя избирателям и другим политическим субъектам должны активно участвовать в избирательной кампании. Подготовка средств и методов избирательной кампании, а также формирование определённых политиков или партий осуществляется параллельно. В соответствии с конкретной стратегией избирательной кампании с помощью определённых ресурсов, полученных в реальной ситуации возможно определить объём и другие вопросы, вытекающие из этой предвыборной кампании.

В случае предвыборной борьбы, они будут соответствовать законодательству. Поэтому предвыборная кампания зависит от них и должна проводиться в соответствии с реальными условиями. Стратегия является ключом к успеху или поражению.

Отсутствие всесторонне продуманной гибкой стратегии и изменение своих действий в соответствии с поведением противника являются опасными, негативными, вредными и неизбежно приводят к поражению. Импровизация дает хорошие результаты только в том случае, когда её отдельные элементы будут укреплены и обогащены.

При определении стратегии избирательной кампании, нужно ли соблюдать некоторые правила:

- Цель должна быть чёткой, точной, ясной и отвечать реальной потребности;
- Максимальная мобилизация ресурсов для получения всех ресурсов и возможностей.

Русский технолог А.А. Максимов дает такой совет кандидатам: «Было бы выгодным провести опрос в процессе подготовки стратегии кампании и проанализировать итоги выборов. Надо обратить во внимание на то, что в лучшем случае в выборные пункты придут половина ваших сторонников. Вы не сможете

изменить политическое и социально-психологическое положение, лучшее что вы сможете сделать, это исправить субъективное понимание своих избирателей. Поэтому чтобы не потерпеть поражения, надо знать и определить на сколько вы можете измениться.

Если вы объективно уверены в обладании маленьких шансов, тогда вам нужно экономить свои деньги и нервы, не выдвигать своей кандидатуры. Очень жаль, что наши многие политики объективно не оценивают свои возможности.

Формируя стратегию выборной кампании должны быть определены ответы на все заданные вопросы. После определения кандидатов, вы должны подготовить такие аргументы, чтобы избиратели знали кто вы и почему они голосуют за вас. Вы должны обязательно определить что общего между вами и вашими избирателями, почему они должны верить вам, чего добиваются и чем вы можете им помочь в достижениях их целей. Наряду с различием социально-демократических, профессиональных, этнических, территориальных, психологических и других интересов, нужен правильный подход к избирателям, а также выбирая группы избирателей и направляя машину пропаганды в их направлении для правильного целенаправленного собирания голосов избирателей - это очень важный момент и на него надо обратить особое внимание.

Определение целенаправленных групп в основном и является ответом на вопрос о проведении кампании и для кого проводится эта кампания. Неправильно направленная кампания, даже при выгодной предвыборной ситуации может потерпеть поражения. Конкретно у целенаправленной группы имеются две важные причины:

- не допускать разрозненности выборной концепции.
- экономии средств кампании.

Приведем пример, связанный с сущностью самой поставленной проблемой: предположим, что есть правящая партия и её программа очень проста, в случае прихода её к власти, она применит социальные налоги с народа и эти налоги достаются к правящему классу. Для них эта концепция кажется привлекательной, но известны и её недостатки: безсомнения, что эту партию будут поддерживать мало людей. С целью выполнения своего долга правящая партия может войти в коалицию, например с партией студентов, цель программы остается неизменяемой, но доходы будут делиться поровну между правящими и студентами. Такая коалиция добилась бы большей популярности, но для правящих была бы менее привлекательной, потому что при победе они приобретут малые доходы. Приведенный пример демонстрирует великий закон политики: насколько партия и кандидат хочет овладеть более обширной аудиторией, настолько концепция партии и кандидата бывает разбросанной и неинтересной для разных частей аудитории. В процессе определения целенаправленной группы избирателей перед выборным объединением и кандидатом главной задачей является усиление направления предвыборной кампании на ту часть избирателей, с которой нужно собрать нужное количество голосов. Нахождение целенаправленных групп, является экономией запасов. Так как кандидат или политическое объединение направляет свои усилия на всех окружающих избирателей, деньги кампании попусту растратятся на электорат и он не соберёт нужное количество голосов. Исследование анализа структуры электората –это такое исследование, во время которого голосование население может по мотивам голосования или другим похожим причинам разделиться на группы и после этого для предвыборной концепции определится та выбранная группа, которая более выгодна. Анализ проводится по нижеследующим характеристикам:

Возраст: студенты, молодые семьи, люди среднего возраста, пенсионеры

Вид занятий: разбоиче, фермеры, инженера, государственные служащие, предприниматели, военнослужащие, и члены их семей.

Все тактические планы и их решение секретны. Существует 4 основных компонента кампании, которые в виде комплекта объединяются в план-график. Сюда имеет право войти только сам кандидат, менеджер кампании, члены лагеря и референдум. Составление этого документа необходимо при направлении их активной деятельности, координации и наблюдении во время кампании. Кандидат всё должен знать заранее: когда, где, с кем он встречается, о чем он будет говорить.

В мировой практике стоящая в противоположенной позиции политическая сила должна обеспечить справедливые и демократичные процессы выборов, нейтрализовать властью подделывания итогов выборов. Например, проведенные в 1996 году выборы в Армении.

Необходимо отметить, что 20% бюджета кампании выделены на запасы в случае мгновенного нападения со стороны соперника. План- таблица должна заранее учесть расходы.

Для достижения поставленной цели, не имея стратегической внешности, нельзя начинать выборную кампанию. Если у кандидата и его команды нет стратегии, естественно их деятельность будет хаотичной и примет противоречивый характер и в итоге потраченные усилия приведут к краху.

Значит технологии выборов – это методы оргазации и проведения предвыборной кампании, собранные в разных направлениях, итоги деятельности, достижения определенной политической цель кандидата и его команды.

Эффективность этой деятельности зависит от двух условий:

1. Инициаторы выборной кампании должны всесторонне разработать положение в округе и соответствии с этим положением построить стратегию выборной кампании.
2. В какой степени они организуют эту работу и смогут ли ответить нуждам и интересам народа?!

Таким образом, разработка и проведение стратегии и тактики избирательной кампании является очень сложным и кропотливым вопросом, требующим глубоких политических знаний, опыта, подготовки и сил. Успешное завершение и победа в избирательной кампании во многом зависят от правильно выбранной и разработанной тактики. Большую роль играет в этом направлении политическая реклама и политические и общественные отношения (Public Relations).

Литература:

1. Игнатов В.Г., Кутырев Н.П. Кислицын С.А. Технологии избирательных кампаний. Москва-Ростов-на-Дону: Издательский центр «Март», 2004, 271с. Королева Т. А. Управление политическими избирательными кампаниями СПб.: (СПбГУКиТ), 2004, 60 с.
2. Избирательные технологии. Инам, Центр Плюрализма. Баку, 1999, 38 с.
3. Как победить на выборах, М., Центр прикладных политических исследования ИНДЕМ, 1991.
4. Кошелюк М.Е. Технологии политических выборов. СПб: Питер, 2004, 239.
5. Максимов А.А. «Чистые» и «грязные» технологии выборов: российский опыт. Москва, 1999.

6. Максимов А.А., Румянцев О.Г. Как победить на выборах. Москва, 1995.
7. Мартин М. Дэвид. Манипулирование встречами. Как добиться того, чего вы хотите, когда вы этого хотите. Минск, Амалфея, 1999. 230с.
8. Фаер С. Приемы стратегии и тактики предвыборной борьбы. СПб, 1998, с.234.

კენულ შიხიევა
წინასაარჩევნო კამპანიის სტრატეგია და ტაქტიკა
რეზიუმე

წინასაარჩევნო კამპანიის სტრატეგიისა და ტაქტიკის შემუშავება უაღრესად რთული და შრომატევადი საკითხია, რომელიც მოითხოვს ცოდნას, გამოცდილებას, მომზადებას და ენერჯიას. საარჩევნო კამპანიის წარმატებით დასრულება და მასში გამარჯვება დიდად არის დამოკიდებული სწორად არჩეულ და შემუშავებულ ტაქტიკაზე. ამ მიმართულებით მნიშვნელოვან როლს ასრულებს პოლიტიკური რეკლამა და საზოგადოებრივი ურთიერთობები.

Kenul Shikhieva
Strategy and Tactics of Election Campaign
Summary

Working out and carrying out strategies and tactics of election campaign is a very difficult and laborious subject demanding deep political knowledge, experience, preparation and forces. Successful result and victory in elections in many respects depend on correctly chosen and developed tactics. So political advertisements and public and political relations play a significant role for the required results.

Ульвия Хагвердиева
(Азербайджан)

ТЕОРЕТИКО – МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ПРОБЛЕМЕ МНОГОПАРТИЙНОСТИ

Как известно, в самом общем виде под партией понимаются организации, созданные социальными группами в борьбе за власть или за участие в осуществлении власти. Определения партии, данные в различных политологических словарях, несколько детализируют указанное это общее представление: «политическая партия – это организованная группа единомышленников, выражающая интересы части народа и ставящая перед собой цель их реализации посредством обладания государственной властью или же участием в ее осуществлении»; «политическая партия – (лат. *partis* – часть) – наиболее сознательная и организованная часть какого-либо класса (классов) или социального слоя (слоев), защищающая его интересы» .

В политологической литературе имеются многочисленные определения политических партий, которые мы согласно их сущности можем сгруппировать в несколько больших теоретико-методологических подходов.

1. Идеологический подход – «партия как носитель идеологии».

Еще в Древней Греции и Риме имелось понимание партии, как части населения (народа), объединившейся вокруг определенной идеологии. В XIX веке данная трактовка нашла свое отражение в трудах основателя французского либерализма Бенжамена Констана: «партия есть общность лиц, публично исповедующих одну и ту же политическую доктрину» .

Следует отметить, что либеральные трактовки понимания партий с небольшими модификациями встречаются и в современной литературе. Например, турецкий исследователь Ахмет Танер Кислалы отмечает, что политическая партия - структуры, организованные в рамках определенной программы для оказания влияния на принятие политических решений и овладения для этой цели политической властью.

2. Инструменталистский подход – «партия как средство достижения целей».

Еще Дж.Сартори определял понятие партии как какой-либо политической группы, активно принимающей участие в выборах и имеющей возможность проведения своих кандидатов в государственные органы.

По мнению современных западных исследователей Яна Маккалестера и Стефена Уайта, в возникающих демократических государствах политические партии играют центральную инструментальную роль, солидаризируя, политизируя и представляя социальные разделения. Больше чем любой другой фактор, успех демократической консолидации в стране зависит от эффективности политических партий в структурировании политических конфликтов .

3. Классовый подход – «партия как интегратор интересов классов и социальных групп».

Наиболее полное и яркое свое воплощение данный подход нашел в основных произведениях К. Маркса и В.И. Ленина. Несмотря на снижение интереса к теории классов и классовой борьбы, этот подход по-прежнему находится в научном и политическом обороте. М. Дюверже, характеризуя марксизм как условно-схематичное

учение, «вульгарное манихейство», тем не менее, отмечал, что он характеризует два менталитета, два социальных положения, два образа жизни, четкое различие которых проясняет проблемы, касающиеся структуры партий. Согласно турецкому исследователю Серверу Танилли, политические партии являются механизмом реализации в политической жизни классовой борьбы в обществе. По его мнению, борьба между классами является именно борьбой за власть, а это осуществляется в жизни посредством механизма называемым политическими партиями.

4. Коммуникационный подход – «партия как посредник».

Дж. Сартори, характеризуя партию как посредника между обществом и властью, объяснял это таким образом: «партия направляет государственной власти интересы различных социальных групп. Специфика партии как политического института состоит в том, что они не только выражают социальные интересы, но и в то же время их реализуют посредством органов государственной власти. Именно поэтому партия и ее кандидаты в демократических политических системах превращаются в основных участников политической борьбы и политического соперничества».

Здесь также можно отметить, что в современных демократических государствах идея о том, что коммуникация между правительством и обществом осуществляется через политические партии, по-прежнему имеет широкий масштаб хождения. Эта объединительная функция не только широко освещается в современной политической литературе, но и положена в качестве базисного принципа демократии в основу интересов власти США: «Для того чтобы сохранять и защищать права и свободы личности, народ, придерживающийся демократических ценностей, должен формировать правительство, которое он выбирает сам, причем основным средством достижения этого являются политические партии».

5. Организационный подход - «политическая партия как организация». Яркий представитель этого подхода М. Дюверже, в отличие от своих ближних и дальних предшественников исследует современную политическую партию не как общность идейную, "доктринальную" (либеральная концепция партии) или социально-классовую, идеологическую (марксистская концепция партии), а, прежде всего как общность структурно-функциональную. В своем известном произведении «Политические партии», М. Дюверже следующим образом формулирует основные положения своей теории:

- сущность современных политических партий полнее и глубже всего раскрывается в их организации; партия есть общность на базе определенной организационной структуры;
- характер этих базовых структурных единиц и способ их интеграции в единое целое самым существенным образом влияет на ее социально-классовый состав и доктринальное единство;
- эффективность деятельности партии и даже сами принципы и методы этой деятельности непосредственнее всего определяются самой устойчивой характеристикой партии ее базовой организационной структурой.

6. Плюралистический подход.

Суть данного подхода состоит в отсутствии доминантного критерия при определении сущности политической партии, еще точнее, в их определенном смешении: (идеология, интересы, цели, структура и т.д.). Данный подход характерен для Р. Михельса. По его мнению, партия не является ни социальной, ни экономической организацией. Теоретически партия может выражать интересы определенного класса.

Но, даже если личные классовые интересы и совпадают с положениями программы партии, невозможно приказать кому-либо вступить в партию. Партия это только лишь средство достижения цели. Если же партия со своей целью и интересами превращается в самоцель, то она целесообразно отдалается от представляемого ею класса. Политическая партия – это институт, выражающий интересы определенной социальной группы (групп) или же идеологий, и предпринимающий усилия по их реализации в государственной власти .

7. Модернистский подход.

Данный подход можно охарактеризовать как противоположный предыдущим, так как при этом отрицаются классические базисные элементы партии. Например, к этому условному подходу может быть отнесена позиция М.Н. Марченко и М.Х. Фарукшина, которые в еще в советский период развития науки заявляли, что понятие партия не что иное, как абстракция, ибо нет партии вообще .

Авторы монографии «Политическая партия: стратегия и управление» (2004), украинские ученые В.В. Мейтус и В.Я. Мейтус подвергают ревизии классические дефиниции партии, исключив из составляющих ее понятийный ряд компонентов такие, как: политическая программа, классовая сущность, организационное устройство, стремление к завоеванию политического руководства страной, и даже поиск массовой опоры посредством участия в выборах . По их мнению, политические партии являются ведущим атрибутом политического плюрализма как одного из основных принципов современного демократического общества, механизм создания возможности получения народовластия и ее осуществления в жизни.

Безусловно, предпринятая нами попытка категориальной систематизации сущности политических партий никоим образом не претендует на полноту охвата или же бесспорность, а представляет собой лишь основу для формулирования собственной позиции по данному вопросу. В данном контексте выскажем несколько соображений, которые, по нашему мнению, необходимо учитывать при оценке классических и современных дефиниций политических партий.

Прежде всего, необходимо учесть, что, лишь немногие партии из числа существующих в современном мире имеют социальную базу, т.е. те слои населения, интересы которых они выражают. Большая часть партий, как в развитых демократических государствах, так и в странах, переживающих транзитный период, фактически имеют вместо социальной базы электорат, т.е. население, склонное на выборах голосовать за какую-либо партию.

В то же время трудно согласиться с радикальной точкой зрения Д. Кола, который считает, что в современных политических партиях заинтересованность в победе на выборах регулируется личным (материальным или идейным) интересом руководства (руководителя и партийного аппарата) в овладении властью, постами в администрации. С тех пор, как Р. Михельс выдвинул положение о неизбежности развития партийной олигархии, а данные об элитах многих современных государств частично подтверждают эти доводы, интересы партии (ее членов, аппарата, и в особенности лидеров) являются предметом серьезного исследования.

Во-вторых, конец XX - начало XXI веков характеризовалось активизацией роли политических партий. В конце 1950-х годов в большинстве стран партии участвовали в реализации государственного управления. В 60-х годах в результате прихода к власти военных режимов в развивающихся странах, партии характеризовались, как группы не способные положить конец раздирающим общество этническим, религиозным и

клановым противостояниям. Однако, в 1980-90-х годах процесс демократизации, дав партиям новую жизнь, стал причиной перехода в новых независимых государствах от тоталитаризма и авторитаризма к демократическому режиму.

В-третьих, по нашему мнению, сегодня в мире налицо усиление тенденции к персонификации политических партий. И хотя современные политические партии сильно отличаются от своих средневековых прототипов, представлявших собой, по словам М.Вебера «сугубо личную свиту аристократии», тем не менее, роль лидера, особенно харизматического типа, в становлении и дальнейшей судьбе той или иной партии в настоящее время только возрастает.

Таким образом, политические партии, имеющие многовековую историю, являются одним из базисных институтов политической системы, дают толчок, с одной стороны, агрегации и представительству разнообразных интересов общества, а с другой, созданию и ротации политической элиты.

Проведенный категориальный анализ феномена политической партии как составной части политической системы, дает нам возможность перейти к основному предмету исследования – многопартийности.

В политической литературе многопартийность рассматривается в нескольких ракурсах:

- как наличия и функционирования в обществе нескольких политических партий.
- как отождествление понятий многопартийности и партийной системы.
- как возможность существования многопартийности только в демократическом обществе.

- как форма политического представительства различных классов и слоев общества в условиях демократии.

- как особенность политической системы, в которой имеется ряд партий, обеспечивающей выражение интересов различных социальных групп и слоев.

Указанная выше многоплановость в понимании сущности многопартийности свидетельствует о некоторой неопределенности теоретико-методологических контуров данного понятия. Попробуем внести некоторую ясность в их рассмотрение.

Прежде всего, можно охарактеризовать как широко распространенное заблуждение подход, согласно которому сущность многопартийности коренится в некоем количественном наборе политических партий. В новейшей политической истории было и есть немало государств, где, несмотря на формально большое количество действующих партий, нет реальных политических сил, или же они не отражают все основные политико-идеологические спектры общества. Соответственно, в такой ситуации нельзя говорить о многопартийности. Например, в 40-80 гг. XX века в странах так называемой «народной демократии», в современном Китае, даже при тотальном господстве коммунистической партии, не было запрета на функционирование других партий. Как справедливо отмечал М. Дюверже, многопартийность нередко путают с отсутствием партий. По его мнению, страна, где общественное мнение расколото на многочисленные, но недолговечные, эфемерные и быстро меняющиеся группы, не соответствует подлинному понятию многопартийности: она переживает еще предысторию партий и находится в той фазе общей эволюции, к которой различие двухпартийности и многопартийности совершенно неприменимо, поскольку нет еще настоящих партий.

Более того, М.Дюверже говоря об устоявшейся многопартийности, сообразно количеству партий выделяет несколько ее разновидностей: трех, четырех и многопартийность, при этом, фактически, оставляя за ее рамками двухпартийность.

По нашему мнению, при рассмотрении природы многопартийности следует учитывать несколько ключевых моментов.

Прежде всего, отметим, что в своей субстанциональной основе многопартийность связана с двумя важнейшими явлениями общественной жизни: во-первых, достаточно четким выделением социальных страт, и, во-вторых, осознанием ими с последующей артикуляцией своих политических интересов, т.е. политическим плюрализмом. При этом, если процесс становления новых общественных страт (после активного разрушения старых социальных общностей) идет медленно и противоречиво, то нахождение компромиссов ради общего корпоративного единства также становится проблематичным.

Во-вторых, не количественные таксономии существования партий, а потребности институционализации политического плюрализма, перевода его в плоскость практического реальности дают возможность считать, что основой многопартийности является конституционный принцип свободы образования и деятельности политических партий. Необходимо отметить, что это особенно касается стран новой демократии, в которых истоки формирования института многопартийности крайне мозаичны.

В-третьих, этом плане, следует отличать реальную многопартийность от мнимой в двух ее разновидностях: когда наличие нескольких маловлиятельных партий лишь прикрывает однопартийную систему и ее монополию на власть и когда наличие большого числа мелких, маломощных, верхушечных партий не дает еще качественно нового образования — многопартийной системы. Авторы российского аналитического опросника, указывая на существование мнимой и искусственной многопартийности, предлагают несколько иную классификацию. Под искусственной многопартийностью следует понимать наличие среди элементов партийной системы партий-сателлитов крупной партии, под мнимой многопартийностью наличие среди зарегистрированных на федеральном уровне элементов, которые не отвечают требованиям, предъявляемым к политической партии.

В-четвертых, тезис о том, что многопартийность является одним из атрибутов демократической политической системы оказывается действительным лишь в тех исторических условиях, когда политические партии не ведут борьбу за власть, а только участвуют в ее реализации.

Эта общественно-политическая направленность в партийном строительстве, например, четко закреплена в законодательстве ФРГ, согласно которому политические партии «посредством свободного, постоянного участия в политическом волеизъявлении народа выполняют общественные задачи, возложенные на них и закрепленные за ними Основным законом».

В то же время, взвешенной представляется позиция тех авторов, которые считают, что по своей сущности многопартийность и демократия как конституционные категории не могут быть реализованы друг без друга. Автор одной из крупных монографий о политических партиях в России Ю.С. Гамбаров писал: «Ни один большой народ, никогда не управлялся и не мог управляться сам собой. И действительно, все демократии управляются со стороны политических партий».

Из вышеизложенного становится понятно, что далеко не всякая многопартийность трансформируется в партийную систему. Партийная система – это

механизм конкуренции и взаимодействия между партиями в борьбе за власть и ее реализацию.

В соответствии с этим мы считаем, что партийная система понимаемая как составная часть политической системы общества, должна толковаться в очень узких рамках. В эту интерпретацию входят:

– с одной стороны, «горизонтальные» партийно-политические связи, т.е. совокупность связей и отношений, а также механизм взаимодействия и соперничества партий в борьбе за власть и ее осуществление в стране.

– с другой стороны, «вертикальное» структурирование отношений в системной связке «гражданское общество – политические партии – государство».

В целом многопартийность отражает состояние общественно-политического организма страны, прежде всего, с позиции ее качественных параметров. Это та самая необходимая среда, своеобразная «партийная площадь», в рамках которой формируется институциональный дизайн социально-политического разнообразия населения, т.е. узкий круг реальных корпоративных акторов политического участия, формирующего партийную систему.

Если все указанное верно, то было бы ошибкой положиться на ограниченное число партийных типов – существующие теории и модели могут просто им не соответствовать. Поэтому, сегодня перед исследователями стоит серьезная научная задача – осуществить попытку переоценки преобладающих типологий политических партий и партийных систем, сохраняя при этом широко используемые понятия и терминологию везде, где это возможно, объединяя и разъясняя партийные модели в некоторых случаях, и определяя новые партийные типы в других.

Литература:

1. Ahmet Taner Kislalı. Siyasət bilimi. - İmge kitab evi, 1994.
2. Бюро международных информационных программ Государственного департамента США. // usinfo.state.gov
3. Вебер М. Политика как призвание и профессия. Избранные произведения. М., Прогресс, 1990.
4. Гамбаров Ю.С. Политические партии в их прошлом и настоящем. // Личность. Культура. Общество. 2000. Т. II. Вып. 2.
5. Дюверже М. Политические партии. М., 200.
6. Заславский С.Е. Российская модель партийной системы. // Вестник Московского университета. Сер. 12, Социально-политические исследования. 1994. № 4.
7. Ian McAllister and Stephen White, "Political Parties and Democratic Consolidation in Post-communist Societies," *Party Politics*, 13 (March 2007).
8. Sartori G. Parties and Party Systems. A Framework for Analysis. New York, 1976.
9. Server Tanilli Devlet ve demokrasi. Anayasa hukukuna giriş. İstanbul, SEM YAYIN E.
10. Кола Д. Политическая социология. М., 2001.
11. Ленин В.И. Что делать. Полное собр. соч. т.7.
12. Маркс К., Энгельс Ф. Манифест Коммунистической Партии. Соч.
13. Марченко М.Н., Фарукшин М.Х. Буржуазные политические партии. М., 1987.
14. Михельс Р. Необходимость организации // Диалог.1990, №3.
15. Мейтус В., Мейтус В. Политическая партия: стратегия и управление. – Киев: Эльга, Ника-Центр, 2004.
16. Politologiya: ensiklopedik lüğət, Bakı,2008, “Günəş” nəşriyyatı,831 səh.

17. Поздняков Э.А. Философия политики. М., 1994.
18. Политологический словарь, М., "PUBUSHERS", 1993.

**უღვია ხაგვერდიევა
მრავალპარტიულობის პრობლემისადმი
თეორიულ-მეთოდოლოგიური მიდგომები
რეზიუმე**

სტატიაში მოცემულია პოლიტიკური პარტიის, როგორც პოლიტიკური სისტემის ერთ-ერთი ძირითადი ინსტიტუტის, ფენომენის კატეგორიული ანალიზი. მასში განხილულია მრავალპარტიულობის პრობლემისადმი თანამედროვე თეორიულ-მეთოდოლოგიური მიდგომები.

**Ulvia Khagverdieva
Theoretical and methodological approaches to the problems of multi-party system
Summary**

This article gives a categorical analysis of the phenomenon of the political party of one of the basic institutions of the political system. And it gives the opportunity to study the current political literature of theoretical and methodological approaches related to the disclosure of the essence of a multiparty system.

სამართალმცოდნეობა -
JURISPRUDENCE - ПРАВОВЕДЕНИЕ

Rafiq Tavakkul Makhmudov
(Azerbaijan)

ABOUT THE HISTORY OF LEGAL STATUS OF THE CASPIAN

The Caspian Sea is the world's largest enclosed water basin surrounded by the area of Russian Federation, Kazakhstan, Turkmenistan, Azerbaijan and Iran countries.

The length of north – south of Modern Caspian is approximately 1200 km, the average width is 320 km, and the length of coastline comprises 6.5 thousand km (including 800 km of the territory of Azerbaijan), its area is 370 000 km² (in 1929 it was 422 000 km²), and it is 28 m below the world ocean level.

In order to know the legal status of the Caspian Sea we should primarily remember the history.

Thus despite the fact that Modern Caspian Sea passed various stages of shaping the sharp changing of climate(the glaciations period and its melting process in Europe, Asia and North America), which occurred billion years ago ,had had great affect on its formation. On basis of hypothesis and interesting thoughts of travelers and scientists engaged in studying the ancient period of the Caspian Sea during its old century history it has had a lot of names. In some sources there are shown up to 40 names, in the other sources there are up to 100. These names were generally given in the honor of population settled on its coast, big tribal unions or cities, provinces and countries located on its coastal strip. From this point of view Caspian had different names (Khirkan, Abeskun, Khvalinsk, Khazar, Pontik, Kimmarik, Sarmat, Khorasan, Goy, White Sea, Baku, etc.) regarding mentioned above. Among these names there remained only Khazar and Caspi which gained historical as well as geographical rights.

Ancient Greek geographer and historian Hecataeus of Miletus (VI-V B.C.) was the first who mentioned Caspian calling it ocean bay and named it Girkan Sea. The Soviet historian L.A.Yelinski after analyzing geographic views of Hecataeus and his contemporaries comes to conclusion that all Greek travelers considered all the seas (besides the Mediterranean) including Caspian closed. However during the period of Herodotus there was found the connection of Red, Arabic Sea etc. with ocean. Evidently Herodotus was against transferring of using mechanical views to others about seas. Therefore he showed that Caspian had no connection with any other sea. In IV-V A.D. Caspian was bearing the nature of lake. At the same time there existed contrary theories. Ptolemy who lived in II century A.D. also confirmed the thoughts of Herodotus. When the troops of commander Alexander of Macedonia were located around Syr Darya (at that time the Caspian and Aral Seas were not separated) his companions in arms thought that Syr Darya was flowing into the Caspian Sea, and the river Don was flowing into the Sea of Azov and Caspian together with the Sea of Azov were joining each other. Even the great

philosopher Aristotle protected the idea that the Caspian is closed water basin. However it is complicated to say on what basis Aristotle concealed his knowledge about subterranean connection of the Caspian and the Black Seas. According to Flavius Arrian who lived in IV century A.D. even Alexander of Macedonia in order to put an end to different disputes concerning connection of the Caspian with north and east oceans he primarily charged with commander Patroclus to investigate this issue and later for examining its coasts he ordered to Heraklit to create marine in the South. But due to Alexander's death this issue for dropped back for 40 years. However it was implemented by his heirs Seleukos Nikator. Hereby, in 285-280 B.C. he ordered to sovereign of Girkan to travel along the coastline in order to learn the nature of the Caspian, I.e. whether it is linked to other seas and which of them exactly. Patroclus was a prominent statesman and scientist of that period. But after the journey he came to unusual result. Researcher Seyran Veliyev writes that Patroclus confined himself to mentioning just one fact that in the north the Caspian is linked to the North Ocean. Due to absence of this scientific work researcher cannot explain the reasons of such thoughts. But in scientific literature exist opposite thoughts about this issue. According to some scientists Patroclus confused the road which goes to bay of Lake of Karabogaz with the bay which flows into the ocean, the rest ones consider that he thought that the river Volga was the bay flowing into the ocean. And again L.A.Yelinski after analyzing mentions that Patroclus sailed only as far as the part of the Caspian Sea to Absheron peninsula, the rest part was the territory of the North Sea. Thus despite the fact that during several centuries people thought the Caspian to be the bay of ocean Ptolemy in II A.D. on the basis of old and new information expressed with confidence that the Caspian sea is the closed water basin. Surely this thought got its value several centuries later. There also appeared scientists who believed that the Caspian is the closed water basin in later centuries.

It is necessary to remember that the truth that the Caspian is the lake and closed water basin was proved only 2 thousand years later. It is impossible to compare the Caspian Sea with the Black, Baltic and other seas.

With the collapse of Soviet Union again aroused the issue of legal status of the Caspian as a result of creation in a region of new subjects of international relations, conflict of national interests and changing of forces. The issue cannot find final solution so far due to constructive approach of coastal states, and applying more to national interests rather than international law norms. One of the main causes preventing from solving this problem was the issue whether the Caspian bears the status of sea or lake. In terms of international law exactly this status had to determine the principles of division of the Caspian. The position of Azerbaijan in the issue of international-legal status and partition of the Caspian Sea, are based on the international legal norms and experience formed in the region. This position was defined by national interests of Azerbaijan as well as by geographical situation of the Caspian Sea. Azerbaijan was fighting hard for ensuring its national interests by demonstrating republic's successful oil strategy and its wise foreign policy. This should be considered as one of Azerbaijan's greatest achievements at the threshold of XIX century. During this period national leader Heydar Aliyev who ruled the Republic of Azerbaijan faced difficulties, he turned to be a worthy representative of our country in solving issues about the Caspian status as well as problems of previous years.

Generally, the first agreement concerning the Caspian was signed between Russia and Iran dated October 12, 1813 “Gulistan agreement” and the second one was in February 10, 1829 “Turkmenchay agreement”. And it is essential to note that, according to these agreements Iran and Russia realized their expansionist character by dividing Azerbaijan into two parts. According to Gulistan agreement on October 12, 1813 only Russia could keep the navy in the Caspian Sea. This agreement also created favorable conditions for Russian and Iran merchants, moreover Russian merchants were exempted from income taxes. Turkmenchay agreement which was signed on February 10, 1829 confirmed the items mentioned in Gulistan agreement (1, 577-579). On April 26, 1921 the USSR signed a contract with Gachar State which ruled Iran at that moment about their friendship and cooperation. The first article of this agreement declares that the previous agreements signed between Tsar Government and Iran and which violate the rights of Iranians lose its power. The equal rights were determined as the basis of contract between two states. This agreement gives great consideration to international security as well as navigation.

It should be noted that until 1921 the legal status of the Caspian Sea reflects itself with a little practice in Gulustan and Turkmenchay agreements signed between Russia and Iran.

According to 11 article of 1921 year, Iran had got the same rights to keep the ship at the Caspian Sea as Russia: “Both sides from the moment of reaching a settlement and signing the agreement get the equal rights to have free actions under their own flags.” This concerns all the navies and merchant ships. As regards of Russian and Iran security there are touched the articles 6 and 7. The 6 article confirms the rights of Russia to send its troops to Iran in case if third countries will attack Iran to turn it into place of illegal crossing of the frontier. And the 7 article claims to prevent third countries from approaching the Caspian Sea. It is said: “If the staff of Iranian navy consists of citizens of third countries with non-friendly views toward Russia, the Russia in this case will have the rights to remove the harmful elements shown by Iranian government”. According to the third article the island of Ashurada, province of Astarabad, Firuza village and other islands, and according to the 10 article the equipments of Anzali port are passed to Iran with compromise.

In order to develop the 14 article of the contract signed in 1921 USSR and Iran signed another agreement on October, 1 of 1927 which was about using of fish resources of the southern coast of the Caspian Sea. According to agreement two states decided to establish the fishing company which would have the right to use the Caspian part of Iran within 25 years. However, in 1953 when came the time of expiration of the agreement Iran did not show an interest in prolongation of a term of the contract and as a result the agreement lost its power.

According to the articles 14 and 15 of the agreement signed on August, 27 of 1935 USSR and Iran gained the right of free movement of vessels as well as the right of fishing in the zone of 10 miles of the basin of the Caspian Sea. However there was not defined the formal boundary. According to agreement the sea was called “USSR – Iran” Sea. Also in the article 14 it was noted that the ships of two countries do not have to consist of foreign citizens.

Moreover, the agreement signed on March, 25 of 1940 mostly confirms the orders of the contract signed in 1935. It was noted in paragraph 4 of article 12 that up to 10 miles

obtained the fishing rights under the flag of states. This contract as well as notes and letters sent to each other by two States note that the Caspian Sea became the point of interest of USSR and Iran. This agreement emphasizes the elements of previous contracts and contract signed in 1921 where was noted that the ships of both countries get the rights of free movements. The contract defined the limits of activities of foreigners working on the ports and on ships.

In 1964 between USSR and Iran was signed an agreement about regulation of air space. The agreement signed between two countries for regulation of air space defined the line above the water territory for “flight information region” by one straight line from end point (Astara – Hasanqulu) (2, 114).

The above mentioned contracts and agreements were regulating Iran’s activities in the Caspian Sea with Soviet Union till The USSR disintegrated. “The international legal regime of the Caspian Sea was not formed in spite of the emergence of a number of scientific investigations and the legal practice contract between Iran and Russia until 1921. Being the presence of existing legal relationships between Iran and Russia, The Caspian became a victim of the colonial policy and aggressive position. In this case, only one country (Russia) reinforced the right to possess the sea. According to the 1921 and 1940 agreements it is not clear that the parties agreed their positions to which existence of the water (sea or lake). As a practical point of view, the parties didn’t determine the legal status of the Caspian Sea but its closeness. In particular it should be emphasized that at that time the course of the contract was not aimed to determine the exact mode of the Caspian Sea. Probably, both of the countries had preferred the “sui generic” mode for the Caspian which is available for their military and political doctrines but incomprehensible to the third countries” (3).

It becomes clear from the essence of the Soviet-Russian agreements that there is no legal basis of applying of the regime of “common use” that offered by Iran today but before Iran and Russia, as well as before this the Caspian was not divided into equal parts between two countries that today Iran demands 20% of the division of equal part between its five littoral states. Whereas, in practice, according to the position of Azerbaijan and Kazakhstan, the division of the Caspian into national sectors is based on legal bases. According to the decision of the USSR DIXT was shown that Iran cannot pass to the north of the Astara-Hasangulu line without permission. This line is safe water border of the Soviet Union (4, 134).

In 1950s and 1960s The USSR took out oil on the banks of the fishing zone of the 10 miles. Moreover, Iran made unilateral activities on the coast of the Caspian which is near Iran and at the bottom of the sea and water basin. USSR extracted oil far from 10 miles fishing areas of the Baku shore in 1950’s and 1960’s. In addition Iran acted singularly in adjacent to coast of Iran of the Caspian Sea and in the depth of the sea and around the water. And it meant the guarantee of recognition of “Astara – Hasangulu” line by Iran side. Although the signing of agreement in 1964 about regulation of air space and the determining of the flying information region did not bear the idea of sharing of the Caspian Sea but, at that time, it proved the treaties about sea borders between USSR and Iran. Thus both states started to act in the areas given to them (4, 114). In addition in 1970’s USSR divided the Caspian Sea equally into economical territories in terms of equal distances between Azerbaijan, Kazakhstan, Turkmenistan and Russia. Then in this sharing list were

included some islands and it was taken as a basic in determining of the Caspian border. Moreover, including Russia none of the states from USSR and even Iran protest it (4, 109).

After collapsing of USSR the new Caspian Sea states recognized the sharing of 1970's by joining together. In the early 1990's the ministry of industry signed one protocol about the division of oil resources in the Caspian Sea with new states. Moscow divided the depth of the sea into national energy sectors and Russian Ministry of Energy signed some treaties about these sharing (4, 109).

It showed that the Caspian Sea was recognized as great lake. In 1991 USSR and Iran recognized Astarra - Hasangulu line as their borders. However Russia and Iran changed it to general utilizing project and refused the sector of sharing (4, 109).

So during the USSR period the Caspian Sea which never had any problem of borders since 1993 it had the problem of status. In 1994 the successful foreign policy of Azerbaijan after signing "the treaty of century" activated this status problem one more time. Although Moscow and Teheran announced protests to this treaty of century, both of these countries made efforts to take part in the investments which were contributed to sectors of Azerbaijan. However this was contradictory to their positions. Finally, in 1998 Moscow made a compromise in dividing the depth of the sea between Kazakhstan, Azerbaijan, likewise, Azerbaijan and Kazakhstan made a compromise for Moscow in utilizing the surface of water. Thus the problem of the status of the Caspian Sea between countries began to unravel.

Iran as one of the countries of Caspian littoral was against of division of the seabed. This country claimed along with solution of problem of the sea status and principle of general use of seabed in 1998, it required to divide the sea into equal 20% between 5 littoral countries. Iran's last suggestion i.e. the principle to get equal share from the sea meant to get 20% of share by each country. Surely, this proposal was not admitted by other littoral countries. Because in this case the borders of all countries will mix up.

Thus, nowadays Iran and Turkmenistan prevent from reaching solution in the issue of the Caspian's status. Moreover, Iran which could not join different economic projects protests by declaring: "Reducing to a common denominator, five Caspian littoral states should stop their economic activity on the sea and the USSR - Iran agreements signed in 1921 and 1940 should enter into force".

It must be noted that Azerbaijan, Turkmenistan and Kazakhstan are not forced to accept these agreements due to two reasons:

A) One of the sides (USSR) signed the contract legally did not exist any more

B) Newly-emerged Caspian states have the right to lose the force of all treaties, signed between USSR and Iran, as the result of the complete change of the situation, with the respect of the "Clean board doctrine" of the international law, in accordance with the condition of complete change of the situation (5, 668-669).

Taking into consideration all the mentioned above, it should be stressed that Caspian littoral states including Azerbaijan cannot rely on Russian and Iranian agreements aimed at disturbing economic activities of the Caspian States. If they, specially Iran supports the solution of the legal status problem of the Caspian sea, they should not sacrifice the international law principles to the colonization policies for the solution of this problem and should not ignore the imperative norms of the international law: state integrity of states,

border inviolability, sovereign right equality and non-interference in the internal issues of states for regulating their relations with the newly-emerged

It proves that, Russia does not have fixed position and if it gets offer of help in a big amount from western country it will change its position immediately. It is not worth of talking about the positions of other Caspian diminutive littoral states. Thus, the meeting of the Caspian littoral States in Tehran based on security issues from the agreement will remain only on the paper.

The position of Azerbaijan on this issue is that, Azerbaijan is in favour of the internationally accepted principle of international-legal central line and partition of the Caspian Sea into the national sectors on this base and declares that, each state has the exceptional sovereignty on its national sector.

Thus, in order to determine the legal status of the Caspian sea littoral States can come to terms by following the principles of International law, and for this the states while carrying out their policy should have real approach to solution of the problem.

Literature:

1. Ziya Bunyadov. Azerbaijan History. Azerbaijan State Publishing House. Baku, 1994.
2. Seljuq Cholaq oqlu, "Problem of International Law on the Status of the Caspian". Ankara University the Faculty of Political Sciences. Ocak-Aralık, 1998, N1-4.
3. R.F. Mammadov. The history of developing of problem of the Caspian Sea status. Azerbaijan. Jan. 07, 2001.
4. Sanan Samandar Hasanov. "Status of the Caspian Sea, the issue of the relations between States". Baku-Science, 2002.
5. Principles of Public International Law. By Ian Brownlie. (Fourth Edition) Oxford: Clarendon Press. 1990.

რაფიგ ტავაკულ მახმუდოვი
კასპიის ზღვის სამართლებრივი სტატუსის ისტორიისათვის
რეზიუმე

კასპიის ზღვა მსოფლიოში ყველაზე დიდი წყლის აუზია, რომელიც გარშემორტყმულია რუსეთის ფედერაციით, ყაზახეთით, თურქმენეთით, აზერბაიჯანით და ირანით.

სტატიაში აღნიშნულია – ის, რომ კასპიის ზღვა არის ტბა და მან დაფარა წყლის აუზი, დამტკიცდა მხოლოდ ორი ათასი წლის წინათ. არ შეიძლება კასპიის ზღვის შედარება შავ, ბალტიის და სხვა ზღვებთან.

სტატიაში საუბარია კასპიის ზღვის სამართლებრივი სტატუსის ისტორიაზე.

Рафиг Тавакил Махмудов
Об истории правового статуса Каспийского моря
Резюме

Каспийское море - самый большой в мире водный бассейн, окруженный Российской Федерацией, Казахстаном, Туркменией, Азербайджаном и Ираном.

В статье отмечается, что Каспийское море является озером и закрыло водный бассейн. Это было доказано только 2 тысячи лет спустя. Невозможно сравнить Каспийское море с Черным, Балтийским и другими морями.

Автор приходит к выводу о том, что Каспийское море было признано большим озером, и решение о правовом статусе государств побережья Каспийского моря может быть достигнуто следующим принципом Международного права, но для этого у государств должен быть реальный подход к решению проблемы.

ეკონომიკა და ტურიზმი - ECONOMICS AND TOURISM - ЭКОНОМИКА И ТУРИЗМ

მაია ჭანია
(საქართველო)

ეკონომიკური ბარდაქმნები, სახელმწიფო პოლიტიკა და ეკონომიკური ზრდა

სახელმწიფოების ეკონომიკური ზრდის ტემპები ერთმანეთისგან მნიშვნელოვნად განსხვავდება. აღმოსავლეთ აზიის ზოგიერთ ქვეყანაში, კერძოდ, სინგაპურში, სამხრეთ კორეასა და ტაივანში, საშუალო შემოსავალი ბოლო ათწლეულების განმავლობაში ყოველწლიურად 7%-ით იზრდებოდა (1, 522). ზრდის ასეთი ტემპის შემთხვევაში შემოსავალი ყოველ ათ წელიწადში ერთხელ ორმაგდება. ამ უღარიბესმა ქვეყნებმა დროის ძალიან მცირე მონაკვეთში მოიპოვეს საპატიო ადგილი მსოფლოს წამყვან სახელმწიფოებს შორის. თუმცა, მათგან განსხვავებით, აზიის, აფრიკის და ლათინური ამერიკის მრავალ ქვეყანაში საშუალო შემოსავალი წლების განმავლობაში არ შეცვლილა.

საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მონაცემებით, 2008 წელს, ერთ სულ მონახლეზე გაანგარიშებით, მთლიანმა შიდა პროდუქტმა ამერიკის შეერთებულ შტატებში შეადგინა 47348, იაპონიაში – 38520, მექსიკაში – 9785, რუსეთში – 11806, სომხეთში კი – 2626 აშშ (4).

საშუალო შემოსავლის ძალზე საინტერესო სტატისტიკური მონაცემებია დიდი ბრიტანეთის შესახებ. 1870 წელს დიდი ბრიტანეთი მსოფლიოში უმდიდრესი ქვეყანა იყო, რომლის საშუალო შემოსავალი 20%-ით აღემატებოდა აშშ-ის საშუალო შემოსავალს და ორჯერ მეტი იყო კანადის საშუალო შემოსავალზე. დღეს კი დიდი ბრიტანეთის საშუალო შემოსავალი ნაკლებია თავისი ყოფილი ორი კოლონიის საშუალო შემოსავალზე. ყოველივე ზემოთქმული ნიშნავს, რომ მსოფლიოს უმდიდრეს ქვეყნებსაც კი არა აქვთ იმის გარანტია, რომ მშვიდად იყვნენ და იყვნენ ყველაზე წარმატებული ქვეყნები.

ეს მონაცემები ძალზე საყურადღებოა ჩვენი ქვეყნისათვის, რომელიც აგერ უკვე თითქმის 20 წელია იბრძვის უკეთესი მომავლისთვის, თუმცა, ვერ მიაღწია ეკონომიკის განვითარების სათანადო დონეს. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით, საქართველოში 2008 წელს მშპ-მა მოსახლეობის ერთ სულზე საბაზრო ფასებით შეადგინა 2850,9 ლარი, ხოლო მუდმივი 2003 წლის ფასებით – 2257, 6 ლარი. 2009 წლის მონაცემებით, ერთ სულ მოსახლეზე გაანგარიშებით, მშპ-მა ნომინალურ ფასებში შეადგინა 2450 აშშ დოლარი, ანუ 4092, 9 ლარი.

დღეისათვის დადგენილია და ეჭვს არ იწვევს ის, რომ ეკონომიკური ზრდის ტემპები ტოლია დაგროვების ნორმა (ინვესტიციების წილი მთლიან შიდა პროდუქტში) გამრავლებული კაპიტალის ზღვრულ მწარმოებლურობაზე. აღნიშნული მოკლედ შეიძლება დახასიათდეს, როგორც დაგროვების ეფექტიანობა.

დაგროვების ნორმის ზრდას უცილობლად თან ახლავს მისი ეფექტიანობის დაცემა, მაგრამ ეს უფრო რთული საკითხია და ვიდრე მას შევეხებოდეთ, ვნახოთ, რატომ არის აუცილებელი დაგროვება.

თუ წარმოება არსებული ფონდების (შენობა, მანქანა-დანადგარები) და საწარმოს არსებული ორგანიზაციის პირობებში ახდენს კაპიტალის ინვესტირებას ნედლეულის და მუშახელის შესაძენად, მაშინ შედეგი იქნება, პირველ ეტაპზე მზარდი, ხოლო შემდგომ ეტაპზე – კლებადი უკუგება („კლებადი უკუგების კანონი“). ეს ფაქტი ცნობილია ნებისმიერი მეწარმისათვის. მას შეიძლება ეს გააზრებული არ ჰქონდეს, მაგრამ ის ქვეცნობიერად მაინც ემორჩილება ამ კანონის მოქმედებას. ამასთან, მეწარმემ იცის რა, ქვეცნობიერად, ამ კანონის მოქმედების შესახებ, იძულებულია, დღესვე იფიქროს იმ საწარმოო ძალების (მუშახელი, ფონდები) შესაქმნელად, რომელიც მზად იქნება მოხმარებისათვის მომავალში. ე.ი. პირველი, კანონი აიძულებს მას განახორციელოს ინვესტიცია კაპიტალში. ინვესტიცია კი, თავის მხრივ, დაგროვების პროპორციულია (აქ მხედველობის გარეშე ვტოვებთ იმ გარემოებას, რომ დაგროვება და ინვესტირება 100%-ით არ ემთხვევა ერთმანეთს).

მართალია, დაგროვების ნორმის ზრდას თან ახლავს კლებადი უკუგება, მაგრამ უკუგების კლებადობას არ შეუძლია მოახდინოს დადებითი ეფექტის ასპროცენტური ნიველირება, ამიტომ ქვეყნები, სადაც ინვესტიციების წილი მაღალია მთლიან შიდა პროდუქტში, ხასიათდება მაღალი ზრდის ტემპებით, ვიდრე ქვეყნები, სადაც ეს წილი ნაკლებია.

ბუნებრივია, ისმის კითხვა: როგორ შეიძლება შეიცვალოს მთლიანი შიდა პროდუქტის არსებული სტრუქტურა, თუ რა არის აუცილებელი ამისთვის, რისი გაკეთება შეუძლია ბაზარს დამოუკიდებლად და რისი არა? ეკონომიკურ ზრდაზე მოქმედი ფაქტორების კლასიფიკაცია შეიძლება დაიყოს ორ ჯგუფად: ა) ფაქტორები, რომლებიც ეკონომიკურ ზრდაზე ზემოქმედებენ დაგროვების ნორმის მეშვეობით (რაოდენობრივი მხარე) და ბ) ფაქტორები, რომლებიც ზემოქმედებას ახდენენ ინვესტიციების ეფექტიანობის მეშვეობით (თვისებრივი მხარე).

დავიწყოთ პირველი ფაქტორით. დაგროვების დაბალი ნორმა, პირველ რიგში, იწვევს კაპიტალდაბანდების შემცირებას და, შესაბამისად, ქვეყნის დაბალ კონკურენტუნარიანობას. საქართველო ამის ნათელი მაგალითია. დაბალი კაპიტალდაბანდებები სარკისებურად აისახება ქართული პროდუქციის დაბალ ხარისხზე და მის დაბალ კონკურენტუნარიანობაზე. გარდა ამისა, დაგროვების დაბალი დონის გამო, იმპორტი უფრო იაფი ხდება და ექსპორტი კი გაცილებით ძვირდება. შესაბამისად, იზრდება საგაჭრო ბალანსის უარყოფითი სალდო, რომელიც, თავის მხრივ, აისახება ქვეყნის საგადაამხდელო ბალანსში.

დაგროვების დაბალ ნორმას ძირითადად იწვევს პირადი და სახელმწიფო დანაზოგების დაბალი დონე. დაუბალანსებელი, ანუ დეფიციტური ბიუჯეტის შემთხვევაში, რაიმე სახელმწიფო დანაზოგებზე ლაპარაკი ზედმეტია. ასევე, თუ არ არსებობს პირადი დანაზოგების წახალისების სისტემა და სტაბილური საბანკო სექტორი, არც პირადი დანაზოგების სიდიდე იქნება შთამბეჭდავი. დაგროვების ნორმის ზრდა და, შესაბამისად, ეკონომიკური ზრდის სტიმულირება, მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული საბიუჯეტო შემოსავლებისა და ხარჯების სტრუქტურაზე და დეფიციტის ოდენობაზე. ფისკალური პოლიტიკა, ფულად-საკრედიტო პოლიტიკასთან ერთად, წარმოადგენს იმ მნიშვნელოვან ბერკეტს, რომლის პროფესიონალური გამოყენების შემთხვევაში, შესაძლებელია მნიშვნელოვანი ეფექტის მოხდენა დაგროვებაზე და ეკონომიკურ ზრდაზე. ბიუჯეტის შედგენისას, აუცილებელია პრიორიტეტების განსაზღვრა. აღნიშნული საყოველთაოდ აღიარებულია. სწორედ ამიტომ, განვითარებულ ქვეყნებში, აქცენტი კეთდება არა გადასახადის განაკვეთებზე, არამედ, საგადაამხდელო ბაზაზე და მის ზრდაზე. სამწუხაროდ, ჯერ არავის წარმოუდგენია რაიმე დასკვნა, რომელიც მეტნაკლებად დაასაბუთებს ამა თუ იმ გადასახადის განაკვეთის აუცილებლობას. აქ გათვალისწინებული უნდა იყოს

ის გარემოება, რომ ყოველ ქვეყანას გააჩნია საკუთარი ეკონომიკური წყობა. ამიტომ გადასახადების განაკვეთების შემცირება განვითარებული ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში სხვა ეფექტის მომტანი იქნება, ვიდრე ისეთ ქვეყანაში, როგორცაა საქართველო. კერძოდ, პირველ შემთხვევაში, ადგილი ექნება საბიუჯეტო შემოსავლების შემცირებას, მაგრამ მეორე შემთხვევაში, ასეთი შედეგი არ არის ფატალური გარდუვალობა. შესაძლებელია პირიქით მოხდეს, მოთხოვნის სტიმულირება, რომელიც ბიძგს მისცემს წარმოების გაფართოებას, დასაქმების მაღალ დონეს და საპროცენტო განაკვეთების ზრდას, რომელიც შექმნის სტიმულს უცხოური ინვესტიციებისათვის. ამ უკანასკნელის გარეშე კი საქართველოს ეკონომიკას გაუჭირდება კონკურენტუნარიანი პროდუქციის გამოშვება და სავაჭრო ბალანსის უარყოფითი საღდოს შემცირება. ის ფაქტი, რომ ბოლო წლებში საგრძნობლად გაიზარდა ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობა, საგადასახადო სისტემის ლიბერალიზაციის უშუალო შედეგიცაა. თუმცა ამ მიმართულებით არსებობს გარკვეული რეზერვებიც. ერთ-ერთი რეზერვი, რომლის გამოყენებითაც შეიძლება შეიცვალოს საგადასახადო ბაზა და შემოსავლების სტრუქტურა ბიუჯეტში, არის მინიმალური ხელფასის დონის მოწესრიგება. აღნიშნული კი პირდაპირ უკავშირდება ქვეყნის მმართველობის ხარჯების ოპტიმიზაციას.

მას მერე, რაც განვიხილეთ რაოდენობრივი მხარე (დაგროვების ნორმა და მასზე მოქმედი ფაქტორები), საჭიროა განვიხილოთ ინვესტიციების ეფექტიანობის საკითხი. რაზეა დამოკიდებული ინვესტიციების ეფექტიანობა? ეკონომისტის პასუხი იქნება – მრავალ ფაქტორზე. ჭკვიანი ეკონომისტი ამ ფაქტორებს დაყოფს ორ ჯგუფად: ა) ფაქტორები, რომლებიც გამომდინარეობენ ეფექტური ბაზრის არსებობიდან და ბ) ფაქტორები, რომლებიც უკავშირდებიან ეფექტურ ინსტიტუტებს.

საბედნიეროდ, დღეს ალბათ საკამათო არ არის, რომ ინვესტიციების ეფექტიანობის უზრუნველყოფა შეუძლებელია ლიბერალური ეკონომიკის ანუ საბაზრო ეკონომიკის გარეშე. ჩვენ ახლო წარსულიდან ძალიან კარგად გვახსოვს, რომ ცენტრალიზებულ ადმინისტრაციული (ე.წ. სოციალისტური) ეკონომიკის პირობებში, შიდა პროდუქტის სტრუქტურაში, მოხმარებაზე ძალიან მცირე ნაწილი იხარჯებოდა, ინვესტიციებზე კი მთელი შიდა პროდუქტის ნახევარზე მეტი. მაგრამ ქვეყანა მაინც დამშეული იყო, შედეგები- სავალალო. ასე, რომ ცენტრალიზებულ-ადმინისტრაციული ეკონომიკა არ წარმოადგენს ეფექტური დაგროვების გარანტს. ისტორიული გამოცდილებიდან გამომდინარე, ასეთი გარანტი მხოლოდ თავისუფალი ბაზარი და საბაზრო ეკონომიკა შეიძლება იყოს. ან ავიღოთ ნებისმიერი ორი ქვეყანა, სადაც ბაზრის თავისუფლება მეტნაკლებად ერთნაირია, მაგრამ ეკონომიკური ზრდა კი მეტად განსხვავებული, მაგალითად, ფილიპინები და სამხრეთი კორეა. 40 წლის წინათ ფილიპინები გაცილებით მაღალგანვითარებული ქვეყანა იყო, ვიდრე სამხრეთი კორეა, მაგრამ დღეს სრულიად საპირისპირო სურათი გვაქვს. მაშ, რა განასხვავებს საქართველოს ეკონომიკას რუსეთის, ბელორუსიის, ყირგიზეთის ან ესტონეთის ეკონომიკისაგან, ანდა სამხრეთ კორეის ეკონომიკას ფილიპინების ეკონომიკისაგან? საქმე იმაშია, რომ ეკონომიკური პროცესები ნებისმიერ ქვეყანაში მიმდინარეობს განსაზღვრული სამეურნეო წყობის შიგნით და ამ წყობის მეშვეობით. ერთი და იმავე ქვეყნის სამეურნეო წყობა, დროის განსაზღვრულ მონაკვეთში (ისტორიული ასპექტი) და განსაზღვრულ სივრცეში (გეოგრაფიული ასპექტი) განსხვავებულია. ამიტომ არ არსებობს ქვეყნები, რომელთა სამეურნეო წყობა აბსოლუტურად ერთმანეთის იდენტურია. სამეურნეო წყობა შეიძლება იყოს კარგი ან ცუდი, მაგრამ მის გარეშე მეურნეობრიობა შეუძლებელია. ყოველი ქვეყანა თვითონ ირჩევს საკუთარ სამეურნეო წყობას. ასეა ეს აშშ-ში და გერმანიაში და ა.შ. მაგრამ, მიუხედავად იმისა, რომ სამეურნეო წყობები, რომლის შიგნით მიმდინარეობს

ეკონომიკური პროცესები, თითოეულ ქვეყანაში განსხვავებულია, არსებობს ამ წყობის ე.წ. „წმინდა ფორმები“ (შემადგენელი ერთეულები), რომლებიც ერთსა და იმავე ისტორიულ მონაკვეთში უმრავლესი ქვეყნებისათვის მსგავსია, მაგალითად, კერძო საკუთრება, ხელშეკრულების თავისუფლება, კონკურენცია, ბაზრის ფორმები და ა.შ. ამრიგად, თუ აბსტრაგირებას მოვახდენთ ინდივიდუალური თავისებურებებიდან, მაშინ დაახლოებით ერთნაირ სურათს მივიღებთ. ყველა ზემოთ მოყვანილ ქვეყანაში, ეკონომიკური პროცესები გაცვლითი მეურნეობის, ანუ, როგორც ახლად მიღებული, საბაზრო ეკონომიკის პირობებში მიმდინარეობს.

ის, რაც ძირეულად განასხვავებს საქართველოს ეკონომიკას ესტონეთის ეკონომიკისაგან და ასევე, ფილიპინების ეკონომიკას სამხრეთ კორეის ეკონომიკისაგან, არის სამეურნეო წყობის ისეთი მახასიათებელი, როგორცაა სამეურნეო-სამართლებრივი გარემო. უფრო ზუსტი ვიქნებით ინსტიტუტების ეფექტურობა (უფრო სწორედ არაეფექტურობა).

ეკონომიკური გარდაქმნების საწყის ეტაპზე, ყველა დარწმუნებული იყო, რომ ცენტრალიზებულ-ადმინისტრაციული ეკონომიკის პირობებში არსებული დაგროვების მაღალი ნორმის ხვედრი წილის შემცირების კომპენსაცია უნდა მომხდარიყო ინვესტიციების ეფექტიანობის ხარჯზე, რისი გარანტიც უნდა ყოფილიყო თავისუფალი ბაზარი, მაგრამ პოსტსაბჭოთა ქვეყნების უმეტესობაში, და მათ შორის საქართველოში, ეს არ მოხდა, და არ მოხდა ზუსტად ინვესტიციების არაეფექტიანობის გამო და არა იმის გამო, რომ ქართველები ესტონელებზე უფრო ზარმაცნი არიან ან ესტონეთს განსაკუთრებული სტრატეგიული რესურსები გააჩნია.

სახელმწიფოს ფინანსური სისუსტე ასახვას ჰპოვებს ინსტიტუტების უსუსურობაში, რომელსაც თავის მხრივ მინიმუმამდე დაჰყავს დაგროვების ეფექტიანობა. უფრო მეტიც, რომ ავიღოთ ბელორუსია (ან, თუნდაც, თურქმენეთი), სადაც თავისუფალი ბაზარი და ლიბერალიზაცია საწყის ეტაპზეა, ძლიერი ინსტიტუტების წყალობით გაცილებით მეტ წარმატებებს აღწევს ეკონომიკაში, ვიდრე საქართველო, სადაც ბელორუსთან შედარებით ლიბერალური ეკონომიკა და პოლიტიკური წყობაა.

ის, რომ ეკონომიკური გარდაქმნები დემოკრატიული ინსტიტუტების პირობებში გაცილებით რთულია, ვიდრე ავტორიტარული რეჟიმების შემთხვევაში, ნათლად ჩანს ჩინეთის, ტაივანის და სამხრეთ კორეის მაგალითზე. რა თქმა უნდა, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ დემოკრატიის პირობებში ასეთი გარდაქმნების განხორციელება არ შეიძლება. უბრალოდ, დემოკრატიის პირობებში ვერცერთი მთავრობა ვერ განახორციელებს არაპოპულარულ ნაბიჯებს (ინსტიტუციონალური გარდაქმნების დროს კი, ეს აუცილებელია), თუ არ იქნება პრესისა და მასობრივი ინფორმაციის საშუალებების აქტიური მხარდაჭერა, რომ არაფერი ვთქვათ პოლიტიკური ძალების მხარდაჭერაზე.

თუ დავაკვირდებით ჩვენი დამოუკიდებლობის ცხრამეტ წლიან ისტორიას, ადვილი დასანახია, რომ საქართველომ 1994-1998 წწ.-ში წარმატებით განახორციელა ეკონომიკური გარდაქმნების პირველი ეტაპი: ეკონომიკის ლიბერალიზაცია და სტაბილიზაცია. მართლაც, ჰიპერინფლაციის შემდგომ გატარებულმა ღონისძიებებმა (ფართომასშტაბიანი პრივატიზაცია, ადეკვატური ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა, ფასების განთავისუფლება და ა.შ.) შესაძლებელი გახადა სტაბილიზაციის მიღწევა. აღნიშნულს, შემდგომ პერიოდში, უნდა მოჰყოლოდა ინსტიტუციონალური გარდაქმნები. ლიბერალიზაცია, სტაბილიზაცია და ინსტიტუციონალიზაცია მოგვცემდა საშუალებას დაგვესრულებინა ტრანსფორმაციის პერიოდი. სამწუხაროდ, ეს ასე არ მოხდა. შესაბამისად, ეკონომიკაში პირველ ეტაპზე მიღწეული შედეგები (ეკონომიკური ზრდა 1995-1998 წლის პირველ ნახევარში შთამბეჭდავი იყო – 10-13%) დარჩა შემდგომი ინსტიტუციონალური მხარდაჭერის გარეშე, რამაც თავისი შედე-

გი გამოიღო და ეკონომიკა 1998 წლის მეორე ნახევრიდან 2003 წლამდე პერიოდში ღრმა კრიზისში შევიდა. ვარდების რევოლუციის შემდეგ ეკონომიკური ზრდის მაღალი ტემპების მიღწევას მოჰყვა 2007-2008 წლების ცნობილი მოვლენები, რასაც თან დაერთო მსოფლიო კრიზისული მოვლენები. ამ მოვლენებმა დიდად შეუწყო ხელი ქვეყანაში კრიზისის გაღრმავებას და ფაქტი სახეზეა-2009 წელს, რეალური მშპ-ის ზრდამ 96,1 პროცენტი შეადგინა.

ასე რომ, დაზოგვისა და ინვესტირების ხელშეწყობა მთავრობის მიერ ეკონომიკური ზრდისა და გრძელვადიან პერიოდში ცხოვრების დონის ამაღლებისათვის ხელშეწყობის ერთ-ერთი გზაა.

აღსანიშნავია ისიც, რომ “საქსტატის” წინასწარი ინფორმაციით, 2011 წლის II კვარტალში ეკონომიკურმა ზრდამ 3,9 პროცენტი შეადგინა. აღნიშნული მაჩვენებელი I კვარტალში 5,9%-ს შეადგენდა.

ოფიციალური სტატისტიკით, ივნისში ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებელმა 4% შეადგინა, რაც მნიშვნელოვნად აღემატება წინა თვის მაჩვენებელს, თუმცა, ნაკლებია აპრილზე – მაისში ეკონომიკური ზრდა 1,7%-ით განისაზღვრა, ხოლო აპრილში – 6%-ით.

დამატებული ღირებულების გადასახადის გადამხდელ საწარმოთა ბრუნვა ივნისში გასული წლის ანალოგიურ თვესთან შედარებით 15,6%-ით გაიზარდა და 3,052 მლრდ ლარი შეადგინა. ივნისში წინა წლის შექვეყნებულ თვესთან შედარებით 23,3%-ით არის გაზრდილი ახლადრეგისტრირებულ საწარმოთა რაოდენობა და 4681 ერთეულს შეადგენს.

სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლებმა ივნისში 465 მლნ ლარი შეადგინა, ხოლო ხარჯებმა – 384,7 მლნ ლარი. როგორც შემოსავლები, ასევე ხარჯები მაისთან შედარებით შემცირებულია – მაისში ბიუჯეტმა 507,1 მლნ ლარის შემოსავალი მიიღო და 422,8 მლნ ლარის ხარჯი აანაზღაურა.

კერძო დანახარჯების წახალისებისა და ეკონომიკური ზრდის მაღალი ტემპების მისაღწევად მიზანშეწონილად მიგვაჩნია მთავრობამ გაატაროს შემდეგი ღონისძიებები:

1) შემოღებულ იქნას დეპოზიტების დაზღვევის სისტემა. ამ სისტემის ამოქმედების შემდეგ საერთოდ უნდა გაუქმდეს დღეს არსებული ანაბრების საშემოსავლო დაბეგურის ხუთ პროცენტის განაკვეთი.

2) მოხდეს რეინვესტირებაზე მიმართული თანხის მოგების გადასახადისაგან განთავისუფლება.

3) მოხდეს მოგებისა და საშემოსავლო გადასახადების ამოღების სფეროებში ადმინისტრირების გაუმჯობესება. (კადრების კვალიფიკაციის ამაღლება, ანტიკორუფციული ღონისძიებების გატარება, შესრულება).

4) ქვეყანაში ხელახლა უნდა გამოცხადდეს ფინანსური ამინდისტი, ხოლო შემდეგ ურჩ გადახდებზე და ჩრდილოვან ეკონომიკაში წარმოებულ საქონელზე (გაწეულ მომსახურებაზე) დაწესდეს უმკაცრესი კონტროლი და შესაბამისად დაწესდეს ახალი სამართლებრივი ნორმები.

5) გარკვეული კატეგორიის ინდივიდუალურ მეწარმეთათვის (შესაძლებელია მხოლოდ ბაზრებსა და ბაზრობებზე დასაქმებული მეწარმეებისთვის) შემოღებულ იქნას ფიქსირებული გადასახადი.

6) ქვეყნის ეკონომიკის ზოგიერთი დარგის, განსაკუთრებით ტრადიციული დარგების აღორძინებისა და წმინდა ექსპორტში მისი წვლილის გაზრდისათვის ამ დარგებში წარმოებულ პროდუქციაზე მიზანშეწონილია დაწესდეს დაბალი საგადასახადო განაკვეთები, ხოლო უცხოეთიდან იმპორტირებულ პროდუქციაზე მაღალი საბაჟო განაკვეთები.

7) იმის გათვალისწინებით, რომ განათლებას – ადამიანური კაპიტალის ინვესტირებას – ქვეყნის გრძელვადიანი ეკონომიკური წარმატებისათვის ისეთივე მნიშვნელობა აქვს, როგორც ფიზიკური კაპიტალის ინვესტირებას, ამ სფეროს დაფინანსების მოცულობის ზრდას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება. როგორმე უნდა შევამციროთ უცხოეთში ქართული ინტელექტის გადინების პროცესი. ინტელექტის გადადინება ქვეყანაში დარჩენილ ადამიანებს უფრო მეტ სიღარიბეში ტოვებს, ვიდრე წინააღმდეგ შემთხვევაში იქნებოდნენ. საჭიროა უცხოეთში სასწავლებლად წასული ახალგაზრდებისათვის თავიანთ ქვეყანაში ნორმალური სამუშაო ადგილების შეთავაზება, რათა ისინი დაუბრუნდნენ თავიანთ ოჯახებს და ხელი შეუწყონ ქვეყნის ეკონომიკის ზრდას..

8) სახელმწიფო ვალდებულია დიდი ყურადღება მიაქციოს მეცნიერების, ახალი ტექნოლოგიების, მეცნიერული კვლევების განვითარებას. ასევე, უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება საპატენტო სისტემის განვითარებას.

ლიტერატურა:

1. მენქიუ გ., ეკონომიკის პრინციპები, „დიოგენე“, თბ., 2008.
2. ჩიქავა ლ., თავისუფალი ვაჭრობა თუ ეკონომიკური პროტექციონიზმი? ჟურნალი „ახალი ეკონომისტი“, 2009, №4.
3. ჯანჯღავა ჯ., ეკონომიკური ზრდა – ეკონომიკური პოლიტიკის უმთავრესი პრიორიტეტი, ჟურნალი „სოციალური ეკონომიკა“, 2007, №3.
4. www.geostat.ge
5. www.wikipedia.org

Maia Chania

Economic Transformations, State Policy And Economic Growth Summary

Economic lifestyle globalization, regionalization and the intensification of the foreign economic relations became the one of the most important factors for the economical development of the any country. Moreover, the influencing factors classification on the economical growth can be divided into two groups A) Factors, which are influencing on the economical growth by the accumulation standard (numeral side) and B) Factors, which are influencing by the investments effectiveness (quantitative side). In these conditions regulation of the domestic and foreign balance of the national economic, investments, accumulation and tax balance becomes the main objective of the macro economical policy of the State.

Майя Чания

Экономические перестройки, государственная политика и экономический рост Резюме

Глобализация, регионализация, интенсификация внешнеэкономической деятельности стали главнейшей проблемой для развития любого государства. Факторы, которые воздействуют на экономический рост, классифицируются в двух категориях: а) факторы, которые воздействуют на экономический рост через норму накопления (количественная сторона) и б) факторы, которые воздействуют путем эффективности инвестиций.

გიორგი რუსიაშვილი, ნინო ქეცბაია
(საქართველო)

ტურიზმის განვითარების უმჯობესი ღონისძიება
საქართველოსა და აფხაზეთში
(აფხაზეთის დამოუკიდებლობის რუსეთის ფედერაციის
მიერ აღიარების შემდეგ)

როგორც ცნობილია, საქართველოს ეკონომიკური პოლიტიკის გაუმჯობესებულ პრიორიტეტს წარმოადგენს ქვეყანაში ტურიზმის განვითარება. ქვეყანაში ტურიზმის განვითარებას აქვს კარგად ცნობილი უპირატესობები: 1) საზღვაო-საკურორტო დასვენების ინფრასტრუქტურა და ტრადიცია; 2) სამთო და სათხილამურო დასვენების ინფრასტრუქტურა და ტრადიცია; 3) საქართველო აღიარებულია ღვინის სამშობლოდ; 4) საქართველოს აქვს მდიდარი ტრადიცია (ცეკვა-სიმღერა და ორიგინალური კულტურა); 5) საქართველოს სამხარეო აღიარებულია მსოფლიოში; 6) საქართველო წარმოადგენს ყველაზე შორეულ ქრისტიანულ ქვეყანას აღმოსავლეთში და გააჩნია მრავალი კულტურული მემკვიდრეობის ისტორიული ძეგლი; 7) საქართველო იმყოფება ევროპის და აზიის შესაყარზე და ამდენად საუკეთესოდ წარმოაჩენს კულტურათა დიალოგის და ინტეგრაციის ნიმუშს; 8) საუკეთესო თერმალური და სასმელ-გამაჯანსაღებელი წყლები; 9) საქართველოს აქვს განუმეორებელი ფლორა და ფაუნა თავისი რეკრეაციული ზონებით, ნაკრძალებით და ეროვნული პარკებით; 10) და სხვა¹.

90-იანი წლების დასაწყისში, როდესაც ქართული ეკონომიკური აზრი „ბჭობდა“ იმ პრიორიტეტებზე, რომელიც საჭირო იყო საერთაშორისო წყაროებით დაფინანსებული 70%-იანი ეკონომიკური დაცემის შეჩერებისათვის, ჰიპერინფლაციის მოთხოვნისა თუ რაიმე სახის ზრდის ეკონომიკური პარამეტრების მიღწევისათვის, პირველ ადგილზე გამოვიდა პოლიტიკური სტაბილიზაციის აუცილებლობა, როგორც ქვეყანაში გამეფებული კრიმინალის, სამოქალაქო ომებისა და რუსეთთან აფხაზეთისა თუ სამაჩაბლოში მიმდინარე ღია საომარი კონფლიქტების ფონზე. ამ ფაქტორის მიღწევის გარეშე ჩათვლილი იყო, რომ ქვეყანაში ეკონომიკური სტაბილიზაცია შეუძლებელია.

---

¹ იყო სხვადასხვა სახის რეკომენდაცია უცხოელი ექსპერტების მიერ, რომ ყველაზე საუკეთესო გზა საქართველოს წარმონიშნავს გლობალურ ტურისტულ ბაზარზე ტურისტულ ქვეყნად არის სტუმრებისათვის არა მარტო სტანდარტული რელიგიურ-ტრადიციული პირობების (ეკლესიამონასტრების და ისტორიული ნანგრევების მონახულებით), რაც საქართველოს ერთგვარ „აუცილებელ ატრიბუტად“ იქცა ამ ბიზნესში, ისეთი ნოვატორული დასვენების იდეების შეთავაზებაც, როგორცაა, მაგალითად, გართობა (სათამაშო ბიზნესის განვითარების საფუძველზე). სწორედ ამ კუთხით არის ნიშანდობლივი საქართველოში კანაბისის მოხმარების დეკრიმინალიზაციის ლეგალიზაციის მოძრაობა, განსაკუთრებით ბათუმსა და აჭარაში, რაც გათვლილია ქვეყნის შემოსავლების ზრდის და ტურისტების მოზიდვის ერთ-ერთ ხელისშემწეობ ფაქტორად მის გადაქცევაზე (თუმცა ამ დროს აუცილებლად დასათვლელია, ასევე ის სოციალური დანახარჯი, რეაბილიტაცია-მკურნალობის ჩათვლით, რაც ხელმისაწვდომი უნდა იყოს ყველა ლეგალური მომხმარებლისათვის). ასეთი ხერხები კარგად არის აპრობირებული სხვადასხვა ქვეყანაში, მაგალითად, თურქეთში და ევროპტემ გაითქვეს სახელი ALL INCLUSIVE-ის ფორმატის დანერგვით, რომელშიც შედის განუსაზღვრელად უფასო სასმელი და საკვები, რაც ასე იზიდავს რუსულენოვან დამსვენებელთა კონტინენტს, ტაილანდში და კუბაში სახელი გაითქვეს სექს-ტურიზმის განვითარებით (თუმცა, ორივე ქვეყანამ ამას მიადწია განსხვავებული სემანტიკით: კუბაში ძირითადად ამჯობინებენ დასვენებას სუსტი სქესის წარმომადგენლები, იმ დროს როდესაც ტაილანდს უფრო ეტანებიან ძლიერი სქესის წარმომადგენლები).

ცნობილია, რომ ტურიზმის განვითარებას უნდა არა მარტო ინფრასტრუქტურა და დამხმარე მომიჯნავე და დაკავშირებული ეკონომიკის სექტორები, მაგალითად, ძლიერი სოფლის მეურნეობა, რომელიც ელემენტარულად გამოკვებას ჩამოსულ სტუმრებს, გზები (ადგილებამდე მისასვლელის უზრუნველსაყოფად) და ასევე ისიც ცნობილია, რომ თვითონ ტურიზმის განვითარება უზრუნველყოფს ეკონომიკის სხვა დარგების განვითარებას და დამატებითი სამუშაო ადგილების შექმნას, ეკონომიკურ თეორიასა და პრაქტიკაში აღიარებული თანაფარდობით 1:10-თან (ანუ ერთი დასაქმებული ტურიზმის სექტორში ხელს უწყობს დამატებით დაახლოებით ათი ადამიანის დასაქმებას ეკონომიკის სხვა სექტორებში: სოფლის მეურნეობა, ტრანსპორტი და ლოჯისტიკა, კომუნიკაცია, სარესტორნო და სასტუმრო ბიზნესი, ვაჭრობა და სხვა).

აღსანიშნავია, რომ ზოგადი თეორიული პოსტულატისა და საუკეთესო პრაქტიკული გამოცდილების აპრობაციის სიმწირის ფონზე საქართველოს სინამდვილეში¹, მაინც იღვმება ნაბიჯები ტურიზმში საგადასახადო წნეხის შემცირების კუთხით, რამაც საბოლოოდ უნდა გამოიწვიოს ტურისტული პროდუქტის გაიაფება, რადგან მძლავრი გლობალური კონკურენციის ფონზე ამ სექტორში საქართველოს ტურისტული ბრენდით შეთავაზებული პროდუქტის სიიაფის გარეშე წარმოუდგენელია ოცნებაც კი ტურისტული ნაკადის მოზღვაგებაზე.²

¹ ტურიზმი, როგორც ექსპორტის სფერო საერთოდ განთავისუფლებული უნდა იყოს დღე-ის გადასახადისგან და ის ფინანსური დატვირთვა, რაც ტურიზმმა შეიძლება მოიტანოს სახელმწიფო ბიუჯეტში უნდა იყოს ჩანაცვლებული ეკონომიკურ ზრდაზე ორიენტირებული და დამატებითი სამუშაო ადგილების შექმნის პრიორიტეტით. ზოგადად თუ ქვეყანას უდგება პრიორიტეტების არჩევის დილემა ბიუჯეტის ზრდასა (შემოსავლის გადანაწილება - მეორადი განაწილების მიზნით) და მოსახლეობის დასაქმებას შორის (შემოსავლის ზრდის შედეგად შემოსავლის პირდაპირი განაწილების ოპტიმალური დონის მიღწევა ქვეყანაში), რადგან პირველი გათვლილია საბოლოო ჯამში „ღარიბი“ მოსახლეობის სუბსიდირება-დაფინანსებაზე, პრიორიტეტი უნდა მიენიჭოს მეორეს, რომელიც ორიენტირებულ იქნება თვითშეძლებული მოსახლეობის მხარდაჭერაზე, რომელიც იმდენ შემოსავალს შოულობს, რომ მოსახლეობის ფართო ფენები სულ უფრო ნაკლებ ხდებიან დამოკიდებული სახელმწიფო აპარატზე. როგორც აღნიშნულია, თუმცა ეს მიდგომა არ არის საბოლოო ჯამში აღიარებული საქართველოს სინამდვილეში, მაინც გვხვდება გარკვეული ცდები გადასახადების დაბრუნების კუთხით საქართველოდან გასვლის ანუ საზღვრის გადაკვეთისას. ჩვენ მიერ შემოთავაზებული მიდგომის ფარგლებში კი უცხოელი ტურისტის იდენტიფიკაცია ამ შემთხვევაში შესაძლებელია განხორციელდეს საპასპორტო მონაცემების საფუძველზე ანუ დღე-განათავისუფლებულად (არგადამხდელად) ამა თუ იმ ობიექტში (სასტუმრო, რესტორანი, სავაჭრო კომპლექსი და სხვა) უნდა ჩაითვალოს ნებისმიერი უცხოელი მოქალაქე, საზღვარგარეთის პასპორტის ფლობის საფუძველზე, საქართველოს ტერიტორიაზე. აღნიშნული, თუმცა, რა თქმა უნდა, შეამცირებს მიღებულ დამატებული ღირებულების გადასახადებს, მაგრამ ამასთანავე გაზრდის ქვეყანაში ტურისტთა რიცხვს, ბრუნვას და გაუმჯობესებს ყველა სხვა მომიჯნავე ფაქტორს პროდუქციის გაიაფების საფუძველზე და ქვეყანას მისცემს ყველა იმ სარგებელს, რაც ტურისტული ბიზნესის განვითარებითა და მის შემდგომი ბუმით მიიღწევა. აქედან გამომდინარე, კიდევ ერთხელ აღსანიშნავია, რომ კვლევის მიზნებიდან გამომდინარე, მასობრივი უცხოელ დამსვენებელ-ტურისტზე ორიენტირებული იაფი და ხარისხიანი ტურიზმის სეგმენტი მიგაჩნია ტურიზმის იმ ფორმად, რომელიც წარმოადგენს ჩვენი კვლევის ობიექტს და რომელსაც ესაჭიროება განვითარება-მხარდაჭერა, რა თქმა უნდა, სხვა დამხმარე ფაქტორების გაუმჯობესების ფონზე.

² თუმცა, აქ გვხვდება განსხვავებული შეხედულებებიც. კერძოდ გერმანიაში საქართველოს ელჩის, ქალბატონ გაბრიელა ფონ ჰაბსბურგის აზრით საქართველო ძნელად თუ გახდება მასობრივ ტურისტზე ორიენტირებულ ქვეყანა სიიაფის ხარჯზე და ამის საპირისპიროდ უნდა შეთავაზებულ იქნეს ე.წ. VI - ტურები უცხოელ ტურისტებზე და შესაბამისად შემუშავდეს ამ პროდუქტის სათანადო VIP-პროგრამები, ტურისტების VIP-სეგმენტზე გასვლის მიზნით. მაგრამ, ჩვენი აზრით, ეს მიდგომა უფრო ეგზოტიკურ ნაირსახეობას წარმოადგენს და მის პრაქტიკულ რეალიზაციას ქვეყნის ტურისტული პროდუქტის გაიაფების გარეშე რეალური პერსპექტივა არ გააჩნია, რადგან ის დამატებული ღირებულება, რომელიც ბაუ-მანის (BOWMAN) მატრიცის თანახმად შეთავაზებული იქნება ამ შემთხვევაში კლიენტურაზე, ყოველთვის ნაკლები აღმოჩნდება მოთხოვნილ ფასთან მიმართებაში, რისი მიზეზიც ქვეყნის არაკონკურენტუნარიანობა იქნება ღია ტურისტულ მასობრივ ბაზარზე.

ამ კუთხით საინტერესოა ზოგადად ტურიზმთან დაკავშირებული მეცნიერული ხედვა. ტურიზმის მიკუთვნებას ექსპორტზე ის მნიშვნელობაც აქვს, რომ იგი წარმოადგენს უცხოური (მყარი) ვალუტის შემოდინების პირდაპირ რეალურ წყაროს ეკონომიკაში. თუმცა დღესდღეობით მარკეტინგში აღიარებული პორტერის „ეროვნული მარგალიტის“ მოდელის თანახმად შეუძლებელია პროდუქტზე (და მათ შორის ტურიზმზე) საექსპორტო პოტენციალის მიღწევა (მაღალი ხარისხის ხარჯზე) თუ ამავე პროდუქტზე არ არსებობს მოთხოვნა ადგილზე. ანუ სანამ ადგილობრივი მოქალაქე არ ამჯობინებს დასვენებას სხვა ქვეყანაში საქართველოში დასვენებას, მანამდე ძნელი იქნება უცხოური ტურისტული ნაკადების რეალური პროგნოზირება .

აქ ნიშანდობლივია განვიხილოთ პორტერის „ეროვნული მარგალიტის“ მოდელი, რომელიც განსაკუთრებულ როლს ქვეყნის ამა თუ იმ სექტორის საექსპორტო პოტენციალის განვითარებისათვის სწორედ შიდა ბაზარს და მასში მოქმედ ამა თუ იმ ძალას ანიჭებს.

ამ ჩარჩო-მოდელს გააჩნია 4 ძირითადი კომპონენტი:

- წარმოების ფაქტორები
- მოთხოვნა
- კონკურენცია
- დაკავშირებული და მომიჯნავე ბიზნეს-სფეროები

წარმოების ფაქტორები

წარმოების ფაქტორების კატეგორიზაცია შეიძლება მოხდეს ორი ფორმით:

- ადგილობრივი რესურსები
- სპეციალიზებული რესურსები

ჰოლივუდის მაგალითი მიუთითებს ე.წ. „ადგილობრივ რესურსებზე“ იმ თვალსაზრისით, რომ ადგილი აქვს მაღალი პროფესიული უნარ-ჩვევების პერსონალის კონცენტრაციას ერთ ადგილას, განსხვავებული სკოლების ჩამოყალიბების ჩათვლით. იაპონიის მაგალითი, რომელიც განიცდის ბუნებრივი რესურსების ნაკლებობას, მიუთითებს მაღალი სპეციალიზაციის დონეზე თავის ეკონომიკაში, რაც გულისხმობს ნულოვანი დონის საწარმოო დეფექტის მიღწევას წარმოების პროცესში და ასევე შემცველი პროდუქციის ინოვაციას (მაგ. ალტერნატიული ენერჯის წყაროები).

დაკავშირებული და მომიჯნავე ბიზნეს-სფეროები

ეს ფაქტორი ნიშანდობლივია ორი გარემოების გამო: 1) მომიჯნავე ბიზნესების განვითარების მაგალითია სოფლის მეურნეობის სექტორის განვითარება ტურიზმის სფეროს განვითარების შედეგად; 2) დაკავშირებული ბიზნეს-სფეროების განვითარების მაგალითია „სილიკონის ველი“ აშშ-ში, სადაც კონცენტრირებულია ინფორმაციული ტექნოლოგიების წარმოების უმრავლესობა და ადგილი აქვს ე.წ. „კლასტერების“ წარმოქმნას. ორივე ეს ფაქტორი მნიშვნელოვანია ეკონომიკური ზრდის მისაღწევად.

მოთხოვნა

მოთხოვნა ადგილობრივ ბაზარზე წარმოადგენს იმ მამოძრავებელ ძალას,

რომელსაც შემდეგ მიეძღვნება ამ თუ იმ სექტორის განვითარება ამ ქვეყანაში¹. სწორედ ეს წარმოადგენს ეკონომიკური ზრდის, ინოვაციის და ხარისხის გაუმჯობესების უშუალო ბერკეტს. ძლიერი ადგილობრივი ბაზრები განაპირობებს ფირმების გამსხვილებას და ექსპანსიას. ამის მაგალითს წარმოადგენს გერმანიის საავტომობილო მრეწველობის ნიმუში, რომელიც ამავე დროს წარმოადგენს გლობალური თვალსაზრისით პრემიუმ კლასის ავტომობილების წარმოების მაგალითს (Mercedes, BMW, Porsche). გერმანული წარმოების მანქანები დომინირებს მსოფლიო ბაზარზე, როდესაც საქმე ეხება მაღალი კლასის ავტომობილებს. თუმცა, როდესაც საქმე ეხება უფრო იაფ, ადგილობრივი ბაზრისათვის განკუთვნილ ავტომობილებს, აქ ჩვენ ვხედავთ, რომ ასეთი ბიზნეს-სეგმენტები ჩამოუვარდება სხვა ქვეყნების წარმოებებს საკუთარ ბაზარზე დაბალი მოთხოვნის გამო. ეს ასევე უკავშირდება იმ გარემოებას, რომ გერმანული ბაზარი თავისი სპეციფიკით ისტორიულად ორიენტირებული იყო უფრო მაღალ საინჟინრო პროდუქტზე, რასაც ხელს უწყობს გერმანიაში არსებული მაღალი დონის საგზაო ინფრასტრუქტურაც, რომელიც გათვლილია მაღალი ხარისხის მანქანებზე.

კონკურენცია

ქვეყნის ამ თუ იმ ბიზნეს-სეგმენტში ოპერირება უკავშირდება ამ თუ იმ სექტორში ფირმების სტრუქტურას და მათ მიერ გატარებულ სტრატეგიებს. კონკურენცია თამაშობს წამყვან როლს ინოვაციის ხელშეწყობასა და კონკურენციული უპირატესობის უფრო მაღალ დონეზე აყვანაში. იმის გამო, რომ შიდა კონკურენცია უფრო პირდაპირია და შესაბამისად უფრო დიდი ზეგავლენის მქონე, ვიდრე სხვა ფაქტორები (გარე კონკურენცია), ის სტიმული, რომელსაც ეს ფაქტორი იწვევს მაღალია, როგორც ინოვაციის, ისე ეფექტიანობის ხელის შეწყობისას. ამის მაგალითს წარმოადგენს იაპონური საავტომობილო ინდუსტრია, რომელშიც 8 მსხვილი ბრენდის არსებობა (Honda, Toyota, Suzuki, Isuzu, Nissan, Mazda, Mitsubishi, Subaru) უზრუნველყოფს ძალიან მძაფრ კონკურენციას შიდა ბაზარზე და ამით აძლევს შესაძლებლობას ამ ფირმებს თავისუფლად მიიღონ მონაწილეობა საერთაშორისო კონკურენციაში და შთამბეჭდავ წარმატებასაც მიაღწიონ.

ამრიგად, ეს ოთხივე პირობა (შიდა მოთხოვნა, შიდა კონკურენცია, შიდა წარმოების ფაქტორები (ორივე, როგორც უნიკალური რესურსები, ისე უნიკალური სპეციალიზაცია), შიდა მომიჯნავე ბიზნეს-სფეროების არსებობა) ხელს უწყობს ქვეყნის კონკურენტულობის ზრდას (იხ. ცხრილი).

	ქვეყანაში არსებული წარმოების ფაქტორები	
მოთხოვნა შიდა ბაზარზე	+	დაკავშირებული მომიჯნავე ბიზნეს-სფეროები
	კონკურენცია შიდა ბაზარზე	

¹ სწორედ ამას ესადაგება წარმატებული საექსპორტო ქვეყნების მაგალითი, როდესაც ექსპორტი მიიღწევა ჯერ იმავე პროდუქტით ადგილობრივი ბაზრის გაჯერების ხარჯზე. ანუ ექსპორტი მხოლოდ იმ მიზნით, რომ ამა თუ იმ საქონელსა თუ პროდუქტსაზე, რომლის წარმოებაც შეუძლია ამა თუ იმ ქვეყნის ეკონომიკას, მხოლოდ იმიტომ, რომ მასზე არ მოიპოვება მოთხოვნა შიდა ბაზარზე განწირულია კრახისათვის (ანალოგიაა ტურიზმის საექსპორტო პროდუქტად გადაქცევის სტრატეგია საქართველოში; შესაბამისად სანამ ქართველი დამსვენელი არ არჩევს საზღვარგარეთის კურორტებზე ქვეყნის შიგნით კურორტებზე დასვენებას, მანამდე ასეთი მცდელობა ჩაითვლება სამეცნიერო თვალსაზრისით ფუჭად, თუმცა, როგორც აღნიშნულია, ტურიზმს სხვა შემზღვეველი ფაქტორებიც გააჩნია).

სახელმწიფოს როლი პორტერის მოდელში განსაზღვრულია, როგორც მოქმედი „კატალიზატორის და გამოწვევების ინციატორის“ როლი, რაც მიზნად ისახავს იმგვარი ინციატივების შეთავაზებას საგადასახადო და სხვა კუთხით, რომ ფირმებს მიეცეთ სტიმული გადავიდნენ კონკურენტუნარიანობის უფრო მაღალ საფეხურებზე. იგივე მიიღწევა კონკურენციის წახალისების, ანტი-მონოპოლიური რეგულირების, ზოგადად საკუთრების და მათ შორის ინტელექტუალური საკუთრების უფლებების დაცვის, ფირმების მიერ კვლევების და განვითარების წახალისების გზით.

რადგან პორტერის „ეროვნული მარგალიტი“ ძირითადად ეხება სახელმწიფოს როლს ინოვაციის მხარდაჭერაში, მის კრიტიკოსებს მოყავთ შემდეგი დებულება: "მდგრადი კეთილდღეობა შეიძლება მიღწეულ იქნეს ქვეყნის ინოვაციურ ქვეყნად გადაქცევის გარეშე იმ ქვეყნებშიც¹, სადაც მკაფიო „ეროვნული მარგალიტის“ მოდელი, პორტერის მიხედვით, არ არის მიღწეული ბევრი საერთაშორისო დონეზე წარმატებული ქვეყნის მაგალითზე და პირდაპირ უცხოური ინვესტიციების მოცულობის ნაკლებობა, რომელიც მიუთითებს პორტერის მიხედვით იმას ქვეყანას გამოყენებული აქვს თუ არა „ეროვნული მარგალიტის“ მოდელი, ყოველთვის არ არის რეალური საზომი როგორც ქვეყნის არაკონკურენტუნარიანობის, ისე ეროვნული მეურნეობის პროდუქტიულობის“².

აღსანიშნავია ისიც, რომ ეს მოდელი, რომელიც პორტერმა განაზოგადა ამერიკული ეკონომიკის გამოცდილების საფუძველზე, შეიძლება გამოუსადეგარი აღმოჩნდეს გარდამავალი ქვეყნების ეკონომიკებისათვის.

ამიტომ ჩვენს ინტერესს წარმოადგენდა იმის დადგენა, დღეს დამოუკიდებლობის მიღწევის 20 წლის თავზე ისევ ეს ფაქტორი ანუ პოლიტიკური სტაბილურობა და ქვეყნის მშვიდობისმოყვარე, უსაფრთხო ქვეყნის იმიჯის საკითხის პრობლემატურობა ხომ არ არის კვლავ ის ძირითადი საკითხი, რომელიც ესაჭიროება ტურიზმის განვითარებას საქართველოში.

კერძოდ, ჩვენ კვლევის ფარგლებში შევისწავლეთ ერთ-ერთი რუსულენოვანი სოციალური ქსელის საიტზე განთავსებული განცხადებების ნუსხა rambler.ru დომეინზე. აღნიშნული განცხადებების შინაარსი ეხებოდა 2011 წლის ზაფხულში (დასვენების სეზონზე) საქართველოსა და აფხაზეთში დასვენების მსურველთა ღია დაფიქსირებულ ცნობებს.

აღნიშნული კვლევის შედეგების გაანალიზებისას მხედველობაში იქნა მიღებული ის გარემოებაც, რომ მიღებული შედეგები ძალზე ახლოს არის (რელევანტურია) საქართველოში ტურიზმის განვითარების რეალურ სურათთან და დამსვენებელთა კონიუნქტურაც სწორედ ასეთი დიფერენციალით გამოირჩევა.

შევისწავლეთ რამდენიმე ფოკუს-ჯგუფი, რაც ამავე დროს სრულად მოიცავს „ტურისტთა“ ანუ დამსვენებელთა ფართომასშტაბიან სეგმენტს. კერძოდ:

- 1) ქალბატონები
- 2) ქალბატონების ჯგუფი
- 3) ვაჟები

¹ ამ შემთხვევაში აღსანიშნავია, რომ პროფ. ბაჟალის (უკრაინის ეროვნული აკადემია - კიევი-მაგილას უნივერსიტეტი) მიხედვით, ქვეყანა ვადლებულია თანამედროვე მსოფლიო განვითარების კონიუნქტურის პირობებში მიადწიოს წარმოების ინტენსიურ ზრდაზე გადასვლას, თუ მისი ეკონომიკური ზრდის ტემპები წლიურად არ აღემატება 4%-ს; აღსანიშნავია, რომ საქართველოს ეკონომიკური ზრდის ტემპი 2010 წელს შეადგენდა საშუალოდ 6,5%-ს, იმ დროს, როდესაც საშუალო გლობალური ზრდის ტემპი შეადგენდა სწორედ 4%.

² თუმცა, ამის ემპირიული დადასტურება ნაკლებად მოიპოვება, ჩვენი აზრით, რეალურ ცხოვრებაში.

4)ვაჟების ჯგუფი

5)შერეული ჯგუფი

6)ოჯახური წყვილები

მათგან, რომლებიც საქართველოში ტურისტული ვიზიტით ჩამოსვლის სურვილს გამოთქვამს „ქალბატონების“ კატეგორიაში სურათი შემდეგი სახისაა:

ქვეყანა	პროცენტული მაჩვენებელი
უკრაინა	50%
რუსეთის ფედერაცია	35%
ბელარუსი	9%
ყაზახეთი	6%
სულ	100 %

მათგან ვინც აფხაზეთში, როგორც საქართველოსგან დამოუკიდებელ ქვეყანაში, ტურისტული ვიზიტით ჩამოსვლის სურვილს გამოთქვამს „ქალბატონების“ კატეგორიაში სურათი შემდეგი სახისაა:

ქვეყანა	პროცენტული მაჩვენებელი
რუსეთის ფედერაცია	97%
ბელარუსი	2%
უკრაინა	1% (დამრგვალებულად)
გერმანია	1% (დამრგვალებულად)
სულ	100 %

მათგან, რომლებიც საქართველოში ტურისტული ვიზიტით ჩამოსვლის სურვილს გამოთქვამენ „ქალბატონების ჯგუფის“ კატეგორიაში სურათი შემდეგი სახისაა:

ქვეყანა	პროცენტული მაჩვენებელი
უკრაინა	33,33%
სომხეთი	33,33%
ყაზახეთი	33,33%
სულ	100 %

მათგან, რომლებიც საქართველოში ტურისტული ვიზიტით ჩამოსვლის სურვილს გამოთქვამენ „ქალბატონების ჯგუფის“ კატეგორიაში სურათი შემდეგი სახისაა:

ქვეყანა	პროცენტული მაჩვენებელი
რუსეთის ფედერაცია	96%
აფხაზეთი (შიდა ტურიზმი)	4%
სულ	100 %

მათგან, ვინც საქართველოში ტურისტული ვიზიტით ჩამოსვლის სურვილს გამოთქვამს „შერეული ჯგუფის“ კატეგორიაში სურათი შემდეგი სახისაა:

ქვეყანა	პროცენტული მაჩვენებელი
საქართველო (შიდა ტურიზმი) *	100%
სულ	100 %

*პრაქტიკულად ტურიზმის, როგორც საექსპორტო დარგის, ამ პროდუქტზე საქართველოში რუსულენოვანი მოსახლეობის მხრიდან მოთხოვნა არ არსებობს.

მათგან, ვინც აფხაზეთში, როგორც საქართველოსგან დამოუკიდებელ ქვეყანაში ტურისტული ვიზიტით ჩამოსვლის სურვილს გამოთქვამს „შერეული ჯგუფის“ კატეგორიაში სურათი შემდეგი სახისაა:

ქვეყანა	პროცენტული მაჩვენებელი
რუსეთის ფედერაცია	100%
სულ	100 %

მათგან, ვინც საქართველოში ტურისტული ვიზიტით ჩამოსვლის სურვილს გამოთქვამს „ოჯახური წყვილების“ კატეგორიაში სურათი შემდეგი სახისაა:

ქვეყანა	პროცენტული მაჩვენებელი
რუსეთის ფედერაცია	33,33%
სომხეთი	33,33%
ბელარუსი	33,33%
სულ	100 %

მათგან, ვინც აფხაზეთში, როგორც საქართველოსგან დამოუკიდებელ ქვეყანაში, ტურისტული ვიზიტით ჩამოსვლის სურვილს გამოთქვამს „ოჯახური წყვილების“ კატეგორიაში სურათი შემდეგი სახისაა:

ქვეყანა	პროცენტული მაჩვენებელი
რუსეთის ფედერაცია	94%
ბელარუსი	6%
სულ	100 %

მათგან, ვინც საქართველოში ტურისტული ვიზიტით ჩამოსვლის სურვილს გამოთქვამს „ვაჟების“ კატეგორიაში სურათი შემდეგი სახისაა:

ქვეყანა	პროცენტული მაჩვენებელი
საქართველო (შიდა ტურიზმი)	34%
სომხეთი	20%
აზერბაიჯანი	14%
რუსეთის ფედერაცია	13%
უკრაინა	13%

გერმანია	2%
პოლონეთი	1% (დამრგვალებულად)
საბერძნეთი	1% (დამრგვალებულად)
ბელგია	1% (დამრგვალებულად)
თურქეთი	1% (დამრგვალებულად)
გაერთიანებული არაბეთის ემირატები	1% (დამრგვალებულად)
სულ	100 %

მათგან, ვინც აფხაზეთში, როგორც საქართველოსგან დამოუკიდებელ ქვეყანაში, ტურისტული ვიზიტით ჩამოსვლის სურვილს გამოთქვამს „ვაჟების“ კატეგორიაში სურათი შემდეგი სახისაა:

ქვეყანა	პროცენტული მაჩვენებელი
რუსეთის ფედერაცია	94%
აფხაზეთი (შიდა ტურიზმი)	3%
უკრაინა	1% (დამრგვალებულად)
ბელარუსი	1% (დამრგვალებულად)
აზერბაიჯანი	1% (დამრგვალებულად)
ყაზახეთი	1% (დამრგვალებულად)
სულ	100 %

მათგან, ვინც საქართველოში ტურისტული ვიზიტით ჩამოსვლის სურვილს გამოთქვამს „ვაჟების ჯგუფის“ კატეგორიაში სურათი შემდეგი სახისაა:

ქვეყანა	პროცენტული მაჩვენებელი
საქართველო (შიდა ტურიზმი)	25%
სომხეთი	25%
აზერბაიჯანი	13% (დამრგვალებულად)
უკრაინა	13% (დამრგვალებულად)
გერმანია	13% (დამრგვალებულად)
მოლდავეთი	13% (დამრგვალებულად)
სულ	100 %

მათგან, ვინც აფხაზეთში, როგორც საქართველოსგან დამოუკიდებელ ქვეყანაში ტურისტული ვიზიტით ჩამოსვლის სურვილს გამოთქვამს „ვაჟების ჯგუფის“ კატეგორიაში სურათი შემდეგი სახისაა:

ქვეყანა	პროცენტული მაჩვენებელი
რუსეთის ფედერაცია	91%
აფხაზეთი (შიდა ტურიზმი)	5% (დამრგვალებულად)
სომხეთი	5% (დამრგვალებულად)
სულ	100 %

ამგვარად, სულ დაფიქსირებულია 566 განცხადება, მათგან 153 ანუ 27% მოდის საქართველოში დასვენებაზე, ხოლო 413 კი ანუ 73% მოდის აფხაზეთში დასვენებაზე.

საქართველოში დასვენების მსურველთა სიმცირეზე მეტყველებს ამ კონტინგენტის შედარება იმავე საიტზე დაფიქსირებულ სხვა ქვეყნებში დასვენების მსურველებთან, რაც ასე გამოიყურება:

საქართველო (153 განაცხადი) პირველ სამ ადგილზე მყოფ ქვეყნებთან (თურქეთი, ეგვიპტე, ტაილანდი: სულ 15 000 განაცხადი) მიმართებით – 1%

საქართველო თურქეთის (6970 განაცხადი) მიმართ - 2%

საქართველო ეგვიპტეს (4400 განაცხადი) მიმართ - 3%

საქართველო ტაილანდის (3630 განაცხადი) მიმართ - 4%

ამასთან, საქართველოში დასვენების მსურველთაგან 7% მოდის შიდა მომხმარებელზე, რაც ასევე ამცირებს საბოლოო ჯამში საქართველოში დასვენების მსურველ უცხოელ მოქალაქეთა რეალურ რიცხვს. კერძოდ, მთლიან 566 განაცხადში ქვეყნების სახით მოთხოვნის (კლიენტურის) დისტრიბუცია შემდეგნაირად გამოიხატება:

ქვეყანა	პროცენტული მაჩვენებელი
რუსეთის ფედერაცია	74%
საქართველო (შიდა ტურიზმი)	7%
უკრაინა	6%
სომხეთი	5%
აზერბაიჯანი	3%
ბელარუსი	2%
ყაზახეთი	1%
აფხაზეთი (შიდა ტურიზმი)	1%
გერმანია	1%
სულ	100%

ამგვარად, აღმოჩენილი შედეგებით დაფიქსირდა, რომ შესწავლილი ინფორმაციის საფუძველზე საქართველოსა და აფხაზეთში დამსვენებლების ყველაზე აქტიურ და რეფლექსურ სეგმენტს რეგიონში შეადგენს რუსეთის ფედერაციის მოქალაქეები (74%) და მათგან 73% ანუ მთლიანი ტურისტების 54% არჩევს დასვენებას აფხაზეთში, ხოლო მხოლოდ 27% ანუ მთლიანი ტურისტების 20% – საქართველოში. ამას შეიძლება განაპირობებდეს, აფხაზეთის საკურორტო ზონის უფრო მაღალი დონის ცნობადობა რუსულენოვან მოსახლეობაში მსოფლიოში და ამ რეგიონში, მაგრამ, ჩვენი აზრით, ამის მიზეზი უნდა იყოს საქართველოს არა-უსაფრთხო ქვეყნის იმიჯიც, რაც არის სწორედ ქვეყნის პოლიტიკური სტაბილურობის პრობლემა¹.

მიგვაჩნია, რომ საერთაშორისო პიარში დიდი ოდენობის ფულის ხარჯვის ნაცვლად, დრო დადგა რუსეთის ფედერაციასთან იმ დონის ურთიერთობის დალაგების, რომელიც საშუალებას მისცემს რეგიონში ყველაზე აქტიურ ტურისტებს (რუსეთის

¹ შედარებისათვის ადვილი გასახსენებელია ბოლო პერიოდში ეგვიპტეში მომხდარი მასობრივი მღელვარებების ფონზე, თუ რა დონის ფასდაკლებებზე მოუხდათ ეგვიპტელ ტურ-ოპერატორებს წასვლა, რათა ცოტათი მაინც შეენარჩუნებათ ზოგადად „ეგვიპტური დასვენების იაფი ფასის“ მიმართ ლოიალური კლიენტურის კონტინგენტი.

ფედერაციიდან) სახელმწიფო ზეწოლის გარეშე თავისუფლად ჩამოვიდნენ და დაისვენონ საქართველოში. აქ ისიც არის აღსანიშნავი, რომ მიღებული შედეგები ქვეყნების დისტრიბუციის კუთხით სახელმწიფოთაშორის ურთიერთობებზე ერთობ ნათლად მეტყველებს. კერძოდ, საქართველოში დასვენებას ამჯობინებენ ისეთი ქვეყნების მოქალაქეები, როგორცაა უკრაინა, სომხეთი და აზერბაიჯანი. იმ დროს, როდესაც აფხაზეთში დასვენებას არჩევენ რუსეთის, ბელარუსის და ყაზახეთის მოქალაქეები, თუმცა, მათი რაოდენობრივი უპირატესობა, მყიდველობითუნარიანი მოთხოვნის მხედველობაში მიღებით, მაინც შთამბეჭდავია. სხვა შემთხვევაში საქართველოს დაანონსებულ იმედებს 10 მილიონი ტურისტის მოკლე პერიოდში ჩამოსვლის თაობაზე გაცილებით უფრო ძლიერი ჯანსაღი სექტიციზმით უნდა შევხვდეთ.

მოცემული შრომა ხასიათდება ზოგადად რამდენიმე შემზღუდველი ფაქტორით: 1) კვლევა დაფუძნებულია სეზონურ ინფორმაციაზე (2011 წლის ზაფხულის დასვენების პერიოდი, რაც ამავე დროს უნდა წარმოადგენდეს წელს ტურიზმის პიკს როგორც საქართველოში, ისე მსოფლიოში და რეგიონში); 2) კვლევა ეხება მხოლოდ დასვენებაზე ორიენტირებულ ტურიზმს (რომელიც თვითონ წარმოადგენს ტურიზმის დომინანტ სფეროს) და არ ეხება ბიზნეს-ტურიზმს თუ ტურიზმის სხვა ფორმებს; 3) კვლევის შედეგად დამუშავებული ინფორმაციის ზომა (თუმცა ვფიქრობთ, რომ ის საკმარისად რეპრეზენტატიულია მსოფლიოს და ახლო რეგიონის რუსულენოვანი მოსახლეობის კუთხით) შეიძლება სამართლიანად დადგეს კითხვის ქვეშ.

ყოველივე ამის მიუხედავად, მიგვაჩნია, რომ ნაშრომი წარმოადგენს ერთ-ერთ პრაქტიკულ ცდას იმისა, რომ რეალურად შეფასდეს ქვეყნის ტურისტული სექტორის შესაძლებლობები საქართველოში მოცემული რეალობის, და მისი სამომავლო განვითარების პერსპექტივების გათვალისწინებით.

წყაროები:

1. rambler.ru
2. geostat.ge
3. nbg.ge
4. mof.ge
5. parliament.ge
6. president.gov.ge
7. privatization.ge
8. economy.ge
9. investingeorgia.ge
10. gnta.ge
11. georgia.travel
12. tourismadjara.ge

Giorgi Rusiashvili, Nino Ketsbaia
Comparative Dynamics of Tourism Development in Georgia and Abkhazia (after recognition of Abkhazian Independence By Russian Federation)
Summary

As it is known, Tourism Development in Georgia creates real priority of Economic Policy of the country. Due to this fact we are interested to state if the principal problem of Tourism Development in Georgia at the 20th anniversary of Georgia's Independence is the

same problem – the factor of political stability and the problem of peaceful and secure (safe) country image, particularly, within the limit of our research we learnt the browser of advertisements located on one of the Russian social net domain of rambler.ru. The content of above mentioned advertisements was connected to opened fixed references of the people, who wished to rest in Georgia and Abkhazia in summer 2011 (in holiday season).

As a result it was found out, that on the basis of studied information the most active and reflexive segment of resting people in Georgia and Abkhazia in the region is made of Russian citizens (74%) and 73% from them or the 54% of the whole tourists prefers to have a rest in Abkhazia, but only 27% or the 20% of whole tourists- in Georgia. It may be conditioned by the fact that among Russian population Abkhazian resort zone is well known, but by our opinion the reason of this fact is the image of Georgia as a non-secure (non-safe) country, and that is actually the problem of political stability of our country.

The above work is characterized by some limited factors: 1) research is based on season information (summer holiday period of 2011, which should be the peak of tourism as in Georgia, so in the world and the region); 2) research is connected to resort oriented tourism (which represents itself dominant sphere of tourism) and is not concerned to business-tourism and the spheres of tourism; 3) the size of processed information as a result of research (though, we think, that it is rather representative from the point of view of the Russian speaking population of the world and nearby region) is fairly being questioned. Despite of all these, we think, that the work is one of the practical attempt for real evaluation possibilities of touristic sector of the country considering the given reality of Georgia and its perspective future development.

გიორგი რუსიაშვილი, ნინო ჯეცბაია

Сравнительная динамика развития туризма в Грузии и Абхазии (после признания независимости Абхазии Российской Федерацией)

Резюме

Как известно, провозглашенным приоритетом экономической политики Грузии является развитие туризма в стране. Поэтому мы заинтересовались в установление того факта, что сегодня – на 20 летие независимости Грузии, не стоит ли опять основным вопросом проблематичность политической стабильности и имиджа миролюбивой, безопасной страны, которая так необходима для развития туризма в Грузии. В частности, в пределах исследования мы изучили перечень объявлений, распространенных на русскоязычном социальном сайте домейна – rambler.ru. Содержание указанных объявлений касалось открыто зафиксированным сведениям желающих отдохнуть в Грузии и Абхазии в летний период 2011г. (в сезоне отдыха).

По обнаруженным данным зафиксировано, что на основании изученной информации самый активный и рефлексный сегмент отдыхающих в Грузии и Абхазии составляют граждане Российской Федерации (74%) и 73% из них или 54% из всех туристов Грузии выбирают для отдыха Абхазию, а только 27% или 20% из всех туристов – Грузию. Возможно это обуславливается большей осведомлённости Абхазской курортной зоны среди русскоязычного населения в мире и в этом регионе, но, по нашему мнению, причиной этому должен быть и имидж Грузии как небезопасной страны. Именно это и является проблемой политической стабильности страны.

Данный труд в общем характеризуется несколькими ограничивающим фактором: 1) исследование основано на сезонной информации (период летнего отдыха за 2011г., что является пиком туризма как в Грузии, так и во всём мире и в регионе); 2) исследование касается только туризма, ориентированного на отдых (который само с собой и представляет доминантную сферу) и не относится к бизнес-туризму или к другим формам туризма; 3) Объём информации, разработанный в результате исследования (хотя, думаем, что он является довольно репрезентативным с точки зрения мирового и русскоязычного населения близлежащего региона) справедливо может быть поставлен под вопрос.

Несмотря на всё вышесказанное, считаем, что научная статья представляет собой ещё одну из практических попыток реальной оценки возможности туристического сектора страны, предусмотрев данную реальность в Грузии и перспективу будущего развития.

პედაგოგია და ფსიქოლოგია - PEDAGOGICS AND PSYCHOLOGY - ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ

ეკატერინე მუჟანაძე
(საქართველო)

პედაგოგიური ტექსტის ფუნქციურ-შინაარსობრივი ასპექტები

ტერმინი „პედაგოგიური ტექსტი“ პირველად გამოიყენეს 1980-იან წლებში. პედაგოგიური ტექსტის უპირველესი ფუნქცია არის სწავლება. შესაბამისად, ის უნდა შეიცავდეს ისეთ საშუალებებს, რომელთა მეშვეობით ხდება მოსწავლის/სტუდენტის საქმიანობის მოტივირება, დაგეგმვა და განხორციელება, რასაც მივყავართ სასწავლო მიზნების მიღწევამდე. ლ. მალცევას აზრით, სასწავლო ტექსტი მრავალფუნქციურია: 1. ის შეიცავს სასწავლო ინფორმაციას; 2. ის არის ზოგადი და პროფესიონალური ცოდნის, კულტურის მატარებელი; 3. ტექსტი იმპლიციტურად შეიცავს სასწავლო ინფორმაციის და კულტურული ფასეულობების ათვისების მეთოდებს (Мальцева 1989:35).

სასწავლო ამოცანების მიზნის მისაღწევი ტექსტის შერჩევას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს. ამ შემთხვევაში ნებისმიერი ტექსტი არ გამოდგება. ტექსტის შინაარსი და სტილი განსაზღვრავს იმ სამეტყველო გამოხატულებას, რომელმაც ზუსტად, ადეკვატურად უნდა გამოხატოს სათქმელი. შინაარსი ამ შემთხვევაშიც ფორმის (ანუ სამეტყველო გამოხატულების) განმაპირობებელია.

მეოცე საუკუნის 80-იანი წლებიდან სწავლის პროცესი ძირითადად არის დაკავშირებული ტექსტებთან. ტრადიციულად, ტექსტი განიხილება, როგორც დაკავშირებული დისკურსი, რომელიც წარმოდგენილია სასწავლო სახელმძღვანელოებში, ჟურნალებსა ან გაზეთებში. ეს ტექსტური ფორმა წარმოადგენს სწავლის ცენტრალურ ნაწილს. მაგრამ, გამომდინარე იქიდან, რომ ბოლო სამი ათწლეულის განმავლობაში, ტექსტისა და სწავლება/სწავლის ცნებებმა განიცადა ტრანსფორმაცია, სტუდენტების აკადემიური განვითარების ბუნებაც მნიშვნელოვნად შეიცვალა. კერძოდ, გაჩნდა ინტერნეტით მოძიებული, ნაკლებად დაკავშირებული ტექსტების, დინამიკური შეტყობინებების, თანამედროვე ტექსტის მრავალგვარი მოდალობის გაგების აუცილებლობაც, რამაც განაპირობა ინფორმაციულ-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების დანერგვა თანამედროვე საგანმანათლებლო სისტემაში. სწავლების პროცესში გამოყენებული ინტერაქტიული ტექსტები ამბის გადმოსაცემად იყენებს სიტყვების, გამოსახულებების და ბგერების კომბინაციას.

თანამედროვე უცხოური ენების სასწავლო ლიტერატურაში გვხვდება სასწავლო ტექსტების აღმნიშვნელი შემდეგი აბრევიატურები: TALO, TAVI, TASP (Valerija 2006:99). TALO (Text as a linguistic object), ანუ ტექსტი, როგორც ლინგვისტური ობიექტი, გამოიყენება გრამატიკის გასამტკიცებლად და სიტყვიერი მარაგის გასამდიდრებლად. ეს ტექსტები შედგენილია პედაგოგიური მიზნებისთვის და შესაძლოა იყოს ავთენტური ან „ადაპტირებული“, შეიცავდეს შესასწავლი ენის კონკრეტულ ელემენტებსა და მახასიათებლებს. TAVI (Texts as a vehicle for information) – ტექსტი, როგორც ინფორმაციის გადაცემის საშუალება. ამ სახის ტექსტებში გადმოცემული ინფორმაცია უფრო ფასეულია, ვიდრე თვით ენა, რომლითაც ის არის გადმოცემული. სტუდენტებს მოეთხოვებათ ტექსტის გაგება. ეს ტექსტები შესაძლოა გამოყენ-

ბულ იყოს სტუდენტებისთვის რაიმე მოვლენის ასახსნელად. TASP – (Texts as springboard for production) და (Text as a Stimulus for Production), ტექსტი, როგორც პროდუქციის შექმნის ბაზისი ან სტიმული. ეს ტექსტები წარმოადგენს ბაზისს შემდგომი კითხვითი ან წერითი დავალებებისთვის.

ტექნოლოგიების განვითარებამ სათავე დაუდო სწავლების ახალ ფორმას – დისტანციურ სწავლებას. მის ფარგლებში გამოყენებული Self-Directed Learning Texts (თვითსასწავლო ტექსტები), რომლებიც მოიცავს ტექსტებს და სავარჯიშოებს, საშუალებას აძლევს პიროვნებას საკუთარი შესაძლებლობებიდან გამომდინარე, დაგეგმოს შესასწავლი მასალის ინტენსივობა და შეაფასოს საკუთარი მიღწევები.

ა. ბაბაილოვას მიხედვით, „სასწავლო ტექსტი არის ტექსტური აქტივობის - სწავლების, სასწავლო ტექსტური კომუნიკაციის ერთეული. შინაარსობრივი, ენობრივი და კომპოზიციური მიმართებით, დიდაქტიკური მიზნებისთვის ორგანიზებული ტექსტი არის სახელმძღვანელოს ერთიანი ინფორმაციული ველის ნაწილი, რომელიც მიზანმიმართულია ტექსტური აქტივობის ჩამოყალიბებაზე. ტექსტების საფუძველზე ხდება ცოდნის გადაცემა ცალკეულ დისციპლინებში. ამასთანავე, მოცემულ ეტაპზე განსაზღვრული ჯგუფის (ასაკობრივი, ეროვნული და ა. შ.) ადამიანებს უყალიბდებათ სწავლების კონკრეტული უნარ-ჩვევები“ (Бабаилова 1987:130).

ბ. ჟოფკოვა აღნიშნავს, რომ სასწავლო ტექსტს აქვს ფართო გაგება, რომელიც ერთიანად მოიცავს სახელმძღვანელოს მთლიან ტექსტურ მასალას (ტექსტები, სავარჯიშოები, პრეზენტაცია). დიდი მნიშვნელობა აქვს ტექსტებისა და სავარჯიშოების ურთიერთმიმართებას. ტექსტები გვამცნობენ ახალ ინფორმაციას, ემსახურებიან ახალი ენობრივი მოვლენების პრეზენტაციას და ამასთანავე, წარმოადგენენ საწყის წერტილს მათი პრაქტიკული ათვისებისთვის. ტექსტებში აუცილებლად უნდა იყოს ასახული გაკვეთილის თემატიკა, რაც, ძირითადად, განსაზღვრავს სავარჯიშოების არჩევას და მათ ტიპოლოგიას (Жофкова 1999:5).

სასწავლო ამოცანის შესატყვისი ტექსტებია: ლიტერატურული და არალიტერატურული ნაწარმოებები, მცირე ზომის ფოლკლორული ტექსტები, ენის გასატეხი, გამოცანები, ანდაზები, ქართული და უცხოური საბავშვო კლასიკა, მოთხრობები, იგაფ-არაკები, ზღაპრები, ლექსები, მოთხრობები, ლექსები, კლასიკური და თანამედროვე ლიტერატურა, უცხოური ლიტერატურის თარგმანები, ლიტმცოდნეობის ასპექტები, მიმოხილვითი ხასიათის ტექსტები, ნარკვევები, საგაზეთო სტატიები, მარტივი პროექტები, ახსნა-განმარტებითი ხასიათის ტექსტები, ანგარიშები, სამეცნიერო-პუბლიცისტური ნაწარმოებები, საგაზეთო სტატიები, სხვადასხვა პერიოდის პუბლიცისტიკა, მემუარები, რეცენზიები, მოხსენებები, ოქმები, საინფორმაციო ანგარიშები.

სასწავლო ტექსტები შეიძლება მოიცავდეს შემდეგ თემებს: ბუნება, მოგზაურობა, თავგადასავალი, ფანტასტიკა, ოჯახი, თანატოლების ცხოვრება, შრომითი სწავლება, ჰუმანიზმი, სამშობლო, რელიგია, ზნეობრივი მაგალითები, ადამიანური ურთიერთობები, სამართლიანობა, სიკეთე და ბოროტება, მეგობრობა.

ბ. კირვალიძე (Kirvalidze 2008) გვთავაზობს ფუნქციური ტექსტების შემდეგ ტიპებს: 1. აღწერითი (descriptive), 2. თხრობითი (narrative), 3. მსჯელობითი (argumentative), 4. ლიტერატურული (literary), 5. პოეტური (poetic), 6. სამეცნიერო (scientific), 7. დიდაქტიკური (didactic), 8. სასაუბრო (conversational).

ტექსტთა სხვადასხვა ტიპი და სახე ქმნის იმ აუცილებელ თემატურ გარემოს, რომლის გაცნობიერებამაც ადამიანი უნდა მოამზადოს ცხოვრებისეული, პროფესიული ურთიერთობისათვის და, რაც მთავარია, ზნეობრივი სრულყოფისაკენ სწრაფვისათვის. სასწავლო ამოცანები ითვალისწინებს განსხვავებული ტექსტების გაგ-

ბის, აღქმის, ინტერპრეტაციის უნარ-ჩვევების დაუფლებას, ტექსტების დამოუკიდებლად, სწორად წაკითხვას, საკუთარი დამოკიდებულებების გამოხატვას, ანალიზს, ინფორმაციის მოპოვებასა და გამოყენებას, საჭიროების შემთხვევაში – ტექსტების შედგენას.

2009-2010 წლის საქართველოს სასწავლო გეგმის მიხედვით, სასწავლო ტექსტები ტიპების მიხედვით იყოფა მხატვრულ და ოფიციალურ-საქმიან ტექსტებად.

მხატვრული ტექსტები: თხრობითი, ლირიკული, აღწერითი, მიმოხილვითი, მონოლოგიური, დიალოგიური.

ოფიციალურ-საქმიანი ტექსტები: საინფორმაციო, ყოფით-აღწერითი, პროცედურულ-აღწერითი, სადისკუსიო, ახსნა-განმარტებითი, სამეცნიერო-პოპულარული.

სახეების მიხედვით ტექსტები იყოფა შემოქმედებით, შემეცნებით და პრაგმატულ ტექსტებად.

შემოქმედებითი ტექსტები: ლექსი, მოთხრობა, იგავი, პიესა, ლექსენდა, ჩანახატი, ესკიზი, პორტრეტი, ზღაპარი, მითი, ბალადა, გამოცანა, ანდაზა, ენის გასატეხი.

პრაგმატული ტექსტები: ყოფითი აღწერა, ანგარიში, ავტობიოგრაფია, ახსნა-განმარტება, განცხადება, ოქმი, სარეკლამო ტექსტი, პირადი წერილი, მოხსენებითი ბარათი.

ა. არაბულის მოსაზრების მიხედვით, თუ ადამიანის სიტყვიერ სამყაროში არსებული ტექსტების დიდ მრავალფეროვნებას ყველაზე ზოგადი შინაარსობრივ-სტილისტიკური პრინციპებით დავეყოფთ, სამი ძირითადი ტიპი გვექნება: მხატვრული, პუბლიცისტური და ინფორმაციული (არაბული 2004:47). მხატვრული, პუბლიცისტური და ინფორმაციული ტიპის ტექსტებს შორის გარკვეული იერარქიაა: თითოეული მათგანი მოიცავს მომდევნოს ნიშნებს, მაგრამ მომდევნო არ მოიცავს (არ უნდა მოიცავდეს) წინამავალის ნიშნებს. რაც მთავარია, თითოეულ მათგანს ისეთი სპეციფიკური ნიშნები გააჩნია, რაც საბოლოოდ განაპირობებს მათი საწარმოთქმო ამოცანისადმი დამოკიდებულებას; კერძოდ, მხატვრულ ტექსტში დომინანტია ემოციურ-ესთეტიკური ნიშანი (მოხიბვლა), პუბლიცისტურ ტექსტში წინა პლანზეა პუბლიკაზე (აუდიტორიაზე) გონებრივი ზეგავლენის ნება (დარწმუნება), ხოლო ინფორმაციული ტექსტი ამ ორივე თვალსაზრისით ნეიტრალურია, მაქსიმალურად არის დაცლილი მთქმელის ნებისა და აქტივობისაგან. მისი ფუნქცია მხოლოდ ინფორმაციის მიწოდებაში მდგომარეობს.

გ. ჟოფკოვა სასწავლო ტექსტებს ძირითადად ყოფს ხასიათის, შინაარსის, ფორმის და ფუნქციის მიხედვით. ხასიათი – სამეცნიერო, სამეცნიერო-პოპულარული, მხატვრული; შინაარსი - აღწერითი, თხრობითი; ფორმა – დიალოგი, მონოლოგი; ფუნქცია – ხელოვნურად შედგენილი, ადაპტირებული, ორიგინალური (Жофкова, 1999:5).

დ. რისი სასწავლო ტექსტს განიხილავს ორ სახედ – კომუნიკაციურ და არაკომუნიკაციურ სასწავლო ტექსტებად. მონოლოგი, ენობრივი ნიშნების თანმიმდევრობა, რომელიც წარმოადგენს ერთიან შეტყობინებას და დიალოგი, რომელიც შეესაბამება გარკვეულ სიტუაციას, წარმოადგენენ კომუნიკაციურ სასწავლო ტექსტებს. არასაკომუნიკაციო სასწავლო ტექსტს წარმოადგენს ენობრივი ნიშნების წყობა (სიტყვები, სიტყვათშეთანხმებები, წინადადებები), რომელსაც არა აქვს ერთიანი საკომუნიკაციო ფუნქცია ან კონკრეტულ სიტუაციასთან რაიმე კავშირი (Ries, 1980:58).

ამრიგად, ლინგვისტურ-მეთოდოლოგიური აზროვნების განვითარებამ ლოგიკურად მიგვიყვანა სასწავლო მასალის სტრუქტურული სქემების, სიტყვათშეთანხმებებისა და წინადადებების გამოყენებიდან კონტექსტუალური ინფორმაციის გამოყენების აუცილებლობამდე. მიგვაჩნია, რომ ასეთი მიდგომა მიზანშეწონილია როგორც სას-

წავლო რესურსის მიწოდების თვალსაზრისით, აგრეთვე სწავლის შედეგების შეფასების დროსაც. სტუდენტების ცოდნის კონტროლი მიზანშეწონილია ხორციელდებოდეს ტექსტებზე ორიენტირებული დავალებების გამოყენების საშუალებით.

ლიტერატურა:

1. არაბული ა., ქართული მეტყველების კულტურა უმაღლესი სასწავლებლების სტუდენტებისათვის, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი, 2004.
2. ეროვნული სასწავლო გეგმა ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებისათვის, 2009-2010 სასწავლო წელი.
3. Бабайлова А. Э. Текст как продукт, средство и объект коммуникации при обучении неродному языку. Изд. во Саратовского университета, Саратов, 1987.
4. Жофкова Г. Роль и место учебного текста в концепции учебника русского языка как иностранного // Стереотипность и творчество в тексте: межвузовский сборник научных трудов. – Пермь, 1999.
5. Мальцева Л., Понятие «Учебный Текст» Научной Литературе, (Горловка, Украина), 1989.
6. Kirvalidze N., A University Course in Text Linguistics, Tbilisi, 2008.
7. Ries L., Ke komunikativni povaze ucebniho textu v ucebnicich ruskeho jazyka. Rusky jazyk, 1980.
8. Valerija M., Aukse Marmiene, text-based language teaching and the analysis of tasks presented in English course books for students of information technology and computing, Fililogija, Edukologija, T. 14, 2006.

Ekaterine Mzhavanadze
Functional - Semantic Aspects of Educational Texts
Summary

The article addresses functional - semantic aspects of educational texts the purpose of which is to plan and implement activities of the student. The choice of texts is significant for achieving educational goals. The article describes the types of educational texts. A variety of texts creates the necessary environment for the preparation of the student for life and professional relationship.

Екатерина Мжаванадзе
Функционально – смысловые аспекты педагогического текста
Резюме

Работа посвящена функционально – смысловым аспектам педагогического текста, целью которых является планирование и осуществление деятельности студента. Выбор текстов имеет решающее значение для достижения целей учебных задач. В статье описываются типы обучающих текстов. Разнообразие текстов создает необходимую тематическую среду для подготовки человека к жизненным, профессиональным отношениям.

Panagiotis Giavrimis
(Greece)

**SOCIAL EXCLUSION AND INDIVIDUALS WITH INTELLECTUAL
DISABILITY (ID): THE VIEWS OF GREEK SECONDARY
EDUCATION TEACHERS**

Introduction

Individuals with an intellectual disability confront contradictions, behaviors and stereotypes which might lead to social exclusion. According to Gough, et al. (2005), social exclusion is a situation in which certain members of a community are cut off the “normal” cycle of life or social work. Kenyon et al. (2002) define it as the unique interaction of varying factors, whose consequence is that an individual or a group is denied the opportunity to participate in social or political life of a community, thus being led not only to quality reduced life (material or no) but also to limited choices and participations as a citizen. Generally, we could state that social exclusion is both a process and a situation which cut off individuals or groups from their complete participation in their social, economical and political life or the demand of their rights (Sen, 2000). According to the international and the Greek bibliography (Azizi-Kalantzi et al., 1996; Rabiee et al., 2005) and the Greek National Activity Plan, for Social Inclusion (ESDEN in Greek), individuals with disabilities fulfill all the criteria, to be considered social excluded.

WHO tries to overthrow these dynamic phenomena by emphasizing the social model. This model focuses on the material restrictions and the social obstacles as sources of disability (Oliver 1999). Barnes, Mercer and Shakespeare (1999) state that the social model takes disability for a product of social structure and relates it constantly with social, economical and political matters. Exclusion and differentiation of disable persons from their participation in social activities is not a result of inability or the disability per se, but a consequence of the operation of social environmental structures and the prevailing negative social attitude (Barnes, 1996, 43).

Special Education in Greece

Until the end of nineteenth century and the early twentieth, Special Education in Greece was fragmentary and the effort for social welfare was run by the state, Church and private initiatives (i.e. asylums and institutions). After World War I, a series of community homes for underage were established by the Ministry of Justice, aiming to reform both general and vocational education (Giavrimis, 2001).

The first related law voted for was Law 904/51, by N. Plastiras government, and was about the education for the blind and the beneficial policy (Kouroubli, 1994).

In January 1981, Law 1143/81 was passed about the “Special Education, special vocational training, occupation and social welfare for the individuals diverging from normal” and the first school advisors for the special education were appointed (Kassotakis et al., 1996). In 2000, Law 2817 introduces a lot of innovations in education and inclusion of individuals with special educational needs. One of these was the creation of the Diagnostic, Accessing and Supporting Center (KEDDY in Greek). The above Law was substituted to a certain extent by the newer Law 3699/2008. It is of high importance that the state acknowledges its obligation to

train these individuals according to the model of the general education (Article 2, Paragraph 1) and its legal commitment to fulfill this objective.

According to Law 3699/2008 (Official Gazette 199/A'/2.10.2008), students with a disability and special educational needs can attend Secondary education schools: a) In classes of general school, if they are students with mild learning difficulties, b) In a class of general school, being at the same time supported by teachers specialised in special educational needs, c) In specific, well-organised and well-staffed inclusive classes, operating in schools of general and vocational education, d) In independent special educational schools of Secondary education (SES). In Secondary education, SES are Special Gymnasiums, Special Lyceums, the special Technical Vocational Educational Schools (TEE in Greek), Vocational Lyceums (EPAL in Greek), the special vocational colleges and the Laboratories of Special Professional Education and Training (EEEEK in Greek) and e) In departments of schools, hospitals mental restoration hospitals, underage educational institutes or institutes for chronic sufferers. Students with a disability or with special educational needs can even be taught at home, if necessary, provided that they are unable of being daily transferred to school, due to serious short- or long-term health problem.

According to 2007 Hellenic Statistical Authority (HAS) data, there are eight Special Gymnasiums, five Special Lyceums, 15 Special TEE/EPAL, 58 EEEEEK in Secondary education, a school number much less than this of Elementary education (Table 1), whereas the total number of teachers is 640, the number of students with disabilities being 1276. From the above data it is conspicuous that special education in Secondary Education has not been evenly developed with that in Elementary Education so that individuals with disabilities, attending kindergarten, can complete their learning process to the end (Table 2).

Table 1. Special education schools

Total	Kindergarten	Primary school	Unified Unit	High school	Lyceum	TEE-EPAL.	Other kind	EEEEK	Ungraded School unit
367	64	137	22	8	5	15	46	58	12

Note: Source HAS (2007)

Table 2. Staff and students in school units of special education

	Total	Kindergarten	Primary School	Unified Unit	High School	Lyceum	TEE-EPAL	Other kind
Staff	4590	205	1468	323	240	86	314	418
Students	13399	418	3419	779	418	171	687	2984

Note: Source HAS (2007)

Aim

The data presented above are part of a general research referring to the Greek educational system and individuals with special educational needs. In the present research, we have selected to show the conceptualization of the teachers for the individuals with a disability, the interaction with these individuals and the processes of social exclusion which may be connected with it.

Methods

Participants

The sample of the present research consists of Secondary Education 240 teachers, 135 (56.11) of which are male and 105 (43.89%) female. As far as the age is concerned, 21 (8.8%) are under thirty years old, 81 (33.8%) are between 30-40 years of age, 114 (47.5%) are 41-50 and 24 (10%) are 51-60. Moreover, 204 (85%) are permanent, 24 (10%) substitute and 12 (5%) are part-time teachers. As far as the time of services provided in teachers' sample, the mean is 166.25 months [Standard Deviation (S.D.) = 98.49]. The median is 168 months, with the minimum 8 months and the maximum 393 months.

Materials

For the research to be carried out, an improvised questionnaire was used. Its construction was based on: (a) the definition of AAIDD (Schalock et al., 2010), (b) the literature on social exclusion (Gough et al., 2005; Kenyon et al., 2002; Putnam, 2000; Sen, 2000) and (c) bibliography and law for the special educational in Greece (Azizi-Kalantzi et al., 1996; Lampropoulou, 2004). The questionnaire was given to ten teachers, who evaluated the comprehension of the scale's questions. The questionnaire was also given to ten experts in special education, who evaluated the scale's questions regarding the relevance of the content in the aim of research. The reliability coefficient for the split-half test was 0.91 and internal consistency reliability coefficient was 0.93. Furthermore, the questionnaire was given to thirty primary school teachers, who evaluated the scale's questions about the relevance of the content social exclusion of individuals with an intellectual disability based on a five-point scale (1 = not relevant and 5 = completely relevant). An analysis of the results of the evaluation (Mean = 4.79) showed the validity and adequacy of the content of the questionnaire. In addition, the reliability coefficient for the split-half test was found to be .915, and the internal consistency reliability coefficient was .941.

The findings

The research strategy followed is the percentage analysis and the comparisons of the means among different groups of the sample. 206 (85.8%) of the teachers had not been taught a cognitive subject relevant to individuals with an intellectual disability during their basic studies, whereas only 34 (14.2%) had.

At the question related to the exclusion of some individuals with disability or not having access to education, most of the teachers answered that less than half have an experience of such a situation. More specifically, 80 (33.3%) teachers answered that only few individuals with disabilities are excluded or have no access to education, 133 (55.4%) teachers answered that there are many individuals with disabilities which are excluded or have no access to education but are less than the half, whereas 27 (11.3%) said that individuals which are excluded or have no position in education are more than the half.

In the next question relevant to teachers' acceptance an individual with intellectual disability in their class, it is encouraging that most of them were positive to a percentage over 60%. There is a percentage, ranging to 30.4% saying that the possibilities of accepting an individual with intellectual disability in their class ranges between 20% - 40% (Table 3).

Table 3. Possibilities of accepting a student in a typical class

Possibilities	Frequency	Percent	Cumulative Percent
20%	27	11.3	11.4
40%	45	18.8	30.4
60%	45	18.8	49.4
80%	90	37.5	87.3
100%	33	13.8	100.0
Total	240	100.0	

Teachers were asked to characterise the inclusion of a child in their class. 24% of the teachers' answers characterised the action as a good one, 23.6% as a moral and 22.4% as a useful one. 13.4% of the teachers' answers characterised the action as a clever one, whereas, on the contrary, a small percentage of the teachers' answers - ranging between 0.3% and 1.9% - refer to the inclusion of a child with an intellectual disability in their class as bad, foolish, useless and mostly as unpleasant (Table 4).

Table 4. Characterization of the inclusion of a student with an intellectual disability (S.ID) in typical class

	Characterization	Responses		Percent of Cases
		N	Percent	
Inclusion of a student with an intellectual disability in typical school	Good	225	24.0%	93.8%
	Bad	3	.3%	1.3%
	Foolish	6	.6%	2.5%
	Clever	126	13.4%	52.5%
	Useful	210	22.4%	87.5%
	Useless	12	1.3%	5.0%
	Moral	222	23.6%	92.5%
	Ugly	9	1.0%	3.8%
	Nice	52	5.5%	21.7%
	Pleasant	18	1.9%	7.5%
Total	Unpleasant	56	6.0%	23.3%
Total		939	100.0%	391,3%

By observing the mean, the medians and the percentiles in Table 5, we could state the following: a) Most individuals from the sample would might feel guilty if they would not accept a student with an intellectual disability in class, teeter in relation to inclusion policy for these individuals, while they agree at the same time that these individuals confront obstacles in the educational system due to discrimination, prejudices, and that there is lack of specialised state service for their information and their service, and b) there is about 25% of teachers who obviously disagree with the inclusion policy of individuals with an intellectual disability.

Table 5. Inclusion policy of individuals with an In. D.

QUESTIONS	Mean	Median	Std Deviation	Percenttiles			
				10	25	50	75
Not feeling guilty for not accepting in class the S.ID ^a	1.62	1.00	.987	1.00	1.00	1.00	2.00
Not accepting in class the S.ID against my beliefs ^a	3.57	4.00	.756	3.00	3.00	4.00	4.00
Agreement with the inclusion policy of S.ID to typical schools ^a	2.64	3.00	.817	2.00	2.00	3.00	3.00
S.ID meet with difficulties in the educational	4.16	4.00	.901	3.00	4.00	4.00	5.00

system because of discriminations
 S.ID meet with difficulties in the educational
 system because of lack of specialised state
 service for their information and their service^b

4.00	4.00	.826	3.00	4.00	4.00	5.00
------	------	------	------	------	------	------

Notes: ^a 1- Disagree to 4- Agree, ^b 1- Not at all, to 5- Very much

Observing the mean, the median and the percentiles of the table 6, we can state the following: a) Most teachers of our sample are favorable towards individuals with an intellectual disability. They are willing to do various activities along with the “typical” students, so that their approach with these individuals to be as close as possible; and b) there is a percentage - around 10% to 15% - which is opposed to the common use of the water closet, believing at the same time that the inclusion of an individual with an intellectual disability will rather influence the school progress of the rest of the students.

Table 6. Interaction with individuals with an intellectual disability.

QUESTIONS	Mean	Median	Std Dev.	Percentiles			
				10	25	50	75
Would you encourage your class students to be friendly with a S.ID?	3.69	4.00	.539	3.00	3.00	4.00	4.00
Would you accompany a S.ID to the theater-cinema or any other action with your class ?	3.43	3.00	.545	3.00	3.00	3.00	4.00
Would you let your class students use the same water closet with a S.ID ?	3.48	4.00	.743	2.00	3.00	4.00	4.00
Would you allow a S.ID from a special school play in the school yard with your class students	3.34	3.00	.613	3.00	3.00	3.00	4.00
Would you ask from a student of your class invite to the birthday party a S.ID ?	3.42	3.00	.648	3.00	3.00	3.00	4.00
Would you let your child sit down with a S.ID?	3.52	4.00	.640	3.00	3.00	4.00	4.00
Would you allow a student of your class help a S.ID with the lessons?	3.62	4.00	.717	3.00	3.00	4.00	4.00
Would you visit a special school with your class to meet with S.ID?	3.75	4.00	.560	3.00	4.00	4.00	4.00
Do you believe that the inclusion of a S.ID will influence the school progress of the rest students ?	2.77	3.00	.960	1.00	2.00	3.00	3.00
According to you would the various bodies inform more the public about the abilities of the S.ID?	3.86	4.00	.411	3.00	4.00	4.00	4.00
According to you can the S.ID be trained ?	3.71	4.00	.480	3.00	3.00	4.00	4.00

Note: 1-No to 4-Yes

Discussion

In the present work we have tried to focus our interest on the Secondary education teachers, because there is not an extensive bibliography in Greece referring to these teachers in relation to the subject of special education. The second reason is that, while all teachers who teach in the Secondary education take *de jure* the teaching certificate, most of them have not been taught sufficiently the necessary cognitive subjects to meet with the teaching, pedagogic and psychological difficulties of their students. Moreover, both for permanent teaching staff and the teaching substitutes or part-time teachers in the Secondary education, there are no educational structures in special education. The only choices for the teachers of the Secondary education to be trained in special education are: a) post-graduate studies, which are very difficult due to the small number of the admitted students per university department; and b)

certificated seminars in special education organised by university bodies, a year long, based on the latest Law 3699/2008. It is indicative that nine to ten of the teachers of our sample had not been taught any cognitive subject concerning or relative to individuals with an intellectual disability.

The first step to deal with disability within teaching framework is information and teachers' suitable training, so that their conceptualization and their attitude toward these individuals are positive. This need becomes more peremptory if we are to take into consideration, the aspect of the teachers of our research, that a high number of individuals with disabilities have no access to education in the levels following the elementary education (HAS, 2007; OLME (Greek Federation of State School Teachers of Secondary Education), 2008). It has been noted that not all individuals with a disability are included in the educational system and so they are not suitably educated (Lampropoulou, 2004). It is characteristic that obligatory inclusion of these individuals was enacted only in the latest Law 3699/2008.

Most of the individuals of the research state that they would accept an individual with an intellectual disability in their class, they are well disposed to individuals with an intellectual disability and they are willing to cooperate in relation with their "typical" students, so that their communication with these individuals to be as close as possible. It is characteristic that many of the teachers state that the above is an act which is considered to be good, moral, useful and clever, while they would feel guilty if they would not accept an individual with an intellectual disability in their class. Nevertheless, one third of them say that the possibility to accept a student in their class is less than 40%. Also there is about 25% of teachers who rather disagree with the inclusion policy for individuals with an intellectual disability and 10% to 15% who react against the common use of the water closet, believing at the same time that the inclusion of an individual with an intellectual disability in their class would probably influence the school progress of the rest of the students. These particular results match with search data in the Greek and international bibliography (Zoniou-Sideri, 2000; Reversi et al., 2007; Wishart & Manning, 1996) and confirm both the inadequacy of the educational system to include these individuals in a more functional way in the community, and the teachers' inability to deal with such cases due to their training inadequacy (Forlin et al., 1996; Ward & Le-Dean, 1996).

Consequently, we can state that there is a majority of teachers in Greek Secondary Education which are well-disposed towards individuals with an intellectual disability and the inclusion policy which is in practice both in the EU (E.U., 2003; Venieris, 2002), and in Greece (L. 2817/2000 and L. 3699/2008). There seems that individuals with an intellectual disability encounter phenomena of educational exclusion, firstly, due to the educational system itself, whose structures cannot respond to their increasing needs, and, secondly, due to a percentage of teachers in the Secondary education who have a negative attitude towards their inclusion in the normal educational system. So it is demanding that: a) the pedagogical training of the Secondary education teachers should be developed at the university, as far as the special education is concerned, so that the teachers can be become aware of and informed about subjects relevant to learning difficulties and disability and b) so it will be understood that the exercise of the educational policy, aiming to include the individuals with an intellectual disability in the social evolution, is necessary if the existing structures should be transformed; the educational staff should be professionally improved and the whole population should become aware of subjects of respect and accept differentiation.

Literature:

1. Azizi-Kalantzi A., Zoniou-Sideri A. & Vlachou A. (1996) *Stereotypes and Prejudices. Creation and confrontation*. Greek Ministry of National Education and Religious Affairs, General Secretariat of Popular Adult Education, Athens, Greece [in modern Greek].
2. Barnes C. (1996) Theories of Disability and the Origins of the Oppression of Disabled People in Western Society. In: *Disability and Society: Emerging Issues and Insights* (ed. L. Barton), pp. 43-60. Longman, New York.
3. Barnes C., Mercer G. & Shakespeare T. (1999) *Exploring Disability: A Sociological Introduction*. Polity, Cambridge
4. E.U. (2003) *Provide equal opportunities for pupils and students with disabilities in education and training*. Official Gazette C 134/07-06-2003, 0006-0007.
5. Forlin C., Douglas G. & Hattie J. (1996) Inclusive practices: how accepting are teachers? *International Journal of Disability, Development and Education* 43(2), 119-133.
6. Giavrimis P. (2001) *Attitudes and beliefs towards individuals with disabilities*. Smirniotakis, Athnes [in Modern Greek].
7. Gough J., Eisenschitz A. & McCulloch A. (2005) *Spaces of social exclusion*. Routledge, London.
8. HAS (2007) Educational personnel, students per gender, educational grade, YPA and prefecture. http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-themes?p_param=A1404&r_param=SED41&y_param=2007_00&mytabs=0.
9. Kassotakis M., Papapetrou S. & Fakiolas N. (1996) *Limits in the education and professional choices of handicapped in Greece*. National Centre for Social Research, Athens, Greece [in modern Greek].
10. Kenyon, S., Lyons, G. & Rafferty, J. (2002) Transport and social exclusion: Investigating the possibility of promoting inclusion through virtual mobility. *Journal of Transport Geography* 10, 207-209.
11. Kouroublis P. (1994) The role of institutional and legislative intervention process weakening the social prejudices. In: *Individuals with special needs* (ed. M. Kaila & G. Filippou), pp. 255-276. Ellinika Grammata, Athens, Greece [in modern Greek].
12. Lampropoulou V. (2004) *Essay for "Mapping Special Education"*. Pedagogical Institute, Athens, Greece [in modern Greek].
13. Oliver M. (1990) *The Politics of Disablement*. Macmillan, Basingstoke.
14. OLME (2008) Opinions and suggestions for special education. <http://www.m-lagoudakis.com/content/view/462/46/> [in modern Greek]
15. Putnam R. (2000) *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon and Schuster, New York.
16. Rabiee P., Sloper P. & Beresford B. (2005) Desired outcomes for children and young people with complex health care needs, and children who do not use speech for communication. *Health and Social Care in the Community* 13(5), 478-487.
17. Reversi S., Langher V., Crisafulli V. & Ferri R. (2007) The Quality of Disabled Students' School Integration. *School Psychology International* 28(4), 403-418.
18. Schalock R.L., Borthwick-Duffy S., Bradley V.J., Buntinx W.H.E., Coulter D.L., Craig E.M., Gomez S.C., Lachapelle Y., Luckasson R., Reeve A., Shogren K.A., Snell M.E., Spreat S., Tasse M.J., Thompson J.R., Verdugo-Alonso M.A., Wehmeyer M., & Yeager M.H. (2010) *Intellectual disability: Definition, classification, and systems of supports* (11th ed.). AAIDD, Washington, DC.

19. Sen A. (2000) *Social exclusion: Concept, application and scrutiny*. Asian Development Bank, Manila.
20. Ward J. & Le-Dean L. (1996) Student teachers' attitudes towards special education provision. *Educational Psychology* 16(2), 207-218.
21. Wishart J. & Manning G. (1996) Trainee teachers' attitudes to inclusive education for children with Down's syndrome. *Journal of Intellectual Disability Research* 40(1), 56-65.
22. Zoniou-Sideri, A. (ed.) (2000) *Inclusion: Utopia or reality? Educational and political axes of disabled student's inclusion*. Ellinika Grammata, Athens, Greece [in modern Greek].

**პანაგიოტის გიავრიმის
გამონაკლისებსა და გონებრივად ჩამორჩენილ პირებთან დაკავშირებული
საკითხისათვის: საშუალო სკოლის ბერძენი
მასწავლებლების შეხედულებები
რეზიუმე**

წარმოდგენილ ნაშრომში განიხილება მოსაზრებები საშუალო სკოლების მასწავლებლების კონცეპტუალიზაციაზე განათლების სისტემაში გონებრივად ჩამორჩენილი პირების ჩართვასთან დაკავშირებით. გამოკვლევაში მონაწილეობდა 240 მასწავლებელი (მათ შორის, 135 კაცი და 105 ქალი). გამოყენებული იყო არასტანდარტული ანკეტა, რომელშიც მოცემული იყო კითხვები. შედეგებმა აჩვენა, რომ მასწავლებელთა უმრავლესობა დადებითად არის განწყობილი გონებრივად ჩამორჩენილი პირებისადმი. ამასთან, ცხადი გახდა, რომ აუცილებელია საშუალო სკოლების მასწავლებლებისათვის ტრენინგების ჩატარება და სპეციალური განათლების სტრუქტურის გაფართოება და სრულყოფა.

**Панагиотис Гиавримис
К вопросу об исключениях и лица с умственно отсталыми способностями: точка
зрения греческих учителей средней школы
Резюме**

В данной работе исследуется представление о концептуализации учителей средней школы касательно вопроса о включении в систему образования лиц с умственно отсталыми способностями. В настоящем исследовании принимали участие 240 учителей, из которых 135 представителей мужского и 105 представителей женского пола. Была использована нестандартная анкета, содержащая вопросы. Результаты показали, что большинство учителей имеют положительное расположение к лицам с умственно отсталыми способностями. Однако, проведенное исследование показало необходимость проведения тренингов для учителей средней школы и непосредственного расширения и усовершенствования структуры специального образования.

ხათუნა ხალვაში
(საქართველო)

**წერის სწავლების კოორდინაცია საბნობრივი
კათედრის მეშვეობით**

საგნობრივ კათედრას დიდი როლის შესრულება შეუძლია მასწავლებელთა პროფესიული განვითარებისათვის. ეროვნული სასწავლო გეგმის მიხედვით განსაზღვრულია საგნობრივი კათედრის რაობა და ფუნქციები. ყველა სკოლაში, სადაც ორი ან მეტი ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელია, იქმნება ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელთა კათედრა. მისი მუშაობის ფუნქციებია: ქართული ენისა და ლიტერატურის კოორდინაცია; ერთმანეთის გამოცდილების გაზიარება, წარმატების წინაპირობების განსაზღვრა და პრობლემის გადაჭრის გზების ძიება; სახელმძღვანელოს შერჩევა; სხვა საგნობრივი ჯგუფის მასწავლებელთან კოორდინირებული მუშაობა; პროფესიული გზების დასახვა; რეკომენდაციების შემუშავება დამხმარე სასწავლო მასალებისა და ბიბლიოთეკისათვის საჭირო წიგნების შესახებ; რეკომენდაციების შემუშავება ახალი მიდგომებისა და მეთოდოლოგიების შესახებ;

კათედრის ეფექტური მუშაობისათვის სასურველია თავმჯდომარის არჩევა ერთი წლის ვადით. თავმჯდომარის ფუნქციებია: რეგულარული შეხვედრების ორგანიზაცია; კათედრის გადაწყვეტილების მიწოდება სკოლის მმართველობისათვის საჭიროების შემთხვევაში; პროფესიული განათლების სასარგებლო ღონისძიებების ორგანიზაცია: ტრენინგების, სემინარების, კონფერენციების და სხვათა მოწყობა; კათედრას შეუძლია დააწესოს პრიზი მასწავლებლისა და მოსწავლისათვის. კათედრის წევრები რეგულარულად უნდა შეიკრიბონ (მინიმუმ ერთხელ თვეში). აუცილებელია შეკრება სასწავლო წლის დასაწყისში. სხვა საკითხებთან ერთად ხდება სახელმძღვანელოს არჩევა, პროგრამის განსაზღვრა: განიხილება საგნობრივი პროგრამების სტანდარტების შესრულების მიმდინარეობა, ხოლო წლის ბოლოს შეფასდება, თუ რა ხარისხით იქნა შესაძლებელი ყველა მოსწავლისათვის საგნობრივ პროგრამებში აღწერილი შედეგების მიღწევა.

კათედრის მუშაობის მიზნები და ამოცანებია: მოსწავლეზე ორიენტირებული სწავლება; პედაგოგიური სიახლეები, როგორც სწავლების ხარისხის ამაღლების მხარდამჭერი; სწავლების მიზნებისა და ამოცანების შესაბამისობა პროგრამის მოთხოვნებთან; სწავლების სტრატეგიების სწორად შერჩევა; სასწავლო პროცესის დაგეგმვაში მოსწავლეების მონაწილეობა; კვალიფიკაციის ამაღლების წახალისება; სწავლების განვითარების პროექტები; სწავლების სტრატეგიების შერჩევა მიზნის შესაბამისად; ინფორმაციული და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების გამოყენების მკაფიო და პრაქტიკული ხედვა და გამოყენება; სასწავლო რესურსების შერჩევა, დამზადება, გამოყენება; სწავლის შეფასების ფორმების გამოყენება; მოსწავლეთა ცოდნის შეფასების კრიტერიუმის განსაზღვრა; სხვადასხვა პროგრამის ტრენინგებით პედაგოგიური უნარების სრულყოფა.

საგნობრივი კათედრის მეშვეობით საფეხურების მიხედვით წერის არსებული ვითარების გაანალიზების შემდეგ შედგება პროგრამა შემდეგი მიზნით: საბაზო და საშუალო საფეხურზე წერის კომპეტენციების სასურველი დონის მიღწევისათვის სწავლება/სწავლის ახალი მიდგომების დანერგვა.

მიზნის მისაღწევად ერთი საგნობრივი კათედრის ფარგლებში, ასევე სხვა კათედრებთან ურთიერთობით, კათედრა პრობლემის გადაჭრის გუნდური თანამშრომ-

ლობის შესაძლებლობას იძლევა.

სამოქმედო პროგრამაში გაითვალისწინებს შემდეგ საკითხებს:

I. წერის შედეგები პირველი სემესტრის მიხედვით (სუსტი და ძლიერი მხარეების გამოვლენა).

II. წერის წარმატებული შედეგების მიღწევის გამოცდილების შესწავლა, განზოგადება. ამ მიმართებით ჩატარდება:

1. ღია გაკვეთილები:

ა) წერა ჩართულია საგაკვეთილო პროცესში.

ბ) გაკვეთილის მიზანია წერის კომპეტენციების დაუფლება.

გ) წერის მიღწეული კომპეტენციების გამოყენება და განვითარება ინტეგრირებულ გაკვეთილებზე.

2. წრის მეცადინეობები თავისუფალი დასწრებით;

3. „კლასის საათი“ – წერით მიღწეული კომპეტენციების გამოყენება;

4. შეხვედრა-დიალოგი „მასწავლებლის პროფესიული პორტრეტი“.

III. წერის სწავლება/სწავლისას გამოვლენილი სიძნელეების დასაძლევად ტრენინგების ჩატარება:

- წერის სტრატეგიები და მათი გამოყენება სასწავლო პროცესში.

- წერის ზოგადი კომპეტენციების მიღწევის მახასიათებლები.

- წერა ინტეგრირებულ გაკვეთილებზე.

- წერითი ნამუშევრების შეფასება.

IV. სემინარების ჩატარება.

- წერა საწრეო მუშაობის ხარისხის ასამაღლებლად.

- წერა – „კლასის საათისადმი“ ინტერესისა და მოტივირების ეფექტური საშუალება.

- „წერის სემინარები“ სახელმძღვანელოს მიხედვით.

V. ლექცია შეკვეთით:

კომპეტენციის რაობა და მისი მიღწევის მახასიათებლები.

პროგრამა ითვალისწინებს მასწავლებელთა პროფესიული ოსტატობის ამაღლებას სკოლის დონეზე. ყოველი საქმიანობის შემდეგ ხდება ცვლილებები მასწავლებლის შეფასების დიაგნოსტიკურ რუკაზე, სადაც აღინიშნება:

ა) სხვების მიერ გაზიარებული გამოცდილება;

ბ) სემესტრის განმავლობაში დაძლეული პრობლემა.

გ) პრობლემა, რომელზეც მუშაობს ახალ სემესტრში.

კათედრის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრობლემაა მოსწავლეთა წერითი ნამუშევრების გასწორება, მხედველობაში გვაქვს შემაჯამებელი წერის შეფასება. კათედრის წევრები შეიმუშავენ წერის განმსაზღვრელი შეფასების ერთიან კრიტერიუმებს, სქემებს.

აუცილებელი მოთხოვნაა, რომ შეფასების კრიტერიუმები მოსწავლეებისათვის ცნობილი იყოს წერის დაწყებამდე.

გთავაზობთ განმსაზღვრელი შეფასების პრაქტიკაში გამოყენებულ კრიტერიუმებს, რომელიც განაპირობებს შეფასების ობიექტურობის, ვალიდურობის პრინციპების დაცვას:

1. ნაწერის შინაარსის თემასთან, სათაურთან შესაბამისობა.

2. წერის სტრატეგიის შემოქმედებითად გამოყენება.

3. საკუთარი დამოკიდებულების მკაფიოდ გამოხატვა.

4. ტექსტის (ან წყაროების) ცოდნა, ციტატების ან მოსაზრების მიზნობრივად ჩართვა.

5. ნაწერის სტილის შესაბამისი სრუქტურის დაცვა.
6. ორთოგრაფიული შეცდომების რაოდენობა.
7. ენობრივი ნორმების დაცვა.
8. ლექსიკური სიმდიდრე.

ჩავატარეთ **კვლევა**, რომლის მიზანი იყო გამოცდილების გაზიარებასთან და მოკიდებულების შესწავლა.

კვლევის მეთოდი: კვლევითი ესე: „რა შემატა წერასთან დაკავშირებით ჩემს პედაგოგიურ გამოცდილებს კათედრაზე მუშაობამ“.

ესე **ანალიზის შედეგად** ცხადი გახდა, რომ მასწავლებლები მხარს უჭერენ საკითხის კონკრეტულად განხილვას, შესწავლას, თვლიან, რომ ბევრი რამ შეცვალეს წერის სწავლებასთან მიმართებაში, კერძოდ, გამოიყენეს ახალი სტრატეგიები, გაერკვნენ კომპეტენციის მიღწევის მახასიათებლებში, მოსწონთ შემოქმედებითი ძიების ატმოსფერო, კათედრას მიიჩნევენ გუნდური თანამშრომლობის საუკეთესო საშუალებად.

საგნობრივი კათედრის მეშვეობით განხორციელდა ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელთა თანამშრომლობა წერის სწავლება/სწავლის თვითშეფასებისა და უკეთესი გზების ძიებისათვის; ხელი შეეწყო სხვა საგნობრივი ჯგუფის მასწავლებლებთან კოორდინირებულ მუშაობას.

კათედრის სხდომაზე განხილვა წერის გაკვეთილების დაგეგმვის რესურსები, მაგალითად, **წერის გაკვეთილების თემატიკა მოკლევადიანი დაგეგმვისათვის.**

I. წერის ფორმა ტექსტის გაგებისათვის

ა) ესე: „ჰაჯი უსუფის განაჩენი – ზნეობრივი სასჯელი ვისთვის?“

წყაროები: აკაკი წერეთელი – „გამზრდელი“; აკაკი ბაქრაძე – „ზნეობრივი გმირისათვის“.

ბ) თხზულება: „მინდიას ფილოსოფია“

წყაროები: ვაჟა-ფშაველა – „გველისმჭამელი“; აკაკი ბაქრაძე – „ვაჟას მრწამსი“; გრიგოლ კიკნაძისა და თამაზ ჩხენკელის კრიტიკული წერილები.

გ) რეფერატი „პარალელები პოემასა და თქმულებას შორის“ (ვაჟას „ბახტრიონის“ მიხედვით)

წყაროები: ვაჟა-ფშაველა – „ბახტრიონი“, გრიგოლ კიკნაძე – „ვაჟა-ფშაველა“;

აკაკი მორჩილაძე – „გლეხი, მღვდლის შვილი“; სანდრო რაზიკაშვილი – „მოგონებანი“.

II. შემაჯამებელი წერითი სამუშაო:

კრიტიკული მიმოხილვა „რეალობა ემოციებით და უემოციოდ“ (მიხეილ ჯავახიშვილი „ლამბალო და ყაშა“).

თხზულება „მონობა თუ ერთგულება“ (ლეო ქიაჩელი „ჰაკი აძბა“)

ტექსტის ენობრივ-მხატვრული ანალიზი „მწერლის სიტყვის გავლენა“ (რევაზ ინანიშვილის „ლარა“).

III. მწერლის ბიოგრაფიის გავლენა მის შემოქმედებაზე. „რესპოდენტის ფსიქოლოგიური პორტრეტი“ (გოდერძი ჩოხელი, „ცხრა შეკითხვა სიყვარულის შესახებ“).

IV. ნათარგმნი ნაწარმოების ანალიზი „სათაური და შინაარსი“ (ერნესტ ჰემინგუეი – „თეთრი სპილოების მსგავსი მთები“. თარგმანი ვახტანგ ჭელიძისა).

V. ანალიტიკური კომენტარი „ფიქრები რომანის წაკითხვის შემდეგ“. წყაროები: ჯერომ სელინჯერი – „თამაში ჭვავის ყანაში“, როსტომ ჩხეიძე – „ნეტა, ცოცხალია ჯერომ სელინჯერი?“.

VI. ინტერპრეტაცია და საკუთარი თვალსაზრისი. „თავსაფრიანი დედაკაცი“. წყაროები: ნიკო ლორთქიფანიძე – „თავსაფრიანი დედაკაცი“; მერაბ მამარდაშვილი

– „ცოცხალი სხეული“; გურამ ასათიანი – „ქართული სულის ესთეტიკური ბუნებისათვის“.

VII. ინტეგრირებული გაკვეთილისათვის მოხსენება „მხატვრული და ისტორიული სინამდვილე“ (კონსტანტინე გამსახურდია – „დიდოსტატის კონსტანტინეს მარჯვენა“; წიგნი „ქართლის ცხოვრება“; ანანია ჯაფარიძე – „ქართული ეკლესიის ისტორია“).

პირადი გამოცდილებისა და კვლევის შედეგების გათვალისწინებით, კოლეგებთან შეთანხმებით შევიმუშავეთ გაკვეთილის გეგმა-სცენარის ფორმები, რომლის გამოყენებამ ეფექტური შედეგი მოგვცა, რაც გამოიხატა შემდეგში: მოსწავლეებმა უკეთ გააცნობიერეს წერიტით სამუშაოს დანიშნულება, გაუადვილდათ საშინაო დავალების შესრულება. წარმოგიდგინთ გაკვეთილის გეგმა-სცენარის ნიმუშებს:

I ვარიანტი
წერა ჩართულია გაკვეთილის მსვლელობაში

გაკვეთილის თემა	ჭაბუა ამირჯიბი - „მოსე ზამთარაძის ნაამბობი“ (ნაწევები რომანიდან „დათა თუთაშხია“)
გაკვეთილის მიზნები და შედეგები	<ul style="list-style-type: none"> • გარკვეული თვალსაზრისის შემცველი ტექსტის წაკითხვა; • წერა კონკრეტულ საკითხზე სათანადო არგუმენტების მოხმობით.
გაკვეთილის მსვლელობა / საკლასო მენეჯმენტი	<p>I. გამოსწავლის ფაზა საერთო საკლასო სამუშაო (5 წთ.) ფრაგმენტების ჩვენება ფილმიდან.</p> <p>II. შინაარსის რეალიზების ფაზა წვეილური სამუშაო (7 წთ.) ა) მარკირებული კითხვა: გამოყავით ტექსტში ადგილები, სადაც მუდგანდება მთხრობელის დამოკიდებულება ნაამბობისადმი; საერთო საკლასო სამუშაო (8 წთ.) ბ) დისკუსია: რა თვალსაზრისის შემცველია წაკითხული ტექსტი?</p> <p>III. რეფლექსიის ფაზა ინდივიდუალური სამუშაო (12 წთ.) წერა (თემას ირჩევს მოსწავლე): ა) მსჯელობა: რატომ ირქმევს სეთური სხვადასხვა სახელს? ბ) შთაბეჭდილების გადმოცემა: „ვინ იყო და რა იყო ეს ქალი...“; გ) აღწერა: ასინეთის პორტრეტი (კინოფილმიდან, ნაწარმოებიდან).</p> <p>ინდივიდუალური სამუშაო (10 წთ.) დიალოგი – გამოხატე საკუთარი დამოკიდებულება: „ფიქრები ტექსტის გაცნობის შემდეგ“.</p> <p>ინდივიდუალური სამუშაო (3 წთ.) საშინაო დავალება: ა) წაკითხეთ ტექსტის II ნაწილი; ბ) ამოიწერეთ ტექსტიდან მოსეს ან დათას თვალსაზრისი და გააკეთე კომენტარი წერილობით.</p>
შეფასების კომპონენტები	სწრაფი კითხვის უნარი; კონკრეტულ საკითხზე არგუმენტების მოხმობით საკუთარი დამოკიდებულების წერილობით გამოხატვა.
საგანმანათლებლო რესურსები	სახელმძღვანელო, კომპიუტერი, პროექტორი, ფურცლები.

II ვარიანტი
გაკვეთილის მიზანია წერის მიღწეული დონის შეფასება

გაკვეთილის თემა	წერის კულტურა
გაკვეთილის მიზნები და შედეგები	მოსწავლეთა წერითი კულტურის ძლიერი და სუსტი მხარეების გამოვლენა
გაკვეთილის მსვლელობა / საკლასო მენეჯმენტი	<p>საერთო საკლასო სამუშაო (5 წთ.) გონებრივი იერიში: „რას წერენ მოსწავლეები?“ ინდივიდუალური სამუშაო (10 წთ.) წერითი დავალება არჩევით:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. საყვარელი ნაწარმოების, კინოფილმის, სპექტაკლის მოკლე შინაარსი; 2. საკვანძო სიტყვების გამოყენებით ამბის შეთხზვა; 3. ნაწარმოების პერსონაჟის დახასიათება; 4. „მე ვფიქრობ, რომ...“ <p>წყვილური სამუშაო (10 წთ.) რეცენზიის დაწერა – მოსწავლეები გაასწორებენ ერთმანეთის ნამუშევრებს. რეცენზიას წაიკითხავენ ხმამაღლა. აღნიშნავენ ძლიერ და სუსტ მხარეებს. ჯგუფური წერითი სამუშაო (შემფასებელთა შენიშვნების გათვალისწინებით): 10 წთ.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. სტუმრად ოტია იოსელიანთან; 2. ნაწარმოების ორი პერსონაჟის შედარებითი დახასიათება; 3. მოთხრობა მკითხველისათვის; 4. „საით მიდიან ღრუბლები“. <p>ინდივიდუალური სამუშაო, 7 წთ. პრეზენტაცია წყვილური სამუშაო, 3 წთ. შეფასება და თვითშეფასება</p>
შეფასების კრიტერიუმები	თემა პასუხობს სათაურს; აზრი ჩაწერილია მკაფიოდ, თანმიმდევრულად, გამოხატულია ავტორის დამოკიდებულება; დაცულია დროის ლიმიტი; გამოყენებულია მდიდარი ლექსიკა, გამოვლენილია თემის ცოდნა; დაშვებულია ორთოგრაფიული და სტილისტური შეცდომები.
საგანმანათლებლო რესურსები	სახელმძღვანელო, კომპიუტერი, პროექტორი, ვიდეოჩანაწერი, ფურცლები, პრიზი.

პროფესიული განვითარებისათვის გაწეული მუშაობა ორიენტირებულია ურთიერთთანამშრომლობაზე, სისტემურობაზე, შედეგიანობაზე. მასწავლებლებს მნიშვნელოვანი ცვლილება შეაქვთ სწავლებასა და შეფასებაში.

ლიტერატურა:

1. განმარტებითი ლექსიკონი განათლების სპეციალისტებისათვის, თბ., 2007.
2. ეროვნული სასწავლო გეგმა, 2010.
3. თერნული ჯეკი, პროფესიონალი მასწავლებლის 9 მახასიათებელი, თბ., 2009.

4. რობერტ ჯ. მარზანო, დებრა ჯ. ფიქერინგი, ჯეინ ი. ფოლოქი, ეფექტური სწავლება სკოლაში, თბ., 2009.
5. მეგრელაძე ც., ზეპირმეტყველების, კითხვის, წერის, გაგების სტრატეგიები, ბათუმი, 2008.
6. პაპავა პ., სკოლების განახლება საქართველოში, თბ., 2005.
7. ჩუბინიძე ნ., როგორ ვწეროთ ესე, ჟურნალი „მასწავლებელი“, 2010, №1.

Khatuna Khalvashi
Coordination of teaching writing through disciplinary departments
Summary

This article considers the role of discipline teachers in the process of teaching writing skills. There is an action plan of the department in secondary schools that displays certain activities in order to distinguish and eliminate problems of writing, master writing skills and advance writing competence. There is a diagnostic map that helps teachers in self-assessment. To determine potential for achieving writing competences the author of the article offers some topics of the writing lessons and results of the conducted research.

Хатуна Халваши
Координация обучения письма посредством предметных кафедр
Резюме

В статье обсуждается роль учителей в процессе обучения письму. Для достижения письменных компетенций в общеобразовательной школе представлена программа работы кафедр, которая предусматривает интересную работу по выявлению сильных и слабых сторон письма, помогает обобщению опыта достижения положительных результатов. Формой самооценки учителями принята диагностическая карта.

Для определения средств достижения письменных компетенций в статье даны результаты исследований, представлена тематика уроков письма.

ნათია შენგელია, ბიძინა ჭუმბურიძე, მინედა ჭანტურია, ქრისტინე ბოკუჩავა
(საქართველო)

მინერალური წყლის – ლუგელას ანალიზი

საქართველო მინერალური წყლების ნაკრძალს წარმოადგენს. მინერალური ჰიდრორესურსებით ის მსოფლიოში ერთ-ერთ პირველ ადგილზეა – 690500 კვ/კმ-ის ტერიტორიაზე 1200-ზე მეტი მინერალური წყალია. ბუნებრივად „დამზადებული“ ქიმიური ნარევის ანუ ბუნებრივად მინერალიზებული წყლის სამკურნალო მიზნებით გამოყენებას აქ უძველესი დროიდან ჩაეყარა საფუძველი. საქართველოში მინერალური წყლების დიდ პოპულარობაზე მეტყველებს ის ფაქტი, რომ ბევრ ადგილას ღელე-მდინარეს, წყაროსა თუ ხევს მინერალურ წყლებთან დაკავშირებული სახელები აქვს შერქმეული. ეს ტენდენცია აისახა ლუგელას სამკურნალო წყლის სახელწოდებაზეც. ეგრისის მთის სამხრეთის წინა კალთაზე ალპურ ზონაში მდებარე ლუგელას ულამაზესი ხეობიდან გამომავალ მინერალურ წყალს უძველესი დროიდანვე მენჯს უწოდებდნენ და თავისი მშობლიური ადგილის სახელი ლუგელა 1947 წლიდან ეწოდა. ამ წყალზე შეიქმნა საკვირველი ღებენდები, იგი თითქოს, მკვდარს აცოცხლებს. ძნელია იმის თქმა, თუ რა დროიდან იწყება მოსახლეობის მიერ ამ იშვიათი ბუნებრივი წყლის გამოყენება.

სამკურნალო მინერალური წყლის – ლუგელას ძირითადი საბადო არის საქართველოს ჩხოროწყუს მუნიციპალიტეტში, მუხურის ხეობაში, სოფ. მუხურიდან 4 კილომეტრზე. წყალი გამოდის ბაიოსური ასაკის დისლოცირებული ქანებიდან.

მინერალური წყალი ლუგელა თავისი ქიმიური შემადგენლობითა და სამკურნალო მოქმედებით უნიკალურია მსოფლიოში. მისგან მზადდება და აფთიაქში იყიდება კბილის პასტები, გამოიყენება მედიცინაში 10% ქლორ-კალციუმის ხსნარის სახით. ბუნებრივი მედიკამენტი ლუგელა შეიცავს დიდი რაოდენობით ბიოლოგიურად აქტიურ მინერალურ კომპონენტს, რის გამოც მას სამკურნალო საშუალებად იყენებენ.

ლუგელას პირველი ქიმიური ანალიზი რ. კუპცისის მიერ იქნა შესრულებული 1927 წელს. 1932 წელს განმეორებითი გამოკვლევა ჩატარდა პროფესორ ქუთათელაძის ხელმძღვანელობით (4). ორი წლის შემდეგ ჩიხლაძემ ადგილზე გამოიკვლია წყლის დებიტების გაზრდა. ლუგელამ განსაკუთრებული პოპულარობა და პრაქტიკული გამოყენება ომის შემდგომ პერიოდში მოიპოვა, მედიკამენტების დეფიციტის გამო. ამ პერიოდისთვის ინტენსიურად გრძელდებოდა მინერალური წყლის ლუგელას კვლევა. 1945 წელს საქართველოს ჯანმრთელობის დაცვის სამინისტროს სამეცნიერო საბჭომ „ლუგელა“ ცნო სამკურნალო საშუალებად, დაასაბუთა მისი მედიცინაში გამოყენების შესაძლებლობა, კალციუმის ქლორიდის 10%-იანი ხსნარის ნაცვლად. 1947 წელს დოცენტ მ. ლუგავას, პროფესორ დ. ჯავახიშვილის, პროფესორ გ. გვიშიანის მიერ ჩატარებული კვლევებით დადგინდა მინერალური წყლის „ლუგელას“ უნიკალურობა. ლუგელა ურთულესი შემადგენლობისაა, იგი მიეკუთვნება ქლორ-კალციუმის წყლების ჯგუფს, ძირითადი იონებია: კალციუმის კატიონი და ქლორის ანიონი, მცირე რაოდენობით შეიცავს ნატრიუმისა და მაგნიუმის კატიონებს, დამახასიათებელია ბრომის, ლანთანოიდების ჯგუფის ექვსი იონის არსებო-

ბა, თანმხლები აირია მეთანი. იგი მაღალი მინერალიზაციის გამო დიდ ხანს ინახება და ჩამოსხმისას არ საჭიროებს ნახშირორჟანგით გაჯერებას, გამჭვირვალება, უნაღებო, არ იყინება -25°C -მდე. ამ თვისებების გამო მას მსოფლიოში ბადალი არ ჰყავს. ლუგელა ქიმიური მახასიათებლებით მხოლოდ ზღვის წყალმცენარეებს თუ შეედრება (8).

სამედიცინო გამოკვლევებით დადგენილია, რომ მინერალური წყალი „ლუგელა“ მიეკუთვნება სამკურნალო წყლების კატეგორიას. ლუგელას სამკურნალო ჩვენებებია: პარათირეოიდული ჯირკვლების, სასუნთქი ორგანოებისა და ლიმფური ჯირკვლების ფუნქციური უკმარისობა, ტუბერკულოზი, ალერგიული დაავადებები, რაქიტი, მოტეხილობები, სისხლდენები, ტეტანია, სპაზმოფილია, შარდგამომყოფი ორგანოების, კანის და ანთებითი ხასიათის გინეკოლოგიური დაავადებები. მინერალური წყლის „ლუგელას“ მიღება დასაშვებია მხოლოდ ექიმის დანიშნულებით, დოზირება განისაზღვრება ზრდასრულ ასაკში სუფრის კოვზი სამჯერ დღეში, ბავშვებში – ჩაის კოვზი სამჯერ დღეში (4).

ჩვენი კვლევის მიზანს წარმოადგენდა მინერალური წყლის „ლუგელას“ სამი წყაროს: I – მთის ლუგელას (მუხურის წყალი); II – ზუგდიდის ჭაბურღილიდან აღებული; III – თბილისის აფთიაქში შექმნილი ნიმუშების ქიმიური ანალიზის ჩატარება. აღნიშნული კვლევების ჩატარება განპირობებულია იმით, რომ კალციუმის ქლორიდის შემცველობა ლუგელაში მნიშვნელოვნად იცვლება წლის სხვადასხვა პერიოდში და იგი მერყეობს 6-9%-ის ფარგლებში. კვლევის მიზანია აგრეთვე ლუგელას ბაქტერიოლოგიური შესწავლა, დასაშვებია არაუმეტეს 1000 ბაქტერიის და 100 ობის საფუარის სოკოს (შეჯამებული) არსებობა; დაუშვებელია (ენტერობაქტერიების, ფსევდომონა და სტაფილოკოკი) ოჯახის ბაქტერიების არსებობა (ს.ფ.ტ. 2 გვ. 119) (3).

კვლევის მასალა და მეთოდები. ჩვენი კვლევის ობიექტია მინერალური წყლის ლუგელას 3 ნიმუში, რომელთა ანალიზისათვის გამოვიყენეთ შემდეგი მეთოდები სახელმწიფო ფარმაცოპეის მიხედვით (3):

1. ნატრიუმისა და კალიუმის რაოდენობრივი განსაზღვრა ალური ფოტომეტრით;
2. კალციუმისა და მაგნიუმის რაოდენობრივი განსაზღვრა კომპლექსონომეტრული მეთოდით;
3. ქლორიდების განსაზღვრა არგენტომეტრული მეთოდით;
4. სულფატის განსაზღვრა წონითი მეთოდით BaSO_4 -ის მიხედვით.
5. გამოკვლევა იგივეობაზე (კალციუმის იონი; ქლორიდ-იონი), მიკრობიოლოგიურ სიწმინდეზე, მშრალი ნაშთი, pH-ის განსაზღვრა.

ექსპერიმენტული ნაწილი: ზემოთ ჩამოთვლილი მეთოდებით შესრულებული ანალიზის შედეგები მოცემულია ცხრილის სახით თანმხლებ სერტიფიკატში. მიკრობიოლოგიური გამოკვლევა ჩატარდა ბოტანიკის ინსტიტუტის მიკრობიოლოგიურ განყოფილებაში, რის შედეგადაც დადგინდა 1000 ბაქტერიის და 100 ობის შეჯამებული არსებობა, რაც სტანდარტს შეესაბამება (სერტიფიკატი: 1, 2, 3) (3).

I – მთის ლუგელას (მუხურის წყარო) ნიმუში
სერტიფიკატი
გაცემის თარიღი – 8 თებერვალი, 2011 წ.
მინერალური წყლის „ლუგელას“ ნიმუშის ანალიზის მონაცემები

ფარმაკოპეის მოთხოვნები	სპეციფიკაციის მოთხოვნა	შესაბამისობა
გარეგნული აღწერა	უფერო, უსუნო, გამჭვირვალე, მომწარო-მლაშე გემოს სითხე	შეესაბამება
საერთო მინერალიზაცია (მშრალი ნაშთი)	35-60 მგ/ლ	35 მგ/ლ
pH	6,0-9,0	6,20
იგივეობა		
კალციუმის ქლორიდი	6,0-9,0% Ca ²⁺ Cl ⁻	6,7% დადებითი დადებითი
რადენობრივი განსახ- ლვრა	ქლორი – 12000-2600 მგ/ლ კალციუმი – 12000-21000 მგ/ლ მაგნიუმი – <100,0 მგ/ლ კალიუმი – 4,0-10,0 მგ/ლ ნატრიუმი – 1600,0-2500,0 მგ/ლ ბრომიდები – კვალი იოდიდები – კვალი	15 110 მგ/ლ 15 650 მგ/ლ 85მგ/ლ 8,3მგ/ლ 1800მგ/ლ კვალი კვალი
მიკრობიოლოგიური სიწ- მინდე	ს.ფ.ტ. II 119. ლუგელას წყალი აკმაყოფილებს სანიტარულ-ეპი- დემიოლოგიურ სტანდარტს	შეესაბამება
შეფუთვა, მარკირება	მთიდან აღებული ნიმუში	შეესაბამება

დასკვნა: აღებული I ნიმუში მთის ლუგელას (მუხურის წყარო) აკმაყოფილებს სტანდარტის მოთხოვნებს.

II – ზუგდიდის ჭაბურღილის ნიმუში
სერტიფიკატი
გაცემის თარიღი – 8 თებერვალი, 2011 წ.
მინერალური წყლის „ლუგელას“ ნიმუშის ანალიზის მონაცემები

ფარმაკოპეის მოთხოვნები	სპეციფიკაციის მოთხოვნა	შესაბამისობა
გარეგანი აღწერა	უფერო, უსუნო, გამჭვირვალე, მომწარო-მლაშე გემოს სითხე	შეესაბამება
საერთო მინერალიზაცია (მშრალი ნაშთი)	35-60 მგ/ლ	34,4 მგ/ლ
pH	6,0-9,0	6,0
იგივეობა		
კალციუმის ქლორიდი	6,0-9,0% Ca ²⁺ Cl ⁻	5,4% დადებითი დადებითი

რაოდენობრივი განსაზღვრა	ქლორი – 12000-26000 მგ/ლ კალციუმი – 12000-21000 მგ/ლ მაგნიუმი – <100,0 მგ/ლ კალიუმი – 4,0-10,0 მგ/ლ ნატრიუმი – 1600,0-2500,0 მგ/ლ ბრომიდები – კვალი იოდიდები – კვალი	15 110 მგ/ლ 15 650 მგ/ლ 85 მგ/ლ 8,3 მგ/ლ 1800 მგ/ლ კვალი კვალი
მიკრობიოლოგიური სიწმინდე	ს.ფ.ტ. II 119. შეესაბამება	შეესაბამება
შეფუთვა, მარკირება	შეფუთვის გარეშე	

დასკვნა: მოცემული ნიმუში არ აკმაყოფილებს სტანდარტს.

**III – ავთიაქიდან შექმნილი ნიმუში
სერტიფიკატი
გაცემის თარიღი – 8 თებერვალი, 2011 წ.
მინერალური წყლის „ლუგელას“ ნიმუშის ანალიზის მონაცემები**

ფარმაკოპეის მოთხოვნები	სპეციფიკაციის მოთხოვნა	შესაბამისობა
გარეგნული აღწერა	უფერო, უსუნო, გამჭვირვალე, მომწარო-მომღაშო გემოს სითხე	შეესაბამება
საერთო მინერალიზაცია (მშრალი ნაშთი)	35-60 მგ/ლ	37 მგ/ლ
pH	6,0-9,0	6,1
იგივეობა კალციუმის ქლორიდი	6,0-9,0% Ca ²⁺ Cl ⁻	7,1% დადებითი დადებითი
რაოდენობრივი განსაზღვრა	ქლორი – 12000-2600 მგ/ლ კალციუმი – 12000-21000 მგ/ლ მაგნიუმი – <100,0 მგ/ლ კალიუმი – 4,0-10,0 მგ/ლ ნატრიუმი – 1600,0-2500,0 მგ/ლ ბრომიდები – კვალი იოდიდები – კვალი	15 110 მგ/ლ 15 650 მგ/ლ 85 მგ/ლ 8,3 მგ/ლ 1800 მგ/ლ კვალი კვალი
მიკრობიოლოგიური სიწმინდე	ს.ფ.ტ. II 119. „ლუგელას“ წყალი აკმაყოფილებს სტანდარტს	შეესაბამება
შეფუთვა, მარკირება	საქართველოში რეგისტრირებული ნიმუში	შეესაბამება

დასკვნა: მოცემული ნიმუში შ.პ.ს. „ლუგელას ხეობა“. ს.ფ. მოთხოვნებს აკმაყოფილებს.

ამრიგად, ჩვენ მიერ ჩატარებულ იქნა მინერალური წყლის „ლუგელას“ 3 ნიმუშის ანალიზი საქართველოს ჯანდაცვის სამინისტროს მიერ დამტკიცებული ნორმატიული დოკუმენტის შესაბამისად. ექსპერიმენტის შედეგების საფუძველზე დადგინდა, რომ მთის ლუგელა და ავთიაქში შექმნილი ნიმუში თავისი თვისობრივი და რაოდენობრივი შემადგენლობით სრულიად შეესაბამება სტანდარტის მოთხოვნებს, ხოლო ზუგდიდის ჭაბურღილის ნიმუში კალციუმის ქლორიდის რაოდენობით

ნობრივი შემცველობით არ შეესაბამება სტანდარტით გათვალისწინებულ ნორმებს, ნაცვლად 6-9%-ისა კალციუმის ქლორიდი არის 5,4%.

ქიმიური ანალიზის გარდა, სტანდარტის მოთხოვნის შესაბამისად ბოტანიკის ინსტიტუტის მიკრობიოლოგიის ლაბორატორიაში ჩატარდა მიკრობიოლოგიური გამოკვლევა, სამივე ნიმუში მიკრობიოლოგიური სიწმინდით აკმაყოფილებს სტანდარტის მოთხოვნებს.

ლიტერატურა:

1. Курортные ведомости реферативный сборник Трудов, Том XXI. Грудмедгиз. Тб. 1954.
2. Максимкина Е.А, Миназова Г.И., Чукреева Н.В. Сгандартизация и обеспечение качества лекарственных средств. 2008.
3. სახელმწიფო ფარმაკოპეა (ს.ფ. ტომი I-II), 1998 და 2003.
4. ბაკურიძე ა., ბარამიძე ქ., ჩხაიძე ნ., ფარმაცევტული საწარმოს ნორმატიულ ტექნიკური დოკუმენტაციის შედგენის მეთოდური საფუძვლები, 2006.
5. ბაკურიძე ა. წამლის სამრეწველო ტექნოლოგია, 2006.
6. ვიდალის ცნობარი, 2003-2004.
7. ხუხია ვ., მუხურის მინერალური წყალი ლუგელა და მისი გამოყენების პერსპექტივები, 1941.
8. ჭუმბურიძე ბ., ჭანტურია ზ., ჟურნალი „ფარმაცევტული მაცნე“, მაის-ივნისი, 2007.
9. ჭუმბურიძე ბ., მახარაძე რ., ჭანტურია ზ., ჩიკვილაძე თ., *Alergologia u Umynologia*. ოქტომბერი, №5, 2006.
10. ჭუმბურიძე ბ., ფარმაცევტული ქიმია, 2009.
11. ჭუმბურიძე ბ., ჭანტურია ზ., ჟურნალი „გუთნის დედა“, ივნისი-აგვისტო, 2007.
12. Джавахишвили Д.В.. Минеральная вода «Лугела». 1953.

Natia Shengelia, Bidzina Chumburidze, Mineda Chanturia, Cristine Bokuchava ***Analysis of Mineral Water "Lugela"*** **Summary**

Mineral water "Lugela", is unique by its chemical composition and medicinal action. It is researched chemically and pharmacologically and it is used as medical means.

According to seasonal chemical composition, water changes significantly, because the norm of CaCl_2 in mineral water fluctuates from 6 to 9%.

Analysis of three specimen of mineral water have been carried out: one was mountain's "Lugela" (mineral water of Mukhuri); second was Zugdidi's bore-hole, and the third one was gained in a drugstore.

Analysis that was carried out according to the normative document approved by the Ministry of Healthcare of Georgia revealed that two models - mountain's Lugela and Lugela gained in the drugstore was in accordance with the standard requirements but Zugdidi's bore-hole model CaCl_2 composition and clearness did not satisfy the standard.

**Натия Шенгелия, Бидзина Чумбуридзе,
Минеда Чантурия, Кристине Бокучава**
Анализ Минеральной воды “Лугела”
Резюме

Химический состав и медицинское действие минеральной воды “Лугела” уникальны. Химические и фармакологические исследования подтвердили возможность использования воды “Лугела” в качестве лекарственных средств. Согласно химическому анализу состав воды изменяется значительно, норма содержания CaCl_2 в минеральной воде колеблется приблизительно от 6 до 9 %. Был выполнен анализ трех экземпляров минеральной воды: I – Лугела горы (минеральная вода Мухури); II – буровая скважина источника Зугдиди, и III – был получен в аптеке. Анализ, который выполнил согласно нормативному документу, одобренному Министерством здравоохранения Грузии, показал, что два образца – Лугела горы и Лугела, полученный в аптеке, соответствуют стандартным требованиям, но состав образца буровой скважины Зугдиди не удовлетворял стандарт.

თუკი ვინმეს ქართულ-აზერბაიჯანული მეგობრობის სიმბოლოდ დავასახელებთ, მათ შორის უპირველესი, უდავოდ, ვალექ ჰაჯილარი იქნება. ამ ღვაწლმოსილმა ადამიანმა და დიდმა მეცნიერმა თანაბარი სითბოთი და სიყვარულით უმღერა საქართველოს და აზერბაიჯანს, უმღერა ორივე ენაზე – ქართულად და აზერბაიჯანულად, რადგან ორივე ემშობლიურებოდა, ორივეს ისე დაჰფოფინებდა და ეთაყვანებოდა, როგორც საკუთარი თვალის ჩინს. შემთხვევით როდი ჩაულრმავედა ასე საფუძვლიანად ორივე ხალხის ფოლკლორს, აშუღთა პოეზიასა თუ სიმღერებს... ორივე ენის სრულყოფილად ცოდნის საფუძველზე შეიქმნა ქართულ-აზერბაიჯანული და აზერბაიჯანულ-ქართული ლექსიკონი.

ვალექ ალიფაშა ოღლი ჰაჯილარი (ჰაჯიევი) დაიბადა 15 აპრილს 1951 წელს ბოლნისის რაიონის სოფელ დარბაზში. საშუალო განათლება მშობლიურ სოფელში მიიღო. 1968-1973 წლებში დაამთავრა აზერბაიჯანის სახელმწიფო ენათმეცნიერების ინსტიტუტის რუსულ-აზერბაიჯანული ფილოლოგიური ფაკულტეტი. სამეცნიერო და მხატვრული შემოქმედება სტუდენტობის დროიდანვე დაიწყო. კულტურულ-საგანმანათლებლო და მხატვრული თარგმანის დარგებში ვალექ ჰაჯილარი როგორც მომავლის პერსპექტიული ახალგაზრდა, 1973 წელს საქართველოსა და აზერბაიჯანის მწერალთა კავშირების რეკომენდაციებით თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიურ ინსტიტუტში (თსპი) გაიგზავნა.

ვ. ჰაჯილარმა 1973 წელს თსპი-ში ჯერ მეცნიერ-მუშაკად, მოგვიანებით კი აზერბაიჯანული ენისა და ლიტერატურის კათედრის მასწავლებლად დაიწყო მუშაობა. ამავე დროს იგი დაკავებული იყო საქართველოში თურქულენოვანი საფოლკლორო ნიმუშების, ურთიერთობების შესწავლა-შეგროვებით და მათი გამოცემით. ასევე მან ქართული ხალხური და კლასიკური პოეზიიდან აზერბაიჯანულ ენაზე თარგმნა და გამოსცა ნაწარმოებები. იგი ცნობილია, როგორც აზერბაიჯანულ-ქართული ორმხრივი სალაპარაკო ლექსიკონის პირველი ავტორი.

1984 წელს დაიცვა დისერტაცია ნიზამის სახელობის აზერბაიჯანის მეცნიერებათა აკადემიის ლიტერატურის ინსტიტუტში თემაზე „აზერბაიჯანულ ენაზე მომღერალი ქართველი აშუღები“. 1985 წლიდან იყო იმავე კათედრის დოცენტი, 1989 წლის მაისიდან სიცოცხლის ბოლომდე სულხან-საბა ორბელიანის სახელობის თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიური უნივერსიტეტის აზერბაიჯანული ენისა და ლიტერატურის კათედრის გამგედ მუშაობდა.

1991 წლის ოქტომბერში მოხსენებით გამოვიდა თურქეთის რესპუბლიკის ათათურქის სახელობის უნივერსიტეტში საერთაშორისო სამეცნიერო სიმპოზიუმზე - „იუნუს ემრეს ტრადიციები საქართველოში“ და მან ამით თურქ მეცნიერებთან მეცნიერული თანამშრომლობის საფუძველს დაუდო სათავე. შემდეგში აზერბაიჯანსა თუ თურქეთში გამართულ პრესტიჟულ კონფერენციებსა და სიმპოზიუმებში მრავალჯერ მიიღო მონაწილეობა და თავისი მხარე ღირსეულად წარმოადგინა.

1993 წელს ნიზამის სახელობის აზერბაიჯანის მეცნიერებათა აკადემიის ლიტერატურის ინსტიტუტში ვალექ ჰაჯილარმა დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია თემაზე: „აზერბაიჯანული ფოლკლორის დამახასიათებელი თვისებები (საქართველოში არსებული თურქულენოვანი ნიმუშების საფუძველზე)“; ამავე წელს კათედრის პროფესორად იქნა არჩეული.

ვ. ჰაჯილარი 2000 წელს ლიტერატურათმცოდნეობის მეცნიერებათა აკადემიის არჩევნებში ფარული კენჭისყრის გზით აღმოსავლეთმცოდნეობის დარგში აკადემიის ნამდვილ წევრად იქნა არჩეული.

ვ. ჰაჯილარი ასევე ცნობილია, როგორც პოეტი და მთარგმნელი. მისი ლექსების ნაწილი ქართულ ენაზეა თარგმნილი. ქართული, რუსული, უკრაინული და აფხაზური პოეზიიდან აზერბაიჯანულ ენაზე ბევრი თარგმანი აქვს. იგი ხალხური ლიტერატურის, ლიტერატურული-ისტორიულ-ფილოლოგიური ურთიერთობების, ლექსიკოგრაფიკული და მხატვრული ტიპის 30 წიგნის ავტორია. მისი ძირითადი წიგნებია:

- 1) ჩვენი ფოლკლორის ჰორიზონტები (მონოგრაფია), ბაქო, 1991 წ.;
- 2) აზერბაიჯანული ფოლკლორის ტრადიციები (სახელმძღვანელო), თბილისის პედაგოგიური უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1992 წ.;
- 3) აზერბაიჯანული ენა და ლიტერატურა (მოკლე კურს-სახელმძღვანელო), თბილისი, განათლების სამინისტროს გამომცემლობა, 1994წ.;
- 4) აზერბაიჯანული ფოლკლორის ანთოლოგია, 2-ტომეულად, ბორჩალოს ფოლკლორი, ბაქო, აზერბაიჯანის სახელმწიფო გამომცემლობა, 1996 წ.;
- 5) აზერბაიჯანულ-ქართული და ქართულ-აზერბაიჯანული ლექსიკონი, ბაქო-თბილისი, 1997 წ.;
- 6) ჰარშას სამლოცველო (ჰარშას ოჯახი, ლექსები და პოემა), თბილისი, 2000 წ.;
- 7) ქართული ენა (აზერბაიჯანული სკოლებისთვის მე-3 კლასის სახელმძღვანელო), თბილისი, ინტელექტი, 2000-2005 წ.;
- 8) ბორჩალოელი მეჰრალი ბეი ისტორიულ სინამდვილეში (მონოგრაფია), თბ., 2001 წ.;
- 9) მეცხრამეტე საუკუნეში ბორჩალოში სახალხო მოძრაობა, თბილისი, 2003 წ.;
- 10) საქართველოში თურქული ხალხური ლიტერატურული ტრადიციები (მონოგრაფია), ბაქო, აზერბაიჯანის სახალხო მეცნიერებათა აკადემიის საფოლკლორო ინსტიტუტის გამომცემლობა, 2005 წ.;
- 11) შენი უძველესი წინაპარი ვინ იყო, პირველი წიგნი (საარქივო მასალები), თბილისი, 2005 წ.;
- 12) შენი უძველესი წინაპარი ვინ იყო, წიგნი მეორე (საარქივო მასალები), თბილისი, 2006 წ.;
- 13) აზერბაიჯანულ-ქართული ფოლკლორული ურთიერთობები, თბილისი, 2007წ.;
- 14) თურქულენოვანი ქართველი, ბერძენი და აისორი აშულ-პოეტები (მონოგრაფია), ბაქო, აზერბაიჯანის სახალხო მეცნიერებათა აკადემიის საფოლკლორო ინსტიტუტის გამომცემლობა, 2007 წ.;
- 15) ხასტა ჰასანი (ცხოვრება-მოღვაწეობა, პოეზიიდან ნიმუშები), თბილისი, 2009წ.

ვალეჰ ჰაჯილარი საქართველოში, აზერბაიჯანში და თურქეთში საკმაოდ ცნობილი აქტიური საზოგადო მოღვაწე იყო. იგი აზერბაიჯანის მწერალთა კავშირის წევრი, საქართველოს პრეზიდენტთან არსებული განათლების საბჭოს, სამეცნიერო ხარისხების მომნიჭებელი პროფესორთა საბჭოს, საქართველოში მცხოვრებ აზერბაიჯანელ ინტელიგენტთა კავშირის პირველი თავმჯდომარე (შემდეგში საპატიო წევრი), საქართველოს მწერალთა კავშირის აზერბაიჯანული განყოფილების პასუხისმგებელი მდივანი იყო. იუნესკოს ხაზით საქართველოში გამოცემული „პრომეტეის“ და „გარაფაფაგლარის“, ბაქოში გამოცემული „დედე გორგუთის“, თურქეთში გამოცემული „ეროვნული ფოლკლორის“ სამეცნიერო ჟურნალების სარედაქციო კოლეგიების წევრი და საქართველოს წარმომადგენელი იყო. მსოფლიოს აზერბაიჯანელთა პირველ კონგრესში (ბაქო-2001წ.) საქართველოს წარმომადგენელთა დელეგაციას ხელმძღვანელობდა და რესპუბლიკის სასახლეში სიტყვით გამოვიდა. მსოფლიოს აზერბაიჯანელთა საერთოერთობო საბჭოს პრეზიდიუმის წევრად იქნა არჩეული.

ვ. ჰაჯილარის ცხოვრება და მოღვაწეობა თავისი მრავალმხრივი აქტიურობით თურქი მეცნიერების ყურადღების ცენტრშიც იყო. სემრა აილმაზმა ათათურქის სახელობის უნივერსიტეტში ამ თემაზე ვრცელი სადოქტორო დისერტაცია დაიცვა.

საქართველო-აზერბაიჯანის ლიტერატურულ-კულტურული ურთიერთობების განვითარებაში შეტანილი პირადი წვლილისთვის 1998 წელს საქართველოს პრეზიდენტმა ვ. ჰაჯილარი „ღირსების ორდენით“ დააჯილდოვა.

ვ. ჰაჯილარი 23 იანვარს 2010 წელს გარდაიცვალა.

„კაცთმოყვარეობის ამაყი სული იყო დაბუდებული ამ თავმდაბალ ადამიანში. ის იყო ტოლერანტი, ამ სიტყვის თბილისური გაგებით. მისთვის, როგორც ეს ჭეშმარიტ მორწმუნეებს ახასიათებთ, არანაირი მნიშვნელობა არ ჰქონდა გარშემომყოფთა ეთნო-კონფესიურ კუთვნილებას, მისთვის ადამიანის შეფასებისას გადამწყვეტი ყოველთვის მათი პიროვნული ღირსებები იყო. დაუზარებლად და უანგაროდ თესავდა სიკეთეს და და ყველა კეთილშობილ ადამიანს გაჭირვებასა თუ განსაცდელში მეოხად ევლინებოდა. როგორც დოქტორი და პროფესორი, ის რალაცით გავდა სუფიური ორდენის შეიხს: თავის ნიჭიერ მოწაფეებს მამასავით თუ უფროსი ძმასავით მფარველობდა, ცოდნას აზიარებდა, გამოცდილებას უზიარებდა და გზას უკაფავდა მეცნიერებაში. მას ჰქონდა ევროპული მანერები და აზიური სიღარბაისლე. ის იყო მომხრე სინათლის და ვერ ეგუებოდა სიბნელესა და გონებაშეზღუდულობას, და გულწრფელად სწუნდა ხოლმე, როდესაც ამგვარი ადამიანების ხელში ჩაგდებულს ხედავდა რაიმე მნიშვნელოვან კულტურულ ან საგანმანათლებლო საქმეს, და მით უმეტეს, ერის ბედს“, – ასე წერდა დიდი ქართველი ენათმეცნიერი მიხეილ ქურდიანი თავისი მეგობრის ვალეჰ ჰაჯილარის გამოსათხოვარ სიტყვაში.

და მართლაც, პროფესორი ვალეჰ ჰაჯილარი ორივე ერს დააკლდა – ყოველ ზერბაიჯანელსაც და ყოველ ქართველსაც... მისი ფასდაუდებელი ღვაწლი და მემკვიდრეობა უძვირფასესი განძია ორივე ქვეყნისათვის, ხოლო ის სიყვარული, რუდუნება და ადამიანობა, რომელითაც მან ამდენი სიკეთე დათესა, უცვლელია და მარადიული ნებისმიერ დროში და ნებისმიერი ხალხისთვის.

ელენე ჯაველიძე.....	3
<i>ჟერარ დე ნერვალის ესთეტიკის ზოგიერთი ნიშან-თვისება იაჰია ქემალის მხატვრულ აზროვნებაში</i>	
Helen Javelidze	
<i>Jerard De Nerval's Aesthetic Features in Yahya Kemal's Artistic Thinking</i>	
Элене Джавелидзе	
<i>Некоторые особенности эстетики Жерара де Нерваля в художественном мышлении Яхьи Кемала</i>	
ირინე ბრუნჯაძე.....	13
<i>მეტყველება და ინტელექტი</i>	
Irine Brunjadze	
<i>Speech and Intellect</i>	
Ирине Брунджадзе	
<i>Речь и интеллект</i>	
ირინა ყრუაშვილი.....	19
<i>შედარების გამომხატველი სიტყვაწარმოებითი კონსტრუქციები გერმანულ ენაში</i>	
Irina Kruashvili	
<i>Word-building constructions that express comparison in the German language</i>	
Ирина Круашвили	
<i>Словообразовательные конструкции, выражающие сравнение в немецком языке</i>	
თეა შავლაძე.....	26
<i>არის თუ არა პალინდრომი გამოცანა?</i>	
Thea Shavladze	
<i>Are palindromes riddles?</i>	
Tea Shavladze	
<i>Являются ли палиндромы загадками?</i>	
ლალა ახმედოვა.....	30
<i>რიტორიკა – მჭერმეტყველების მეცნიერება და ხელოვნება</i>	
Lala Akhmedova	
<i>Rhetoric – science and oratorical skill</i>	
Лала Ахмедова	
<i>Риторика – наука и искусство красноречия</i>	

ალი ასკერი, ნინო ჩალაგანიძე.....	37
<i>ქართული ენის მნიშვნელობა ეროვნული თვითმყოფადობის კონსოლიდაციის პროცესში (პოლიტიკური და სოციალური პერსპექტივები)</i>	
Ali Asker, Nino Chalaganidze	
<i>Language Factor in the Consilidation of National Identity in Georgia (Political and Social Perspective)</i>	
Али Аскер, Нино Чалаганидзе	
<i>Языковой фактор в консолидации национальной идентичности в Грузии (Политические и социальные перспективы)</i>	
ნანა მაზმიშვილი.....	46
<i>ფონემა (გრაფემა)/მორფემა-ადეკვატური თარგმანის წინაპირობები</i>	
Nana Mazmishvili	
<i>Phoneme (grapheme)/morpheme-Prerequisites of Adequate Translation</i>	
Нана Мазмишвили	
<i>Фонема (графема) морфема – предпосылки адекватного перевода</i>	
ნანა მაზმიშვილი, ლილია აგაჯანოვა.....	49
<i>სირთულეები თარგმნის პროცესში</i>	
Nana Mazmishvili, Lilia Agajanova	
<i>Level-based Constraints of the Translation Process</i>	
Нана Мазмишвили, Лилия Агаджанова	
<i>Сложности перевода</i>	
შარგია გასანოვა.....	53
<i>ადამიანის ხასიათის ზოგადი ნიშნების აღმნიშვნელი ლექსიკა</i>	
Shargia Gasanova	
<i>Vocabulary expressing general human features</i>	
Шаргия Гасанова	
<i>Лексика, обозначающая общие черты характера человека (Обзор существующих подходов в изучении данной группы лексем и анализ лексических средств со значением характеристики человека в обоих языках)</i>	
იგორ კეკელია, დავით ოდიშარია.....	61
<i>ძიებანი სენაკის რაიონის ოიკონიმიიდან</i>	
Igor Kekelia, David Odisharia	
<i>Searching from oykonimy of Senaki District</i>	
Игорь Кекелия, Давид Одишария	
<i>Поиски из ойконимов Сенакского района</i>	

ქეთევან სვანიძე.....	74
<i>ბრუნვის აღმნიშვნელი ზმნების სუბიექტურ-ობიექტური გრადაცია ქართულ ენაში</i>	
Ketevan Svanidze	
<i>The Subject-Object Graduation of the Verbs of Rotation in Georgian</i>	
Кетеван Сванидзе	
<i>Субъектно-объектная градация глаголов вращения в грузинском языке</i>	
თეა ზოიძე.....	78
<i>ეროვნულ-კულტურული მემკვიდრეობის ტრანსლაცია ავტორისეულ თარგმანში</i>	
Thea Zoidze	
<i>Translation of National-cultural Traditions in the Authorial Translation</i>	
Тея Зойдзе	
<i>Трансляция национально-культурных традиций в авторском переводе</i>	
ლუარა სორდია.....	82
<i>დემონი და მისი ვარიაციები გალაქტიონის პოეზიაში</i>	
Luara Sordia	
<i>Daemon and its variations as a landmark of evil in the works of Galaktion Tabidze</i>	
Луара Сордиа	
<i>Демон и его вариации, как эпохальное зло в творчестве Галактиона Табидзе</i>	
ტიტე მოსია.....	90
<i>გიორგი შარვაშიძის სევდა</i>	
Tite Mosia	
<i>The Sorrow of George Sharvashidze</i>	
Титэ Мосиа	
<i>Печаль Гиоргия Шарвашидзе</i>	
ციალა მესხია.....	97
<i>სულის ტაძარი</i>	
Tsiala Meskhia	
<i>Spiritual Temple</i>	
Циала Месхиа	
<i>Храм души</i>	
ელენი ბოლიაკი.....	107
<i>დიონისეს რაობა და რელიგიის სწავლება</i>	
Eleni Boliaki	
<i>Who is Dionysis? and the Study of Religion</i>	
Елени Болиаки	
<i>Кто такой Дионис? и изучение религии</i>	

ხურამან ალიევა..... 112
პიროვნების კონცეფცია აირის მერდოკის რომანში „ბადის ქვეშ“
Khuraman Alieva
The Concept of an Individual in Iris Murdoch’s Novel “Under the Net”
Хураман Алиева
Концепция личности в романе Айрис Мердок «Под сетью»

ირმა ზაკარაია..... 119
დრამა „სამშობლო“ და საქართველოს საზოგადოებრიობა
Irma Zakaraia
Drama “Motherland” and Georgian Society
Ирма Закараиа
Драма «Родина» и общественность Грузии

დილარა ხანბაბაევა 131
მირ ჯალალი – აზერბაიჯანული ლიტერატურის კრიტიკოსი და ისტორიკოსი
Dilara Khanbabayeva
Mir Jalal – National Critic and Historian of Azerbaijan Literature
Дилара Ханбабаева
Мир Джалал – национальный критик и историк Азербайджанской литературы

კულტუროლოგია - CULTUROLOGY - КУЛЬТУРОЛОГИЯ

მარია კორნელია ბარლიბა..... 135
კულტურათაშორისი ურთიერთობების ზოგიერთი საკითხისათვის
Maria Cornelia Bârliba
Some Analytical Remarks on the Interculturality
Мария Корнелия Барлиба
Некоторые аналитические вопросы межкультурности

ინდირა ძაგანია..... 150
კულტურათაშორისი კონტაქტები გლობალიზაციის ეპოქაში
Indira Dzagania
Intercultural Contacts in the Epoch of Globalisation
Индира Дзагания
Межкультурные контакты в эпоху глобализации

ზაურ ბაგიროვი..... 155
გაუცხეობა – როგორც ზოგადსოციოლოგიური კატეგორია
Zaur Bagirov
Alienation as a General Sociology Category
Заур Багиров
Отчуждение как общесоциологическая категория

ნესტან ლომაია..... 160
ოჯახის ზეგავლენა და როლი პიროვნების ჩამოყალიბებაში
Nestan Lomaia
The role of family its influence on personality formation
Нестан Ломая
Влияние и роль семьи в становлении личности

მარია კორნელია ბარლიბა 169
კულტურათა შორის ურთიერთობებში არსებული პრობლემების საკითხისათვის
Maria Cornelia Barliba
Some Considerations about Interculturality's Barriers
Мария Корнелия Барлиба
К вопросу о помехах в межкультурных отношениях

**ისტორია და პოლიტოლოგია - HISTORY AND POLITOLOGY
- ИСТОРИЯ И ПОЛИТОЛОГИЯ**

სეიხუნ გაჯიევი..... 181
პოლიტიკური პარტიის როლი აზერბაიჯანის სახელმწიფო სისტემასა და
საზოგადოების ცხოვრებაში
Seikhun Gajievi
The role of political parties and systems in Azerbaijan
Сейхун Гаджиев
Роль политической партии в государственной системе Азербайджана и в жизни общества

სურა ჭუსეინოვა 189
XX საუკუნის ბოლოს ჩეხეთის რესპუბლიკასა და დიდ ბრიტანეთს
შორის პოლიტიკური და დიპლომატიური ურთიერთობების
ჩამოყალიბების ძირითადი წინამძღვრები
Sura Guseinova
Main preconditions for forming political and diplomatic relations between the Czech Republic and Great Britain at the end of XX century
Сура Гусейнова
Основные предпосылки становления политических и дипломатических отношений между Чехией и Великобританией в конце XX века

კენულ შიხიევა..... 196
წინასაარჩევნო კამპანიის სტრატეგია და ტაქტიკა
Kenul Shikhieva
Strategy and Tactics of Election Campaign
Кенуль Шыхиева
Стратегия и тактика предвыборной кампании

ულვია ხაგვერდიევა.....	202
<i>მრავალპარტიულობის პრობლემისადმი თეორიულ-მეთოდოლოგიური მიდგომები</i>	
Ulvia Khagverdieva	
<i>Theoretical and methodological approaches to the problems of multi-party system</i>	
Ульвия Хагвердиева	
<i>Теоретико-методологические подходы к проблеме многопартийности</i>	

სამართალმცოდნეობა - JURISPRUDENCE - ПРАВОВЕДЕНИЕ

რაფიგ ტავაკულ მახმუდოვი.....	209
<i>კასპიის ზღვის სამართლებრივი სტატუსის ისტორიისათვის</i>	
Rafiq Tavakkul Makhmudov	
<i>About the Histrty of Legal Status of the Caspian</i>	
Рафиг Тавакил Махмудов	
<i>Об истории правового статуса Каспийского моря</i>	

**ეკონომიკა და ტურიზმი -
ECONOMICS AND TOURISM - ЭКОНОМИКА И ТУРИЗМ**

მაია ჭანია.....	216
<i>ეკონომიკური გარდაქმნები, სახელმწიფო პოლიტიკა და ეკონომიკური ზრდა</i>	
Maia Chania	
<i>Economic Transformations, State Policy And Economic Growth</i>	
Майя Чания	
<i>Экономические перестройки, государственная политика и экономический рост</i>	

გიორგი რუსიაშვილი, ნინო ქეტსაია.....	222
<i>ტურიზმის განვითარების შედარებითი დინამიკა საქართველოსა და აფხაზეთში (აფხაზეთის დამოუკიდებლობის რუსეთის ფედერაციის მიერ აღიარების შემდეგ)</i>	
Giorgi Rusiashvili, Nino Ketsbaia	
<i>Comparative Dynamics of Tourism Development in Georgia and Abkhazia (after Recognition of Abkhazian Independence By Russian Federation)</i>	
გიორგი რუსიაშვილი, ნინო ჯეცბაია	
<i>Сравнительная динамика развития туризма в Грузии и Абхазии (после признания независимости Абхазии Российской Федерацией)</i>	

**პედაგოგიკა და ფსიქოლოგია - PEDAGOGICS AND PSYCHOLOGY –
ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ**

ეკატერინე მჟავანაძე.....	234
<i>პედაგოგიური ტექსტის ფუნქციურ-შინაარსობრივი ასპექტები</i>	
Ekaterine Mzhavanadze	
<i>Functional - Semantic Aspects of Educational Texts</i>	
Екатерина Мжаванадзе	
<i>Функционально – смысловые аспекты педагогического текста</i>	

პანაგიოტის გიავრიმის.....	238
<i>გამონაკლისებსა და გონებრივად ჩამორჩენილ პირებთან დაკავშირებული საკითხისათვის: საშუალო სკოლის ბერძენი მასწავლებლების შეხედულებები</i>	
Panagiotis Giavrimis	
<i>Social Exclusion and individuals with Intellectual Disability (ID): The Views of Greek Secondary Education Teachers</i>	
Панагиотис Гиавримис	
<i>К вопросу об исключениях и лица с умственно отсталыми способностями: точка зрения греческих учителей средней школы</i>	
ხათუნა ხალვაში	246
<i>წერის სწავლების კოორდინაცია საგნობრივი კათედრის მეშვეობით</i>	
Khatuna Khalvashi	
<i>Coordination of teaching writing through disciplinary departments</i>	
Хатуна Халваши	
<i>Координация обучения письма посредством предметных кафедр</i>	

კუმბურისმეტყველება - NATURAL SCIENCE -ПРИРОДОВЕДЕНИЕ

ნათია შენგელია, ბიძინა ჭუმბურიძე, მინედა ჭანტურია, ქრისტინე ბოკუჩავა.....	252
<i>მინერალური წყლის – ლუგელას ანალიზი</i>	
Natia Shengelia, Bidzina Chumburidze, Mineda Chanturia, Cristine Bokuchava	
<i>Analysis of Mineral Water "Lugela"</i>	
Натия Шенгелия, Бидзина Чумбуридзе, Минеда Чантурия, Кристине Бокучава	
<i>Анализ Минеральной воды "Лугела"</i>	

ოშბილე - JUBILEE - ЮБИЛЕЙ

დიდი მეცნიერის მისაგონარი.....	259
<i>ვალეჰ ჰაჯილარი – 60</i>	
To the memoty of the well-known scientist	
Valekh Hajilar - 60	
Памяти известного ученого	
Валех Гаджилар – 60	

ჟურნალის ელექტრონული ვერსია:
<http://www.nplg.gov.ge>

E-mail: Tel.: (+ 995 32) 2 30 25 48; (+ 995 32) 2 54 14 49
indira@dzagania.com Mob.: (+995 93) 93 20 91
irsociety@rambler.ru

ჟურნალში გამოქვეყნებულ მასალაზე
პასუხისმგებელია ავტორი.

გამომცემლობა ' ' უნივერსალი ' '

თბილისი, 0179, ი. ჯავახიშვილის გამზ. 19, ☎: 22 36 09, 8(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge

9 771512 436007